

เมืองโบราณนครชุม : ประวัติศาสตร์ และการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

Nakhon Chum Ancient City: History and Enhancing the Potential
for Creative Cultural Tourism

พระครูสังฆรักษ์โกศล มณิรตนา¹ พระครูวชิรคุณพิพัฒน์² พระครูอาทรวชิรกิจ³

พระเมธีวชิรภูษิต⁴ พระครูโกศลวชิรกิจ⁵ และพระครูประทีปวชิรธรรม⁶

Phrakhrusangkharak Kosal Maniratana, Phrakhruwachirakoonpipat,

PhrakhruAthornvachirakit, PhraMedhiwachiraphusit,

Phrakhru Kosonwachirakit, Phrakhru Prathipwachiratham

Received: April 17, 2025

Revised: June 09, 2025

Accepted: December 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบท ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของเมืองโบราณนครชุม 2) เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ และ 3) สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน การสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดำเนินการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการโดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 100 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการประเมินโครงการ ผลการวิจัย พบว่า 1) เมืองนครชุมเป็นเมืองประวัติศาสตร์ เป็นศูนย์กลางทางการค้าสำคัญ และยังเป็นเมืองที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นที่ประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของเมืองต่อมาในสมัยอยุธยาได้กลายเป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดกำแพงเพชรและเป็น

¹⁻⁶ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: khmerkosal999@gmail.com, Tel. 064-1986799

ย่านการค้าที่สำคัญของภาคกลางตอนบน 2) การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ประกอบด้วย 2.1) การถ่ายทอดความรู้ 2.2) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 2.3) การเสริมสร้างศักยภาพสิ่งดึงดูดใจ 2.4) การจัดที่พักแรม 2.5) การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก 2.6) การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองนครชุม คือ 3.1) มีการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม การให้ข้อมูลข่าวสาร การเปิดรับฟังความคิดเห็น การให้คำปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน และการเข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ 3.2) กระบวนการเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย กระบวนการทางความคิดร่วมกัน กระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และกระบวนการร่วมกันพัฒนา

คำสำคัญ: เมืองโบราณนครชุม, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การเสริมสร้างเครือข่าย

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the context, history, and significance of the Nakhon Chum ancient city; 2) to enhance the potential for creative cultural tourism; and 3) to create a network for creative cultural tourism. The research was a mixed-methods approach, combining documentary research, qualitative research, and action research. Data was collected through interviews with 20 key informants and focus group discussions with 10 experts. Data was analyzed using content analysis. The action research involved conducting workshops with 100 participants. Data was analyzed using project evaluation. The research findings revealed that 1) Nakhon Chum is a historic city that has served as a major commercial center and a significant Buddhist landmark since the Sukhothai era. It was home to the Sacred Bodhi Tree, brought from Sri Lanka during the Sukhothai period, and the Great Pagoda which enshrined the Buddha's holy relics. Later, during the Ayutthaya period, it became an important strategic city. Today, it was part of Kamphaeng Phet province and was a major agricultural trading center in the upper central region; 2) enhancing the potential for creative cultural tourism in the Nakhon Chum ancient city included 2.1) knowledge transfer, 2.2) tourism activity organization,

2.3) enhancement of attractions, 2.4) accommodation arrangements, 2.5) facility provision, 2.6) community-based tourism management; and 3) strengthening the creative cultural tourism network of Nakhon Chum City, which included 3.1) developing the potential of the participatory network, providing information, soliciting feedback, offering consultations, joint planning, and getting involved and participating in the operation ; and 3.2) the creative cultural tourism network process comprised collaborative thinking processes, collaborative awareness-building processes, and collaborative development processes.

Keywords: Nakhon Chum Ancient City, creative tourism, network strengthening

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 หมายความว่า 2 ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน โดยมีเป้าหมายการพัฒนา คือความเชื่อมโยงของจุดหมายกับยุทธศาสตร์ชาติและเป้าหมายหลักของแผน หมายความว่า 2 ไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและความยั่งยืน เชื่อมโยงกับ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการสร้างควมหลากหลายด้านการท่องเที่ยว รักษาการเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับ และเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง และในกลยุทธ์ย่อยที่ 2.3 สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวในเมืองรอง โดยให้ความสำคัญ กับการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ส่งเสริมแนวคิดการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาระบบ และการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสร้างฐานให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นและรักษาวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนสร้างเครือข่าย และจัดหาเงินทุน เพื่อบ่มเพาะชุมชนให้ยกระดับเป็นวิสาหกิจ เพื่อสังคมและสตาร์ทอัพ ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการท่องเที่ยวที่ตอบสนองกับความต้องการอย่างใหม่ของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยว ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากการท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ อันเป็นผลมาจากการ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนกลุ่มใหม่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับความผูกพัน ของนักท่องเที่ยว กับ ผู้ถูกท่องเที่ยว ส่งเสริมการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจังผ่านประสบการณ์ที่มาจากการเรียนรู้ในพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งรูปแบบและลักษณะของการท่องเที่ยวเป็นการเปิดโอกาสให้กับนักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรคของตนไปร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความจดจำ-ประทับใจอย่างลึกซึ้งในพื้นที่ของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ ให้คำตอบใหม่ที่สอดคล้องกับบรรณนิมของนักท่องเที่ยวปัจจุบัน ที่ไม่เพียงแต่ต้องการ “มองดู” (Seeing) สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตน แต่มีความประสงค์ที่จะ “ลงมือทำ” (Doing) เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง พร้อม ๆ กันกับพัฒนาศักยภาพของตนผ่านการปฏิบัติ (Practice) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว และเพื่อที่จะได้รับแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ภายหลังกลับไปดำเนินชีวิตปกติ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2558)

นครชุม เมืองประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน มีทั้งหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุปรากฏมากมาย ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มบริเวณปากคลองสวนหมากทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ตรงข้ามเมืองกำแพงเพชร ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง เมืองนครชุมในสมัยสุโขทัยเป็นเมืองศูนย์กลางการคมนาคมและเศรษฐกิจของสุโขทัยในลุ่มน้ำปิง มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับสหภาพเมียนมาร์ ส่วนคำว่า นครพระชุม ในจารึกหลักที่ 8 (จารึกสุมนภูม) เรียกเมืองนครชุมว่า นครพระชุม ดังความตอนหนึ่งว่า “มีทั้งชาวสระหลวงสองแคว ปากยม พระบาง ชากังราว สุพรรณ ราว พระนครชุม” ในเนื้อความอาจหมายถึงเมืองที่มีพระพุทธรูปศาสนารุ่งเรือง และเมื่อจะสิ้นพระพุทธรูปศาสนา บรรดาพระบรมธาตุที่ประดิษฐานตามที่ตั้งต่าง ๆ ก็จะมาชุมนุมกัน ณ เมืองนครชุม จึงเรียกขานกันว่า นครพระชุม ซึ่งเป็นที่รวมของพระ หรือที่มีพระมาก ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5 ทรงกล่าวในการเสด็จประพาสต้นกำแพงเพชรในปี พ.ศ. 2449 ว่า “ของถวายเป็นกำแพงเพชร ก็มีแต่พระพิมพ์เป็นพื้น” (ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนนครชุม, 2558)

ปัจจุบันแม้ว่าชุมชนโบราณเมืองนครชุมจะผ่านการถูกทิ้งร้างมานานกว่า 400 ปีเศษ ก่อนที่จะมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ก็ยังทิ้งร่องรอยประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นระดับชาติและระดับท้องถิ่นไว้มากมายปรากฏแนวกำแพงเมือง และแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ ซึ่งประกอบไปด้วยวัดขุ่มกอ วัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดหนองพิกุล วัดหนองลังกา วัดหนองยายช่วย วัดหม่องกาเล วัดเจดีย์ทอง พระบรมธาตุเจดีย์ และป้อมทุ่งเศรษฐี นอกจากนี้ยังมีบ้านห้างสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ และพิพิธภัณฑสถานบ้าน ซึ่งเป็น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ณ ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง ซึ่งเป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงโบราณวัตถุ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนนครชุมในอดีตอีกด้วย จึงทำให้องค์การยูเนสโก (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนให้เมืองนครชุมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นมรดกโลกร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และศรีสัชนาลัย

เมืองโบราณนครชุมเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร ที่มีความโดดเด่นทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมท้องถิ่น องค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองโบราณนครชุมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชนในอดีต การดำรงอยู่ในปัจจุบัน และศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดในอนาคต อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังพบว่าการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองโบราณนครชุมในระดับชุมชนและสังคมในวงกว้างยังมีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งศักยภาพของเมืองโบราณแห่งนี้ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ยังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์และความสำคัญของเมืองโบราณนครชุมอย่างลุ่มลึก รวมถึงการพัฒนาแนวทางในการส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบท ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของเมืองโบราณนครชุม
2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองโบราณนครชุม
3. เพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงเมืองโบราณนครชุม : ประวัติศาสตร์ และการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ 1) บริบท ประวัติศาสตร์ และ

ความสำคัญของเมืองโบราณนครชุม 2) การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ และ 3) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มพระสงฆ์ 3 รูป 2) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน 3 คน 3) กลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น/ ผู้นำชุมชน 4 คน 4) กลุ่มสถาบันการศึกษา 3 คน 5) กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยว 4 คน และ 6) กลุ่มวัฒนธรรมจังหวัดและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด 3 คน และได้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/ท่าน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ จำนวน 2 รูป/ท่าน 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้บริหารท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน และ 4) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการท่องเที่ยว จำนวน 3 คน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการเมืองโบราณนครชุม : ประวัติศาสตร์ และการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 2 โครงการ/กิจกรรม ได้แก่ 1) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการถ่ายทอดความรู้ “การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครชุมกับการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 60 รูป/คน ประกอบด้วย กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น/ ผู้นำชุมชน กลุ่มคณาจารย์นิสิตวิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวนครชุม กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวกำแพงเพชร และกลุ่มประชาชนในพื้นที่ 2) โครงการการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงาน “การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม” โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 40 รูป/คน ประกอบด้วย กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้บริหารท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน กลุ่มคณาจารย์นิสิตวิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวนครชุม กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวกำแพงเพชร และกลุ่มประชาชนในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

1. บริบท ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของเมืองโบราณนครชุม พบว่า เมืองนครชุมเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีประวัติความเป็นมาที่ชัดเจนและยาวนาน เมืองนครชุมตั้งอยู่ใจกลางเมืองกำแพงเพชรริมคลองสวนหมาก ที่มีต้นน้ำไหลมาจากผืนป่าคลองลานก่อนไหลลงสู่แม่น้ำปิง คลองสวนหมากจึงเป็นสายน้ำที่เชื่อมผู้คนแถบเทือกเขาตะวันตกผืนป่าคลองลานกับคนเมืองบริเวณที่ราบแม่น้ำปิง เมืองนครชุม จึงเป็นศูนย์กลางทางการค้าสำคัญและยังเป็นเมืองที่สำคัญในทางพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นที่ประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของเมืองต่อมาในสมัยอยุธยาได้กลายเป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดกำแพงเพชรและเป็นย่านการค้าที่สำคัญของภาคกลางตอนบน โดยเมืองนครชุมมีลักษณะผังเมืองเป็นรูปคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 2.900 x 400 เมตร กำแพงเมืองด้านทิศเหนือขนานกับแม่น้ำปิงแต่ถูกกัดเซาะทำลายไปเหลือเพียง 1,050 เมตร และด้านทิศตะวันออกเหลือเพียง 200 เมตร ด้านตะวันตกถูกทำลายและเป็นที่ตั้งของตลาดย่านการค้าคูเมืองทางทิศเหนือใช้แม่น้ำปิงเป็นคูเมืองธรรมชาติ ส่วนด้านอื่นๆ ขุดคูล้อมรอบ 3 ชั้น โดยเชื่อมกับแม่น้ำปิงและคลองสวนหมาก

2. การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ประกอบด้วย

2.1 การถ่ายทอดความรู้ ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมเมืองนครชุม ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยว การเป็นเจ้าบ้านที่ดี โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ และการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงาน เพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครชุม

2.2 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการจัดการการท่องเที่ยว การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเรียนรู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์เมืองนครชุม เรียนรู้เรื่องราวตำนานพระเจดีย์ทรงระฆังคว่ำศิลปะแบบพม่าที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย การพัฒนาการจัดกิจกรรมเที่ยวสักการะพระบรมธาตุนครชุม มีพระบรมธาตุเจดีย์ทรงสูงใหญ่ เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้าน นับเป็นโบราณสถานที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครชุมโดดเด่นด้วยศิลปะความงามของเจดีย์แบบพม่าสีทองทั้งองค์ และการจัดกิจกรรมเที่ยวไหว้ “หลวงพ่อบุญรอด” พระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดกำแพงเพชร การสัมผัสบรรยากาศกลิ่นอายประวัติศาสตร์สะท้อนวัฒนธรรมและประเพณีน่าสนใจมากมาย

2.3 การเสริมสร้างศักยภาพสิ่งดึงดูดใจ เมืองโบราณนครชุม เป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจของตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ที่นี้เต็มไปด้วยเรื่องราวและสิ่งน่าสนใจมากมายเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมมีสิ่งดึงดูดใจมากมาย เช่น วัดพระบรมธาตุเจดีย์าราม วัดสว่างอารมณ์ บ้านห้างสมัย ร.5 วัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดหนองยายช่วย วัดหนองลังกา วัดหม่องกาเล วัดหนองพิกุล วัดซุ่มกอ บ่อมทุ่งเศรษฐี ตลาดย้อนยุคนครชุม เป็นตลาดที่จำลองบรรยากาศของตลาดโบราณมาไว้ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส นักท่องเที่ยวจะได้พบกับสินค้าพื้นเมือง อาหารอร่อย และบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง และมีความเป็นเอกลักษณ์และความงดงามของศิลปวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และมีวิถีชีวิตโดยชาวบ้านในเมืองนครชุมยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม ๆ ไว้ได้เป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เรียบง่ายและอบอุ่น ซึ่งเป็นเสน่ห์ที่หาได้ยากในปัจจุบัน

2.4 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดที่พักแรม การเสริมสร้างศักยภาพด้านที่พักให้ได้มาตรฐานจำเป็นต้องมีการกำหนดระดับคุณภาพการให้บริการของสถานที่พักประเภทต่าง ๆ ให้ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการให้บริการด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยว เพราะจะสามารถประกันระดับคุณภาพการให้บริการที่พักให้นักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนด้วย

2.5 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความสะดวกสบายในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงถึงศักยภาพในการให้บริการท่องเที่ยว และมีผลต่อภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเมืองนครชุม เนื่องจากคุณค่าและความสวยงามของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเมืองนครชุมแล้ว นักท่องเที่ยวก็ยังต้องการความสะดวกสบายและการบริการที่ประทับใจจากสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว

2.6 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการให้การศึกษา 2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว 3) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน 4) การสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรชุมชน 5) การเสริมสร้างพลังและทุนทางสังคมให้กับชุมชน 6) การบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชน

3. การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม จะต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของเครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กร ประกอบด้วย เครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจ

เอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ที่จะสมัครใจดำเนินกิจกรรมร่วมกันและมีเป้าหมายเดียวกัน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยมีการพัฒนาศักยภาพ และ กระบวนการเครือข่าย ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1.1) การมีส่วนร่วมในระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร 1.2) การมีส่วนร่วมในระดับเปิดรับฟังความคิดเห็น 1.3) การมีส่วนร่วมในระดับของการให้คำปรึกษาหารือ 1.4) การมีส่วนร่วมในระดับการวางแผนร่วมกัน 1.5) การมีส่วนร่วมในระดับให้เข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ 2) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกันตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยการส่งเสริม กระบวนการทางความคิดร่วมกัน, กระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และกระบวนการร่วมกัน พัฒนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. บริบท ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของเมืองโบราณนครชุม โดยเมืองนครชุมเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีประวัติความเป็นมาที่ชัดเจนและยาวนาน เมืองนครชุมตั้งอยู่ใจกลางเมืองกำแพงเพชรริมคลองสวนหมาก ที่มีต้นน้ำไหลมาจากผืนป่าคลองลานก่อนไหลลงสู่แม่น้ำปิง เมืองนครชุม เป็นเมืองโบราณอยู่บริเวณปากคลองสวนหมาก บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการค้าสำคัญและยังเป็นเมืองที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นที่ประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของเมือง ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของเชษฐณรงค์ อรชุน และคณะ (2561) พบว่า ประวัติศาสตร์วิถีชีวิตของชุมชนตำบลตะเคียนทอง อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดจันทบุรี ได้ก่อตั้งขึ้นมาหลายร้อยปีแล้ว ตำบลตะเคียนทอง ได้รับการจัดตั้งเป็นสภาตำบลเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2538 ชุมชนดั้งเดิมเป็นชาวของนักมานุษยวิทยาจัดชาวของอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก ตระกูลมอญ-เขมร

2. การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ประกอบด้วย 2.1 การถ่ายทอดความรู้ 2.2 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 2.3 การเสริมสร้างศักยภาพสิ่งดึงดูดใจ 2.4 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดที่พักแรม 2.5 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก 2.6 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการให้การศึกษา 2) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการแหล่งท่องเที่ยว 3) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 4) การสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุมชน 5) การเสริมสร้างพลัง

และทุนทางสังคม 6) การบังคับใช้กฎระเบียบ ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ผลการศึกษา สอดคล้องกับผลการวิจัยของศราวุธ ผิวแดง และคณะ (2565) พบว่า มีการพัฒนาศักยภาพการ ท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 8 กลุ่มโดยชุมชนเป็นผู้ค้นหาอัตลักษณ์และพัฒนาให้เป็นกิจกรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อให้เกิดประสบการณ์มากที่สุด เพื่อรองรับ การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต และสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุเทพ สารบรรณ และคณะ (2560) พบว่า ศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัด พะเยา ประกอบ 1) ด้านการจัดการการท่องเที่ยว 2) ด้านรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว 3) ด้าน ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของกชมน วรงค์คำ และ คณะ (2563) พบว่า 1) ชุมชนมีความต้องการและยินดีเปิดชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และชุมชนมี ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหลากหลาย 2) รูปแบบการท่องเที่ยวด้วยการค้นหาอัตลักษณ์ กิจกรรม ต่าง ๆ พร้อมทั้งการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยว 3) การ พัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน 4) การเปิดชุมชนรองรับนักท่องเที่ยว จริง ไม่ว่าจะเป็นการต้อนรับ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

3. การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองนครชุม โดยมีการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของ เมืองโบราณนครชุม ได้แก่ 3.1 การพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมใน ระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร 2) การมีส่วนร่วมในระดับเปิดรับฟังความคิดเห็น 3) การมีส่วนร่วมใน ระดับของการให้คำปรึกษาหารือ 4) การมีส่วนร่วมในระดับการวางแผนร่วมกัน 5) การมีส่วนร่วมใน ระดับให้เข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ 3.2 กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ประกอบด้วย 1) กระบวนการทางความคิดร่วมกัน 2) กระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และ 3) กระบวนการร่วมกันพัฒนา ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้อง กับผลการวิจัยของพระสุธีรัตนบัณฑิต และคณะ (2563) พบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนา เมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนาประกอบด้วยเครือข่ายภาครัฐ เอกชน ศิลปิน สถาบันการศึกษา และสมาคมการท่องเที่ยว โดยมีการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมศิลปะในทุกรูปแบบทั้งศิลปะแบบดั้งเดิม ศิลปะร่วมสมัย ศิลปะเพื่อสังคม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูสังฆรักษ์โกศล มณีรัตน และคณะ (2566) พบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเชื่อมโยงกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชน โดยการจัดทำ แผนนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม มีการจัดสรรงบประมาณจาก หน่วยงานของรัฐเพื่อยกระดับสู่การพัฒนาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง เมืองโบราณนครชุม : ประวัติศาสตร์ และการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

1. การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ซึ่งเมืองโบราณนครชุม เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญมีมรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ทรงคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ การสืบสาน การฟื้นฟู การพัฒนาและส่งเสริมถ่ายทอดตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบไปด้วย

1.1 การถ่ายทอดความรู้ เป็นการจัดการถ่ายทอดความรู้ประกอบด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครชุม และการจัดกิจกรรมการศึกษาฐานการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

1.2 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเมืองนครชุมเป็นเมืองที่มีเสน่ห์ของความเป็นเมืองโบราณผสมผสานกับวิถีชีวิตชาวบ้านได้อย่างลงตัว มีกิจกรรมให้ทำมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเดินเที่ยวชมวัดวาอารามเก่าแก่ ชมตลาดย้อนยุค หรือลิ้มลองอาหารพื้นเมืองรสชาติอร่อย การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเรียนรู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์เมืองนครชุม

1.3 การเสริมสร้างศักยภาพสิ่งดึงดูดใจ เมืองโบราณนครชุม เป็นเมืองมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจของตำบลนครชุม ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวและสิ่งน่าสนใจมากมายเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโบราณสถานที่น่าทึ่ง หรือวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมเดิม ๆ สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

1.4 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดที่พักแรม เมืองนครชุมมีที่พักมากมายหลากหลาย และตั้งอยู่ใกล้เมืองโบราณนครชุม โดยมีที่พักที่มีตัวเลือกให้เลือกมากมาย ทั้งโรงแรมหรู โฮมสเตย์บรรยากาศอบอุ่น

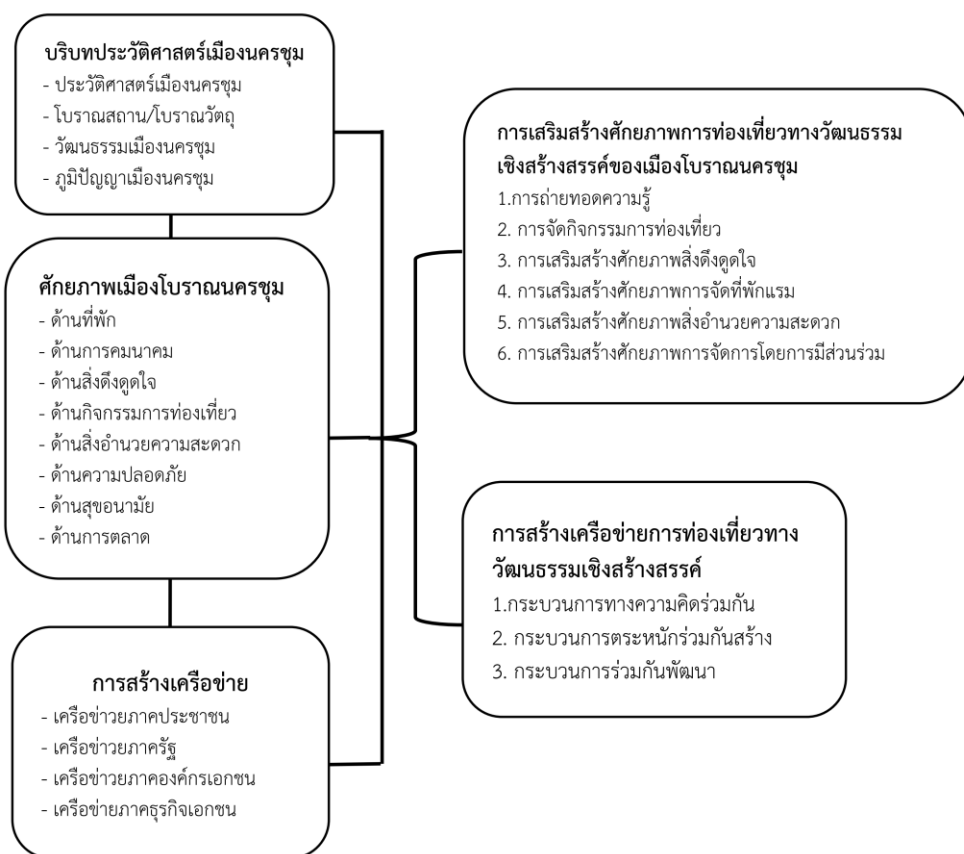
1.5 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวในเมืองนครชุมจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจุดบริการนักท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะที่สะอาดและเพียงพอ ระบบการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

1.6 การเสริมสร้างศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วม โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนเป็นสำคัญ โดยยึดกระบวนการบริหารจัดการมีส่วนร่วม

2. การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุมโดยมีการพัฒนาศักยภาพ และกระบวนการเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ได้แก่

2.1 การพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็น การให้คำปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน และการเข้ามามีบทบาทร่วมปฏิบัติ

2.2 กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ประการสำคัญคือกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกันตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยการส่งเสริมกระบวนการทางความคิดร่วมกัน การส่งเสริมกระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และ การส่งเสริมกระบวนการร่วมกันพัฒนา ประกอบด้วย 1) กระบวนการทางความคิดร่วมกัน 2) กระบวนการตระหนักร่วมกันสร้าง และ 3) กระบวนการร่วมกันพัฒนา ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “เมืองโบราณนครชุม : ประวัติศาสตร์ และการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กำหนดแนวทางการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ โดยหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำแผนบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมที่ชัดเจน ครอบคลุมการวางขั้นตอน การควบคุม และการติดตามดูแลอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและมีพลวัต

2 สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการรักษา ฟื้นฟู และพัฒนามรดกวัฒนธรรม รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิต เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วย อัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีคุณค่า

3. ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อเข้าใจบริบทท้องถิ่น ซึ่งควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจปัญหา สาเหตุ และความต้องการของชุมชนอย่างรอบด้านก่อนกำหนดนโยบายหรือโครงการพัฒนา โดยมุ่งเน้นให้เกิดการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของพื้นที่

4. จัดสรรทรัพยากรและสนับสนุนองค์ประกอบสำคัญในการบริหารจัดการ โดยภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

4.1 การสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรม

4.2 การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในท้องถิ่น

4.3 การสนับสนุนเครื่องมือ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อให้การจัดการมรดกวัฒนธรรมมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาวิถีชีวิตของเมืองนครชุม เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก และการสร้างความตระหนักรู้และการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในเมืองโบราณนครชุม ที่ต้องให้ความสำคัญการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครชุมกับการกำหนดมาตรการในการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเมืองโบราณนครชุม ในทุกระดับสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

เชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนและผู้ประกอบการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเมืองโบราณนครชุมมีบทบาทในการวางแผน พัฒนา และบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ในชุมชนเมืองโบราณนครชุม เพื่อสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของและความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดทำแผนนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยมีการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนการดำเนินการจัดทำแผนนโยบาย แผนยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของเมืองโบราณนครชุมในชุมชนสู่การเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์และยั่งยืน

3. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ภาคเอกชน ภาควิชาการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองโบราณนครชุม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเกิดจากความตั้งใจความสมัคร หรือความต้องการของเครือข่ายของทุกภาคส่วนทั้งหมดในการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กชธมน วงศ์คำ และคณะ. (2563). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. (รายงานการวิจัย). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนนครชุม. (2558). *ลือเลื่องนครชุม*. กำแพงเพชร : ปริญาพิมพ์.
- เชษฐณรงค์ อรุณ และคณะ. (2561). *แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาโรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรบูรณ์)* อำเภอเขาฉกรรจ์. (รายงานการวิจัย). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระครูสังฆรักษ์โกศล มณีนทนา และคณะ. (2566). *การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระสุธีรัตนบัณฑิต และคณะ. (2563). *การพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศราวุธ ผิวแดง และคณะ. (2565). *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2558). *องค์ความรู้ว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : คู่มือและแนวทางปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุเทพ สารบรรณ และคณะ. (2560). *กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดพะเยา*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลัก เบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

Developing a Buddhism Dissemination Strategy to Promote the way of Life
based on Panca Sila and Panca Dhamma in Small Temples
for Sangha Administration Region 4

พระภิกษุณะ อุ่นเรือน¹ และณัฐรดา วงษ์นายะ²

Phra Kritsana Aunruean and Nutrada Wongnaya

Received: February 24, 2025

Revised: June 04, 2025

Accepted: June 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของพุทธศาสนิกชน 2) ศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็ก 3) พัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็ก และ 4) ประเมินกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงปริมาณรวบรวมข้อมูลจากพุทธศาสนิกชน 400 คน พระสงฆ์ 376 รูป โดยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด/อำเภอ/ตำบล เจ้าอาวาส พระสงฆ์และนักวิชาการศาสนา จำนวน 38 คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและด้านกลยุทธ์ จำนวน 21 คน โดยการสัมภาษณ์ สทนากลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ใช้หลักเบญจศีล เบญจธรรมในการดำเนินชีวิตแต่ไม่สามารถปฏิบัติได้ครบทุกข้อ 2) วัดขนาดเล็กในเขตปกครอง

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร; Kamphaeng Phet Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: 512820161rps@gmail.com, Tel. 084-8136906

คณะสงฆ์ภาค 4 ส่วนใหญ่เน้นการเทศนาธรรมในวัดแต่ไม่มีการปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหาเกิดจากทักษะในการพูดและความพร้อมของพระสงฆ์ และการพัฒนาเลือกใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่ยังไม่มีประสิทธิภาพ 3) กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ 4 ประเด็นกลยุทธ์ 11 กลยุทธ์ 36 มาตรการ และ 14 ตัวชี้วัด และ 4) กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีการประเมินความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ: การพัฒนากลยุทธ์, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หลักเบญจศีล, หลักเบญจธรรม
วัดขนาดเล็ก

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the conditions and problems of Buddhists living according to Panca Sila and Panca Dhamma; 2) to study the conditions, problems, and factors related to the dissemination of Buddhism according to Panca Sila and Panca Dhamma in small temples; 3) to develop strategies for disseminating Buddhism to promote living according to Panca Sila and Panca Dhamma in small temples; and 4) to evaluate the strategies for disseminating Buddhism to promote living according to Panca Sila and Panca Dhamma for Sangha Administration Region 4. A mixed-methods research approach was used. Quantitative research collected data from 400 Buddhists and 376 monks via questionnaires, analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative research collected data from 38 informants, including provincial/district/sub-district ecclesiastical administrators, abbots, monks, and religious scholars, and 21 experts in Buddhist dissemination and strategy through interviews, focus group discussions, workshops, and expert-based seminars, analyzed using content analysis. The research findings revealed that 1) most Buddhists used Panca Sila, Panca Dhamma in their lives, but were unable to practice all of them; 2) small temples in the Sangha Administration Region 4 mostly focused on sermons within the temple but lack

lectures, discussions, Vipassana meditation instruction, and the use of media and technology for disseminating Buddhism. The problems stem from the monks' speaking skills and readiness, as well as the ineffective development and selection of media and technology for dissemination; 3) the strategy for disseminating Buddhism consisted of a vision, mission, objectives, 4 strategic issues, 11 strategies, 36 measures, and 14 indicators; and 4) the developed strategies were evaluated for their consistency, appropriateness, feasibility, and usefulness at the highest level in all aspects.

Keywords: strategy development, dissemination of Buddhism, Panca Sila, Panca Dhamma, Small temples

บทนำ

พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยเนื่องด้วยประชาชนคนไทยกว่าร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ จึงถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน อีกทั้งการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตจะนำไปสู่ความเจริญงอกงามของสังคมไทยอย่างยั่งยืน จากสภาพการณ์ปัจจุบันที่สังคมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางเพศ และการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากอดีตเป็นอย่างมาก หากคนในสังคมไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปได้จะเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งและขาดศีลธรรมของความเป็นมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่าปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นแต่ละวันล้วนเป็นภาพสะท้อนว่าผู้คนในสังคมเริ่มใช้ชีวิตไม่เป็นปกติสุขมากขึ้น แกร่งแย่งชิงดี ทำร้ายซึ่งกันและกันและคุณภาพชีวิตของผู้คนกลับตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ จึงชี้ให้เห็นว่าศีลธรรมของสังคมไทยกำลังลดน้อยถอยลงไป หากบุคลากรและทรัพยากรของสังคมและประเทศชาติไม่มีศีลธรรมย่อมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมของมนุษย์ (สุทธินันท์ หล่อวิไลกุล, 2564)

พระพุทธศาสนามีคำสอนสำคัญเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม คือ เบญจศีล และเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ หากนำมาปฏิบัติจะส่งเสริมให้จิตและปัญญาเจริญขึ้นและนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง การส่งเสริมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามสภาพสังคมในปัจจุบันกลับพบว่า การเผยแผ่หลักธรรมดังกล่าวยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

โดยเฉพาะในวัดขนาดเล็กที่ขาดแนวทางการบริหารจัดการที่ชัดเจนและเหมาะสม แม้ภาครัฐจะได้กำหนดยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (พ.ศ. 2560 -2579) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณธรรมนำชีวิต และพระพุทธศาสนามีความมั่นคงอย่างยั่งยืน ผ่าน 4 ยุทธศาสตร์หลักได้แก่ 1) ความสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา 2) การยกระดับการบริหารจัดการภายใน 3) การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ และ 4) การจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอ (พระราชวรเมธี และคณะ, 2560) แต่ผลการศึกษาหลายชิ้น ดังเช่นงานวิจัยของพระใบฎีกาศราวุฒิ หงษ์คำ, ภัคดี โพธิ์สิงห์ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2562) กลับพบว่า พระสังฆาธิการของวัดขนาดเล็กยังขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และไม่มีรูปแบบแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและเหมาะสมจึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนายังไม่สัมฤทธิ์ผล อีกทั้งงานวิจัยของพระครูปลัดเฉลิมพร อภิวิโร (2564) ที่พบว่าการบริหารงานของพระสังฆาธิการด้านการเผยแผ่อันเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนายังไม่มีปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ผลการศึกษาวิจัยของพระกสิริ คตภูธร (2561) เรื่อง ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4-5 ยังพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีประสิทธิผลลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะในด้านการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ซึ่งยังคงเผชิญกับปัญหาเรื้อรังที่สืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม โดยมุ่งเน้นที่วัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติ และสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4
2. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4
3. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

4. เพื่อประเมินกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Methodology) โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การศึกษาเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักเบญจศีล หลักเบญจธรรม (พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์), 2553; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ประชาชนในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 (จังหวัดกำแพงเพชร นครสวรรค์ พิจิตร และเพชรบูรณ์) อายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 2,759,972 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางทาโร ยามาเน (Yamane, T., 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ได้ตัวอย่างจำนวน 400 คน ใช้แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบและแบบประเมินค่า 5 ระดับ ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ 0.94 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาสภาพ ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของพระสงฆ์วัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา 5 ด้าน ได้แก่ 1) การเทศนาธรรม 2) การปาฐกถาธรรม 3) การสนทนาธรรม 4) การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และ 5) การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (แก้ว ชิตตะขบ, 2553; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) แนวคิดปัจจัยภายในตามหลักการ 7's ของแมคคินซี ประกอบด้วย 1) กลยุทธ์ 2) โครงสร้าง 3) ระบบ 4) ค่านิยมร่วม 5) รูปแบบ 6) บุคลากร และ 7) ทักษะ (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2564) แนวคิดปัจจัยภายนอก ตามตัวแบบ STEP ได้แก่ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม 2) ด้านเทคโนโลยี 3) ด้านเศรษฐกิจ 4) ด้านการเมือง กฎหมาย และนโยบาย (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2564) ดำเนินการศึกษาเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 2.1 ศึกษาสภาพและปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยแบบสอบถาม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสงฆ์ในวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 จำนวน 17,591 รูป กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางทาโร ยามาเน (Yamane, T., 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ได้ตัวอย่าง จำนวน 376 รูป ใช้

แบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบและแบบประเมินค่า 5 ระดับ ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ 0.84 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2.2 ศึกษาสภาพ ปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะและรองเจ้าคณะจังหวัด/อำเภอ/ตำบล และเจ้าอาวาส จำนวน 12 รูป โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการวิพากษ์ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในขั้นตอนที่ 2.1 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและตีความสร้างข้อสรุปจากข้อคิดเห็นของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 โดยดำเนินการศึกษาเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 3.1 ศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยแนวปฏิบัติที่ดีด้านการเทศนาธรรม การปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 ท่าน ได้แก่ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ คณะกรรมการวัด มัคทายก และประชาชนของวัดที่ได้รับรางวัลเสาเสมาธรรมจักร สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปี พ.ศ. 2565 จำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดกลางดง จ.สุโขทัย และวัดสมอทอง จ.อุทัยธานี โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3.2 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (SWOT) โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop 1) โดยผู้ให้ข้อมูล จำนวน 17 ท่าน ได้แก่ ผู้บริหารและนักวิชาการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัดและอำเภอ เจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 และผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์ นำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 ถึงขั้นตอนที่ 3.1 โดยผู้ร่วมประชุมร่วมกันวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ทำการประเมินให้ค่าน้ำหนักแล้วรวมคะแนนเพื่อคำนวณหาตำแหน่งกลยุทธ์ โดยวิธี TOWS Matrix

ขั้นตอนที่ 3.3 ร่างกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop 2) โดยผู้ให้ข้อมูล จำนวน 17 คน/รูป ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ/ตำบล เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และนักวิชาการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันวิพากษ์และสรุป

เป็นร่างกลยุทธ์ฯ โดยองค์ประกอบและเนื้อหาของร่างกลยุทธ์ฯ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ ประเด็นกลยุทธ์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด และมาตรการ

ขั้นตอนที่ 3.4 ตรวจสอบร่างกลยุทธ์โดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบกลยุทธ์ในด้านความสอดคล้องและความเหมาะสม ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์ จำนวน 17 คน/รูป ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ/ตำบล เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และนักวิชาการศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินกลยุทธ์ จำนวน 21 ท่าน ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด/อำเภอ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ผู้อำนวยการและนักวิชาการศาสนาชำนาญการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบประเมินความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม ของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 พบว่า สภาพของพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม (ร้อยละ 80.53) โดยระดับปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.31$) พบว่า พุทธศาสนิกชนไม่สามารถปฏิบัติตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมได้ครบทุกข้ออย่างสม่ำเสมอ

2. ผลการศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 พบว่า

2.1 ผลการศึกษาสภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ที่มีค่าความร้อยละมากที่สุดในแต่ละด้าน ได้แก่ 1) การเทศนาธรรม พระสงฆ์สั่งสอนเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนทำความดี ละเว้นความชั่ว (ร้อยละ 52.10) 2) การปาฐกถาธรรม พระสงฆ์ต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมะและพระวินัยอย่างลึกซึ้ง (ร้อยละ 28.20) 3) การสนทนาธรรม พระสงฆ์ต้องเรียงลำดับเนื้อหาในธรรมะและพระธรรมวินัยอย่างเป็นระบบ (ร้อยละ 40.20) 4) การสอนวิปัสสนากรรมฐาน วิปัสสนาจารย์ต้องเรียงลำดับขั้นตอนตามลำดับที่ถูกต้องเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจและปฏิบัติตามได้ (ร้อยละ 15.70) และ 5)

การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องมีการใช้สื่อและเทคโนโลยีช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ร้อยละ 32.20)

2.2 ผลการศึกษาปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 พบว่า ในภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.97$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุดในแต่ละด้าน ได้แก่ 1) การเทศนาธรรม ไม่มีการปรับปรุงกระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 3.69$) 2) การสอนวิปัสสนากรรมฐาน ไม่มีการปรับปรุงกระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 3.64$) 3) การปาฐกถาธรรม ไม่มีการปรับปรุงกระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 3.07$) 4) การใช้สื่อและเทคโนโลยี ไม่มีการเลือกใช้สื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชน ($\bar{X} = 3.64$) และ 5) การสนทนารธรรม พระสงฆ์ขาดความรู้ในหลักธรรม และขาดทักษะการพูด การสื่อสาร ($\bar{X} = 2.97$)

2.3 ผลการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

ปัจจัยภายในที่มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1) ด้านทักษะ พระสงฆ์มีความสามารถในการจูงใจและโน้มน้าวใจ ($\bar{X} = 3.27$) 2) ด้านโครงสร้าง พระสงฆ์สามารถให้คำแนะนำและความช่วยเหลือแก่พระสงฆ์ได้อย่างใกล้ชิด ($\bar{X} = 3.17$) 3) ด้านรูปแบบ พระสงฆ์การประพุดิตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับพระสงฆ์ ($\bar{X} = 3.10$) ส่วนด้านที่มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านบุคลากร มีสวัสดิการและการประเมินผลการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ยุติธรรม ($\bar{X} = 2.64$)

ปัจจัยภายนอกที่มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม พระสงฆ์เข้าใจวิถีปฏิบัติและขนบธรรมเนียมเป็นอย่างดี ($\bar{X} = 3.57$) 2) ด้านการเมือง กฎหมาย และนโยบาย พระสงฆ์ตั้งอยู่ในศีลธรรม ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบของคณะสงฆ์ ($\bar{X} = 3.47$) 3) ด้านเศรษฐกิจ มีรายได้หรืองบประมาณสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.29$) ส่วนด้านที่มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี พระสงฆ์มีการเผยแผ่เชิงรุกโดยผลิตสื่อและเทคโนโลยีประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ($\bar{X} = 2.72$)

3. ผลการพัฒนากลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 โดยผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (SWOT) ประกอบด้วย จุดแข็ง 5 ข้อ จุดอ่อน 9 ข้อ โอกาส 5 ข้อ และอุปสรรค 5 ข้อ ดังตารางที่ 1-2

ตารางที่ 1 วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

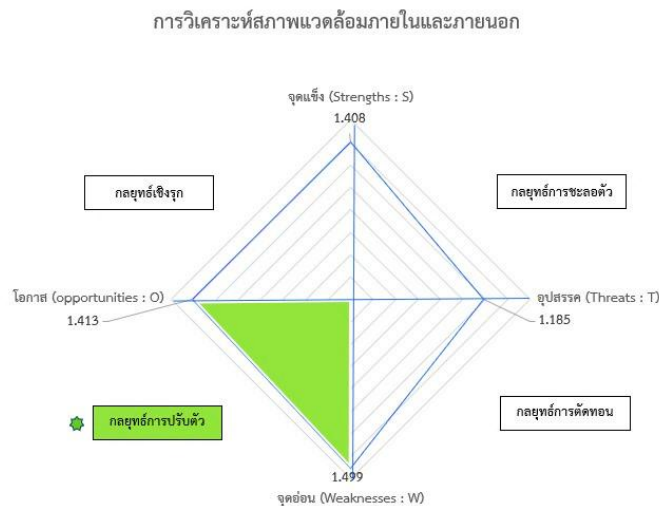
จุดแข็ง (Strengths: S)	จุดอ่อน (Weaknesses: W)
S1: เจ้าอาวาสมีทักษะ ความสามารถ เข้าใจในหลักธรรมวินัยอย่างท่องแท้	W1: พระสงฆ์ภายในวัดส่วนใหญ่มีความซื่อสัตย์และมีปัญหาลักษณะ
S2: วัดมีสถานที่ บรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมที่จะใช้ในการเผยแผ่หลักคำสอนตามหลักเบญจศีลเบญจธรรม	W2: เงินบริจาคและการสนับสนุนจากชุมชนยังมีค่อนข้างน้อย
S3: เจ้าอาวาสสามารถควบคุมการบริหารจัดการ กิจกรรมภายในวัดได้	W3: พระสงฆ์ในแต่ละวัดมีจำนวนน้อย ไม่สามารถ ทำงานได้ตามคำสั่งจากมหาเถรสมาคมและเจ้าอาวาส
S4: วัดยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในชุมชน	W4: บางวัดไม่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้พัฒนาความรู้และทักษะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ๆ
S5: วัดมีการจัดงานประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	W6: ขาดการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำมาปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
	W7: วัดยังไม่ได้รับการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างเต็มที่เนื่องจากวัดขาดการประชาสัมพันธ์
	W8: พระสงฆ์ภายในวัดขาดความตระหนักในการแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาตนเอง
	W9: พระสงฆ์ยังขาดทักษะการเผยแผ่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาผ่านช่องทาง/เทคโนโลยีสมัยใหม่

ตารางที่ 2 วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

โอกาส (Opportunities: O)	อุปสรรค (Threats: T)
O1: มหาเถรสมาคมและเจ้าคณะภาค เปิดอบรมเป็นประจำสำหรับพระสงฆ์และสามเณร	T1: ภาษาธรรมะ หลักธรรมคำสอนในการเผยแผ่มีความยากต่อการเข้าใจ
O2: มีสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ในแต่ละจังหวัด	T2: เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
O3: มีระเบียบและคู่มือในการดำเนินโครงการอย่างชัดเจน	T3: เงินอุดหนุนจากภาครัฐ ไม่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการตามมติมหาเถรสมาคม
O4: หน่วยงานภายนอก เช่น อบต. อบจ. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ฯลฯ ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการจัดกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	T4: การเปลี่ยนแปลงนโยบายการจัดการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการเปลี่ยนแปลงบ่อยขาดความต่อเนื่องในการนำนโยบายของวัดไปปฏิบัติ
O5: นโยบายภาครัฐส่งเสริมให้จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเพื่อเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง	T5: ประชาชนในชุมชนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม

จากผลการวิเคราะห์ค่าคะแนนถ่วงน้ำหนักแล้วนำคะแนนดังกล่าวมากำหนดตำแหน่งกลยุทธ์โดยวิธีจับคู่แบบ TOWS Matrix พบว่า จุดแข็ง (Strengths : S) มีค่าคะแนน 1.408 จุดอ่อน

(Weaknesses : W) มีค่าคะแนน 1.499 โอกาส (Opportunities : O) มีค่าคะแนน 1.413 และ อุปสรรค (Threats : T) มีค่าคะแนน 1.185 เมื่อกำหนดตำแหน่งกลยุทธ์ได้ค่าสูงสุดคือค่าคะแนนของจุดอ่อน (Weaknesses : W) = 1.499 และค่าคะแนนของโอกาส (Opportunities : O) = 1.413 ได้ตำแหน่งกลยุทธ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนา คือกลยุทธ์การปรับตัว หรือ WO Strategy เป็นกลยุทธ์กลบจุดอ่อนภายใน โดยการนำโอกาสมาใช้หรือการพลิกจุดอ่อนมาใช้เป็นโอกาสในการพัฒนากลยุทธ์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ตำแหน่งกลยุทธ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

การจัดทำร่างกลยุทธ์ฯ และการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิแล้วได้กลยุทธ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาฯ ดังแสดงองค์ประกอบของกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 องค์ประกอบของกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้น

องค์ประกอบ	เนื้อหาองค์ประกอบของกลยุทธ์
1. วิสัยทัศน์ (Vision)	พัฒนาวัดขนาดเล็กให้เป็นวัดต้นแบบ ในการเผยแพร่หลักเบญจศีล เบญจธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4
2. พันธกิจ (Missions)	- พัฒนารูปแบบใหม่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมอย่างมีคุณภาพ - เพิ่มขีดความสามารถของพระสงฆ์สามเณร ในการเผยแผ่ตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข - ส่งเสริมให้พระสงฆ์สามเณรในการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

องค์ประกอบ	เนื้อหาองค์ประกอบของกลยุทธ์
3. เป้าประสงค์ (Goals)	4. สนับสนุนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศเพื่อพัฒนางานส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
	1. วัดขนาดเล็กมีรูปแบบและวิธีการใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมที่เข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกวัยเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
	2. พระสงฆ์สงฆ์และสามเณรตระหนักถึงความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมที่เข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกวัย
	3. พระสงฆ์สงฆ์และสามเณรตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาตนเพื่อสร้างสังคมที่มีความสงบสุขเผยแผ่พระพุทธศาสนาภายใต้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม
4. ประเด็นกลยุทธ์ (Strategic Issues)	4. วัดต้นแบบขนาดเล็กในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากวัดที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศเพื่อพัฒนารูปแบบใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม
	1. พัฒนาการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมอย่างมีคุณภาพ ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ 11 มาตรการ และ 5 ตัวชี้วัด
	2. ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สงฆ์และสามเณรให้มีความตระหนักถึงความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ 8 มาตรการ และ 3 ตัวชี้วัด
	3. ส่งเสริมการพัฒนาพระสงฆ์และสามเณรให้มีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ 8 มาตรการ และ 3 ตัวชี้วัด
	4. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการพัฒนารูปแบบและเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ 9 มาตรการ และ 3 ตัวชี้วัด

4. ผลการประเมินกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม ของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 พบว่า ผลการประเมินด้านความสอดคล้องของวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และประเด็นกลยุทธ์ มีความสอดคล้องในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.70$) ส่วนด้านความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.90$) ด้านความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.83$) และความเป็นประโยชน์ ($\bar{X} = 4.92$) อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ เมื่อเทียบกับเกณฑ์การประเมิน แสดงว่ากลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้น มีความสอดคล้อง มีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม ของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 พบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม แต่ปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมนั้นไม่สามารถ

ปฏิบัติได้ครบทุกข้ออย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่เกิดจากความจำเป็นที่อาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีทางเลือกในการดำเนินชีวิตจากข้อจำกัดทางด้านรายได้ อาชีพและสังคมแวดล้อม ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาคณิตพล สุนทรสี (ขบวนงาม) (2562) ที่พบว่า หลักศีล 5 หรือเบญจศีลเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับความประพฤติที่ดีงามและหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต เป็นศีลระดับต้นในการพัฒนาตนเองให้มีภูมิธรรมสูงขึ้น ไปแต่ระดับพฤติกรรมการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันส่วนมากจะละเมิดศีลข้อหนึ่งข้อใด เพราะประชาชนยังไม่มีทางเลือกในการดำเนินชีวิต นอกจากผู้ที่ตั้งใจมั่นจริง ๆ จึงจะสามารถรักษาศีลได้

2. การศึกษาสภาพ ปัญหา และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ยังไม่สามารถส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมได้อย่างถูกต้องและเข้าใจ ทั้งนี้เพราะวัดขนาดเล็กส่วนใหญ่มีพระสงฆ์จำนวนน้อยและส่วนใหญ่ชราภาพ พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาใหม่ไม่เข้าใจในธรรมะและไม่มีศิลปะในการพูด ไม่มีรูปแบบการเผยแผ่ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนิกชนมีการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่กันอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสมุห์ประเสริฐ เสถียรบุตโต (พัตรสิงห์), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และพระราชมโนลี (2565) ที่พบว่า ด้านปริมาณผู้ที่แสดงธรรมแม้จะอบรมมาแล้วก็ยังมีน้อย บางรูปก็ยังติดอยู่กับวิธีการและรูปแบบเดิมจึงยังไม่สามารถเจาะเข้าสู่กลุ่มเป้าหมายได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาไท อิศสรธมโม (ธรรมกิจ) (2565) ที่เสนอถึงสภาพปัจจุบันของชาวพุทธรุ่นใหม่ให้คำนึงตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ มีพฤติกรรมไม่ชอบเข้าวัด เพราะพิธีกรรมซับซ้อน และมีข้อเสียหลายทางสื่อของพระสงฆ์ ดังนั้นศรัทธาชาวพุทธรุ่นใหม่ในพระพุทธศาสนาจึงเริ่มน้อยลง และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระพิภพ แพงท้าว (2563) ที่แสดงถึงการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา พบว่าสภาพการณ์ ปัญหา และอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ มี 4 ประเด็นได้แก่ 1) ด้านบุคลากรการเผยแผ่มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการ 2) ด้านการบริหารจัดการภายในองค์การขาดแผนด้านการเผยแผ่ที่ชัดเจน จำนวนภาคีเครือข่ายมีน้อย 3) ด้านเทคนิคการเผยแผ่ พระสงฆ์ยังคงใช้เทคนิคการเผยแผ่แบบเดิม ๆ ขาดนวัตกรรมที่ทันสมัย และ 4) ด้านงบประมาณสนับสนุน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องใช้งบประมาณสนับสนุนซึ่งต้องอาศัยการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีลเบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ได้ 4 ประเด็นกลยุทธ์ที่สำคัญ ได้แก่

3.1 กลยุทธ์พัฒนาการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้เพราะวัดขนาดเล็กส่วนใหญ่มิมีพระสงฆ์จำนวนน้อยและชราภาพ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อม และสภาพการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีจนเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต หากพระสงฆ์ไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่และไม่มีเครือข่ายความร่วมมือย่อมจะไม่มีพัฒนาารูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระอธิการสมบุญ อภิปัญโญ, พระครูวิสุทธาันทนคุณ และพระสมุทรวชิโรภณ (2566) พบว่า การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ประกอบด้วยการคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความเสียสละ มีความรู้ความสามารถ พุดจาณาเลื่อมใส ควรพัฒนาพระสงฆ์ให้เข้าใจในหลักธรรมและศาสนพิธีให้ลึกซึ้ง และพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความสามารถเผยแผ่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่และใช้ได้อย่างเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย

3.2 กลยุทธ์การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และสามเณรให้มีความตระหนักถึงความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข ทั้งนี้เพราะสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไปความคาดหวังต่อบทบาทของพระสงฆ์ก็สูงขึ้น พระสงฆ์จึงต้องมีการปรับตัว พัฒนาศักยภาพและตระหนักถึงความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เข้าถึงพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ และพระครูวินัยธรรมานะ หิริธมโม (2565) ที่พบว่า พระสงฆ์ที่มีทักษะและทัศนคติที่ดี มีความมุ่งมั่นตั้งใจ มีหลักธรรมและสื่อการสอนที่ทันสมัยจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดประสิทธิภาพและเยาวชนสามารถเรียนรู้จนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3.3 กลยุทธ์การส่งเสริมการพัฒนาพระสงฆ์และสามเณรให้มีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนิกชนให้ค่านิยมตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ จึงมีพฤติกรรมไม่ยากเข้าวัด อีกทั้งมีข่าวเสียหายเกี่ยวกับการประพฤติที่ผิดหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์มากขึ้นทำให้ศรัทธาในพุทธศาสนาและพระสงฆ์ลดน้อยลงเป็นอย่างมากจึงควรสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของพระสงฆ์ให้ปรากฏเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา สอดคล้องกับงานวิจัยของพระนัฐวุฒิ สิริจิต (2561) ที่พบว่า คุณสมบัติของพระนักเผยแผ่ที่พึงประสงค์ในสังคมยุคใหม่ต้องเป็นพระสงฆ์ที่น่ายกย่อง เป็นผู้ทรงศีล ประพฤติตนตามหลักพระธรรมวินัยอันเป็น

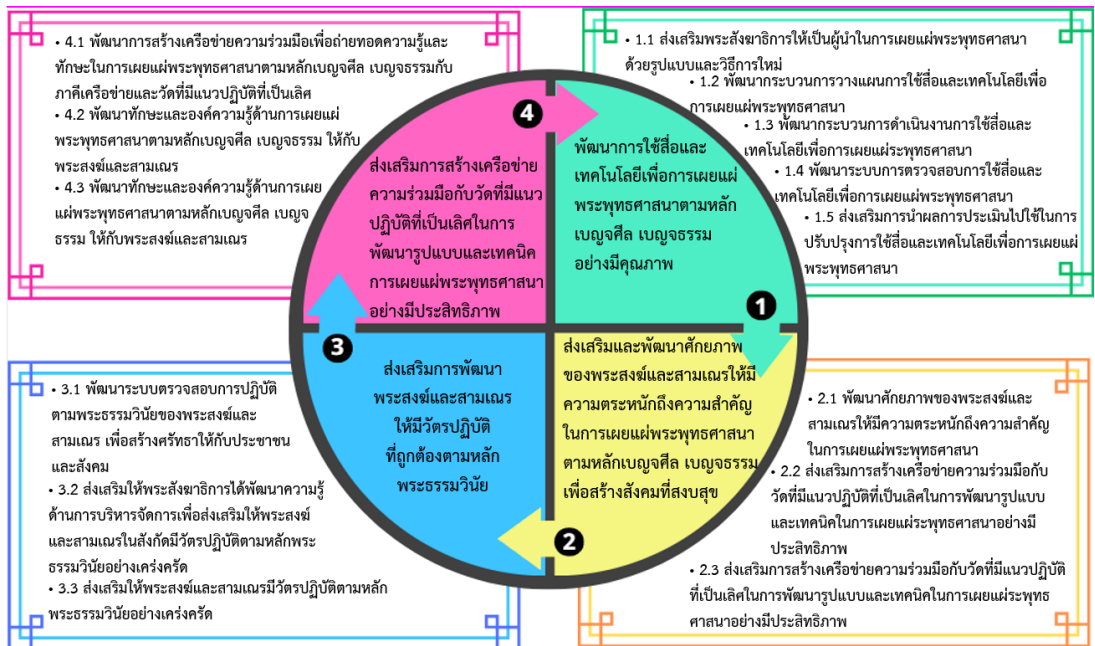
แบบอย่างที่ดี มีความประพฤติดีมีมารยาท มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมเป็นอย่างดี ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

3.4 กลยุทธ์การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการพัฒนารูปแบบและเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะวัดขนาดเล็กส่วนใหญ่มีจำนวนพระสงฆ์อยู่เป็นจำนวนน้อยและมักจะชราภาพ เพื่อยกระดับมาตรฐานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การให้คำแนะนำและความช่วยเหลือระหว่างพระสงฆ์ สร้างศาสนทายาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำแนวทางที่ดีไปปรับใช้ในการส่งเสริมบทบาทของวัดเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระอุดมบัณฑิต (2565) ที่พบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ควรพัฒนากระบวนการ 4 ด้าน ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้แก่พระสงฆ์ สร้างทักษะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยผ่านกระบวนการกลุ่มและภาคีเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ส่งเสริมหลักสูตรภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติส่งผลให้เกิดรูปแบบและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมาก

4. การประเมินกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม โดยกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้น มีความสอดคล้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ทั้งนี้เพราะได้พัฒนาขึ้นตามกระบวนการพัฒนากลยุทธ์ที่ถูกต้องและเหมาะสม ได้รับการวิพากษ์และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญอันทรงคุณวุฒิในแต่ละกระบวนการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (2564) กำหนดแนวทางการประเมินกลยุทธ์ไว้ 4 ด้าน คือ 1) ความสอดคล้อง พิจารณาความเชื่อมโยงอย่างสมเหตุสมผลระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของกลยุทธ์ 2) ความเหมาะสม พิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อให้กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นมีโอกาสดีที่เปิดกว้างและสามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบจากอุปสรรคของสภาพแวดล้อม 3) ความเป็นไปได้ โดยพิจารณาในด้านจุดแข็งและจุดอ่อนของสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในเกี่ยวกับความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ ขององค์กร 4) ความเป็นประโยชน์ พิจารณาคูณค่าของกลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นนั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายและสอดคล้องกับงานวิจัยของวุฒิชัย วงศ์ปัญญา, ทวนทอง เขาวงกตพิณ และสมชัย วงษ์นายะ (2567) เนื่องจากได้พัฒนาขึ้นตามกระบวนการพัฒนากลยุทธ์ที่ถูกต้องสอดคล้องในแต่ละกระบวนการของการพัฒนา

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

ภาพที่ 2 กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4

องค์ความรู้ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมของวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ได้แก่ ประเด็นกลยุทธ์ที่ 1 พัฒนาการพัฒนาก่อสร้างเครือข่ายและเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ ประเด็นกลยุทธ์ที่ 2 ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และสามเณรให้มีความตระหนักถึงความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักเบญจศีล เบญจธรรมเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ ประเด็นกลยุทธ์ที่ 3 ส่งเสริมการพัฒนาพระสงฆ์และสามเณรให้มีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ และประเด็นกลยุทธ์ที่ 4 ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดที่มีแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการพัฒนารูปแบบและเทคนิคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. พระสังฆาธิการวัดขนาดเล็กในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 ควรศึกษากลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นนี้แล้วนำไปปรับปรุงแบบการบริหารงานภายในวัดที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสังคมในยุคปัจจุบัน

2. ผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดควรสนับสนุนให้นำกลยุทธ์ไปปรับปรุงกฎระเบียบและแนวปฏิบัติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทของวัดขนาดเล็กในแต่ละภาค

เอกสารอ้างอิง

แก้ว ขิดตะขบ. (2553). ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (จากชมพูทวีปสู่สุวรรณภูมิ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พระกรศิริ คตภูธร. (2561). ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4-5. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

พระครูปลัดเฉลิมพร อภิวิโร. (2564). การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในด้านการปกครองโดยใช้หลักพรหมวิหารธรรม. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(6), 136-146.

พระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ และพระครูวินัยธรมานะ หิริธมโม. (2565). การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. วารสารวิทยการนวัตกรรมการบริหารศน์, 5(2), 47-57.

พระครูสมุห์ประเสริฐ เสฎฐปุตโต (พัตรสิงห์), ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และพระราชวิมลโมลี. (2565). ศึกษาคุณค่าของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบสื่อออนไลน์ ของพระสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์. วารสารวรมัญจนาครพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 9(2), 23-36.

พระนัฐวุฒิ สิริจิโนโท. (2561). คุณสมบัติของพระนักเผยแผ่ที่พึงประสงค์ในสังคมยุคใหม่ในอำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระใบฎีกาศราวุฒิ หงษ์คำ, ภัคดี โพธิ์สิงห์ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2562). การเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 11. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 6(1), 97-117.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พุทธวิธีในการสอน (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวาย จำกัด.
- พระพิภพ แพงท้าว. (2563). *การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- พระมหาคณิตพล สุนทรศรี (ขบวนงาม). (2562). *ศึกษาพฤติกรรมการนำศีล 5 ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนบ้านกระหม่อม อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไท อิสสรธมโม (ธรรมกิจ). (2565). *กระบวนการสร้างศรัทธาของชาวพุทธรุ่นใหม่ด้วยการท่องเที่ยวแบบสันติวิธี*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรเมธี และคณะ. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 2560-2564 “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ”*. เข้าถึงได้จาก <https://pasangha.com/แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา>
- พระอธิการสมบุญ อภิภูมโน, พระครูวิสุทธนันท์คุณ และพระสมุทรวชิโรโสณ. (2566). การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. *วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์*, 4(2), 115-127.
- พระอุดมบัณฑิต. (2565). รูปแบบและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 7(2) 22-65.
- พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์). (2553). *พุทธทาส แนวแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ 3 จุฬามายปลายทางและตัวแท้ของจริยธรรม*. กรุงเทพฯ : ดวงตะวัน.
- วุฒิชัย วงศ์ปัญญา, ทวนทอง เขาวงกิตพงศ์ และสมชัย วงษ์นายะ. (2567). กลยุทธ์การบริหารจัดการภาครัฐอัจฉริยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ*, 14(2), 88-106.

- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2564). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ : อมรินทร์ฮาวทู อมรินทร์พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สุทธินันท์ หล่อวิไลกุล. (2564). ศีลธรรม ที่เริ่มหายไปจากความเป็นพลเมืองของไทย. *วารสารสันติสุขปริทรรศน์*, 2(2), 45-58.
- Yamane, T. (1973). *Statistics : An Introductory Analysis*. (3rd ed). New York : Harper and Row Publications.

ศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในการจัดการท่องเที่ยวของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

The potential of Cross-Border Community in Managing Tourism of
Hat Lek Subdistrict, Khlong Yai District, Trat Province

วธรรม สรณะ¹ สิตางค์ เจริญวงศ์² อัศวิน แก้วพิทักษ์³ เชษฐณรงค์ อรชุน⁴ และเอี่ยมพร รุ่งศิริ⁵
Wongtham Sarana, Sitang Chareanwong, Ussavin Kaewpitak, Chetnarat Orachun and
Auemporn Rungsiri

Received: March 31, 2025

Revised: August 12, 2025

Accepted: December 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในการจัดการการท่องเที่ยวของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจัดเวทีประชาคมร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งชายแดนไทย-กัมพูชา ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ตัวแทนหน่วยงานความมั่นคงกัมพูชา สมาชิกสภาเทศบาล ตัวแทนวิสาหกิจชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อตรวจสอบข้อมูลและสำรวจศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนชายแดนมีทุนชุมชนหลายด้านที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสัญลักษณ์ และทุนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายแดนสองแผ่นดิน ผลการวิจัยนำไปสู่การจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชื่อมโยงไทย-กัมพูชา ภายใต้ธีม “ย้อน

¹⁻⁵ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี; Rambhai Barni Rajabhat University

Corresponding author, e-mail:wongtham.s@rbru.ac.th, Tel. 092-9639566

วันวาน ผสานสองแผ่นดิน” และเกิดการลงนามในบันทึกความร่วมมือระหว่างผู้บริหารท้องถิ่นไทย-กัมพูชาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามแดนอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชน, ชุมชนชายแดน, การจัดการการท่องเที่ยว, ความร่วมมือข้ามพรมแดน, ทูตชุมชน

Abstract

The purpose of this research article was to study the potential of cross-border community in managing tourism of Hat Lek Subdistrict, Khlong Yai District, Trat Province. This was a participatory action research and qualitative research. Data was collected through in-depth interviews, focus group discussions, participatory observation, and community forums with relevant communities and agencies on the Thai-Cambodian border. Participants included government officials, representatives from Cambodian security agencies, municipal council members, representatives from community enterprises, and Thai and foreign tourists. In addition, non-participatory observation was used to verify data and explore tourism potential in the area. The research findings revealed that border communities possessed various community capitals that contributed to sustainable tourism development, including social capital, cultural capital, symbolic capital, and economic capital. Furthermore, community participation in planning and implementing tourism activities was a key factor leading to the success of community-based tourism management in the two-country border region. The research results led to the development of a tourism plan linking Thailand and Cambodia under the theme "Reliving the Past, Blending Two Lands," and the signing of a memorandum of understanding between Thai and Cambodian local administrators to promote cross-border tourism in a concrete manner.

Keywords: community-based tourism, border communities, tourism management, cross-border cooperation, community capital

บทนำ

พื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาที่ตำบลหาดเล็ก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดตราด เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีลักษณะเฉพาะทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและวัฒนธรรมร่วมกับประชากรฝั่งประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจังหวัดเกาะกง ซึ่งในอดีตเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเขตแดนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (สิตางค์ เจริญวงศ์ และคณะ, 2564) ผลจากเหตุการณ์นี้ส่งผลให้เกิดการอพยพและตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณบ้านหาดเล็ก ก่อให้เกิดชุมชนพิเศษที่เรียกว่า “คนสองแผ่นดิน” ด้วยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ร่วม และการใช้ภาษาที่หลากหลาย ซึ่งทำให้ชุมชนนี้แสดงความเข้มแข็งด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างโดดเด่น (Emery, M., Fey, S. & Flora, C., 2006)

ตำบลหาดเล็กยังตั้งอยู่ในทำเลยุทธศาสตร์สำคัญทางเศรษฐกิจชายแดน และได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐภายใต้นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ตั้งแต่ช่วงปลายปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา (Koontz, H., 1998) ชุมชนมีตลาดการค้าชายแดนและมีจุดผ่านแดนถาวรบ้านหาดเล็กที่เอื้ออำนวยต่อการเดินทางและการค้าระหว่างไทยและกัมพูชา อีกทั้งยังเป็นเส้นทางหลักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางชายฝั่งทะเลของจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ชุมชนเผชิญความท้าทายจากภาวะเศรษฐกิจโลก ปัญหาการแข่งขันในภาคประมงชายฝั่ง และผลกระทบจากโรคโควิด-19 ส่งผลให้การค้าชายแดนหยุดชะงักและรายได้ครัวเรือนลดลงอย่างต่อเนื่อง (สิตางค์ เจริญวงศ์ และคณะ, 2564) เพื่อฟื้นฟูและสร้างรายได้ทางเลือกใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านในชุมชนหาดเล็ก จึงพยายามแสวงหาแนวทางและให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ซึ่งเป็นแนวทางที่เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเหมาะสมและยั่งยืน พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ตั้งแต่ระดับการวางแผน การจัดกิจกรรม จนถึงการบริหารจัดการ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2557) ชุมชนฯ ริเริ่มตั้งชมรมท่องเที่ยวและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศ การจัดงานวัฒนธรรมข้ามแดน และเทศกาลท้องถิ่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งจากฝั่งไทยและกัมพูชา ความยั่งยืนของกิจกรรมเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับกระบวนทัศน์และการเสริมสร้างความพร้อมของชุมชนในทุกมิติ (Emery, M., Fey, S. & Flora, C., 2006)

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ทุนของ Pierre Bourdieu (1986) ถูกนำมาใช้เป็นกรอบหลักในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจศักยภาพของชุมชนในหลายมิติ โดยทุนแบ่งออกเป็น 4

รูปแบบสำคัญ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) หมายถึงทรัพยากรทางการเงินและทรัพย์สินที่ชุมชนมีและใช้สนับสนุนการพัฒนา ทุนทางสังคม (Social Capital) คือเครือข่ายความสัมพันธ์และความร่วมมือของคนในชุมชนและข้ามพรมแดน ที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรและกิจกรรมสาธารณะ ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ครอบคลุมถึงความรู้ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นตัวตนของชุมชน ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ซึ่งหมายถึงเกียรติยศ ชื่อเสียง และความน่าเชื่อถือที่ชุมชนได้รับในระดับสังคมและระหว่างชุมชน (Bourdieu, P., 1986; Dillon, M., 2020)

ทุนหลากหลายเหล่านี้สะท้อนศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและการพัฒนาเชิงยั่งยืน (Emery, M., Fey, S. & Flora, C., 2006) ควบคู่กับการนำกรอบแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มาใช้ ซึ่งย้ำถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินกิจกรรม ไปจนถึงการบริหารจัดการและการประเมินผล โดยชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการหลักเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (Fennell, D. A., 2008; องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2557)

การศึกษาศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในการจัดการท่องเที่ยวในตำบลหาดเล็กนี้ จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนภายใต้นโยบายรัฐที่สนับสนุนความร่วมมือระหว่างประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาประเทศโดยรวม

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในการจัดการการท่องเที่ยวของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยผสมผสานการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเหมาะสมกับลักษณะงานวิจัยที่มุ่งเน้นการร่วมสร้างความรู้และพัฒนาศักยภาพของชุมชนชายแดน

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นเตรียมการ หรือขั้นต้นน้ำ คณะวิจัยได้ศึกษาข้อมูล ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เข้าใจแนวคิดทฤษฎีหลักที่ใช้วิเคราะห์ ได้แก่ การจัดการ ท้องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Fennell, D. A., 2008) เศรษฐกิจชายแดนและความสัมพันธ์ ชายแดนไทย-กัมพูชา (Koontz, H., 1998) และทุนของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Bourdieu, P., 1986) ซึ่ง จำแนกทุนออกเป็นหลายมิติ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ (Bourdieu, P., 1986) นอกจากนี้ ยังศึกษาโครงสร้างและบริบทของชุมชนตำบลหาดเล็กอย่าง ละเอียดจากข้อมูลทฤษฎี (สิตางค์ เจริญวงศ์ และคณะ, 2564) โดยคณะวิจัยได้ประสานงานและ สร้างความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และเชิญชวนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมเป็น “นักวิจัยชุมชน” โดยตั้งคณะทำงานวิจัยร่วมระหว่างทีม วิจัยและชุมชน

ขั้นปฏิบัติการ หรือขั้นกลางน้ำ คณะวิจัยและนักวิจัยชุมชนดำเนินการเก็บรวบรวม ข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการ คือ

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากทั้งฝั่งไทยและกัมพูชา จำนวน 30 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ ท้องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และนักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางข้ามแดน
2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้นำชุมชนและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน เพื่อ ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพ จุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าร่วมกิจกรรม ต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ตลาดชายแดน พิธีกรรมท้องถิ่น และศึกษาเยี่ยมชมพื้นที่ฝั่งจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา เพื่อติดตามบรรยากาศและวิเคราะห์ปัจจัยหนุนเสริมหรืออุปสรรคในการจัดการ ท้องเที่ยว
4. การจัดเวทีประชาคมและเวทีปฏิบัติการ (Community Workshops and Action Forums) อาทิ เวทีถอดบทเรียนศักยภาพชุมชน เพื่อร่วมวิเคราะห์ทุนและทรัพยากรของ ชุมชน เวทีเสริมพลังความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่เยาวชนและนักสื่อความหมาย และเวทีออกแบบ แผนการท่องเที่ยวโดยมีผู้แทนหน่วยงานภาครัฐทั้งฝั่งไทยและกัมพูชาเข้าร่วมอภิปรายและให้ ข้อเสนอแนะ

สำหรับขั้นตอนติดตามประเมินผล หรือขั้นปลายน้ำ เป็นการหลังจากจัดทำร่างแผนการ ท้องเที่ยวและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ คณะวิจัยสนับสนุนให้จัดกิจกรรมทดลองนำร่อง (Pilot Trip) โดยเชิญกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชาประมาณ 50 คนเข้าร่วม เพื่อทดลอง

สัมผัสประสบการณ์การท่องเที่ยวสองฝั่งชายแดน โดยมีนักสื่อความหมายจากชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล ชวนชมสถานที่

หลังจบกิจกรรม คณะวิจัยได้รวบรวมข้อมูลโดยการถอดบทเรียนตามกระบวนการวิจัย โดยจัดประชุมสะท้อนความคิดเห็นร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสรุปบทเรียนและนำไปสู่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ในขั้นนี้ มีการจัดพิธีลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระหว่างนายอำเภอ คลองใหญ่ ฝ่ายไทย กับผู้บริหารจังหวัดเกาะกง ฝ่ายกัมพูชา เพื่อสร้างกรอบความร่วมมืออย่างเป็นทางการในการส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยวชายแดนสองแผ่นดิน

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มถูกบันทึก และถอดความอย่างละเอียดเพื่อวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีของบูร์ดิเยอและกรอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เป็นตัวจำแนกและวิเคราะห์ประเด็นหลักในการวิจัย (Bourdieu, P., 1986; Fennell, D. A., 2008)

ส่วนข้อมูลเชิงสังเกตการณ์และผลการประเมินกิจกรรมทดลองนำร่องถูกนำมาวิเคราะห์ เพื่อประเมินศักยภาพ (Potential) และอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ตลอดจน ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาในเชิงทฤษฎีและนโยบาย

สรุปผลการวิจัย

บริบทของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินขนาดเล็ก

ชุมชนบ้านหาดเล็กตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยประชากรส่วนใหญ่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษชาวไทยที่เคยอาศัยอยู่ในจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา อันเป็นพื้นที่ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของไทย จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงเขตแดนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความเป็นชาติพันธุ์รวมถึง ประวัติศาสตร์ร่วมและภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่น (สำเนียงตราด) และภาษาเขมรถูกใช้อย่างแพร่หลายในชุมชน ถือเป็นตัวสะท้อนอัตลักษณ์ที่ผสมผสานอย่างลึกซึ้งของวัฒนธรรมสองฝั่งชายแดน นอกจากนี้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติข้ามแดนระหว่างครอบครัวชาวบ้านหาดเล็กกับญาติในจังหวัดเกาะกง เป็นความสัมพันธ์ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนความร่วมมือและวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน

เศรษฐกิจของชุมชนส่วนใหญ่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและป่าชายเลน โดยชาวบ้านประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ทำสวนผลไม้ และค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างสองฝั่งชายแดน พื้นที่บ้านหาดเล็กได้รับการพัฒนาเป็นจุดผ่านแดนถาวรตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2540 ทำให้ตลาด

การค้าขายแดนบ้านหาดเล็กกลายเป็นศูนย์กลางจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นอาหารทะเลแห้ง น้ำปลา กะปิ และสินค้าทางการเกษตรจากฝั่งไทย รวมถึงสินค้าจากกัมพูชาเช่น เสื้อผ้า ตลาดนี้สร้างรายได้หมุนเวียนในท้องถิ่นและมีส่วนช่วยเพิ่มอัตราการจ้างงานในชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อม ตำบลหาดเล็กยังคงรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้อย่างอุดมสมบูรณ์ มีชายหาดเล็กสะอาดงดงาม ป่าชายเลนขนาดใหญ่ซึ่งถือเป็นอันดับสองของทวีปเอเชียที่ขยายต่อเนื่องจนถึงเขตแดนประเทศกัมพูชา รวมถึงน่านน้ำซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของปลาโลมาหลากหลายสายพันธุ์ เช่น โลมาหัวบาตรและโลมาสีชมพูในบางฤดูกาล การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ เช่น ธนาคราภูมิการอนุบาล ลูกปูและปล่อยคืนกลับธรรมชาติ สะท้อนถึงจิตสำนึกที่เข้มแข็งของชุมชนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนได้เป็นอย่างดี

ศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในการจัดการการท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่าชุมชนบ้านหาดเล็กมี ศักยภาพ (Potential) ในการจัดการท่องเที่ยวจากการผนวก รวมทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ ดังนี้

การวิเคราะห์ทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านหาดเล็กมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ทางด้านทุนทางสังคมเป็นฐานสำคัญที่ประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีความเข้มแข็งทั้งภายในและข้ามพรมแดน ช่วยเอื้อให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ โดยผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มวิสาหกิจ และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการประสานงาน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิก เครือญาติสองฝั่งเสริมสร้างความไว้วางใจและช่วยลดอุปสรรคด้านภาษาและกระบวนการราชการ ส่งผลให้การจัดการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนดำเนินไปด้วยความราบรื่น

ในมิติทุนทางวัฒนธรรม ชุมชนมีความโดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีที่สร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสามารถสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบ “Authentic Experience” (Wang, N., 1999) อย่างเช่นประเพณีลอยกระทงสองแผ่นดิน วิถีชีวิตชาวประมงแบบดั้งเดิม และอาหารท้องถิ่นที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2003) บรรยากาศที่เป็นกันเองยิ่งช่วยเติมเต็มภาพลักษณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

ทุนทางสัญลักษณ์ที่ชุมชนมีนั้น มาจากประวัติศาสตร์และความทรงจำร่วมของคนสองแผ่นดิน เช่น สถานที่สำคัญ “ก้าวสุดท้ายจอมพล ป.” ซึ่งอาจถูกจัดอยู่ในกรอบการท่องเที่ยวเชิงมืด (Dark Tourism) และสมญานาม “ชายแดนสองแผ่นดิน” ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ ทรัพยากรเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้ถูกนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยวิธีการเล่าเรื่องผ่าน

ชาวบ้านในพื้นที่และถ่ายทอดสู่เยาวชน และกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ ความศรัทธาต่อพระเกจิอาจารย์ในท้องถิ่นยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism)

ด้านทุนทางเศรษฐกิจ ท่าเลที่ตั้งในฐานะปลายทางของระเบียงเศรษฐกิจชายฝั่งใต้ที่เชื่อมไทยกับกัมพูชา พร้อมโครงสร้างพื้นฐานพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาและการสื่อสารสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี นอกจากนี้ การพัฒนาโครงการภาครัฐ เช่น มอเตอร์เวย์ในพื้นที่โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor หรือ EEC) ช่วยเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วความพร้อมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและบุคลากรท้องถิ่น เช่น โฮมสเตย์ มัคคุเทศก์น้อย และกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตของฝาก ยืนยันถึงความสามารถรองรับและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ได้

อย่างไรก็ตาม เพื่อความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในระยะยาว จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนและหน่วยงานทุกฝ่ายต้องบูรณาการทุนในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และพัฒนากลยุทธ์การจัดการเชิงรุก พร้อมขยายความร่วมมือเครือข่ายในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

ผลลัพธ์สำคัญที่วิจัยนี้ได้นำเสนอ คือ การออกแบบแผนการท่องเที่ยวชายแดนสองแผ่นดินภายใต้แนวคิด “ย้อนวันวาน ผสานสองแผ่นดิน” ที่รวบรวมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติไว้ในเส้นทางที่เชื่อมโยงไทยและกัมพูชาไว้ นักท่องเที่ยวได้สัมผัสตลาดชายแดน ชุมชนประมง สถานที่ประวัติศาสตร์ และป่าชายเลนขนาดใหญ่ แผนงานนี้จัดทำโดยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างชุมชนและหน่วยงานราชการของทั้งสองประเทศ จึงสะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะสมและความเป็นจริงของบริบทพื้นที่ และยังเป็นโอกาสเรียนรู้บทเรียนสำคัญในการจัดการโลจิสติกส์ข้ามพรมแดน เช่น การเตรียมเอกสาร การดูแลความปลอดภัยและการประสานเวลาการจัดกิจกรรมร่วมกัน

อีกทั้ง การลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างอำเภอคลองใหญ่กับจังหวัดเกาะกง เมื่อกุมภาพันธ์ พ.ศ.2567 ถือเป็นการสร้างกรอบความร่วมมืออย่างเป็นทางการในระดับท้องถิ่นที่สนับสนุนการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนสองแผ่นดิน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การอำนวยความสะดวกในการผ่านแดนและการสนับสนุนกิจกรรมประเพณีข้ามพรมแดน เช่น งานลอยกระทงสองแผ่นดิน และการแข่งขันเรือยาวประเพณี เป็นปัจจัยสำคัญทั้งในแง่ของการสร้างความเชื่อมั่นและสร้างนโยบายพื้นฐานให้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวชายแดนอย่างยั่งยืน

โดยสรุป ชุมชนชายแดนสองแผ่นดินบ้านหาดเล็กมีศักยภาพสูงที่จะเป็นแม่แบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เชื่อมโยงระหว่างประเทศ ด้วยทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง

ประสานกับทรัพยากรท่องเที่ยวและความร่วมมือทั้งจากภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ได้เสริมพลังชุมชนและริเริ่มกลไกความร่วมมือที่มั่นคง พร้อมการพัฒนาต่อยอดสู่ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในบริบทชายแดนไทย-กัมพูชา

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินตำบลหาดเล็ก อำเภอลำลูกเกด จังหวัดตราด พบว่าชุมชนมีทุนชุมชนสำคัญในหลายมิติซึ่งเป็นฐานรากของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสัญลักษณ์ (Bourdieu, P., 1986) ศักยภาพทั้งหมดนี้สนับสนุนวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการวิเคราะห์ความสามารถของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินในการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว

มิติด้านทุนทางสังคมของชุมชนตำบลหาดเล็กแสดงผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนและสัมพันธ์ข้ามแดนระหว่างไทย-กัมพูชาที่เข้มแข็ง (Emery, M., Fey, S. & Flora, C., 2006) ความไว้วางใจที่สืบทอดในเครือญาติและกลุ่มมิตรภาพทั้งในและต่างประเทศ ช่วยอำนวยความสะดวกในการประสานงานจัดกิจกรรมท่องเที่ยวข้ามพรมแดน เช่น งานลอยกระทงสองแผ่นดิน และการเดินทางข้ามแดนของคณะนักท่องเที่ยว การร่วมมือของผู้นำท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีทางสังคมที่ชี้ว่าการผสมผสาน Bonding และ Bridging Social Capital ช่วยเพิ่มศักยภาพชุมชนในการเข้าถึงทรัพยากร และพัฒนากิจกรรมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Bourdieu, P., 1986)

ด้านทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนสะท้อนผ่านประเพณี ศิลปะการแสดง และอาหารพื้นถิ่นที่ผสมผสานวัฒนธรรมไทย-กัมพูชา ชุมชนขนาดเล็กสามารถใช้ทุนเหล่านี้สร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แท้จริง (Authentic Experience) ซึ่งเป็นสิ่งมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ (Wang, N., 1999; UNESCO, 2003) นอกจากนี้ บรรยากาศการต้อนรับที่อบอุ่นและความเป็นมิตรของชุมชน ช่วยเติมเต็มความน่าสนใจของกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน

ด้านทุนทางสัญลักษณ์ของชุมชน เช่น สถานที่ “ก้าวสุดท้ายจอมพล ป.” ที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดก รวมถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงมืด (Dark Tourism) ชุมชนยังใช้ฐานทุนสัญลักษณ์นี้เสริมสร้างภาพลักษณ์รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism) ความศรัทธาในองค์พระเกจิอาจารย์ท้องถิ่นยังช่วยสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงทางจิตใจ วัฒนธรรม และที่มีประวัติเกี่ยวกับสงคราม

ด้านทุนทางเศรษฐกิจ ตำบลหาดเล็กแม้ไม่ได้เป็นชุมชนที่มีทุนเศรษฐกิจสูง แต่มีทำเลที่ตั้งยุทธศาสตร์ที่สำคัญในระเบียงเศรษฐกิจชายฝั่งใต้ (EEC) และมีโครงสร้างพื้นฐานถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และระบบสื่อสารที่เพียงพอ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ชุมชนสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Koontz, H., 1998) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน โฮมสเตย์ และกลุ่มแม่บ้านที่มีความชำนาญด้านการบริหารจัดการและบริการ เป็นทุนเพิ่มเติมที่ช่วยเสริมประสิทธิภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการแบบบูรณาการ งานวิจัยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การประเมินศักยภาพ การออกแบบกิจกรรม การดำเนินงานจริง ไปจนถึงการประเมินผลที่ช่วยสร้างความรู้สึกรับรู้เป็นเจ้าของและความมั่นใจในศักยภาพชุมชน โดยสอดคล้องกับทฤษฎี “Ladder of Participation” (Okazaki, E., 2008) ซึ่งอธิบายว่าการให้ชุมชนมีบทบาทตัดสินใจและบริหารจัดการเองจะนำไปสู่ความยั่งยืนและประสิทธิผลสูงสุดของกิจกรรม

ด้านความร่วมมือระหว่างประเทศระดับท้องถิ่น การลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) ระหว่างอำเภอคลองใหญ่และจังหวัดเกาะกงในปีพ.ศ. 2567 สร้างกรอบนโยบายสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนและช่วยลดอุปสรรคทางกฎหมายและบริหารจัดการ เป็นรูปธรรมของการจัดการเขตแดนที่สร้าง “การพัวเลือนของพรมแดน” (Boundary Blurring) เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมตามแนวทางที่ Timothy, D. J. (2001) เสนอ

กล่าวโดยสรุปถึงการศึกษาศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินตำบลหาดเล็กแสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีทุนชุมชนที่หลากหลายและแข็งแกร่ง เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเฉพาะทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและขยายเครือข่ายข้ามพรมแดน ผลสำเร็จจากการร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสในการขยายกิจกรรมท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องและยั่งยืนในบริบทชายแดนไทย-กัมพูชา

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาศักยภาพของชุมชนชายแดนสองแผ่นดินตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ก่อให้เกิดข้อค้นพบเชิงองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญและมีคุณค่า ดังนี้

1. รูปแบบความร่วมมือการท่องเที่ยวชุมชนข้ามพรมแดนระดับฐานรากงานวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษาระดับพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงาน

ท้องถิ่นของสองประเทศ (ไทย-กัมพูชา) แบบโดยตรงเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการสร้างกลไกความร่วมมือเชิงรูปธรรมผ่านการลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ในระดับท้องถิ่น ต่อยอดจากความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอันแน่นแฟ้นในพื้นที่ชายแดน ข้อค้นพบนี้ขยายความรู้เดิมเกี่ยวกับความร่วมมือข้ามชาติ ในมิติที่ได้จำกัดเฉพาะระดับรัฐบาลหรือองค์กรระหว่างประเทศ แต่ยังสามารถเกิดขึ้นได้จากภาคประชาสังคมและชุมชนฐานราก ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่ชายแดนอื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้

2. การบูรณาการทุนชุมชนเชิงวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวความร่วมมือและศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวได้รับการวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทุนของบูร์ดิเยอ (Bourdieu) โดยพบว่าทุนในแต่ละมิติ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ และทุนเศรษฐกิจ มีบทบาทเกื้อหนุนกันอย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น ทุนทางสังคมที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยเพิ่มพูนประสิทธิภาพของทุนวัฒนธรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันทุนสัญลักษณ์ เช่น ประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น สามารถเป็นตัวกระตุ้นทุนเศรษฐกิจในรูปของรายได้และการลงทุนเข้าชุมชนได้

3. ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของการวางแผนที่บูรณาการทุนหลากหลายมิติแบบองค์รวม เพื่อสร้างความยั่งยืนและเพิ่มศักยภาพชุมชนแตกต่างจากแนวทางเดิมที่มักเน้นเพียงศักยภาพใดศักยภาพหนึ่งเป็นหลัก

4. บทบาทของเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ในฐานะทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ในแง่เชิงพื้นที่งานวิจัยเผยให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ระดับชาติ เช่น เรื่องราวของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ที่ตำบลหาดเล็ก สามารถถูกพัฒนาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมรดกอย่างมีเอกลักษณ์ โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกลั่นกรองและเล่าเรื่องเหล่านี้อย่างเหมาะสมแก่ผู้มาเยือน

องค์ความรู้ใหม่นี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการในด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวเชิงมืด (Dark Tourism) โดยชี้ชัดว่าความรู้และการสืบสานเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นสามารถขับเคลื่อนศักยภาพการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนโดยไม่เป็นต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญภายนอกเพียงเท่านั้น

นอกจากนี้ยังพบว่าการถ่ายทอดเรื่องเล่าประวัติศาสตร์นี้สร้างผลบวกทางสังคมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการเสริมสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในรากเหง้าของเยาวชนในชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการบ่มเพาะความยั่งยืนทั้งทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเพื่อเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหาดเล็กสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพในระดับภูมิภาค ควรมีมาตรการที่มุ่งเน้นทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน การบริการ และการส่งเสริมการตลาด โดยมีแนวทางดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก ภาครัฐควรเร่งลงทุนปรับปรุงเส้นทางถนน ป้ายบอกทาง และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานให้ได้มาตรฐาน โดยเน้นการจัดหายานพาหนะขนาดเล็กที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้เช่า รวมถึงจัดทำจุดบริการสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น จุดบริการน้ำดื่ม ผ้าเย็น และจุดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายและสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน

2. ปรับปรุงระบบการผ่านแดนให้ทันสมัยและเข้าถึงง่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ตรวจคนเข้าเมืองและศุลกากร ควรทบทวนกระบวนการผ่านแดนให้รวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์หรือใช้ QR Code ที่แสดงขั้นตอนการผ่านแดนอย่างชัดเจนในหลายภาษา รวมถึงข้อมูลที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น อัตราแลกเปลี่ยน และเบอร์โทรฉุกเฉิน เพื่อลดความสับสนและสร้างภาพลักษณ์ที่ดี

3. ส่งเสริมกิจกรรมและเทศกาลเชื่อมสัมพันธ์สองแผ่นดิน ภาครัฐระดับจังหวัดควรกำหนดให้ “งานลอยกระทงสองแผ่นดิน” เป็นปฏิทินท่องเที่ยวประจำปี และสนับสนุนงบประมาณเพื่อยกระดับเทศกาลให้ได้มาตรฐาน นอกจากนี้ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมใหม่ ๆ ร่วมกัน เช่น การแข่งขันกีฬาหรือเทศกาลอาหาร เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่และกระชับความสัมพันธ์ในระดับประชาชน

4. พัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรจัดโครงการฝึกอบรมและให้ทุนสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพบริการในทุกด้าน ทั้งที่พัก ร้านอาหาร การจัดกิจกรรม และการตลาดออนไลน์ เพื่อให้ชุมชนสามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

5. เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค กระทรวงการท่องเที่ยวฯ ควรบรรจุเส้นทางท่องเที่ยวตราด-เกาะกงไว้ในแผนประชาสัมพันธ์ระดับภูมิภาค และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านจัดทำแพ็คเกจทัวร์ “ชายแดนตะวันออก” เพื่อขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติให้กว้างขึ้นและดึงดูดกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูง

6. จัดตั้งคณะทำงานเพื่อการบูรณาการ ครอบคลุมภายใต้คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวจังหวัดจัดตั้ง คณะทำงานเฉพาะกิจด้านการท่องเที่ยวชายแดนตราด-กัมพูชา ที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทั้งภาครัฐ ชุมชน และเอกชน เพื่อทำหน้าที่ติดตามและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันทั่วทั้งที่ รวมถึงเป็นช่องทางให้ชุมชนสามารถสื่อสารความต้องการไปยังภาครัฐได้โดยตรง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้แผนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ 2566 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การยกระดับวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนชายแดนสองแผ่นดิน: กรณีศึกษาตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด” คณะผู้วิจัยขอขอบคุณอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนและความร่วมมือจากวิสาหกิจชุมชนอาหารทะเลและพืชสมุนไพรบ้านหาดศาลเจ้า, กลุ่มวิสาหกิจชุมชนชายแดนสองแผ่นดินบ้านหาดเล็ก, กลุ่มวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก, เครือข่ายธุรกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดเกาะกง, คุณ Gen.KIT TEA, คุณโซ เพีย มิน, ผู้แทนหน่วยงานการท่องเที่ยวจังหวัดเกาะกง, ชาวชุมชนตำบลหาดเล็ก (ประเทศไทย) และจังหวัดเกาะกง (กัมพูชา), อำเภอกลองใหญ่, สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตราด, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด, บริษัททริบิตีดีดอทคอม, ผู้แทนกระทรวงการท่องเที่ยวจังหวัดเกาะกง รวมถึงทุกท่านและทุกหน่วยงานที่มีได้กล่าวถึง ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัยนี้จนสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

สิตางค์ เจริญวงศ์ และคณะ. (2564). *การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากฐานรากโดยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออก: กรณีศึกษา ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2557). *คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)*. กรุงเทพฯ : องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood.

- Dillon, M. (2020). *Introduction to sociological theory: Theorists, concepts, and their applicability to the twenty-first century*. (3rd ed.). NJ: John Wiley & Sons Ltd.
- Emery, M., Fey, S. & Flora, C. (2006). Using community indicator projects for community change. *Community Development*, 37(3), 69–83.
- Fennell, D. A. (2008). *Ecotourism*. (Third edition). London: Routledge.
- Koontz, H. (1998). *Management*. (6th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), 511–529.
- Timothy, D. J. (2001). *Tourism and political boundaries*. London: Routledge.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2003). *Convention for safeguarding of intangible cultural heritage*. UNESCO.
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 349–370.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู

Development of Learning Activities Based on Backward Design and Design Thinking Process to Enhance Innovative Thinking Skills for Student Teachers

ประทีป คงเจริญ¹

Pratheep Khongcharoen

Received: March 13, 2025

Revised: June 06, 2025

Accepted: December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างและหาคุณภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ 2) เปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูระหว่างก่อนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ และ 3) เปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูระหว่างหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาครู จำนวน 51 คน ที่ได้จากการสุ่มอย่างง่ายโดยใช้วิธีการจับสลากซึ่งมีหมู่เรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินความเหมาะสมแผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน และการทดสอบทีแบบกลุ่มเดียว ผลการวิจัย พบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้มีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 2 นิยามเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 3 ระดมความคิดในการกำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ขั้นที่ 4 สร้างสรรค์ต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี; Thepsatri Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: pratheep.k@lawasri.tru.ac.th, Tel. 084-9511917

และขั้นที่ 5 นำต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สู่การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.56, S.D. = 0.04) และมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7773 2) คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมทุกองค์ประกอบหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: กระบวนการคิดเชิงออกแบบ, การจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับ, ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม

Abstract

The purposes of this research article were 1) to create and evaluate the quality of learning activities based on backward design and design thinking process; 2) to compare the innovative thinking skills of student teachers before and after learning with learning activities based on backward design and design thinking process; and 3) to compare the innovative thinking skills of student teachers after learning with feedback learning activities combined with design thinking processes with a 70% criterion. The research employed a research and development methodology. The sample consisted of 51 student teachers selected using simple random sampling using a lottery method, with class groups as the sampling unit. The research instruments included lesson plans, a lesson plan suitability assessment form, and an innovative thinking skills assessment form. Statistical analyses included mean, standard deviation, dependent t-tests, and single-group t-tests. The research findings revealed that 1) the learning activity consisted of five key steps: Step 1: conducting fieldwork to study the learners' learning objectives; Step 2: defining the learners' learning objectives; Step 3: brainstorming to determine evidence and methods for measuring and evaluating learning outcomes; Step 4: creating a prototype of innovative learning management; and Step 5: implementing the innovative learning management prototype in the classroom. These steps were deemed highly appropriate (Mean = 4.56, S.D. = 0.04) and had an effectiveness index

of 0.7773; 2) the post-test scores for all components of innovative thinking skills of student teachers were significantly higher than their pre-test scores at the .05 statistical significance level; 3) the post-test scores for innovative thinking skills of student teachers were significantly higher than the 70% criterion at the .05 statistical significance level.

Keywords: design thinking process, backward learning management, innovative thinking skills

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของประชาคมโลกในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคที่เศรษฐกิจโลกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งผลให้ผู้เรียนทุกระดับจะต้องมีการคิดค้นนวัตกรรมผ่านการขับเคลื่อนการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถสร้างองค์ความรู้ แนวคิด และกระบวนการที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมด้วยตนเอง (Bellanca, J. & Brandt, R., 2010) ด้วยเหตุนี้หากผู้เรียนขาดทักษะในการสร้างนวัตกรรม ก็จะทำให้ไม่สามารถพัฒนานวัตกรรมแข่งขันในภาคเศรษฐกิจโลกได้ (Drapeau, P., 2014) โดยทักษะการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องในการสร้างนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ คือ ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ซึ่งเป็นทักษะที่อาศัยความคิดสร้างสรรค์ประกอบกับการคิดวิเคราะห์ และการคิดแก้ปัญหา รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดให้เกิดเป็นทักษะเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมออกมา (พินันทา ฉัตรวัฒนา, 2561) การจัดการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการคิดเชิงนวัตกรรม เพื่อที่ผู้เรียนจะสามารถสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมในการประกอบอาชีพ และสร้างความสำเร็จให้กับตนเองในอนาคต ครูซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย ความคิด และสติปัญญา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมตั้งแต่เป็นนักศึกษาครู (Bellanca, J. & Brandt, R., 2010) จึงจะสามารถออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้ดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้อยากเรียนรู้ ตั้งใจเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ ตลอดจนเกิดทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ออกแบบผลิตภัณฑ์อันจะนำผู้เรียนไปสู่การประสบผลสำเร็จในชีวิตได้ (Hart, S., 2013)

ประเทศไทยได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม โดยได้ส่งเสริมเป็นเชิงนโยบายในด้านการศึกษา อาทิเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติได้รับเป้าหมายด้านผู้เรียนโดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีเกิดคุณลักษณะและทักษะด้านการสร้างสรรค์และการสร้างนวัตกรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพนักศึกษาให้ได้รับการสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้และนวัตกรรม สามารถนำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัย และนวัตกรรม มาใช้เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศและตอบโจทย์ยุคโลกาภิวัตน์ (สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) อย่างไรก็ตามกลับพบว่า นักศึกษาครูยังขาดทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมในอนาคต (อรชร ปรารักษ์, 2560) ถึงแม้ว่านักศึกษาครูจะพยายามจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อฝึกให้ตนเองได้พัฒนากระบวนการคิดแต่ก็ยังไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่จึงส่งผลให้การสร้างสรรค์ชิ้นงานของนักศึกษาครูเกิดความล่าช้า ไม่ทันสมัย ทั้งนี้ สาเหตุอาจเนื่องมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของอาจารย์ผู้สอนยังแสดงบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้มากกว่าเป็นผู้ชี้แนะวิธีการแสวงหาความรู้ อีกประการหนึ่งการวัดผลที่เน้นการท่องจำมิได้ปลูกฝังให้นักศึกษาครูใช้กระบวนการคิดและกระบวนการแก้ปัญหา นักศึกษาครูจึงยังไม่มีโอกาสได้ฝึกประสบการณ์ในด้านกระบวนการคิดเชิงนวัตกรรม (ทิพนงค์ กุลเกตุ, 2563) ดังนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบ่มเพาะและพัฒนาเยาวชนไทยให้เกิดการคิดเชิงนวัตกรรมได้นั้นก็คือครู (ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์, 2562) จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมตั้งแต่นักศึกษาครู เพื่อให้สามารถออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้ดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้อยากเรียนรู้ ตั้งใจเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ ตลอดจนเกิดทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม เพื่อที่ผู้เรียนจะสามารถสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมในการประกอบอาชีพ และสร้างความสำเร็จให้กับตนเองในอนาคต (Bellanca, J. A., 2010; Hart, S., 2013)

การจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีแนวโน้มนำมาใช้ในการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมให้กับนักศึกษาครู เนื่องจากเป็นแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักศึกษาได้ออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ แล้วจึงวางแผนการเรียนการสอนในสิ่งที่จำเป็นให้กับนักเรียนเพื่อเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การสร้างหลักฐานแห่งการเรียนรู้ได้ โดยกระบวนการออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับมีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ โดยกำหนดความรู้ ความสามารถ ทักษะ หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ขั้นที่ 2 กำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและ

ประเมินผลการเรียนรู้ ที่เน้นการแสดงผลพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในเป้าหมายของการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 วางแผนการจัดกิจกรรมและเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้และมีชิ้นงานหรือภาระงานที่เป็นรูปธรรมชัดเจน (Wiggins, G. & McTighe, J., 2006) สอดคล้องกับงานวิจัยของชญชิตา จันทรผึ้งสุข (2563) ที่ได้พัฒนารูปแบบการออกแบบย้อนกลับด้วยนิเวศการเรียนรู้เสมือนจริงเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงออกแบบและนวัตกรรมของนักศึกษา พบว่า คะแนนทักษะการคิดเชิงออกแบบและนวัตกรรมของนักศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด

บทสะท้อนผลเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับการนำแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่า นักศึกษาครูเกิดปัญหาการออกแบบที่มุ่งเน้นในเรื่องของทักษะการสร้างนวัตกรรมที่ยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาหรือตอบสนองต่อความต้องการให้กับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง เนื่องด้วยการคิดเชิงออกแบบและสร้างนวัตกรรมนั้นต้องยึดเอาปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลักในการออกแบบสร้างสรรค์นวัตกรรม ซึ่งหากนักศึกษาครูไม่สามารถทำความเข้าใจถึงกลุ่มเป้าหมายในผลงานการออกแบบได้ นักศึกษาครูก็จะไม่สามารถออกแบบนวัตกรรมที่จะตอบโจทย์ปัญหาของทุกคนได้อย่างแท้จริง (The Stanford d.school Bootcamp Bootleg (HPI), 2010) การส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม จากรายงานวิจัยของ Research in Education and Design Lab พบว่า การนำกระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการในการพัฒนานวัตกรรม โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายเป็นจุดศูนย์กลางจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจลงมือกระทำ ออกแบบและสร้างสรรค์นวัตกรรมที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด (มานิตย์ อาษานอก, 2561; ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ, 2560) มีกระบวนการทำงานที่สำคัญตามที่ The Stanford d.school Bootcamp Bootleg (HPI) (2010) เสนอไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นทำความเข้าใจปัญหาที่มีต่อกลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง ขั้นนิยามปัญหา ขั้นสร้างความคิด ขั้นสร้างต้นแบบ และขั้นทดสอบ จนสามารถปรับปรุงแก้ไขและพัฒนานวัตกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Panke, S. (2019) ที่ได้ใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นเครื่องมือในการฝึกการคิดเชิงนวัตกรรมให้กับนักศึกษา พบว่า นักศึกษาสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการออกแบบที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เกิดความคิดที่แปลกใหม่เชิงสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถช่วยเหลือและเสริมสร้างความมั่นใจเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนและกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นนักคิดเชิงออกแบบในอนาคตได้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาและความท้าทายของการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักศึกษาเกิดทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ควรนำมาซึ่งการวิจัยทดลองใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษา อันจะเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษาสามารถออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้ดึงดูดความสนใจของผู้เรียนอยากเรียนรู้ ตั้งใจเรียนรู้ และสามารถสร้างองค์ความรู้ ตลอดจนเกิดทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม เพื่อที่ผู้เรียนจะสามารถสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมในการประกอบอาชีพ และสร้างความสำเร็จให้กับตนเองในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างและหาคุณภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาระหว่างก่อนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ
3. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาระหว่างหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ กับเกณฑ์ร้อยละ 70

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา มีการดำเนินการ 2 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างและหาคุณภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

แหล่งข้อมูล

1. ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 3 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับ จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านแนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ จำนวน 1 คน
2. นักศึกษากลุ่มทดลองนำร่อง จำนวน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ มีวิธีการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประมวลการสอนและแผนการสอน (มคอ.3) รายวิชาวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ 1 การจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับ แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ และทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

1.2 สร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 2 นิยามเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 3 ระดมความคิดในการกำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ขั้นที่ 4 สร้างสรรค์ต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ และขั้นที่ 5 นำต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สู่การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยมีรายละเอียด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายละเอียดแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่	เรื่อง	วิธีดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	เวลา (สัปดาห์ที่)
1	ลงพื้นที่จริงในโรงเรียนเพื่อศึกษาเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน	นักศึกษาครูลงพื้นที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพระหว่างเรียน โดยมีเป้าหมายสำคัญในการสำรวจบริบทด้านการจัดการเรียนรู้ ภายในโรงเรียนโดยใช้เครื่องมือและเทคนิคการสังเกต สัมภาษณ์ สํารวจ สนทนากลุ่มร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา ภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้ปัญหา/ความต้องการที่สามารถกำหนดเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้แท้จริงของผู้เรียน	1-6
2	กระจำในเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน	นักศึกษาครูนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่จริงผ่านการฝึกประสบการณ์วิชาชีพระหว่างเรียนเพื่อศึกษาปัญหา/ความต้องการที่สามารถกำหนดเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้เรียนมาจัดหมวดหมู่ความสำคัญของปัญหา/ความต้องการดังกล่าว ที่จะสามารถพัฒนาเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยแก้ไข้ปัญหาหรือตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าวซึ่งเกิดมาจากความเข้าใจและเข้าถึงปัญหา/ความต้องการของผู้เรียนในโรงเรียน โดยร่วมกันวิเคราะห์เป็นทีมร่วมกับอาจารย์ผู้สอน เพื่อดึงข้อมูลเชิงลึกสู่การสรุปและตีกรอบประเด็นสำคัญของปัญหา/ความต้องการรวมถึงนิยามเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ชัดเจน	7-8

แผนการจัด กิจกรรมการ เรียนรู้ที่	เรื่อง	วิธีดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	เวลา (สัปดาห์ที่)
3	ค้นหาแนวทางใน การกำหนด หลักฐานและ วิธีการวัดและ ประเมินผลการ เรียนรู้	นักศึกษาครูร่วมกันระดมความคิดร่วมกับอาจารย์ผู้สอนในการ ออกแบบแนวทางในการกำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและ ประเมินผลการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิค two by two matrix ใน การจัดหมวดหมู่ข้อมูล ซึ่งแกน X แทนเป้าหมายการเรียนรู้ที่จะ เกิดขึ้นกับผู้เรียน แกน Y แทนความเป็นไปได้ของการกำหนด หลักฐานและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่สะท้อนให้ เห็นถึงเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งนักศึกษาและสมาชิก ในทีมร่วมกันเลือกแนวทางที่นำไปสู่การกำหนดหลักฐาน และวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้เพียงแค่ว่าความคิดเดียวที่ ตอบสนองต่อเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุดที่สามารถ นำไปสู่การสร้างเป็นต้นแบบของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้	9-10
4	สร้างสรรค์ นวัตกรรม จัดการเรียนรู้ให้กับ ผู้เรียน	นักศึกษาครูนำแนวคิดที่ได้ร่วมกันออกแบบไว้มา สร้างสรรค์เป็นต้นแบบของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ เหมาะสมในการพัฒนาเป็นต้นแบบที่พอจะมองเห็นภาพรวม ของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้และมีความเหมาะสมกับการ นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้จริงกับนักเรียนในชั้นเรียน	11-13
5	นำนวัตกรรม จัดการเรียนรู้สู่การ จัดกิจกรรมในชั้น เรียน	นักศึกษาครูออกแบบกระบวนการ วิธีการในการทดสอบ ต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ว่าจะจัดกิจกรรมอย่างไร จัด กิจกรรมกับใคร รวมถึงการออกแบบวิธีการถ่ายทอดการใช้งาน ของต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ไปยังผู้เรียน จากนั้น นำต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ไปสุ่มทดลองใช้จริงกับ ผู้เรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพื่อนำข้อมูลป้อนกลับ ที่ได้จากผู้เรียนมาปรับปรุง แก้ไข พัฒนาด้านแบบของนวัตกรรม การจัดการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมาก ยิ่งขึ้น	14-16

1.3 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสม จากนั้นนำไปทดลองนำร่องกับนักศึกษาครูกลุ่มทดลองนำร่อง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้

2. แบบประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับ กระบวนการคิดเชิงออกแบบ มีวิธีการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

2.1 ศึกษาเทคนิค วิธีการสร้างแบบประเมินความเหมาะสม แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามหลักของลิเคอร์ท์ จากนั้นกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การกำหนดองค์ประกอบของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลลัพธ์การเรียนรู้รายวิชา จุดประสงค์การเรียนรู้ สารการเรียนรู้ สารสำคัญ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ วิธีการ/กระบวนการ/กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้

2.2 นำแบบประเมินที่สร้างขึ้นมาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 3 คน พบว่า ข้อคำถามในแบบประเมินความเหมาะสมทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 1.00

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสม โดยใช้แบบประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

2. นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ไปทดลองนำร่องกับนักศึกษาครูกลุ่มทดลองนำร่อง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำผลการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดคำนวณหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2554)

ค่าเฉลี่ย 4.51–5.00 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51–4.50 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51–3.50 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51–2.50 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00–1.50 คะแนน หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

2. นำคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักศึกษาครูกลุ่มทดลองนำร่องที่ได้จากแบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมมาหาค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของแผนการจัดการเรียนรู้ และนำค่าที่คำนวณได้ไปเทียบกับเกณฑ์ 0.50 หรือร้อยละ 50 จึงจะถือว่าผ่านเกณฑ์ (ประสาธน์ เนืองเฉลิม, 2556)

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักศึกษาครู คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 406 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาครู คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สาขาปฐมวัย ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ 1 เทอม 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 51 คน ที่ได้จากการสุ่มอย่างง่ายโดยใช้วิธีการจับสลากซึ่งมีหมู่เรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

1. ศึกษาองค์ประกอบ พฤติกรรมบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ตามแนวคิดของ Horth, D. & Buchner, D. (2014); Hoidn, S. & Karkkaunen, K. (2014); Lee, C. & Benza, R. (2015); อรรถ ปรารังนทร์ (2560); ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์ (2562); สิริกมล มงคลยศ (2565) พบว่า ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ และ 18 พฤติกรรมบ่งชี้ โดยมีรายละเอียด ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม

องค์ประกอบ	พฤติกรรมบ่งชี้
1. การตีความบริบท (Interpretation)	1.1 นักศึกษาสามารถศึกษาและระบุปัญหาหรือความต้องการเพื่อนำไปพัฒนานวัตกรรม 1.2 นักศึกษาสามารถศึกษาและระบุโอกาส ความเป็นไปได้ในการพัฒนานวัตกรรม 1.3 นักศึกษาสามารถศึกษาและระบุเนื้อหาสาระ วิชาที่ต้องการพัฒนานวัตกรรม
2. การสร้างแนวคิด (Generation)	2.1 นักศึกษาสามารถคิดวิธีการที่หลากหลายและแปลกใหม่สำหรับพัฒนาเป็นนวัตกรรม 2.2 นักศึกษาสามารถประเมินความสำเร็จ วิเคราะห์ วิจัยหาแนวคิดที่เหมาะสมเพื่อพัฒนานวัตกรรม 2.3 นักศึกษาสามารถเลือกหรือหลอมรวมแนวคิดให้ได้แนวคิดที่ดีที่สุดสำหรับพัฒนาเป็นนวัตกรรม
3. ความร่วมมือกับผู้อื่น (Collaboration)	3.1 นักศึกษาสามารถร่วมมือกันคิดและออกแบบสร้างนวัตกรรม 3.2 นักศึกษาสามารถแบ่งบทบาทหน้าที่ รับผิดชอบตามหน้าที่ที่ได้รับ และช่วยเหลือกันในขณะสร้างนวัตกรรม 3.3 นักศึกษาสามารถร่วมมือกันสร้างและพัฒนานวัตกรรมจนสำเร็จ สมบูรณ์

องค์ประกอบ	พฤติกรรมบ่งชี้
4. การสะท้อนแนวคิด (Reflection)	4.1 นักศึกษาสามารถรับฟังการสะท้อนผลการสร้างและใช้วัตรกรรมจากบุคคลอื่น 4.2 นักศึกษาสามารถพิจารณา วิเคราะห์ วิวิจารณ์ และสังเคราะห์ผลการสะท้อนการสร้างและใช้วัตรกรรมจากบุคคลอื่น 4.3 นักศึกษาสามารถนำผลการสะท้อนมาปรับปรุงพัฒนานวัตรกรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
5. การนำเสนอแนวคิด (Representation)	5.1 นักศึกษาสามารถนำวัตรกรรมที่พัฒนาขึ้นไปจัดการเรียนรู้กับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม 5.2 นักศึกษาสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้วัตรกรรมที่พัฒนาขึ้น 5.3 นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ สรุป และนำเสนอผลการใช้วัตรกรรมหลังการจัดการการเรียนรู้
6. การประเมิน ความสำเร็จ (Evaluation)	6.1 นักศึกษาสามารถประเมินปัจจัยความสำเร็จที่มีต่อการสร้างและใช้วัตรกรรม 6.2 นักศึกษาสามารถประเมินปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อการสร้างและใช้วัตรกรรม 6.3 นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ สรุป และนำเสนอผลการประเมินการสร้างและใช้วัตรกรรม

2. สร้างแบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมที่มีลักษณะเป็นเกณฑ์ประเมินแบบบูรณาการ (Holistic Scoring) ซึ่งแบ่งคุณภาพออกเป็น 4 ระดับ จากนั้นนำมาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 3 ท่าน พบว่า เกณฑ์การประเมินแต่ละข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67-1.00

3. นำเกณฑ์การประเมินที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักศึกษาครูที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย จำนวน 10 คน ซึ่งจำลองสถานการณ์เสมือนจริงโดยให้อาจารย์ผู้สอนจำนวน 2 คน ประเมินพฤติกรรมของนักศึกษาครูตามเกณฑ์การประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมที่สร้างขึ้น จากนั้นนำผลการประเมินที่ได้มาวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องของผู้ประเมิน 2 คน (Inter-rater) โดยหาค่าความเชื่อมั่นด้วยสูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน พบว่า เกณฑ์การประเมินทั้งฉบับมีความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.83

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูก่อนที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ โดยใช้แบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม

2. ดำเนินการทดลองโดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบกับกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย รวม 16 สัปดาห์ ๆ ละ 3 ชั่วโมง รวมเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมด 48 ชั่วโมง ซึ่งได้แสดงรายละเอียดของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ในตารางที่ 1

3. ผู้วิจัยประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ โดยใช้แบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำคะแนนที่ได้จากแบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม มาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะการการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูกลุ่มตัวอย่างจากแบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ระหว่างหลังเรียนและก่อนเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ โดยใช้สถิติทดสอบทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน

3. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะการการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูกลุ่มตัวอย่างจากแบบประเมินทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม ระหว่างหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ กับเกณฑ์ร้อยละ 70 โดยใช้สถิติทดสอบทีแบบกลุ่มเดียว

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสร้างและหาคุณภาพกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู พบว่ามีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 2 นิยามเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 3 ระดมความคิดในการกำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ขั้นที่ 4 สร้างสรรค์ต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ และขั้นที่ 5 นำต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สู่การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยผลการหาคุณภาพของกิจกรรมการเรียนรู้สามารถแสดงได้ ดังตารางที่ 3 และ 4

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้

รายการประเมิน	Mean	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1. การกำหนดองค์ประกอบของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	4.55	0.21	มากที่สุด
2. ผลลัพธ์การเรียนรู้รายวิชา	4.20	0.45	มาก
3. จุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.24	มากที่สุด
4. สารการเรียนรู้	4.40	0.55	มาก
5. สารสำคัญ	4.60	0.55	มากที่สุด

รายการประเมิน	Mean	S.D.	ระดับความเหมาะสม
6. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	4.60	0.14	มากที่สุด
7. วิธีการ/กระบวนการ/กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	4.65	0.14	มากที่สุด
8. สื่อและแหล่งเรียนรู้	4.40	0.22	มาก
ภาพรวม	4.56	0.04	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้ ภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.56, S.D. = 0.04) เมื่อพิจารณารายด้านแล้วพบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 4.40-4.67

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้

จำนวนนักศึกษา	คะแนนเต็ม	คะแนนรวม		ดัชนีประสิทธิผล (E.I.)
		ก่อนเรียน (P ₁)	หลังเรียน (P ₂)	
30	72	876	1,874	0.7773

จากตารางที่ 4 พบว่า ค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้ เท่ากับ 0.7773 หมายความว่า นักศึกษาครุมีทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมนวัตกรรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 77.73 ซึ่งมีค่าดัชนีประสิทธิผลสูงกว่าเกณฑ์พัฒนาการที่ยอมรับได้ คือ 0.50

2. ผลการทดลองใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครุ สามารถแสดงได้ ดังตารางที่ 5 และ 6

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครุระหว่างก่อนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ

องค์ประกอบของทักษะการคิดเชิง นวัตกรรม	คะแนน เต็ม	n	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	Sig (1-tailed)
			Mean	S.D.	Mean	S.D.		
การตีความบริบท (Interpretation)	12	51	5.29	1.66	10.57	1.04	28.70*	0.0000
การสร้างแนวคิด (Generation)	12	51	5.16	1.55	10.49	0.95	27.30*	0.0000
ความร่วมมือกับผู้อื่น (Collaboration)	12	51	5.14	1.11	10.51	0.88	32.44*	0.0000
การสะท้อนแนวคิด (Reflection)	12	51	5.04	1.09	10.59	0.94	27.93*	0.0000
การนำเสนอแนวคิด (Representation)	12	51	5.37	1.09	10.27	1.04	26.93*	0.0000
การประเมินความสำเร็จ (Evaluation)	12	51	4.78	0.83	10.27	0.96	35.00*	0.0000
ภาพรวม	72	51	22.67	3.08	56.27	6.76	31.10*	0.0000

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 พบว่า คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนในแต่ละองค์ประกอบของทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม พบว่า คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมทุกองค์ประกอบหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 6 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครูระหว่างหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ กับเกณฑ์ร้อยละ 70

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	Mean	S.D.	t	Sig (1-tailed)
หลังเรียน	51	72	56.27	6.76	6.21*	0.0000

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 6 พบว่า คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. กิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ พบว่า มีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 2 นิยามเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ขั้นที่ 3 ระดมความคิดในการกำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ขั้นที่ 4 สร้างสรรค์ต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ขั้นที่ 5 นำต้นแบบนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้สู่การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน ทั้งนี้ แผนการจัดการเรียนรู้ภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีค่าดัชนีประสิทธิผล เท่ากับ 0.7773 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์พัฒนาการที่ยอมรับได้คือ 0.50 ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากว่า แผนการจัดการเรียนรู้ได้ผ่านกระบวนการและขั้นตอนในการจัดทำอย่างมีระบบ โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ ประมวลการสอนและแผนการสอน (มคอ.3) รายวิชาวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ 1 การจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับ แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ และทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมเพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และสร้างเป็นแผนการจัดการเรียนรู้แบบย้อนกลับร่วมกับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ จากนั้นประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญและนำไปทดลองนำร่องเพื่อหาค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีความเหมาะสมต่อการนำไปทดลองใช้จริง สอดคล้องกับผลการวิจัยของชนัญชิตา จันทรพิ้งสุข, (2563) ที่ได้มีการประเมินคุณภาพของระบบการออกแบบย้อนกลับด้วย

นิเวศการเรียนรู้เสมือนจริงเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงออกแบบและนวัตกรรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าระบบการออกแบบย้อนกลับด้วยนิเวศการเรียนรู้เสมือนจริงที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการทดลองใช้กิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนในแต่ละองค์ประกอบของทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม พบว่าคะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมทุกองค์ประกอบหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้คะแนนทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมหลังเรียนของนักศึกษาครูสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากว่า นักศึกษาครูออกแบบและสร้างสรรค์นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ในลักษณะของวิธีการจัดการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน โดยเริ่มตั้งแต่การลงพื้นที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพระหว่างเรียนโดยมีเป้าหมายสำคัญในการสำรวจบริบทด้านการจัดการเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพื่อวิเคราะห์สรุปและตีกรอบประเด็นสำคัญของปัญหาหรือความต้องการที่สามารถกำหนดเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้เรียน จากนั้นนักศึกษาครูก็นหาแนวทางในการกำหนดหลักฐานและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้วยเทคนิค Two by Two Matrix เพื่อเลือกแนวทางในการสร้างสรรค์นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุด ทั้งนี้ นักศึกษาครูใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้พร้อมทั้งออกแบบกระบวนการและวิธีการนำนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติการสอนแบบจุลภาคร่วมกับนักเรียนในชั้นเรียนเพื่อนำข้อมูลย้อนกลับที่ได้จากนักเรียนมาปรับปรุง แก้ไข พัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Panke, S., (2019) ที่ได้ใช้กระบวนการคิดเชิงออกแบบเป็นเครื่องมือในการฝึกการคิดเชิงนวัตกรรมให้กับนักศึกษา พบว่า นักศึกษาสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการออกแบบที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลาง เกิดความคิดที่แปลกใหม่เชิงสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถช่วยเหลือและเสริมสร้างความมั่นใจเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนและกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นนักคิดเชิงออกแบบในอนาคตได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้ควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้นักศึกษาคูได้ลงพื้นที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพระหว่างเรียนในการสำรวจบริบทด้านการจัดการเรียนรู้ภายในโรงเรียน เพื่อช่วยให้นักศึกษาคูวิเคราะห์สรุปและตีกรอบประเด็นสำคัญของปัญหาหรือความต้องการที่สามารถกำหนดเป็นเป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน

2. การนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้ควรให้นักศึกษาคูใช้เทคนิค Two by Two Matrix เพื่อนำเสนอแนวคิดและประเมินความสำเร็จของแนวทางในการสร้างสรรค์นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองกับเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- ชนัญชิตา จันทน์ผิงสุข. (2563). รูปแบบการออกแบบย้อนกลับด้วยนิเวศการเรียนรู้เสมือนจริงเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงออกแบบและนวัตกรรม. (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์. (2562). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาวิชาชีพครู. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทิพนงค์ กุลเกตุ. (2563). การพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรม โดยใช้วิธีสอนแบบโครงงานเป็นฐานของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 วิทยาลัยนาฏศิลปสุพรรณบุรี. วารสารพัฒนศิลป์วิชาการ, 4(2), 106-115.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : สุริยวิทยาสาน.
- ประสาธ เนืองเฉลิม. (2556). วิจัยการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พินันทา ฉัตรวัฒนา. (2561). แนวคิดทักษะนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการส่งเสริมสู่ประเทศไทย 4.0. ครุศาสตร์อุตสาหกรรม, 17(3), 222-229.
- มานิตย์ อาษานอก. (2561). การบูรณาการกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้. วารสารเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 1(1), 6-12.

- ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ. (2560). *การคิดเชิงออกแบบ: เรียนรู้ด้วยการลงมือทำ*. เข้าถึงได้จาก <http://resource.tcdc.or.th/ebook/Design.Thinking.Learning.by.Doing.pdf>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ : พรินทวาทกราฟฟิค.
- สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). *แผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561- 2580*. กรุงเทพฯ : พรินทวาทกราฟฟิค.
- สิริกมล มงคลยศ. (2565). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมสำหรับครูระดับชั้นมัธยมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคกลาง : การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของการวัดตามประสบการณ์การทำงาน*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรชร ปรานจันทร์. (2560). *รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- Bellanca, J. & Brandt, R. (2010). *21st Century Skills: Rethinking How Students Learn*. Bloomington, IN : Solution Tree.
- Drapeau, P. (2014). *Sparkling Student Creativity: Practical Ways to Promote Innovative Thinking and Problem Solving*. North Garden, VA : ASCD.
- Hart, S. (2013). *Thinking through teaching: A framework for enhancing participation and learning*. London : David Fulton Publishers.
- Hoidn, S. & Karkkaunen, K. (2014). *Promoting skill for innovation in higher education: A literature review on the effectiveness of problem-based learning and of teaching behaviors*. N.P. : OECD Education Working Paper.
- Horth, D. & Buchner, D. (2014). *Innovation Leadership: How to Use Innovation to Lead Effectively, Work Collaboratively and Drive Results*. Retrieved from https://imamhamzatcoed.edu.ng/library/ebooks/resources/Innovation_Leadership_by_david_horth.pdf

- Lee, C. & Benza, R. (2015). Teaching Innovation Skills: Application of Design Thinking in a Graduate. Marketing Course. *Business Education Innovation Journal*, 7(1), 43-50.
- Panke, S. (2019). Design Thinking in education: Perspectives, opportunities and challenges. *Open Education Studies*, 1, 281-306.
- The Stanford d.school Bootcamp Bootleg (HPI). (2010). *D.school bootcamp bootleg: Institute of design at Stanford*. Retrieved from <http://dschool.stanford.edu/wpcontent/uploads/2011/03/BootcampBootleg2010v2SLIM.pdf>
- Wiggins, G. & McTighe, J. (2006). Understanding by Design. *Colombian Applied Linguistics Journal*, 19(1), 140-142.

การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Development of an Academic Management Model for World-Class
Standard Schools towards Excellence in Primary Schools,
Northeastern Region

อ้อมฤทัย ปาทาน¹ อำนาง อยู่คำ² และสงวนพงศ์ ชวนชม³

Aomruathai Pathan, Amnat Ukam and Sanguanpong Chuanchom

Received: November 24, 2024

Revised: September 18, 2025

Accepted: January 01, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการ 2) พัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ และ 3) ประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ เป็นการวิจัยและพัฒนา ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพและวิเคราะห์ความต้องการโดยเก็บข้อมูลจากโรงเรียนมาตรฐานสากลที่มีวิธีปฏิบัติที่ดี จำนวน 3 โรงเรียน ผ่านการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบรูปแบบการบริหารงานวิชาการบนพื้นฐานข้อมูลจากขั้นตอนแรก ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบคุณภาพและการปรับปรุงรูปแบบด้วยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน ขั้นตอนที่ 4 นำรูปแบบไปทดลองใช้ในโรงเรียนที่มีความพร้อม และขั้นตอนที่ 5 ประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียนมาตรฐานสากล จำนวน 80 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง แบบประเมินความเหมาะสม และแบบประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ วิเคราะห์เชิงเนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศมีการกำหนดเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจนสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และชุมชน มีการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล; Vongchavalitkul University

Corresponding author, e-mail: aomruthai_pat@vu.ac.th, Tel. 085-6121990

มาตรฐานสากล ใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีการศึกษาที่ทันสมัย ส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และมีระบบการวัดและประเมินผลที่เป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานสากล โรงเรียนบริหารงานวิชาการด้วย 6 องค์ประกอบ คือ (1) การวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมาย (2) การพัฒนาหลักสูตร (3) การจัดการเรียนการสอน (4) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (5) การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร และ (6) การวัดและประเมินผล มีกระบวนการในแต่ละองค์ประกอบ 4 กระบวนการ คือ การวางแผน การปฏิบัติ การเรียนรู้และพัฒนา การปรับปรุงผล แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างรูปแบบ 2) การพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ได้ 5 รูปแบบ ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ สารสำคัญ การนำรูปแบบไปใช้ และเงื่อนไขความสำเร็จ และ 3) มีความเป็นไปได้ด้านความเหมาะสมขององค์ประกอบ กระบวนการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ และความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ครู นักเรียน และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนโดยภาพรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, ความเป็นเลิศ, โรงเรียนมาตรฐานสากลระดับประถมศึกษา

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the state of academic administration; 2) to develop and evaluate the suitability of a model; and 3) to evaluate the feasibility and utility of the model. This was a research and development study, consisting of five steps: Step 1 involved studying the current situation and analyzing needs by collecting data from three international standard schools with best practices through semi-structured interviews; Step 2 involved designing an academic administration model based on the data from Step 1; Step 3 involved verifying the quality and improving the model through focus group discussions with seven experts; Step 4 involved pilot testing the model in schools that were ready for implementation; Finally, the feasibility and usefulness of the model were evaluated by collecting data from 80 administrators of international standard schools. The research tools used included semi-structured interviews, a suitability assessment form, and a feasibility and usefulness assessment form.

Content analysis, mean, and standard deviation were used to analyze the results. The research findings revealed that 1) the academic administration of the international standard schools towards excellence had clear goals and directions consistent with its vision, focusing on the participation of administrators, teachers, parents, and the community. The curriculum and teaching methods were developed to align with international standards, utilizing modern educational media, innovations, and technologies. The development of teachers and staff is continuously promoted. The school had a systematic measurement and evaluation system, resulting in students meeting international quality standards. The school managed academic affairs using six components: (1) planning and setting objectives, (2) curriculum development, (3) teaching management, (4) development of educational media, innovations and technologies, (5) promotion and development of personnel, and (6) measurement and evaluation. Each component had four processes: planning, implementation, learning and development, and improvement of results. Data was then synthesized to create a model; 2) development and evaluation of the suitability of the academic management model of the international standard school towards excellence resulted in 5 models, consisting of principles and rationale, objectives, key content, model implementation, and conditions for success; and 3) the feasibility in terms of the suitability of the components, operational processes, conditions for success, and benefits to administrators, teachers, students, and the overall and individual components of the school's educational quality development was at the highest level.

Keywords: academic administration, excellence, international standard primary school

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ใน หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ได้วางรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาในประเทศ โดยเฉพาะใน ส่วนที่ 4 มาตรา 80 (3) ซึ่งกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ดำเนินการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาในทุกกระดับให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ซึ่งให้ความสำคัญด้านการศึกษาในฐานะกลไกหลักในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 6 การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษา มีเป้าหมายในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลส่งผลต่อคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้มีทักษะ ความรู้ความสามารถ และสมรรถนะตามมาตรฐาน การศึกษาและมาตรฐานวิชาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามศักยภาพและกำหนดให้สถานศึกษาทุกระดับจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรอย่างมีคุณภาพและมาตรฐาน

ประเทศที่พัฒนาแล้วมีการนำระบบคุณภาพการบริหารจัดการมาใช้ทั้งในภาครัฐและเอกชน เพื่อให้มีการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องและเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ, 2554) เกณฑ์รางวัลคุณภาพเป็นกรอบในการประเมินสู่ความเป็นเลิศในการบริหารจัดการคุณภาพ ในระดับมาตรฐานสากล มีรางวัลคุณภาพแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (Malcolm Baldrige National Quality Award-MBNQA) ซึ่งเป็นต้นแบบรางวัลคุณภาพแห่งชาติที่ประเทศต่าง ๆ หลายประเทศทั่วโลกนำไปประยุกต์ใช้โดยเรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น Australian Business Excellence Award (ABEA) ของประเทศออสเตรเลีย Singapore Quality Award (SQA) ประเทศสิงคโปร์ ประเทศญี่ปุ่นมีรางวัล Japan Quality Award (JQA) และ European Qual Award (EOA) ในประเทศสหภาพยุโรป สำหรับประเทศไทยนั้นเรียกรางวัลนี้ว่า Thailand Quality Award (TQA) (สำนักงานบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย, 2566)

สภาพการณ์และบริบทของสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา วิทยาการทางเทคโนโลยี ผสมผสานกับกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาในทุกมิติอย่างปฏิเสธไม่ได้ โดยจะเห็นได้จากในปีการศึกษา 2565 ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้ขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับต่ำมากและมีการกระจายสูงยังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจและนอกจากนี้ ผลการเข้าร่วมโครงการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ (PISA) คะแนนของนักเรียนไทยโดยเฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2555) การบริหารวิชาการ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารการศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา เกี่ยวข้องกับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทุกระดับของสถานศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดนโยบายให้โรงเรียนมาตรฐานสากล (World-Class Standard School) เป็นนวัตกรรมจัดการศึกษาที่ใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนายกระดับการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพมาตรฐานเทียบเท่าสากล ผู้เรียนมีศักยภาพและความสามารถทัดเทียมกับผู้เรียนนานาชาติผ่านวัดคุณภาพประสงค์หลัก 3 ประการ คือ พัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพเป็นพลโลกจัดการเรียนการสอนเทียบเคียงมาตรฐานสากล และบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ มีเป้าหมายสำคัญ 5 ประการ คือ 1) ความเป็นเลิศทางวิชาการ 2) สื่อสารสองภาษา 3) ล้ำหน้าทางความคิด 4) ผลงานอย่างสร้างสรรค์ และ 5) ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมโลก (สำนักบริหารงานกรมมัธยมศึกษาตอนปลาย, 2566)

จากความสำเร็จของการบริหารการศึกษา ความเป็นเลิศ แนวทางจัดการศึกษาของโรงเรียนมาตรฐานสากล สภาพปัญหาทางด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวิชาการซึ่งเป็นบทบัญญัติในแผนการศึกษาแห่งชาติ และถึงแม้ว่ามีโรงเรียนจำนวนมากที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากลแล้ว แต่ก็ไม่ใช่ทุกโรงเรียนที่จะผ่านการประเมินคุณภาพระดับ ScQA, OBECQA หรือระดับ TQA ซึ่งเป็นระดับมาตรฐานสูงสุดของโครงการโรงเรียนมาตรฐานสากล รวมทั้งในสถานการณ์แห่งการแข่งขันทางคุณภาพและความเป็นเลิศทางวิชาการนี้ ผู้บริโภค ได้แก่นักเรียนและผู้ปกครองต่างต้องการได้รับการบริการด้านการศึกษาที่มีคุณภาพสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและมุ่งสู่ความเป็นเลิศทางการศึกษาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา R&D (Research and Development) 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การศึกษาสภาพและการวิเคราะห์ความต้องการผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งเน้นโรงเรียนที่มีวิธีปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ประชากร ได้แก่ โรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 135 โรงเรียน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ โรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับประถมศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่ดี (Best Practice) 3 โรงเรียน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากโรงเรียนที่มีผลการดำเนินงานเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการคุณภาพระดับ OBECQA ผ่านการประเมินภายนอกรอบสามขึ้นไป และได้รับรางวัลโรงเรียนดีเด่นด้านวิชาการตั้งแต่ปี 2564–2566 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน รองผู้บริหารฝ่ายวิชาการ 1 คน หัวหน้างานวิชาการ 1 คน หัวหน้าสายชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 คน และประธานหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ 1 คน โรงเรียนละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยมีประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลสำเร็จความเป็นเลิศของการบริหารงานวิชาการ และการนำกระบวนการบริหารสู่ความเป็นเลิศตามวงจร PDSA Deming Cycle ไปใช้ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผนและการกำหนดเป้าหมาย การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร ตลอดจนการวัดและประเมินผล ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

2. การออกแบบรูปแบบจากผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นพื้นฐานในการออกแบบร่างรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยบูรณาการแนวคิดวงจรคุณภาพ PDSA กับองค์ประกอบที่สำคัญด้านการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อและนวัตกรรม การพัฒนาบุคลากร และการวัดและประเมินผล เพื่อให้รูปแบบมีความเป็นระบบและสามารถใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนมาตรฐานสากล

3. การตรวจสอบคุณภาพและการปรับปรุงรูปแบบ ผู้วิจัยได้นำร่างรูปแบบที่สร้างขึ้นเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ จากนั้นได้นำเสนอรูปแบบต่อผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา 5 คน ผู้ประเมินโรงเรียน

มาตรฐานสากล 1 คน และผู้บริหารโรงเรียนมาตรฐานสากล 1 คน โดยใช้การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ ข้อมูลที่ได้จากการประเมินถูกนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาแบบให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

4. การนำรูปแบบไปทดลองใช้ เมื่อได้รูปแบบที่ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้ในโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความพร้อมในการดำเนินการ โดยมีการติดตาม ตรวจสอบ และเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์จากการนำรูปแบบไปใช้จริง ทั้งในด้านความชัดเจน ความเหมาะสม และความสอดคล้องกับสภาพจริง เพื่อสะท้อนประสิทธิภาพของรูปแบบและปรับปรุงให้สมบูรณ์

5. การประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ ผู้วิจัยได้ทำการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ โดยมีประชากร คือ ผู้บริหารโรงเรียนมาตรฐานสากล ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 135 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมิน จำนวน 80 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยครอบคลุมทุกจังหวัดและทุกขนาดโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้คือแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จัดทำในรูปแบบ Google Form ผลการตอบแบบประเมินนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อสรุปความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะสำคัญ คือ การกำหนดเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจนสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน มีการใช้หลักสูตร นวัตกรรม และเทคโนโลยีการศึกษาที่ทันสมัย ส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง มีระบบการวัดและประเมินผลที่เชื่อมโยงกับมาตรฐานสากล และจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนสู่ระดับนานาชาติ สภาพการบริหารดังกล่าวทำให้โรงเรียนมีจุดแข็งด้านการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาครูและบุคลากร การสร้างนวัตกรรมและเครือข่ายความร่วมมือ ส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานสากล จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศซึ่งประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก 4 กระบวนการ และแนวทางดำเนินงานย่อย 50 แนวทาง

เพื่อใช้เป็นแนวทางพัฒนาและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบริบทที่ใกล้เคียงต่อไป

2. ผลการพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ส่วน ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ 3) สาระสำคัญ 4) การนำรูปแบบไปใช้ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ โดยในส่วนของสาระสำคัญประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมาย 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การจัดการเรียนการสอน 4) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 5) การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร 6) การวัดและประเมินผล มีกระบวนการในแต่ละองค์ประกอบ 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติ 3) การเรียนรู้และพัฒนา และ 4) การปรับปรุงผล ซึ่งสะท้อนการจัดการเชิงระบบเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ได้กำหนดแนวทางย่อยรวม 50 แนวทางที่ครอบคลุมทุกมิติของการบริหารงานวิชาการ และได้ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ทรงคุณวุฒิ 7 คน ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังตารางที่ 1-2

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน มาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน มาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความเหมาะสม
1. หลักการและเหตุผล	4.86	0.38	มากที่สุด
2. วัตถุประสงค์	5.00	0.00	มากที่สุด
3. สาระสำคัญ	4.83	0.25	มากที่สุด
4. การนำรูปแบบไปใช้	4.94	0.20	มากที่สุด
5. เงื่อนไขความสำเร็จ	4.82	0.19	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.89	0.20	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

($\bar{X} = 4.89$, S.D. = 0.20) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า วัตถุประสงค์ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 5.00$, S.D. = 0.00) รองลงมาได้แก่ การนำรูปแบบไปใช้ ($\bar{X} = 4.94$, S.D. = 0.20) และเงื่อนไขความสำเร็จมีความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.19)

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1. การวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมาย	4.83	0.25	มากที่สุด
2. การพัฒนาหลักสูตร	4.84	0.26	มากที่สุด
3. การจัดการเรียนการสอน	4.82	0.23	มากที่สุด
4. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	4.89	0.24	มากที่สุด
5. การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร	4.89	0.25	มากที่สุด
6. การวัดและประเมินผล	4.80	0.22	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.85	0.01	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 สาระสำคัญของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.85$, S.D. = 0.01) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่าการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อศึกษามีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X} = 4.89$, S.D. = 0.24) รองลงมาได้แก่ การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร ($\bar{X} = 4.89$, S.D. = 0.25) และการพัฒนาหลักสูตร ($\bar{X} = 4.84$, S.D. = 0.26)

3. ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความเป็นไปได้ด้านความเหมาะสมขององค์ประกอบ กระบวนการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ และความเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ครู นักเรียน และการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังตารางที่ 3 – 4

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารงานวิชาการ ของ
โรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

รูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิง ระบบสู่ความเป็นเลิศ	ความเป็นไปได้			ความเป็นประโยชน์		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. หลักการและเหตุผล	4.74	0.44	มากที่สุด	4.81	0.42	มากที่สุด
2. วัตถุประสงค์	4.88	0.33	มากที่สุด	4.86	0.38	มากที่สุด
3. สาระสำคัญ	4.75	0.25	มากที่สุด	4.78	0.25	มากที่สุด
4. การนำรูปแบบไปใช้	4.85	0.24	มากที่สุด	4.83	0.24	มากที่สุด
5. เงื่อนไขความสำเร็จ	4.79	0.26	มากที่สุด	4.82	0.26	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.80	0.30	มากที่สุด	4.82	0.31	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า รูปแบบการบริหารงานวิชาการ ของโรงเรียนมาตรฐานสากล
สู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเป็นไปได้ของรูปแบบ
โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.30) และมีความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่
ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.31)

ตารางที่ 4 ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบบริหารงานวิชาการของโรงเรียน
มาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สาระสำคัญ	ความเป็นไปได้			ความเป็นประโยชน์		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนและกำหนด จุดมุ่งหมาย	4.76	0.25	มากที่สุด	4.78	0.25	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร	4.75	0.25	มากที่สุด	4.77	0.24	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 3 การจัดการเรียนการสอน	4.77	0.26	มากที่สุด	4.81	0.25	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 4 การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และ เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	4.74	0.25	มากที่สุด	4.78	0.25	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 5 การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร	4.75	0.26	มากที่สุด	4.77	0.26	มากที่สุด
องค์ประกอบที่ 6 การวัดและประเมินผล	4.74	0.24	มากที่สุด	4.77	0.22	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.75	0.25	มากที่สุด	4.78	0.25	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า รูปแบบบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเป็นไปได้ของรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.75$, S.D. = 0.25) และมีความเป็นประโยชน์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.78$, S.D. = 0.25)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศมีการดำเนินงานครอบคลุม 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมายการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร และการวัดและประเมินผล โดยใช้กระบวนการบริหาร 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติ การเรียนรู้และพัฒนา และการปรับปรุงผล ซึ่งผลดังกล่าวสะท้อนว่า โรงเรียนให้ความสำคัญกับการบริหารงานวิชาการอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งการกำหนดเป้าหมาย การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร ตลอดจนการประเมินผลเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ แนวคิดการบริหารสู่ความเป็นเลิศตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award : TQA) ที่ให้ความสำคัญต่อการนำองค์กร การวางแผนกลยุทธ์ การมุ่งเน้นผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การพัฒนาบุคลากร การจัดการความรู้ ตลอดจนการวัดผลลัพธ์ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2566) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสอดคล้องกับกรอบมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับ วิภา ทองหง่า (2554) ที่พบว่าองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการครอบคลุมการประกันคุณภาพ การพัฒนาผู้เรียน และการมีส่วนร่วม ซึ่งใกล้เคียงกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่เน้นการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล ตลอดจนสอดคล้องกับอาจินต์ จูญผล (2556) ที่ชี้ว่าการบริหารที่มีประสิทธิภาพต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การมุ่งเน้นผู้เรียน และการพัฒนาบุคลากร เช่นเดียวกับผลที่พบว่าการวางแผนและการพัฒนาบุคลากรเป็นองค์ประกอบสำคัญของโรงเรียนมาตรฐานสากล นอกจากนี้ศุภลักษณ์ รักภักดี (2558); เบญจภรณ์ รัญระนา (2560) ต่างก็ยืนยันว่าการพัฒนาหลักสูตร การมีส่วนร่วม และการนิเทศติดตามผลเป็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารงานวิชาการมีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกับผลการศึกษาที่เน้นด้านการพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี และการประเมินผล อีกทั้งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Sallis (2002) ที่ระบุว่าการบริหารสถานศึกษาให้มีคุณภาพสู่ความเป็นเลิศนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การวางแผนกลยุทธ์

และการพัฒนาทีมงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาครั้งนี้ที่ให้ความสำคัญกับการวางแผน การพัฒนาหลักสูตร และการส่งเสริมบุคลากร ขณะเดียวกัน Wilson, E. (2009) เน้นย้ำว่าการวัดและประเมินผลเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งตรงกับผลการศึกษาที่พบว่าการวัดและประเมินผลเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ

2. ผลการการพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รูปแบบ 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ 3) สำคัญ 4) การนำรูปแบบไปใช้ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ ในส่วนสาระสำคัญมีองค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมาย 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การจัดการเรียนการสอน 4) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 5) การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร และ 6) การวัดและประเมินผล และในแต่ละองค์ประกอบมีการใช้กระบวนการบริหาร 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติ 3) การเรียนรู้และพัฒนา และ 4) การปรับปรุงผล และมีแนวทางดำเนินงานที่เป็นแนวทางย่อยอีก 50 แนวทาง มีผลการประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของเมตตา ศรีกัลยาณบุตร (2565) ซึ่งมีกรอบในการศึกษาองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้องค์ประกอบหลักของรูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงระบบสู่ความเป็นเลิศ 9 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การวางแผนและกำหนดเป้าหมาย 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การพัฒนาบุคลากร 4) การจัดการเรียนการสอน 5) การพัฒนานวัตกรรมการสอน 6) การวัดและประเมินผล 7) การนิเทศ กำกับ ติดตาม 8) การสร้างเครือข่ายทางวิชาการ และ 9) การปรับปรุงและสะท้อนผลและมีแนวทางในการดำเนินงานเป็นระบบ (IPO) คือ 1) แนวทางการดำเนินงานเชิงปัจจัยนำเข้า (Input Guidelines) 2) แนวทางการดำเนินงานเชิงกระบวนการ (Process Guidelines) 3) แนวทางการดำเนินงานเชิงผลผลิต (Output Guidelines) และผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับรัตนชนก พราหมณ์สิริ, ณรงค์ พิมสาร และณัฐพล ชุมวรฐายี (2559) พบว่า ผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ขององค์ประกอบรูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยสู่ความเป็นเลิศ มี 8 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรมของรายวิชา 4) ด้านการพัฒนาคุณภาพวิชาการ 5) ด้านการนิเทศ 6) ด้านการพัฒนาอาจารย์ 7) ด้านการให้บริการวิชาการ และ 8) ด้านการวัดผลและประเมินผล

และกำหนดวิธีปฏิบัติในการบริหารงานวิชาการโดยใช้การบริหารงานคุณภาพ PDCA มาใช้เพื่อเป็นแนวทางการบริหารงานวิชาการที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และเมื่อดำเนินการแล้วผู้ที่มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) มีความพึงพอใจมากที่สุด ซึ่งจะเห็นได้ว่ารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นรูปแบบที่มีความสำคัญ เป็นรูปแบบที่ทุกคนจะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและรับผิดชอบร่วมกัน และสามารถพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสู่ความเป็นเลิศได้

3. ผลการประเมินความความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์ โดยรวมและรายองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่ารูปแบบนี้ เป็นรูปแบบที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัย แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกรบริหารงานวิชาการ การบริหารสู่ความเป็นเลิศ รวมถึงเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติทั้งในประเทศและต่างประเทศ นำมาสร้างกรอบการบริหารวิชาการและสร้างแบบสัมภาษณ์ นำไปสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนมาตรฐานสากลที่มีวิธีปฏิบัติที่ดี และนำผลการสัมภาษณ์มาสร้างร่างรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ตามองค์ประกอบที่เหมาะสม จากนั้นมีการนำร่างรูปแบบไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ได้ตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงโดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) และเมื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วจึงนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงนำมาประเมินความเป็นไปได้ความเป็นประโยชน์ จะเห็นได้ว่าการสร้างรูปแบบมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนตั้งแต่การศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ การพัฒนาและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบและ การประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของในการสร้างรูปแบบของนิวัตร นาคะเวช (2554); บรรจง เจริญสุข (2552) ที่ได้เสนอขั้นตอนการสร้างและพัฒนา รูปแบบ 3 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น 2) การพัฒนารูปแบบ 3) ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ ดังนั้นรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ จึงมีผลการประเมินความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด มีความสมบูรณ์ เป็นที่ยอมรับ สามารถสร้างคุณภาพสู่ความเป็นเลิศได้ สอดคล้องกับแนวคิดความเป็นเลิศของ Peters, T. R. & Waterman, R. (1982) ที่กล่าวถึงความเป็นเลิศว่า เป็นสิ่งที่ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด หรือการกระทำที่ประกอบด้วยคุณภาพสูงสุดจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ทำให้ทราบแนวทางการบริหารงานวิชาการที่เป็นแบบอย่างของการบริหารงานวิชาการที่นำไปสู่ความเป็นเลิศได้ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ สำคัญ การนำรูปแบบไปใช้ และเงื่อนไขความสำเร็จ ในสาระสำคัญมี 6 องค์ประกอบ คือ 1) การวางแผนและกำหนดจุดมุ่งหมาย 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การจัดการเรียนการสอน 4) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 5) การส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร 6) การวัดและประเมินผล มีกระบวนการในแต่ละองค์ประกอบ 4 กระบวนการ คือ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติ 3) การเรียนรู้และพัฒนา 4) การปรับปรุงผล ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ
ระดับประถมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาสามารถนำรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมาตรฐานสากลสู่ความเป็นเลิศ เพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายทางวิชาการ โดยกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดทางวิชาการที่สอดคล้องกับจุดแข็ง โอกาส ความท้าทาย และความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
2. สถานศึกษาควรทบทวนและพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง จัดทำแผน ประเมิน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำผลไปปรับปรุงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรให้มีความโดดเด่น ตามจุดแข็ง โอกาส ความท้าทายและความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีการนำผลการดำเนินการมาปรับปรุงการใช้รูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การบริหารงานวิชาการบรรลุตามเป้าหมายและยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายระดับชาติ และพัฒนายุทธศาสตร์ด้านการบริหารงานวิชาการให้ตอบสนองต่อมาตรฐานสากล พร้อมทั้งสอดคล้องกับบริบท เพื่อให้โรงเรียนสามารถดำเนินการได้อย่างมีคุณภาพ
2. ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องในการบริหารงานวิชาการโรงเรียนมาตรฐานสากล สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานวิชาการโรงเรียนที่ยังมีมาตรฐานไม่ถึงระดับ ScQA OBECQA และระดับ TQA และสามารถยกระดับจากที่เป็นอยู่สู่ระดับที่สูงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). *แนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนมาตรฐานสากล ฉบับปรับปรุง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- นิวัตร นาคะเวช. (2554). *การพัฒนาแบบการบริหารจัดการโรงเรียนในฝัน*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย.

- บรรจง เจริญสุข. (2552). การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน. (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เบญจภรณ์ รัษฎะนา. (2560). องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, 7(2), 97-107.
- เมตตา ศรีกัลยาณบุตร. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงระบบสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- รัตน์ชนก พรหมณีสิริ, ณรงค์ พิมสาร และณัฐพล ชุมวรฐายี. (2559). รูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยเอกชน สู่ความเป็นเลิศ. วารสารวิชาการอุตสาหกรรมศึกษา, 10(2), 113-115.
- วิภา ทองหำ. (2554). รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภลักษณ์ รักภักดี. (2558). การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ. (2554). การพัฒนาระบบราชการเพื่อส่งเสริมคุณภาพการบริการภาครัฐ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศไทย แนวทางและทิศทางในอนาคต. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย. (2566). แนวทางการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมาตรฐานสากล. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- อาจันต์ จรุงผล. (2556). การพัฒนารูปแบบการบริหารวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา.

- Peters, T. J. & Waterman, R. H. (1982). *In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies*. New York : Harper & Row.
- Sallis, E. (2002). *Total quality management in education*. (3rd ed.). London: Kogan Page.
- Wilson, E. (2009). *School Based Research: A Guide for Education Students*. London: SAGE.

การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตร ให้สามารถพึ่งพาตนเอง

Enhancing the Quality of Life Based on Buddhist Ways for the Rural
Agricultural Elderly to Achieve Self-Reliance

รัตติยา เหนืออำนาจ¹ อัครเดช พรหมกัลป์² และไพศาล นาสุริวงศ์³

Rattiya Nua-amnat, Akkaradecha Brahmamakappa and Paisan Nasuriwong

Received: April 11, 2025

Revised: May 07, 2025

Accepted: May 08, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 3 สังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ และขั้นตอนที่ 4 สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ โมเดล Business Model Canvas โปรแกรมการฝึกอาชีพ แบบประเมินผลความพึงพอใจที่มีค่าความเชื่อมั่นที่ .98 แบบบันทึกภาคสนาม สังเกตการณ์ แบบประเมินผล CIPP Model และแบบถอดบทเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ และความถี่ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า กลไก และกระบวนการในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วย 1) การสร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงวัย) และคนในชุมชน มีมติเห็นชอบร่วมกัน ดังนี้ 1.1) การตั้งทีมพี่เลี้ยง 1.2) ผลการวิเคราะห์ พบว่า เป้าหมาย คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ มุ่งเน้นให้สามารถพึ่งพาตนเอง และตัวชี้วัด คือ การไม่เบียดเบียนเงินสำรองที่เก็บไว้ แต่สร้างกิจกรรมให้เกิดรายได้ใหม่ และ 1.3) กิจกรรมการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ กำหนดเป็นชั่วโมงเสริมใน

¹ มหาวิทยาลัยนครพนม; Nakhon Phanom University

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: rattiya.prom@mcu.ac.th

การจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว รวม 10 ครั้ง 2) การพัฒนากลไก แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ประกอบด้วย 2.1) ต้นน้ำ ประกอบด้วย (1) สร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงอายุ) ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว และ (2) นัดหมายกำหนดการและประสานงานวิทยากร 2.2) กลางน้ำเป็นการพัฒนาสินค้า/ยกระดับผลิตภัณฑ์ และ 2.3) ปลายน้ำ ประกอบด้วย การส่งเสริมการตลาด และ (3) การสังเกต ติดตาม และ ประเมินผล และ 3) การถอดบทเรียน ประกอบด้วย 3.1) ปัญหาและข้อจำกัด คือ เงื่อนไขเวลาของผู้สูงอายุ และเงื่อนไขด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ และ 3.2) ปัจจัยความสำเร็จ คือ ทีมพี่เลี้ยงเข้มแข็ง ความต้องการของผู้สูงอายุชัดเจน การสนับสนุนจากอบต. / วัด ความยั่งยืนในการดำเนินงาน และการเป็นสังคมแห่งแบ่งปัน

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตวิถีพุทธ, ผู้สูงอายุในภาคชนบทการเกษตร, การพึ่งพาตนเอง

Abstract

This research article aimed to enhance the quality of life based on Buddhist ways for the rural agricultural elderly to achieve self-reliance. It was an action research consisting of four stages: Stage 1: planning; Stage 2: implementation; Stage 3: observation, monitoring, and evaluation of the effectiveness of the activities; and Stage 4: reflecting the results of the activities. The research instruments included the Business Model Canvas, a vocational training program, a satisfaction evaluation form with a reliability coefficient of .98, field observation records, a CIPP Model evaluation form, and a lessons learned form. Statistics used in analyzing the data were percentages, frequencies, and descriptive content analysis. The research results found that the mechanisms and processes for enhancing the quality of life based on Buddhist ways for the rural agricultural elderly to achieve self-reliance included 1) creating shared attitudes and awareness among the target group (elderly) and community members, resulting in consensus on the following: 1.1) establishing a mentoring team, 1.2) analysis results showed that the goal was lifelong learning of the elderly, focusing on self-reliance, with the indicator being not depleting savings but creating activities to generate new income, and 1.3) activities to create jobs,

careers, and income were scheduled as supplementary learning hours at the Nong Nom Wua Subdistrict Elderly School, totaling 10 times; 2) mechanism development was divided into 3 components: 2.1) upstream, consisting of (1) creating a shared attitude and awareness among the target group (elderly) in the Nong Nom Wua Subdistrict Elderly School, and (2) scheduling and coordinating with speakers; 2.2) midstream, which was product development/product upgrading; and 2.3) downstream, consisting of marketing promotion, and (3) observation, monitoring, and evaluation; 3) lessons learned, consisting of 3.1) problems and limitations, namely the time constraints of the elderly and the health conditions of the elderly; and 3.2) success factors, namely a strong mentoring team, clear needs of the elderly, support from the Subdistrict Administrative Organization/Temple, flexibility in operations, and sharing society.

Keywords: Buddhist quality of life, rural agricultural elderly, self-reliance

บทนำ

จังหวัดนครสวรรค์ มีประชากรสูงอายุตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 236,624 คน คิดเป็นร้อยละ 23.08% (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) ขณะที่ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน 1,761 ครัวเรือน ประชาชน 4,740 คน มีประชากรสูงอายุตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 1,166 คน คิดเป็นร้อยละ 24.60 (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว, 2566) ถือเป็นตำบลที่เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของตำบลนี้อยู่ในภาคการเกษตร สถานการณ์ที่เป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ไปแล้ว ด้วยมีประชากรที่อายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปถึงกว่าร้อยละ 24 จากสภาพการณ์เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ย่อมหมายถึง การเพิ่มขึ้นของภาระของรัฐ สังคม ชุมชน และครอบครัวในการดูแล รักษาสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในการยังชีพ และดูแลทั้งในด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ระดับจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้การได้รับสวัสดิการสังคมที่รัฐเป็นผู้จัดให้ และการจัดสวัสดิการสังคมที่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้ (พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง, 2556) เป็นเพียงการบรรเทาด้านร่างกายในฐานะผู้รับประโยชน์ มิใช่ผู้สะท้อนถึงความต้องการอย่างแท้จริง

จากการขับเคลื่อนแผนงานวิจัยเรื่อง “การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์” (อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ, 2565) ในปี พ.ศ. 2565ในพื้นที่ตำบลหนองนมวัว ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาใน 4 มิติ คือ 1) ด้านเศรษฐกิจมีการส่งเสริมในเรื่องการสร้างรายได้เพื่อนำไปสู่การออม 2) ด้านสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ชุมชน และสังคม มีการปรับปรุงสภาวะสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้ชีวิตประจำวันโดยเฉพาะในเรื่องการเพิ่มพื้นที่สีเขียว การปรับปรุงด้านอารยสถาปัตย์ และการติดตั้งระบบแจ้งเตือนด้านการจราจรในระดับชุมชน 3) ด้านสุขภาพมีการพัฒนานักบริหารชุมชนวิถีพุทธเข้ามาเป็นภาคีเครือข่ายจิตอาสาที่จะคอยสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องสุขภาพของผู้สูงวัย และ 4) ด้านสังคมมีการสร้างธรรมณูญความสุขของชุมชนเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันของคนหลากหลายวัยอย่างไร้รอยต่อ จากการวิจัยข้างต้น พบว่า มีบางประเด็นที่สามารถนำไปสู่การต่อยอดเพื่อให้ตำบลที่เป็นสังคมผู้สูงวัยอย่างสมบูรณ์ข้างต้นได้พัฒนาสู่ความเป็นตำบลต้นแบบในการดูแลและสนับสนุนภารกิจที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัยขององค์กรภาคีเครือข่ายระดับตำบล (บวร) โดยเฉพาะการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมในมิติของการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนากลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เพื่อให้ผู้สูงวัยสามารถพึ่งตนเองได้ มีคุณค่าในตัวเอง และเป็นส่วนผสมสำคัญในชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สังคมตามกรอบแนวคิด “เกษียณมีดี” โดยอาศัยระบบและกลไกของสังคมวิถีไทยวิถีพุทธอันได้แก่ “เครือข่ายพลังบวร” ในพื้นที่อันประกอบด้วย บ้าน-วัด-ราชการ โดยเฉพาะในระดับตำบลที่มีองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัวเป็นหน่วยงานที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหนองนมวัวที่ดูแลด้านสุขภาพพร้อมกับภาคีเครือข่าย อสม. และนักบริหารชุมชนที่ได้มีการขับเคลื่อนพัฒนาจากแผนงานวิจัยที่ผ่านมา มีวัดหนองกระดุกเนื้อซึ่งเป็นศูนย์กลางในการรวมจิตรวมใจผู้สูงวัยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรมรวมทั้งผู้คนหลากหลายวัยที่ได้มีการลงฉันทามติในธรรมณูญความสุขของชุมชน ว่าจะเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงวัยในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และจะร่วมกันดูแลและเกื้อกูลผู้สูงอายุในครอบครัวหรือในชุมชนให้มีความสุขและมีคุณค่าตามวิสัยทัศน์ “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545– 2565) ที่มีเป้าประสงค์ที่จะเห็นผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี กล่าวคือ มีสุขภาพที่ดีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ครอบครัวมีความสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2557) ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับสภาพปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ได้กำหนดให้เรื่องการปฏิรูป

ระบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัยเป็นวาระการปฏิรูปสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยกำหนดหลักการในการปฏิรูประบบรองรับสังคมสูงวัย ไว้ 5 ประการ คือ 1) ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคม การปฏิรูปต้องไม่สร้างระบบที่จะทำให้ผู้สูงอายุต้องกลายเป็นภาระของสังคม 2) สร้างสังคมและสภาพแวดล้อมที่บุคคลทุกช่วงวัยและทุกกลุ่มประชากรสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของจุฬาลง “ท้องถิ่นท้องที่ องค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐในชุมชน” โดยเน้นการบริหารจัดการตนเอง โดยไม่ต้องรอการดำเนินงานของภาครัฐที่ไม่มีความยืดหยุ่น 4) การดูแลผู้สูงอายุ ให้เน้น “การสร้าง น่าซ่อม” และการประคับประคองให้ผู้สูงอายุอยู่ในสภาพที่สามารถดูแลตนเองให้นานที่สุดมากกว่าการให้อยู่ในสถานบริบาล โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชน และ 5) เตรียมความพร้อมในระบบเศรษฐกิจ สังคม และบริการสุขภาพให้สอดคล้องกับโครงสร้างประชากรของไทยที่เปลี่ยนแปลงไปเตรียมความพร้อม โดยได้เสนอแผนปฏิรูปไว้ 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านสังคม ตามลำดับ (สภาพัฒนาการปฏิรูปแห่งชาติ, 2558)

ดังนั้นแล้วการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองจะแนวทางในการปฏิบัติทั้งของภาครัฐและภาคสังคมที่เกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ชุมชนเกิดความอยู่เย็นเป็นสุขเป็นสังคมแห่งการเอื้ออาทร สังคมไม่ทอดทิ้งกัน ประชาชนดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เท่าทัน เป็นฐานของการพัฒนาซึ่งจะก่อให้เกิดการเป็นต้นแบบหนองนมวัว ตำบลสุภาวะที่จะขยายผลไปยังจังหวัดข้างเคียงหรือพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) ดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคล แต่ละภาคส่วนสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดแนวทางในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัย โดยจัดการประชุมได้จัดขึ้นในวันที่ 9 ธันวาคม

พ.ศ.2567 ณ อาคารเหรียญราชฯ วัดหนองกระดุกเนื้อ ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 34 รูป/คน โดยมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

1. ประชุมแกนนำระดับแกนนำชุมชน และภาคีเครือข่ายเพื่อสร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงอายุ) และคนในชุมชน เพื่อกำหนดเป้าหมาย (Plan) และกำหนดเป้าหมายร่วมในการจัดการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ

2. กำหนดโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน และร่วมกันออกแบบเป้าหมาย เกณฑ์การประเมิน และรูปแบบกิจกรรม ผ่านการวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือโมเดลธุรกิจ Business Model Canvas

3. การจัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อแก้ไขปัญหา โดยใช้กลไกเจ้าภาพ รวมถึงมีการกำหนดการติดตามประเมินผลที่ชัดเจน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Act) โดยการประยุกต์ใช้เทคนิคกระบวนการ AIC มาใช้จัดลำดับขั้นในการประชุมและปฏิบัติในการเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของชุมชน และตัวแทน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ สะท้อนปัญหา และแสวงหาความต้องการของทุกฝ่าย

1. กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ แบ่งออกเป็นกิจกรรมต้นน้ำ (การสร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วม) กลางน้ำ (การให้ความรู้ ทักษะผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ) และปลายน้ำ (การส่งเสริมการตลาด และการประเมินผลกิจกรรม) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ โปรแกรมการฝึกอาชีพ และแบบประเมินผลความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่นที่ .98 ดำเนินการประเมินผลหลังการอบรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ และความถี่

2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ผู้สูงอายุตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 1,166 คน ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Inclusion Criteria) ประกอบด้วย 1) อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และ 2) สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ขณะที่เกณฑ์การคัดออกผู้เข้าร่วมการวิจัย (Exclusion Criteria) ประกอบด้วย การประสงค์ขอยกเลิกการเข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 3 สังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และสรุปผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ทั้งหมดในพื้นที่เป้าหมายผ่านการประชุมของคณะผู้ร่วมวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกภาคสนาม สังเกตการณ์ และแบบประเมินผล CIPP Model (การประเมินผลความสอดคล้องทางด้านบริบท และสถานะแวดล้อม (Context Evaluation) เพื่อประเมินก่อนการดำเนินการ, ด้าน

ปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินงาน (Input Evaluation) เพื่อประเมินผลความสามารถของเชิงพื้นที่, ด้านการดำเนินงานและกระบวนการ (Process Evaluation) เพื่อประเมินผลระหว่างการทำนินการ และด้านผลผลิตและผลกระทบในการดำเนินงาน (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้ว)

ขั้นตอนที่ 4 สะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการขับเคลื่อนกิจกรรมเสร็จสิ้น เพื่อใช้การถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง (Storytelling) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน โดยการเปิดใจเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มากกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้หาคนผิด แต่ต้องการปรับปรุงงานในครั้งต่อไปให้ดีกว่าเดิม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบถอดบทเรียน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย “การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง” พบว่า

1. การสร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงวัย) และคนในชุมชน ขั้นตอนนี้เป็นหัวใจสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เพื่อเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของชุมชน และตัวแทน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ สะท้อนปัญหา และแสวงหาความต้องการของทุกฝ่าย เพื่อวางแผน (Plan) และกำหนดเป้าหมายร่วมในการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว ผลจากการประชาคมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ร่วมกันนำเสนอ และมีมติเห็นชอบร่วมกัน ดังนี้

ภาพที่ 1 การส่งเสริมกลไก และกระบวนการ

1.1 การตั้งทีมพี่เลี้ยงโดยมอบหมายให้นางสาววรวิญญ์ พูลสวัสดิ์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ และนางสุติมา พรชัย นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์เป็นผู้ประสานงานตลอดการดำเนินงาน และรายงานผลกลับมายังหน่วยงานเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในปีงบประมาณถัดไป เพื่อมีเป้าหมายในตอบสนองต่อความต้องการ และเหมาะสมกับผู้สูงอายุในตำบลหนองนมวัว

1.2 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพ กำหนดเป้าหมาย คุณค่าร่วมของตำบลโดยใช้เครื่องมือ “โมเดลธุรกิจ Business Model Canvas” พบว่า เป้าหมายการพัฒนา คือ การสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันยังเป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเสริมสร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงอายุ) และคนในชุมชน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมุ่งเน้นผลประโยชน์ของผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเอง และตัวชี้วัดที่สำคัญของการพึ่งพาตนเอง คือ การไม่เบียดเบียนเงินสำรองที่เก็บไว้ แต่สร้างกิจกรรมให้เกิดรายได้ใหม่

1.3 การกำหนดกิจกรรมการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในภาคชนบทที่ได้ออกแบบขึ้น มาเป็นชั่วโมงเสริมในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว และให้จัดเสริมกับการจัดการเรียนสอนเดิม แบ่งออกเป็น 10 สัปดาห์ เน้นด้านสุขภาวะทางกาย ทางใจ และการเสริมอาชีพ จัดการเรียนสอนทุกวันศุกร์ เดือนละ 1-2 ครั้ง โดยยึดตามความจำเป็นและเหมาะสมของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ประกอบด้วย ประกอบด้วยกิจกรรม กิจกรรมวันปีใหม่ กิจกรรมการอบรมเชือกถักตะกรุดข้อมือ กิจกรรมการอบรมงานใบตองกรวยไหว้พระ กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัว กิจกรรมส่งเสริมอาชีพการทำไข่เค็ม กิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องโรคสมองเสื่อม และการจัดทำยาพอกเข้า กิจกรรมการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม กิจกรรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญาชนมไทย และกิจกรรมคืนข้อมูลและถอดบทเรียน รวม 10 ครั้ง

2. การพัฒนากลไก และกระบวนการในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในภาคชนบท ประกอบด้วย

ภาพที่ 2 กลไก และกระบวนการในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท

1) ต้นน้ำ เป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินการ โดยการประชุมกลุ่มเพื่อ (1) สร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงวัย) ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว และ (2) นัดหมายกำหนดการและประสานงานวิทยากร หัวใจสำคัญของการดำเนินการ คือ การร่วมกันทบทวนเป้าหมาย การกำหนดบทบาทที่ชัดเจน และการสร้างข้อตกลงร่วมของชุมชน

2) กลางน้ำ เป็นกระบวนการเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย

2.1) กิจกรรมเพื่อพัฒนาสินค้า/ยกระดับผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย (1) กิจกรรมการอบรมเชือกถักตะกรุดข้อมือ (2) กิจกรรมการอบรมงานใบตองกรวยไหว้พระ (3) กิจกรรมการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม (4) กิจกรรมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญาชนมไทย ผลการประเมินความพึงพอใจในการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ พบว่า กิจกรรมระดับความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นหมวด พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

2.2) กิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมการตลาดบนพื้นฐานความจำเป็นต้องการของผู้สูงอายุ และครอบครัว ประกอบด้วย (1) การประกวดโลโก้ผลิตภัณฑ์ (2) การผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อ และ (3) การออกร้านจำหน่ายสินค้า เช่น งานส้มโอลาดยาว, งานออกร้าน (ราชการ), ตลาดนัดม่วนขึ้นกะละ วัฒนองกระดุกเนื้อ เป็นต้น เพื่อพัฒนากลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้าง

รายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท หัวใจสำคัญของการดำเนินการ คือ การขับเคลื่อน เรียนรู้ร่วมกัน, การสังเกต รับฟัง สื่อสาร และการทบทวน ปรับปรุง

3) ปลายน้ำ เป็นการสังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ

3.1) การประเมินผลความสอดคล้องทางด้านบริบท และสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) พบว่า (1) ทรัพยากรชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทำขนมไทย ภูมิปัญญาจักสาน ภูมิปัญญางานใบตอง ภูมิปัญญาดอกไม้จันทน์ และกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ (2) ทนทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และยังมีประเพณี วัฒนธรรมที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา (3) ชุมชนมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และ (4) มีความต้องการจำเป็นในการส่งเสริม สนับสนุนผู้สูงวัยในตำบลสามารถพึ่งพาตนเองได้ ผ่านการพัฒนากลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ การนำไปใช้ประโยชน์ พบว่า (1) การกำหนดเป้าหมาย และคุณค่าร่วม (2) การออกแบบโครงการในภาพรวม และ (3) การกำหนดขอบเขตโครงการ

3.2) การประเมินความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินงาน (Input Evaluation) พบว่า (1) ภาควิชาเครือข่าย ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว วัดหนองกระดุกเนื้อ วิทยาลัยอาชีวศึกษนครสวรรค์ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลาดยาว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับตำบลหนองนมวัว และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (2) การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว และวัดหนองกระดุกเนื้อในการให้ใช้พื้นที่และให้โอกาสในการขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว และ (3) มีทีมพี่เลี้ยงให้คำแนะนำในการดำเนินการ การจัดทำบัญชี และการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และเท่าเทียมโดยนางสาววรลัญช์ พูลสวัสดิ์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ และนางสุติมา พรชัย นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว การนำไปใช้ประโยชน์ พบว่า นำไปสู่การออกแบบกิจกรรม (1) ต้นน้ำ (สร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย และวิเคราะห์ศักยภาพ กำหนดเป้าหมายและคุณค่าร่วมของตำบล) (2) กลางน้ำ (กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้การตลาดนำการผลิต) และ (3) ปลายน้ำ (กิจกรรมส่งเสริมการตลาด)

3.3) การประเมินผลการดำเนินงานและกระบวนการ (Process Evaluation) พบว่า (1) การกำหนดจำนวนผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ไม่คงที่ (2) การแสดงออกถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเป็นทีมเดียวกัน เมื่อร่วมกิจกรรม และงานบุญประเพณี (3) การสร้างความแตกต่างและการจดจำให้แก่สินค้า แบรินด์ ผู่มะพร้าว และ (4) ข้อจำกัดในการผลิตสินค้า ข้อเสนอ

เพื่อการปรับปรุง ประกอบด้วย (1) การเปลี่ยนแปลงเกณฑ์การคัดออกผู้เข้าร่วมการวิจัย ให้คงเหลือเพียง 1 ข้อ คือ ประสงค์ขอยกเลิกการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากในการอบรมเชิงปฏิบัติการแต่ละครั้ง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมาโดยความสมัครใจ และจัดสรรเวลาได้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรม จึงเป็นมาเวียนกันมาตามความสะดวก โดยกำหนดจำนวนขั้นต่ำของการเข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่า 30 คน (2) ร่วมออกแบบ และจัดทำเสื้อสีม่วง แบรินด์ ผุ้เฒ่า (3) จัดทำสติ๊กเกอร์ จัดทำตารางเพื่อลดค่าใช้จ่าย ในกรณีมีการผลิตสินค้าจำนวนมาก (4) ปรับการร่วมผลิต 1 คน ต่อ 1 ชิ้น เป็นการจัดสรรตามความสนใจ และความถนัดของผู้สูงอายุ เช่น พัดจักสาน ทำหน้าหน้าสานพัด 1 คน ทำหน้าที่ ทำด้ามพัด 1 คน, ปรับการจ่ายค่าจ้าง เป็นจัดสรรตามหุ้น และจ่ายเป็นค่าจ้างต่อชิ้น และเปิดโอกาสให้กลุ่มสตรีตำบล และครอบครัวของผู้สูงอายุมาร่วมผลิตสินค้าเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว

3.4) การประเมินผลผลิตและผลกระทบในการดำเนินงาน (Product Evaluation) พบว่า ความต่อเนื่อง และยั่งยืนของแบรนด์ ผุ้เฒ่า ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วย (1) จัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน หรือจดทะเบียน OTOP และ (2) นำเสนอโมเดลโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ เพื่อนำไปสู่การขยายผล

3. การถอดบทเรียนในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบท การเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง พบว่า

3.1 ปัญหาและข้อจำกัด ประกอบด้วย

1) เงื่อนไขของผู้สูงอายุ เนื่องจากชุมชน และพื้นที่การเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในตำบลหนองนมวัว ดังนั้นการบริหารจัดการเวลา และการยืดหยุ่นเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นปัจจัยสำคัญในการนำมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

2) เงื่อนไขด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการดำเนินโครงการ รวมถึงการผลิตสินค้าและบริการในหลายรายการ ผู้สูงอายุไม่สามารถดำเนินการได้ทันตามกำหนด และบางกระบวนการอาจไม่เหมาะสมกับสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ เช่น การสานพัดที่ต้องอาศัยเวลา ทักษะ ความชำนาญ และต้องอาศัยสายตา และกำลังมือในการทำด้ามพัดที่เป็นไม้ไผ่ เป็นต้น

3.2 ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย

1) ทีมพี่เลี้ยงเข้มแข็ง โดยนางสาววรลัญช์ พูลสวัสดิ์ นักวิเคราะห์นโยบาย และแผนปฏิบัติการ และนางสุติมา พรชัย นักพัฒนาชุมชนชำนาญ เป็นผู้สนับสนุน ช่วยเหลือในการ

กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองนมวัว การจัดทำบัญชี และการสื่อสารการตลาดผ่านหน่วยงานราชการต่าง ๆ

2) ความต้องการของผู้สูงอายุชัดเจน ในการกำหนดเป้าหมาย กำหนดรายละเอียดของกิจกรรม กำหนดเวลาในการจัดกิจกรรม รวมถึงกำหนดปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งหมด ทั้งนี้ส่งผลให้การออกแบบกิจกรรมสามารถดำเนินการได้ง่าย และชัดเจนขึ้น

3) การสนับสนุนจากอบต. / วัด จากการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ในพื้นที่ พบว่า ได้รับการสนับสนุน และหนุนเสริมในกิจกรรมต่าง ๆ จากภาครัฐในพื้นที่ และองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นอย่างดี ในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมในทุกมิติ ส่งผลการประสานงาน การบริหารจัดการโครงการ และการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาฯ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าประสงค์

4) ความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน จากการประเมินผลในทุกช่วงเวลาของกิจกรรม (ก่อน ระหว่าง และหลัง) ส่งผลให้คณะผู้วิจัยและทีมงานเห็นปัญหาและนำเสนอแนวทางในการปรับ เปลี่ยน และปรับปรุงกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม ไม่ยึดติด และตรงตามความต้องการของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง

5) สังคมแบ่งปัน การยึดความสุขของผู้สูงอายุเป็นที่ตั้งจึงทำให้เกิดการแบ่งปัน การแชร์ความรู้สึก เป้าหมาย และถึงการสร้างบรรยากาศที่ทำให้คนในชุมชนนำเรื่องที่ตนเองรู้ออกมาแบ่งปัน ถ่ายทอดและยกตัวอย่างเพื่อสร้างประโยชน์แก่สาธารณะ สร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้จะกล่าวถึงผลจากการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ และนำเสนอเพื่อนำมาอภิปรายผล คือ กลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงวัยในภาคชนบท แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ประกอบด้วย

1. ต้นน้ำ เป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินการ โดยการประชาคมเพื่อ 1) สร้างทัศนคติและการรับรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมาย (ผู้สูงวัย) และคนในชุมชน และ 2) วิเคราะห์ศักยภาพ กำหนดเป้าหมายและคุณค่าร่วมของตำบล โดยการจัดการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธ หัวใจสำคัญของการดำเนินการ คือ การร่วมกันทบทวนเป้าหมาย การกำหนดบทบาทที่ชัดเจน และการสร้างข้อตกลงร่วมของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของนวรรตน์ ไกรสร (2563) พบว่า การเสริมสร้าง

คุณค่าชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักอริยวัฑฒ 5 ด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการเรียนรู้เพื่อดำเนินชีวิตและคุณค่าด้านการสร้างความมั่นคงของชีวิต ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

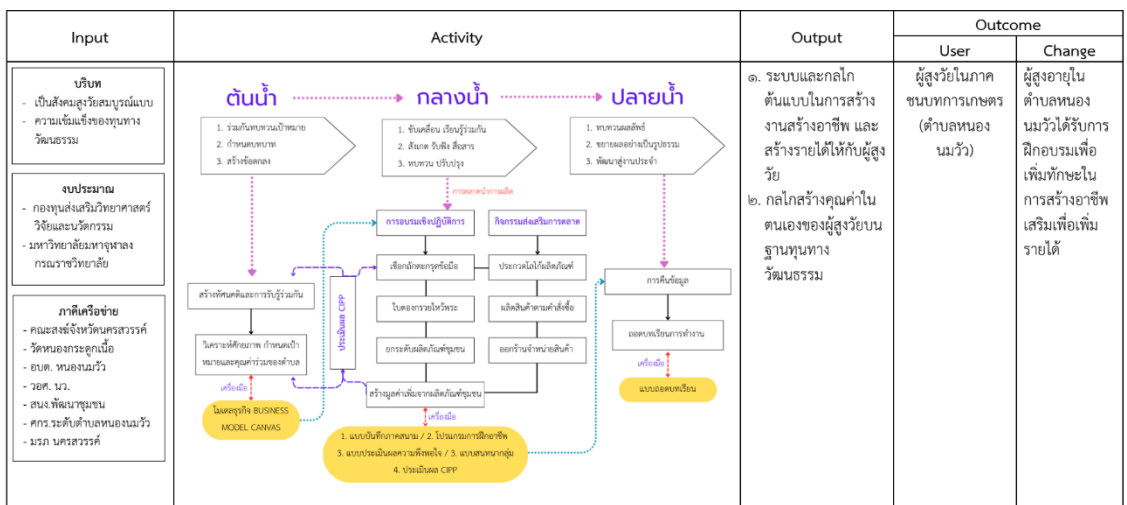
2. กลางน้ำ เป็นกระบวนการเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย 2.1 กิจกรรมเพื่อพัฒนาสินค้า / ยกระดับผลิตภัณฑ์ และ 2.2 กิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมการตลาดบนพื้นฐานความจำเป็นต้องการของผู้สูงอายุ และครอบครัว เพื่อพัฒนากลไกในการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในภาคชนบท *หัวใจสำคัญของการดำเนินการ* คือ การขับเคลื่อน เรียนรู้ร่วมกัน, การสังเกต รับฟัง สื่อสาร และการทบทวน ปรับปรุง สอดคล้องกับงานวิจัยของสจี้ กุลธวัชวงศ์ และสถิต กุลสอน (2565) พบว่า แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาจังหวัดเลย ด้านทักษะอาชีพและรายได้ ควรมีการจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และพัฒนาทักษะอาชีพที่สร้างรายได้ให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านสุขภาพและจิตใจ ขณะที่การสังเกต ติดตาม และประเมินผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุทธิสารเมธี, สุณี เวชประสิทธิ์, กฤตสุขชิน พลเสน (2563) พบว่า ผู้สูงอายุมีการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่เกิดจากการนำหลักพุทธปรัชญามาเป็นแนวทางในการพึ่งตนเอง และช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เห็นคุณค่าในตัวเอง ไม่ประมาทในชีวิต มีการเตรียมใจไว้ให้พร้อมที่จะยอมรับ (2) กลางน้ำ (กิจกรรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้การตลาดนำการผลิต) และ (3) ปลายน้ำ (กิจกรรมส่งเสริมการตลาด) ขณะที่การประเมินผลผลิตและผลกระทบในการดำเนินงาน (Product Evaluation) พบว่า ความต่อเนื่อง และยั่งยืนของแบรนด์ ฒ ผู้เฒ่า ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วย (1) จัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน หรือจดทะเบียน OTOP และ (2) นำเสนอโมเดลโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ เพื่อนำไปสู่การขยายผล สอดคล้องกับงานวิจัยของเบญจพร พิงไชย (2566) พบว่า บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางรักใหญ่ อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี” พบว่า องค์การภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรวางแผนร่วมกันในการดูแลผู้สูงอายุให้ครอบคลุมในเรื่อง การดูแลสุขภาพพรางกาย จิตใจ และสังคม เน้นให้ผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัว ได้มีส่วนร่วม

3. ปลายน้ำ เป็นการสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ ด้วยการคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด วิธีการทำงาน โดยมีหัวใจสำคัญของการดำเนินการ คือ การทบทวนผลลัพธ์ การขยายผลอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาสู่งานประจำ พบว่า 3.1) ปัญหาและข้อจำกัด ประกอบด้วย (1) เงื่อนไขเวลาของผู้สูงอายุ และ (2) เงื่อนไขด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิพงศ์ บุญผดุง (2554) พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 1)

ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย (1) ทีมพี่เลี้ยงเข้มแข็ง (2) ความต้องการของผู้สูงอายุชัดเจน ในการกำหนดเป้าหมาย กำหนดรายละเอียดของกิจกรรม กำหนดเวลาในการจัดกิจกรรม รวมถึงกำหนดปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งหมด ทั้งนี้ส่งผลให้การออกแบบกิจกรรมสามารถดำเนินการได้ง่าย และชัดเจนขึ้น (3) การสนับสนุนจากอบต. / วัด (4) ความยั่งยืนในการดำเนินงาน และ (5) การเป็นสังคมแบ่งปัน การยึดความสุขของผู้สูงอายุเป็นที่ตั้งจึงทำให้เกิดการแบ่งปัน สอดคล้องกับงานวิจัยของอัยรี วีระพันธ์พงศ์ (2557) พบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชน คลองลัดมะยม คือ 1) สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง 2) ความสามารถในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชน 3) ความยั่งยืนของการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลัดมะยมพึ่งตนเองได้ คือ 3.1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทูตทางเทคโนโลยีทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่มและความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน 3.2) ปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในลักษณะของแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping) ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการ วิธีการ และเป้าหมายของการศึกษาวิจัย “การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของผู้สูงวัยในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเอง” เป็นการออกแบบแบบย้อนกลับ (Backwards Design) เป็นวิธีการออกแบบ การศึกษาโดยกำหนดเป้าหมายก่อนเลือกวิธีการ ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ผลลัพธ์ (Outcomes), ผลผลิต (Output), กิจกรรม (What we do) และปัจจัยนำเข้า (What we Invest) สรุปเป็นภาพองค์ความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนที่ผลลัพธ์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรสนับสนุนทรัพยากรทางการบริหาร เช่น งบประมาณ วิทยากรด้านเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเสริมสร้างทักษะที่เหมาะสมในปัจจุบัน
2. ภาครัฐและจังหวัดควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตวิถีพุทธของในพื้นที่ เพื่อให้ผู้สูงอายุในภาคชนบทการเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนควรร่วมกันขยายผลโรงเรียนผู้สูงอายุวิถีพุทธต้นแบบเพื่อเป็นพื้นที่สาธิตให้แก่วัยสูงอายุได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ตามความจำเป็นและเหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ
2. องค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนควรจัดกิจกรรมในการสร้างการรับรู้ และสร้างความตระหนักในการให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ คนในครอบครัว คนในชุมชน และคนในสังคม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและการสร้างเครือข่ายในการดูแลและให้ความสำคัญกับความสุขของผู้สูงอายุเป็นหลัก

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สถิติผู้สูงอายุเดือนมิถุนายน 2566. เข้าถึงได้จาก https://www.dop.go.th/th/statistics_side?content=1&sub=2
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545– 2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552. กรุงเทพฯ : เทพเพ็ญวานิชย์.
- นวรรตน์ ไกรสร และคณะ. (2563). การเสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักอริยวัฑฒิ 5. วารสารเซนต์จอห์น, 23(33), 149-162.
- เบญจพร พิงไชย. (2566). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบางรักใหญ่ อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี. วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต, 19(2), 55-68.

- พระสุทธิสารเมธี, สุณี เวชประสิทธิ์, กฤตสุขิน พลเสน. (2563). การพึ่งตนเองของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 11(2), 1-11.
- พิสิษฐ์ จอมบุญเรือง. (2556). แนวทางการพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเพื่อการพึ่งตนเอง ในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 8(24), 15-28.
- สจี กุลธวัชวงศ์ และสถิต กุลสอน. (2565). แนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาจังหวัดเลย. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 8(1), 149-158.
- สถาปนิกรูปแห่งชาติ. (2558). *วาระการปฏิรูปที่ 30 การปฏิรูประบบเพื่รองรับสังคมสูงวัย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุทธิพงศ์ บุญดวง. (2554). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ 1)*. (รายงานการวิจัย) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา : คณะครุศาสตร์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่น 2566-2570 แก่ไขครั้งที่ 1/2566*. เข้าถึงได้จาก [https:// www.nongnomwua.go.th/file_subject/แผนพัฒนาท้องถิ่น\(พ.ศ.20230321_144303.pdf](https://www.nongnomwua.go.th/file_subject/แผนพัฒนาท้องถิ่น(พ.ศ.20230321_144303.pdf)
- อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ. (2565). *การคุ้มครองทางสังคมวิถีพุทธกับการรองรับสังคมสูงวัยระดับตำบลในจังหวัดนครสวรรค์*. (รายงานการวิจัย). กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. (2557). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 3(1), 59-82.

แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐานเพื่อส่งเสริม ความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลง ลมฟ้าอากาศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

Learning Management Guidelines based on Evidence-Based Learning to
Promote Climate Change Literacy on Humans and Climate Change
for Mathayom Suksa 1 Students

พนัดดา โห้มาตร์¹ และสุรีย์พร สว่างเมฆ²

Panadda Homart and Sureeporn Sawangmek

Received: March 28, 2025

Revised: October 14, 2025

Accepted: January 01, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ และ 2) ศึกษาผลการส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านเขมะเกลือ โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ ใบกิจกรรมการเรียนรู้ และแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีสามเส้า ค่าเฉลี่ยและร้อยละ ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐานที่ส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ครูควรมีการกำหนดขั้นตอน ดังนี้ ขั้นกำหนดสถานการณ์ปัญหา เลือกสถานการณ์จริงที่ชัดเจนและกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ด้วยคำถามเฉพาะ ขั้นวิเคราะห์ปัญหา ระบุดะเนินปัญหาให้ชัดเจน นักเรียนเลือกข้อมูลหลักฐานจากแหล่งข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหา ขั้นค้นหา

¹⁻² มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

Corresponding author, e-mail: panaddah66@nu.ac.th, Tel. 094-6286486

หลักฐาน นักเรียนพิจารณาเลือกข้อมูลหลักฐานจากแหล่งข้อมูลหลักฐานที่มาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นโดยตรง ขึ้นประเมินคุณค่าของหลักฐาน นักเรียนร่วมกันอภิปรายและกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกแหล่งข้อมูลของหลักฐาน ขึ้นตรวจสอบความน่าเชื่อถือของคำตอบ นักเรียนพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลในการแก้ปัญหา และขึ้นสังเคราะห์ความรู้ของตนเอง นักเรียนพิจารณาเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางแก้ปัญหาของกลุ่มตนเองกับกลุ่มเพื่อน 2) นักเรียนมีความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระหว่างการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นในทุกวงจรปฏิบัติการ และผลการประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ โดยอยู่ในระดับมีความรู้ลึก ร่วมกับสถานการณ์สภาพภูมิอากาศ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน, ความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study approaches to learning management; and 2) to study the effects of promoting climate change literacy through evidence-based learning on Humans and Climate Change of Mathayom Suksa 1 students. This was an action research study conducted in the classroom. The target group was 18 Mathayom Suksa 1 students from Ban Khao Ma klear School, selected using purposive sampling. The research instruments included lesson plans, reflective teaching form, learning activity sheets, and a climate change literacy assessment form. Qualitative data were analyzed using triangulation, mean, and percentage. The research findings revealed that 1) in the learning management approach based on the evidence-based learning concept that promoted climate change literacy, teachers should define the following steps: Step 1 was to define the problem situation by selecting a clear, real-world situation and stimulating students' analytical thinking with specific questions. Step 2 was to analyze the problem by clearly identifying the problem issues. Students selected evidence from sources relevant to the problem situation. Step 3 was to search for evidence. Students

considered and selected evidence from sources directly related to the situation. Step 4 was to evaluate the value of the evidence. Students discussed and established criteria for selecting sources of evidence. Step 5 was to check the credibility of the answer. Students considered the appropriateness of the information in solving the problem. And Step 6 was to synthesize their own knowledge. Students compared and exchanged opinions about their group's approach to solving the problem with their peers; 2) students' climate change literacy increased during the learning management process in every cycle of the activity, and the assessment results of climate change literacy after learning were higher than before learning, showing a level of empathy with the climate situation.

Keywords: evidence-based learning, climate change literacy, humans and climate change

บทนำ

โลกในปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นำไปสู่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ส่งผลทำให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งถือเป็นประเด็นปัญหาที่ทั่วโลกให้ความสนใจ เป็นความท้าทายสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของฤดูกาล การเกิดภัยพิบัติ การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต ตลอดจนการเปลี่ยนรูปแบบการกระจายของเชื้อโรคและพาหะนำโรค ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเช่นกัน โดยสถาบันการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (สพท.) ได้รายงานสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของไทยใน Thailand's Second Assessment Report on Climate Change พบว่า ในรอบ 40 ปีที่ผ่านมาอุณหภูมิเฉลี่ยของประเทศไทยนั้นสูงขึ้น ดังนั้นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change adaptation) จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย ที่จะสามารถช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มภูมิคุ้มกัน (Resilience) ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต โดยรายงาน Intergovernmental panel on climate change (IPCC) (2014) ก็ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งมองความเสี่ยง (Risks) ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยผลกระทบ

(Impacts) จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นแกนกลางในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งนี้การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยความพยายามลดแก๊สเรือนกระจกในวิธีการต่าง ๆ ตามข้อตกลงเหล่านั้น อาจจะยังไม่เพียงพอ การเตรียมบุคคลให้เป็นผู้รู้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องส่งเสริมเพื่อให้บุคคลเกิดความมีส่วนร่วม และรับผิดชอบต่อสถานการณ์สภาพภูมิอากาศโลกร่วมกัน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2565)

การศึกษาด้านสภาพภูมิอากาศ (Climate Education) ช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างตัว ผู้เรียนและปัญหาที่เกิดขึ้นจริงบนโลก ช่วยสร้างความรู้สึกว่าผู้เรียนมีพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงและนั่นจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการตัดสินใจในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (Bunnag, N., 2022) โดย UNESCO Climate Change Initiative (Climate Change Initiative, 2010) ได้สนับสนุนให้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน จึงได้จัดทำข้อริเริ่มการจัดการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Climate Change Education for Sustainable Development ; CCESD) โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมให้ทั่วโลกหันมาให้ความสำคัญกับจัดการเรียนรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับหลายงานวิจัยที่สนับสนุนว่า การปรับเปลี่ยนการศึกษาก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการต่อสู้วิกฤตสภาพภูมิอากาศครั้งนี้

การจัดการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รู้ถึงสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นำไปสู่การเป็นผู้มีความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สามารถเสนอแนวทางการแก้ไขหรือแนวทางการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียนได้นั้น จะต้องเป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้อภิปรายร่วมกัน มีโอกาสในการแสดงออกทางความคิด วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินพิจารณาข้อเท็จจริง และสังเคราะห์เป็นแนวคิดของตนเอง (Katayama, J., 2009) รวมถึงมีการนำเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาประกอบการเรียนรู้ โดยอาจจะเป็นสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และเห็นถึงความสำคัญของปัญหา (Semken, S., 2005) นอกจากนี้ Petty, G. (2009) ได้เสนอว่า การนำกระบวนการใช้หลักฐาน (Evidence-Based Learning) เป็นการใช้กระบวนการคิดอย่างมีชั้นเชิงที่สามารถพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับ Eital, F. & Steiner, S. (1999) ที่กล่าวถึงการเรียนรู้โดยใช้หลักฐานว่า เป็นการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการของ

การใช้หลักฐาน การพัฒนาสมรรถนะที่สัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านวิทยาการต่าง ๆ นั้นจำเป็นต้องบูรณาการสิ่งที่เป็นปัจจุบันและอนาคต และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Anderson, A. (2012) ที่ศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมุ่งไปที่การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทักษะ ทศนคติ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการทำการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตระหนักถึงสาเหตุและผลกระทบ เกิดความรู้สึกที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขและป้องกันเพื่อให้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

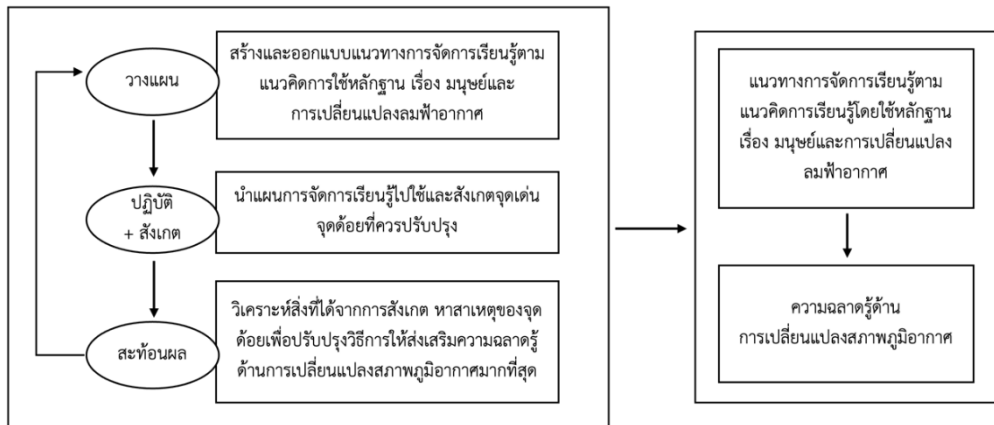
วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
2. เพื่อศึกษาผลการส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research) เรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งแต่ละวงจรปฏิบัติการประกอบด้วย 4 ขั้นตอนตามแนวคิด Kemmis (1998 อ้างอิงใน สิริินภา กิจเกื้อกูล, 2557) คือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล แสดงดังภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 18 คน แบ่งเป็นนักเรียนชาย 6 คน และเป็นนักเรียนหญิง 12 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ย่อย 3 แผน ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้ 12 ชั่วโมง ดังนี้ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เรื่อง พายุ ฝนฟ้าคะนอง การพยากรณ์อากาศ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก 2) แผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เรื่อง พายุหมุนเขตร้อน การพยากรณ์อากาศ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก และ 3) แผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เรื่อง มนุษย์กับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก โดยผ่านการประเมินความเหมาะสมจากการตรวจให้คะแนนตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.87 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.09 แปลผลได้ว่า มีความเหมาะสมมากที่สุด

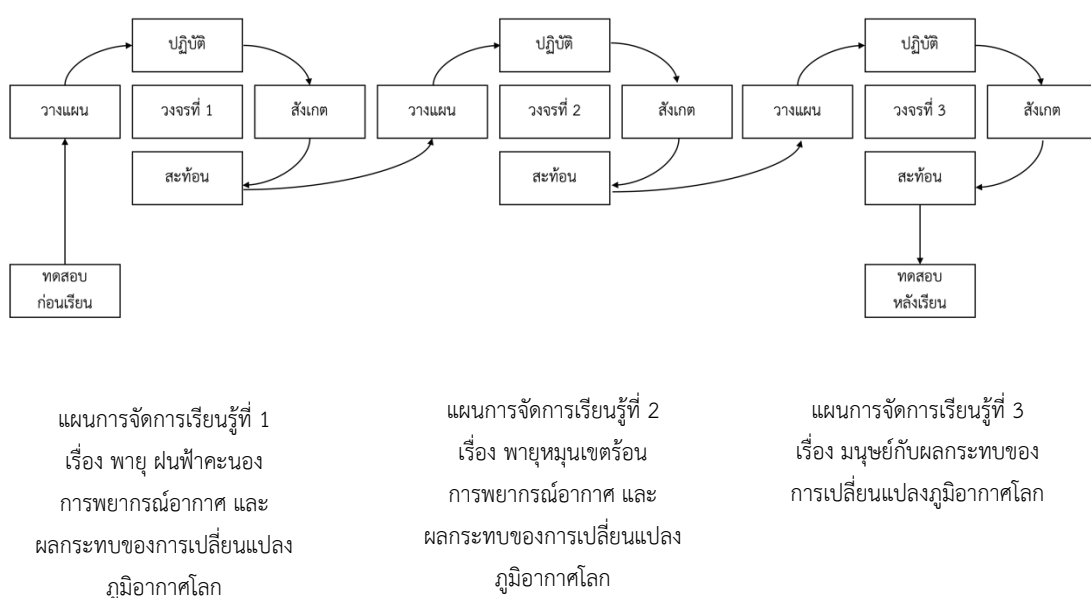
2. แบบสะท้อนการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้วิจัยและผู้สังเกต ซึ่งเป็นครูที่มีประสบการณ์การสอนวิทยาศาสตร์ มากกว่า 5 ปี โดยจะกำหนดขอบข่ายและประเด็นสำคัญในการบันทึก ได้แก่ จุดเด่น จุดที่ควรพัฒนา และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในแต่ละขั้นการจัดการเรียนรู้

3. ใบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยออกแบบมาให้เขียนคำตอบที่สะท้อนถึงองค์ประกอบของความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความเข้าใจการ

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในชีวิต และพฤติกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67-1.00

4. แบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีลักษณะเป็นแบบทดสอบแบบอัตนัยที่ให้เขียนคำตอบตามอิสระ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาบทเรียน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และข้อคำถามที่ทำให้นักเรียนสามารถแสดงความสามารถรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในชีวิต และพฤติกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67-1.00

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โดยเริ่มเก็บตั้งแต่ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เพื่อศึกษาความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียน ในรายวิชาวิทยาศาสตร์พื้นฐาน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ตามแผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 3 แผน รวมเวลา 12 ชั่วโมง โดยได้ดำเนินการตามวงจรปฏิบัติการ 3 วงจรปฏิบัติการ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล 3 วงจรปฏิบัติการ

หลังเสร็จสิ้นการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยให้นักเรียนทำแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แล้วนำผลคะแนนของนักเรียนมาทำการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐานที่ส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลจากแบบสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ที่ได้จากผู้วิจัยและผู้สังเกต ซึ่งเป็นครูที่มีประสบการณ์การสอนวิทยาศาสตร์มากกว่า 5 ปี มาจัดระเบียบข้อมูล เขียนข้อสรุปชั่วคราวและสรุปภาพรวมของแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขใช้ในวงจรปฏิบัติการ และตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้านแหล่งข้อมูล

2. การวิเคราะห์ความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากสิ่งที่นักเรียนตอบคำถามลงไปในรูปแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และใบกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยนำคะแนนมาวิเคราะห์ตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์การประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นำคะแนนมาหาค่าเฉลี่ยและคิดเป็นร้อยละจากคะแนนเต็ม เพื่อจัดระดับความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็น 4 ระดับตามเกณฑ์ที่ปรับปรุงมาจาก Marzetta, K.L. (2016); Niepold, F., Herring, D. & McConville, D. (2007) คือ ต่ำกว่าร้อยละ 40 ระดับไม่มีความสนใจในประเด็นสภาพภูมิอากาศ ระหว่างร้อยละ 40-59 ระดับมีความสนใจในประเด็นสภาพภูมิอากาศ ระหว่างร้อยละ 60-79 ระดับมีความรู้สึกร่วมกับสถานการณ์สภาพภูมิอากาศ และร้อยละ 80 ขึ้นไป ระดับมีการแสดงออกของพฤติกรรม และตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลด้วยวิธีสามเส้าแบบ Method Triangulation โดยการหาค่าเฉลี่ยของคะแนน และเทียบเป็นร้อยละ

สรุปผลการวิจัย

1. แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นดังนี้

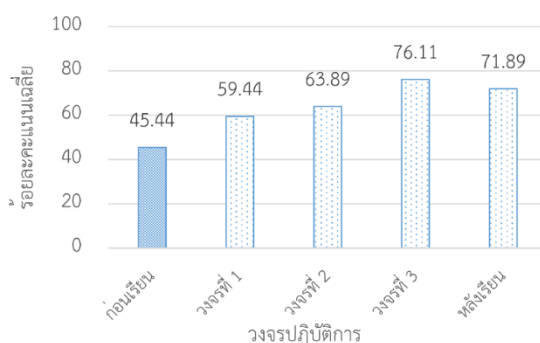
ตารางที่ 1 แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	วงจรปฏิบัติการที่			แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน
	1	2	3	
ขั้นกำหนด	นักเรียนให้ความ	การยกตัวอย่าง	การเลือกใช้	การนำเสนอสถานการณ์
สถานการณ์	สนใจใน	สถานการณ์ที่มี	คำถามที่กระตุ้น	ปัญหาควรเป็นสถาน การณ์ที่
ปัญหา	สถานการณ์	ความเกี่ยวข้องกัน	ให้นักเรียนเกิด	เกิดขึ้นจริงที่แสดงให้เห็น
	ปัญหาจากข่าว	ผลกระทบของการ	การเชื่อมโยง	ผลกระทบของการ
	แต่มักเรียน	เปลี่ยน แปลง	ปัญหาจาก	เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
	บางส่วนที่ไม่	สภาพภูมิอากาศ	สถานการณ์ข่าวที่	มีความเกี่ยวข้องกับการ
	สามารถเชื่อม	โดยมีการใช้	เป็นผลมาจาก	ดำเนินชีวิตของนักเรียน เป็น
	โยงประเด็น	คำถามที่กระตุ้น	การเปลี่ยน แปลง	สถานการณ์ที่แสดงให้เห็นถึง
	ปัญหาจาก	ให้นักเรียนได้คิด	สภาพภูมิอากาศที่	ผลกระทบของการ
	สถานการณ์	และมีส่วนร่วมใน	มีต่อมนุษย์และ	เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
	ดังกล่าวได้	การตอบคำถาม	สิ่งแวดล้อมได้	ที่ส่งผลได้อย่างชัดเจน และ
		แลกเปลี่ยนความ		ใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้
		คิดเห็น		นักเรียนมีส่วนร่วมในการ
				ตอบคำถามและอภิปราย
				เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหา
				ร่วมกัน
ขั้นวิเคราะห์	การระบุสาเหตุ	การอธิบาย	การยกตัวอย่าง	การส่งเสริมให้นักเรียน
ปัญหา	และผลกระทบไม่	เพิ่มเติมเกี่ยวกับ	สถานการณ์	พิจารณาเลือกข้อมูลหลักฐาน
	ชัดเจน เนื่องจาก	ภาระงานในขั้นนี้	ปัญหาเพิ่มเติม	จากแหล่งข้อมูลที่มีความ
	นักเรียนส่วนใหญ่	โดยเน้นย้ำถึง	เป็น โดยใน	เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับ
	จะเลือกข้อมูล	หลักเกณฑ์ในการ	ระหว่างทำ	สถานการณ์ปัญหาที่แสดงให้
	หลักฐานจาก	พิจารณาเลือก	กิจกรรมผู้วิจัยจะ	เห็นถึงผลกระทบของการ
	เว็บไซต์อันดับ	แหล่งข้อมูล	มีการเดินสำรวจ	เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
	แรก ๆ ที่ปรากฏ		สอบ ถามและให้	ที่ต้องการหาคำตอบ เมื่อ
	ขึ้นมา		คำแนะนำเพิ่มเติม	นักเรียนมีข้อมูลหลักฐานที่
			กับนักเรียนแต่ละ	มากเพียงพอแล้ว จะนำไปสู่
			กลุ่ม	การระบุถึงสาเหตุและ
				ผลกระทบจากสถานการณ์
				ผลกระทบของการ

ขั้นตอนการ จัดการเรียนรู้	วงจรปฏิบัติการที่			แนวทางการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน
	1	2	3	
				เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นั้นได้ชัดเจนมากขึ้น
ขั้นค้นหา หลักฐาน	นักเรียนบางกลุ่ม	การอธิบายเพิ่ม	การติดตาม	การส่งเสริมให้นักเรียน
	ยังกำหนด	เติมเกี่ยวกับ	ความก้าวหน้า	สามารถกำหนดประเด็นที่ใช้
	ประเด็นที่ใช้ใน	รายละเอียดของ	ของการดำเนิน	ในการสืบค้นได้ชัดเจน
	การสืบค้นเพื่อหา	หัวข้อในการ	งานของนักเรียน	ครบถ้วนนั้นเป็นขั้นตอนที่
	แนวทางแก้ไขไม่	สืบค้น เพื่อเป็น	แต่ละกลุ่มอยู่	สำคัญ เพื่อให้นักเรียน
	ชัดเจน จึงทำให้	การเน้นย้ำให้	เสมอเพื่อเป็นการ	สามารถเชื่อมโยงปัญหาทั้ง
	เกิดความสับสน	นักเรียนเกิดความ	กระตุ้นให้นักเรียน	แนวทางแก้ไขที่ช่วยลด
	ในการหาคำตอบ	เข้าใจในประเด็น	เกิดความ	ผลกระทบจากการ
		ที่ต้องการสืบค้น	กระตือรือร้นใน	เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
		ได้อย่างชัดเจนขึ้น	การสืบค้น	ที่ส่งผลต่อมนุษย์และ
				สิ่งแวดล้อมได้ มีการใช้
				คำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียน
				เกิดการเชื่อมโยงประเด็น
				ปัญหากับแนวทางแก้ไข
ขั้นประเมิน คุณค่าของ หลักฐาน	นักเรียนบางกลุ่ม	การเน้นย้ำถึง	การอธิบาย	การกำหนดเกณฑ์ในการ
	หาหลักฐานจาก	เกณฑ์ในการ	เพิ่มเติมเกี่ยวกับ	พิจารณาเลือกแหล่ง ข้อมูล
	แหล่งข้อมูลที่ไม่	พิจารณาเลือก	รายละเอียดของ	ของหลักฐานที่ดีที่สุด โดย
	น่าเชื่อถือ เช่น	แหล่งข้อมูลของ	ข้อมูลหลักฐานที่	ควรเป็นแหล่งที่มีความ
	ข้อมูลจาก	หลักฐานที่ดีที่สุด	ควรนำมาใช้	เกี่ยวข้องกับสถานการณ์
	แหล่งข้อมูลที่ไม่	เพื่อให้นักเรียน	ประกอบการ	ปัญหานั้นโดยตรง
	น่าเชื่อถือ เช่น	เลือกหลักฐาน	แก้ไขปัญหา	
	ข้อมูลจากเว็บไซต์	จากแหล่งข้อมูลที่	เพื่อให้นักเรียนได้	
	สำนัก งานข่าว	น่าเชื่อถือได้มาก	พิจารณาเลือก	
	ข้อมูลจากบริษัท	ขึ้น	ข้อมูลหลักฐานที่	
	เอกชนต่าง ๆ		ครอบคลุมมาก	
			ยิ่งขึ้น	
ขั้นตรวจสอบ ความ	นักเรียนบางส่วน	การใช้คำถาม	การเปิดโอกาสให้	การใช้คำถามกระตุ้นการ
	นำเสนอแนว	เพื่อร่วมกัน	นักเรียนได้แสดง	สะท้อนคิดเกี่ยวกับแนว
	ทางแก้ไขใน	สะท้อนคิด	ความคิดเห็นต่อ	ทางการแก้ไขปัญหา เพื่อให้

ขั้นตอนการ จัดการเรียนรู้	วงจรปฏิบัติการที่			แนวทางการจัดการเรียนรู้ ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน
	1	2	3	
นำเชือถือของ คำตอบ	ลักษณะของ ภาพรวมมากกว่า ไม่เฉพาะเจาะจง กับสถานการณ์	เกี่ยวกับแนว ทางการแก้ไข ปัญหาที่ เฉพาะเจาะจง และตรงประเด็น กับ	แนวทางแก้ ปัญหาของกลุ่ม เพื่อน ทำให้ มองเห็นแนวทาง ในด้าน	นักเรียนเกิดการพิจารณาถึง ความเป็นไปได้ของแนว ทางการแก้ปัญหาที่กลุ่ม ตนเอง และมีการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม
ขั้นสังเคราะห์ ความรู้ของ ตนเอง	นักเรียนมีความ สับสนในขณะทำ กิจกรรม เนื่องจากเป็นขั้นที่ มีราย ละเอียด ซับซ้อน ทำให้ สมาชิกบางคนใน กลุ่มไม่มีส่วน ร่วมกับกิจกรรมนี้	การเน้นย้ำ รายละเอียดของ การดำเนิน กิจกรรมให้ชัดเจน ยิ่งขึ้น มีการใช้ คำถามตรวจสอบ ความก้าวหน้า ของภาระงาน	ลดเวลาการ ปรับปรุงแนวทาง ให้เร็วขึ้น มีการใช้ คำถามเพื่อ กระตุ้นการ พิจารณาการ นำเสนอแนวทาง ที่ปรับปรุงแล้ว	การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มี การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กัน จะช่วยให้นักเรียนได้เห็น ถึงแนวทางแก้ปัญหาที่ หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมี การประเมินรายการ พฤติกรรมด้านการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ของตนเองตามสภาพจริง

2. ผลการศึกษาการส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เมื่อได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ การเปรียบเทียบความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก่อนการจัดการเรียนรู้ ระหว่างการจัดการเรียนรู้และหลังการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน แสดงดังภาพ 3

ภาพที่ 3 ผลการเปรียบเทียบความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก่อนการจัดการเรียนรู้ ระหว่างการจัดการเรียนรู้ และหลังการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน ด้วยแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จากภาพที่ 3 พบว่า ความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระหว่างการจัดการเรียนรู้มีระดับที่สูงขึ้นในทุกวงจรปฏิบัติการ จากวงจรปฏิบัติการที่ 1 อยู่ในระดับมีความสนใจในประเด็นสภาพภูมิอากาศ เพิ่มขึ้นในวงจรปฏิบัติการที่ 2 และ 3 อยู่ในระดับมีความรู้สึกร่วมกับสถานการณ์สภาพภูมิอากาศ ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหลังการจัดการเรียนรู้ ที่อยู่ในระดับมีความรู้สึกร่วมกับสถานการณ์สภาพภูมิอากาศ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐานสามารถส่งเสริมให้นักเรียนมีความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีการอภิปรายตามลำดับ ต่อไปนี้

1. แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ชั้นที่ 1 ขึ้นกำหนดสถานการณ์ปัญหา การนำเสนอสถานการณ์ปัญหาควรเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของนักเรียนเป็นสถานการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลได้อย่างชัดเจน และใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตอบคำถามและอภิปรายเกี่ยวกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งนี้เพราะการใช้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง และใกล้ตัวจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจและรู้สึกมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับชัยยนต์ ศรีเชียงหา (2553) ที่กล่าวว่า การใช้สื่อการสอนในรูปแบบของคลิปวิดีโอ ภาพเคลื่อนไหวจะทำให้ให้นักเรียนเห็นภาพและสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้มากขึ้น และสอดคล้องกับ Herrington, J. & Oliver, R. (2002) ที่กล่าวว่า การระบุสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทจริง สามารถสร้างความรู้ให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี
- ชั้นที่ 2 ขึ้นวิเคราะห์ปัญหา ส่งเสริมให้นักเรียนพิจารณาเลือกข้อมูลหลักฐานจากแหล่งข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาที่ต้องการหาคำตอบ เมื่อนักเรียนมีข้อมูลหลักฐานที่มากเพียงพอแล้ว จะทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้มากขึ้น นำไปสู่การระบุถึงสาเหตุและผลกระทบจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ชัดเจนมากขึ้น สอดคล้องกับ Petty, G. (2009) ที่กล่าวว่า การนำกระบวนการใช้หลักฐาน (Evidence-Based Learning) เป็นการใช้กระบวนการคิดอย่างมีชั้นเชิงที่สามารถพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสอดคล้องกับ Eital, F. & Steiner, S. (1999) ที่กล่าวว่า การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ค้นหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง จะช่วยพัฒนาทักษะต่าง ๆ ที่จะจำเป็น

ขั้นที่ 3 ขั้นค้นหาหลักฐาน ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถกำหนดประเด็นที่ใช้ในการสืบค้นได้ชัดเจน ครบถ้วน โดยดำเนินการสืบค้นจากแหล่งต่าง ๆ ที่เชื่อถือได้ เพื่อให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยง ปัญหา กับแนวทางแก้ไขที่ช่วยลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลต่อมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมได้ สอดคล้องกับ Sampson, V., Enderle, P., Grooms, J. & Witte, S. (2013) ที่กล่าวว่า การส่งเสริมความสามารถในการสร้างคำอธิบายเชิงวิทยาศาสตร์ของนักเรียน การใช้ข้อมูล ในการตอบคำถามบนพื้นฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์และการให้เหตุผล ขั้นที่ 4 ขั้นประเมินคุณค่า ของหลักฐาน มีการกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกแหล่งข้อมูลของหลักฐานที่ดีที่สุด โดยควร เป็นแหล่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้นโดยตรง และ ร่วมกันอภิปรายเปรียบเทียบความน่าเชื่อถือของข้อมูลหลักฐาน ที่จะนำมาประกอบการนำเสนอแนว ทางการลดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สอดคล้อง McNeill, K. L., Lizotte, D. J. & Krajcik, J. (2005) ที่กล่าวว่า การอภิปรายอย่างเป็นองค์ประกอบของนักเรียน จะทำให้นักเรียนสามารถจัดระบบความคิดที่เชื่อมโยงสู่การพัฒนาสมรรถนะได้ดียิ่งขึ้น ขั้นที่ 5 ขั้นตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือของคำตอบ มีการใช้คำถามกระตุ้นการสะท้อนคิดเกี่ยวกับแนวทางการลดผลกระทบ ของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้นักเรียนเกิดการพิจารณาถึงความเป็นไป ได้ของแนวทางและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มกันได้ ส่งผลให้นักเรียนเห็น ความสำคัญของสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นำไปสู่การนำเสนอแนวทางทางการ ลดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับชยการ ศิริ รัตน์ (2562) ที่กล่าวว่า การที่นักเรียนได้ทำกิจกรรมโดยการสร้างแนวคิดการพัฒนานวัตกรรมหรือ ชิ้นงานจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน จะทำให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ โดยพิจารณาเลือกใช้ ข้อมูล หลักฐาน เพื่อเป็นเหตุผลในการประกอบการตัดสินใจในกระบวนการแก้ปัญหา และขั้นที่ 6 ขั้นสังเคราะห์ความรู้ของตนเอง การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จะ ช่วยให้นักเรียนได้เห็นถึงแนวทางแก้ปัญหาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมีการประเมินรายการ พฤติกรรมด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของตนเองตามสภาพจริง ส่งผลให้นักเรียนเกิด ความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุและตระหนักถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้น นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการนำเสนอแนวทางการปฏิบัติการที่ช่วยลดผลกระทบจาก การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สอดคล้องกับ White, B. Y. & Frederiksen, J. R. (1998) ที่ กล่าวว่า เมื่อนักเรียนสรุปผล ประเมินสิ่งที่ตนเองเรียนรู้ เป็นการสะท้อนถึงสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้จะ เป็นการเพิ่มความรู้ความเข้าใจทั้งด้านแนวคิดและกระบวนการ และสอดคล้องกับ Kolenatý, M. (2022) ที่กล่าวว่า การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทำให้นักเรียนเกิดความรู้

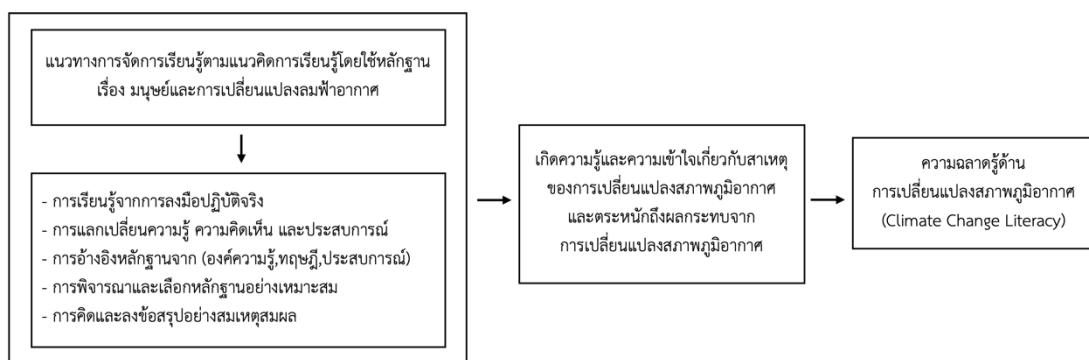
ความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพิ่มมากขึ้น และสร้างแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

2. ความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เมื่อเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐาน เรื่อง มนุษย์และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จากการวิเคราะห์ร้อยละของคะแนนเฉลี่ยความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐานสามารถส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ เมื่อพิจารณาจากร้อยละคะแนนเฉลี่ยจากใบกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า สูงขึ้นในทุกวงจรการปฏิบัติการ จากร้อยละ 59.44 ในวงจรปฏิบัติการที่ 1 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 76.11 ในวงจรปฏิบัติการที่ 3 และการทดสอบหลังเรียนด้วยแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้หลักฐานนั้นส่งเสริมให้นักเรียนได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุและผลกระทบของสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน นำไปสู่การสืบค้นข้อมูลหลักฐานที่สามารถนำมาใช้ประกอบการนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ ทั้งนี้เป็นเพราะนักเรียนเป็นผู้สืบค้นข้อมูลหลักฐานด้วยตนเอง จึงเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันโดยตรง นำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อพิจารณาเลือกข้อมูลหลักฐานที่น่าเชื่อถือต่อไป สอดคล้องกับ Katayama, J. (2009) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียนได้นั้น จะต้องเป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้อภิปรายร่วมกัน มีโอกาสในการแสดงออกทางความคิด วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินพิจารณาข้อเท็จจริงและสังเคราะห์เป็นแนวคิดของตนเอง และสอดคล้องกับ Semken, S. (2005) ที่กล่าวว่า การนำเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาประกอบการเรียนรู้ โดยอาจจะเป็นสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และเห็นถึงความสำคัญของปัญหา เมื่อพิจารณาร้อยละของคะแนนเฉลี่ยจากใบกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างเรียนกับแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหลังเรียน พบว่า ร้อยละของคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของนักเรียนในองค์ประกอบด้านความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความตระหนักต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่ำกว่าในวงจรปฏิบัติการที่ 3 แต่อยู่ในระดับมีความรู้สึกร่วมกับสถานการณ์สภาพภูมิอากาศเช่นเดิม ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติกิจกรรมในแต่ละวงจรปฏิบัติการเป็นกิจกรรมที่ทำกันเป็นกลุ่มที่นักเรียนได้กำหนดปัญหา วิเคราะห์ปัญหา ค้นหาหลักฐาน ประเมินและตรวจสอบ จนนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นแนวทางของกลุ่ม ล้วนเป็นกิจกรรมที่

ได้ทำร่วมกัน แต่เมื่อนักเรียนต้องทำแบบประเมินความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้วยตัวเอง จึงส่งผลให้มีร้อยละของคะแนนเฉลี่ยน้อยลงเมื่อเทียบกับตอนทำเป็นกลุ่ม แต่ด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในวงจรปฏิบัติการที่ 3 และหลังเรียนมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากัน ไม่ลดลง เนื่องจากในการรายงานพฤติกรรมตนเอง นักเรียนสามารถพิจารณาถึงกิจกรรมที่ตนเองปฏิบัติอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน แล้วสามารถช่วยลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ จึงทำให้นักเรียนยังคงมีคะแนนเฉลี่ยในด้านนี้คงที่ สอดคล้องกับ Bunnag, N. (2022) ที่กล่าวว่า การศึกษาด้านสภาพภูมิอากาศ จะสร้างความเชื่อมโยงระหว่างตัวผู้เรียนและปัญหาที่เกิดขึ้นจริงบนโลก นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การตัดสินใจในชีวิตประจำวันของเด็กและเยาวชนที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการใช้หลักฐาน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรมด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และประสบการณ์ระหว่างผู้เรียน โดยการอ้างอิงหลักฐานที่มาจากองค์ความรู้ ทฤษฎีบทหรือประสบการณ์ โดยมีการพิจารณาในการเลือกหลักฐานมาใช้ในการตัดสินใจอย่างเหมาะสม นักเรียนมีกระบวนการคิดโดยใช้เหตุผล และการลงข้อสรุปเป็นความรู้ที่ได้อย่างสมเหตุสมผล ซึ่งเป็นแนวทางช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รู้ถึงสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นำไปสู่การเป็นผู้มีความฉลาดรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ ซึ่งมีกรอบแนวคิดแสดงดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอนควรเลือกสถานการณ์ปัญหาที่แสดงให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้ชัดเจน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงได้
2. ครูผู้สอนควรมีการใช้คำถามกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการอภิปรายร่วมกัน ต้องมีการลำดับคำถามให้ชัดเจน เพื่อเป็นการลำดับแนวคิดสำคัญให้กับนักเรียน
3. ครูผู้สอนควรเพิ่มกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนแต่ละคนได้ลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกวิเคราะห์และสรุปประเด็นต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อให้นักเรียนสามารถตัดสินใจเลือกใช้ข้อมูลได้อย่างเหมาะสมและมีความน่าเชื่อถือในการนำมาสร้างแนวทางแก้ไขปัญหาได้

เอกสารอ้างอิง

- ชยการ ศิริรัตน์. (2562). การใช้กระบวนการแก้ปัญหาและโปรแกรม App Inventor พัฒนาทักษะการคิดเชิงคำนวณ (Computational Thinking: CT) สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 47(2), 31-47.
- ชัยยนต์ ศรีเชียงหา. (2554). *การพัฒนาแนวคิดเรื่องสมดุลเคมีและเจตคติต่อวิชาเคมีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). *สถานการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประเทศไทย พ.ศ. 2564-2565. ข้อมูลประกอบการจัดทำรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ : สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สิรินภา กิจเกื้อกูล. (2557). *การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์: ทิศทางสำหรับครูศตวรรษที่ 21*. เพชรบูรณ์ : จุลติสการพิมพ์.
- Anderson, A. (2012). Climate change education for mitigation and adaptation. *Journal of Education for Sustainable Development*, 6(2), 191–206.

- Bunnag, N. (2022). *หลักสูตรการศึกษาถึงเวลาต้องเปลี่ยน-เมื่อการต่อสู้กับ Climate Change เริ่มต้นที่ห้องเรียน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.sdgmove.com/2021/07/06/climate-change-and-education>
- Climate Change Initiative. (2010). *Climate change education for sustainable development*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000190101>
- Eital, F. & Steiner, S. (1999). Evidence-Based Learning. *Medical Teacher*, 21(5), 506-512.
- Herrington, J. & Oliver, R. (2002). *Authentic activities and online learning*. Higher Education Research and Development Society of Australasia. Intergovernmental Panel on Climate Change. Working Group I: The Scientific Basis. Retrieved from <http://www.ipcc.ch/ipccreports/tar/wg1/518.html>
- Intergovernmental panel on climate change (IPCC). (2014). *2006 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories*. Retrieved from <https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/>
- Katayama, J. (2009). *Theory into practice in environment education: Toward an Evidence-Based Approach*. Retrieved from <http://opus.bath.ac.uk/17452/1/Katayama-April->
- Kolenatý, M. (2022). What Triggers Climate Action: The Impact of a Climate Change Education Program on Students' Climate Literacy and Their Willingness to Act. *Sustainability*, 14(16), 10365. <https://doi.org/10.3390/su141610365>
- Marzetta, K. L. (2016). Changing the climate of beliefs: A conceptual model of learning design elements to promote climate change literacy. *Journal of Sustainability Education*, 16, 1-18.

- McNeill, K. L., Lizotte, D. J. & Krajcik, J. (2005). Identifying Teacher Practices that Support Students' Explanation in Science. *The annual meeting of the American Educational Research Association, Montreal, Canada*. (Mimeographed) Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/b08b/1469a5a27a46816625d02834777f98a4f87e.pdf>
- Niepold, F., Herring, D. & McConville, D. (2007). The case for climate literacy in the 21st Century. In *Paper presented at the 5th International Symposium on Digital Earth*. Retrieved from https://earthtosky.org/content/climate/PDF_Resources/niepold%20et%20al%20case%20for%20climate%20literacy.pdf
- Petty, G. (2009). *Evidence based teaching: A practical approach*. (4nd ed.). Cheltenham: Nelson Thornes.
- Sampson, V., Enderle, P., Grooms, J. & Witte, S. (2013). Writing to Learn by Learning to Write During the School Science Laboratory: Helping Middle and High School Students Develop Argumentative Writing Skills as They Learn Core Ideas. *Science Education*, 97(5), 643-670.
- Semken, S. (2005). Sense of place and place– based introductory geoscience teaching for American Indian and Alaska native undergraduates. *Journal of Geoscience Education* 53(2), 149–157.
- White, B. Y. & Frederiksen, J. R. (1998). Inquiry, Modeling, and Metacognition: Making Science Accessible to All Students. *Cognition and Instruction*, 16(1), 3-118.

รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเอง ของจังหวัดเพชรบูรณ์

A model for Area-Based Educational Network Partnerships to Promote
Self-Developing Schools in Phetchabun Province

ภพเดชา บุญศรี¹ อนุชา กองพวง² พิทยา แสงสว่าง³ ณัฏฐ์ รัตนศิรินิชกุล⁴ และศรัณย์ เปรมสุข⁵

Phopdechcha Boonsree, Anucha Kornpuang, Phitthaya Saengsawang,

Nat Rattanasirinichakun and Sarun Premsuk

Received: March 19, 2025

Revised: May 26, 2025

Accepted: May 27, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 2) สร้างและตรวจสอบรูปแบบการยกร่างรูปแบบการใช้การประชุมร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน ตรวจสอบความเหมาะสม โดยการประชุมระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบประเมินความเหมาะสม 3) ทดลองใช้รูปแบบฯ กลุ่มทดลอง ประกอบด้วย กลไกเครือข่ายจังหวัด กลไกเครือข่ายสถานศึกษา และกลไกการเครือข่ายความร่วมมือ รวม 36 คน โดยใช้แบบประเมินการขับเคลื่อนรูปแบบฯ แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อความเหมาะสม และแบบสอบถามการส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองฯ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4) ประเมินรูปแบบฯ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ตัวแทนเครือข่ายจังหวัด และตัวแทนเครือข่ายสถานศึกษา รวม 177 คน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสะท้อนผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปอุปนัย ผลการวิจัย พบว่า 1) ผล

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยนเรศวร; Faculty of Education, Naresuan University

⁵ โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย; Kanchanapisek Wittayalai School

การศึกษาความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารการศึกษาควรมีแผนการดำเนินงานระยะ 3 ปี จากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ควรมีการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเติมเต็มศักยภาพทางวิชาการ สำหรับแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ฯ ประกอบด้วย กลไกเครือข่ายความร่วมมือ บทบาทหน้าที่ วิธีการทำงาน กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ และ 2 เงื่อนไขความสำเร็จ 2) ผลการสร้างและตรวจสอบรูปแบบ พบว่า รูปแบบ มี 4 องค์ประกอบ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ และมีความเหมาะสมทุกด้าน 3) ผลการทดลองใช้รูปแบบ ทั้ง 3 กลไก มีการดำเนินการตามบทบาทหน้าที่เป็นไปตามที่รูปแบบที่กำหนดไว้ ผลการประเมินความเหมาะสมในการดำเนินการอยู่ในระดับมากทุกขั้นตอน และผลการส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองที่ครอบคลุมทั้ง 8 ด้าน ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ 4) ผลการประเมินรูปแบบ ด้านประสิทธิภาพและความคุ้มค่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

คำสำคัญ: รูปแบบภาคีเครือข่าย, การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่, โรงเรียนพัฒนาตนเอง

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the educational development needs in specific areas and approaches to driving educational development through interviews with four experts using a semi-structured interview guide; 2) to create and validate a model. The drafting of the model involved a meeting with fifteen experts, and its suitability was verified through a brainstorming session with nine experts using a semi-structured interview guide and a suitability evaluation form; 3) experimental method. The experimental group consisted of 36 people, comprising representatives from provincial network mechanisms, school network mechanisms, and collaborative network mechanisms, using an evaluation form for the model's implementation, a questionnaire on opinions regarding its suitability, and a questionnaire on promoting self-developing schools. The data were analyzed using means and standard deviations; and 4) to evaluate the model. The data providers consisted of 177 representatives from provincial and school networks. A questionnaire was used to reflect on the outcomes of the activity. Data was

analyzed using mean and standard deviation, content analysis, and inductive reasoning. The research findings revealed that 1) the study of the needs for area-based educational development and effective approaches to driving area-based educational development showed that educational administrators should have a 3-year action plan with the participation of all sectors. Academic support from local higher education institutions should be provided to enhance academic potential. The approaches to driving area-based educational development included a collaborative network mechanism, roles and responsibilities, working methods, relationship-building activities, and 2 conditions for success; 2) the creation and verification of the model showed that the model had 4 components, 3 conditions for success, and was appropriate in all aspects; 3) the results of the experiment using all three mechanisms showed that the roles and responsibilities were carried out according to the model's specifications. The evaluation of the appropriateness of the implementation was at a high level in all stages, and the promotion of self-developing schools, covering all 8 areas, was at the highest overall level; 4) the evaluation of the model in terms of efficiency and cost-effectiveness was at a high overall level in all aspects.

Keywords: network partnership model, area-based educational management, self-developing

บทนำ

ปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมกันจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยเฉพาะ “กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา” (กสศ.) ซึ่งดำเนินงานอย่างอิสระและมุ่งพัฒนานวัตกรรมในการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ร่วมกับระบบคัดกรองและติดตามการให้ทุนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนไทยในเชิงองค์รวม พร้อมส่งเสริมความเสมอภาคทางการศึกษาในระยะยาว (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563)

สำหรับนวัตกรรมที่ กสศ. ได้พัฒนาโครงการ “โรงเรียนพัฒนาตนเอง” (TSQP) เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียนมีอิสระในการบริหารจัดการและใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน

ต่อมาได้พัฒนาเป็น “ขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเอง” (TSQM) โดยขับเคลื่อนผ่านกลไกเชิงพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ทั้งด้านการบริหารจัดการและการเรียนการสอน มุ่งพัฒนา นักเรียนให้มีสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่งเน้น การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นสามารถออกแบบการจัดการศึกษาที่ตอบโจทย์ปัญหาเฉพาะของ ตนเอง สะท้อนความเชื่อว่าการแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่สามารถใช้สูตรสำเร็จเดียว ได้ และต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ที่เข้าใจปัญหาจริงอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามจากการดำเนินงานในจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การบริหารจัดการภาคี เครือข่ายยังขาดความเป็นระบบและยั่งยืน ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากชุมชนและหน่วยงาน ท้องถิ่น อีกทั้งยังประสบปัญหาเรื่องทรัพยากรและการพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรทางการ ศึกษา (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563) สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้การพัฒนา โรงเรียนในพื้นที่ขาดทิศทางที่ชัดเจน ขาดกลไกการสนับสนุนที่ต่อเนื่อง และไม่สามารถยกระดับ คุณภาพการศึกษาได้อย่างทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ การขับเคลื่อนโรงเรียนพัฒนาตนเองโดยใช้ฐานภาคี เครือข่ายในพื้นที่จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา พัฒนา ศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง และยกระดับคุณภาพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและ ความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) แนวทาง ข้างต้นสอดคล้องกับผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนพัฒนาตนเอง ซึ่งมุ่งพัฒนาคุณภาพโรงเรียน และระบบนิเวศการเรียนรู้ในจังหวัด ผ่านการศึกษาสภาพปัญหาและจัดลำดับความเร่งด่วนอย่างมี ส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในพื้นที่ เกิดการบูรณาการความร่วมมือและสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยจังหวัดหรือเขตพื้นที่การศึกษาเป็นศูนย์กลางในการระดมทรัพยากร พัฒนาโรงเรียนและเยาวชน ลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษา และช่วยเหลือกลุ่มนักเรียนเสี่ยงให้กลับเข้าสู่ระบบอย่าง มีคุณภาพ (ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์ และโชษิตา สลักคำ, 2561)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนา รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่ เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้ผลผลิตและผลลัพธ์เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษา และเพื่อช่วยลดความ เหลื่อมล้ำทางการศึกษา เพิ่มโอกาสการเรียนรู้ให้เท่าเทียมและทั่วถึง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อสร้างและตรวจสอบรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์
4. เพื่อประเมินรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ “การวิจัยและพัฒนา” (Research Development: R&D) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์

การศึกษาความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางการขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ แหล่งข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้กำหนดนโยบายการศึกษาเชิงพื้นที่ระดับจังหวัด ประกอบด้วย ผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1-3 และผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์ และ 2) กลุ่มภาคีเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษา และครู จำนวน 3 เครือข่าย ประกอบด้วย เครือข่ายโรงเรียนพัฒนาตนเอง (TSQP) เครือข่ายโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ และเครือข่ายโรงเรียนในโครงการครู (รักษ์) ถิ่น หรือโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structure Interview) เกี่ยวกับความต้องการและแนวทางฯ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปตามประเด็นการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์

1. การยก (ร่าง) รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยการประชุมร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสังเคราะห์และยกร่างรูปแบบฯ แหล่งข้อมูล เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 15 คน ประกอบไปด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิระดับจังหวัดและระดับหน่วยงานที่จัดการศึกษาในจังหวัด จำนวน 6 คน 2) ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียระดับเครือข่ายสถานศึกษา จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปอุปนัย (Analytic Induction)

2. การตรวจสอบความเหมาะสมของ (ร่าง) รูปแบบฯ แหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 1) ผู้ทรงคุณวุฒิจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จำนวน 2 คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การบริหารในพื้นที่นวัตกรรม จำนวน 3 คน 3) นักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 1 คน และ 4) ผู้บริหารหน่วยงานการศึกษาในจังหวัด จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ และคู่มือฯ ด้วยการประชุมระดมสมอง (Brainstorming) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปอุปนัย (Analytic Induction)

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์กับกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มทดลอง ได้แก่ 1) กลุ่มกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด จำนวน 11 คน 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา จำนวน 13 คน และ 3) กลไกการนิเทศ ติดตาม การขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ จำนวน 12 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 36 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบประเมินการขับเคลื่อนรูปแบบฯ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 การจัดตั้งกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ส่วนที่ 2 การสร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ กระบวนการทำงาน และส่วนที่ 3 การขับเคลื่อนระบบส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ 2) แบบสอบถามความคิดเห็นของตัวแทนเครือข่ายสถานศึกษาที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบฯ และ 3) แบบสอบถามการส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเอง ตามมาตรการการ

พัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปอุปนัย (Analytic Induction)

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ การประเมินประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ แหล่งข้อมูล ได้แก่ 1) ตัวแทนเครือข่ายจังหวัด จำนวน 40 คน และ 2) ตัวแทนเครือข่ายสถานศึกษา จำนวน 137 คน รวม 177 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของรูปแบบฯ แบบสะท้อนผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม (AAR) เพื่อนำมาสังเคราะห์สรุปเป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะการใช้รูปแบบฯ บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการประเมินการใช้รูปแบบ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปอุปนัย (Analytic Induction)

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความต้องการพัฒนาการศึกษาเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า กลไกการขับเคลื่อนขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเองเชิงพื้นที่ (TSQA) ที่มีประสิทธิภาพควรมีแผนการดำเนินงานระยะ 3 ปี ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ต้องการการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเติมเต็มศักยภาพทางวิชาการให้กับผู้บริหารเขตพื้นที่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์ การออกแบบและวางแผนทางการพัฒนาระบบและกลไกการดูแลช่วยเหลือและพัฒนานักเรียนที่เหมาะสม เพื่อลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษา นวัตกรรมและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาห้องเรียนประสิทธิภาพสูง และการวิเคราะห์ความเสี่ยงการทำงานในแต่ละระยะ พร้อมทั้งแนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสม สำหรับแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) กลไกเครือข่ายความร่วมมือ 2) บทบาทหน้าที่ 3) วิธีการทำงาน และ 4) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ และ 2 เงื่อนไขความสำเร็จ คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเพชรบูรณ์ และภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาของหน่วยงานที่จัดการศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์

2. ผลการสร้างและตรวจสอบรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า โดยภาพรวมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ และเสนอแนะให้ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมกลไกนิเทศ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 กลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ กลไกภาคีเครือข่ายจังหวัด กลไกภาคีเครือข่ายสถานศึกษา และกลไกนิเทศ ติดตาม การขับเคลื่อนภาคีเครือข่าย

องค์ประกอบที่ 2 บทบาทหน้าที่ของกลไกภาคีเครือข่าย ได้แก่ บทบาทหน้าที่ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด บทบาทหน้าที่ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา และบทบาทหน้าที่ของกลไกนิเทศ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ

องค์ประกอบที่ 3 วิธีการทำงานของกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด มีวิธีการทำงาน 6 ขั้นตอน คือ 1.1) การสร้างกลไกการขับเคลื่อน 1.2) การจัดทำแผนการขับเคลื่อน 1.3) การส่งเสริมพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาครูและศึกษานิเทศก์ 1.4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 1.5) การกำกับติดตาม และ 1.6) การสรุป รายงานผลการดำเนินงาน และการสะท้อนผล 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา มีวิธีการทำงาน 5 ขั้นตอน ได้แก่ 2.1) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนานวัตกรรมทางเลือกของโรงเรียน 2.2) การประชุมเชิงปฏิบัติการประเมินผลเชิงพัฒนาด้วยกระบวนการ DE การประชุมเชิงปฏิบัติการ “การดำเนินการพัฒนาแผนพัฒนาโรงเรียน” การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศ Q-info และ 2.3) การนิเทศ กำกับ ติดตาม และ 3) กลไกนิเทศ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ มีวิธีการทำงาน 3 ขั้นตอน ได้แก่ 3.1) นิเทศ ติดตามวิธีการทำงานในขั้นตอนการสร้างกลไกของภาคีเครือข่ายจังหวัด และเครือข่ายสถานศึกษา 3.2) วัดและประเมินผลวิธีการทำงานของกลไกภาคีเครือข่ายจังหวัด และเครือข่ายสถานศึกษา และ 3.3) สรุปและรายงานผลการนิเทศ ติดตามวิธีการทำงานของกลไก ภาคีเครือข่าย

องค์ประกอบที่ 4 กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ของกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม ได้แก่ 1.1) การจัดนิทรรศการเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสถานศึกษาในระดับจังหวัด 1.2) การนำเสนอผลงานของครูแกนนำที่มีผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในระดับจังหวัด และ 1.3) การสะท้อนผลและถอดบทเรียนการดำเนินงานขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ในระดับจังหวัด 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม ได้แก่ 2.1) การจัดนิทรรศการเวทีแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ของสถานศึกษาในระดับเครือข่ายสถานศึกษา 2.2) การนำเสนอผลงานของครูแกนนำที่มีผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในระดับเครือข่ายสถานศึกษา และ 2.3) การสะท้อนผลและถอดบทเรียนการดำเนินงานขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ระดับเครือข่าย และ 3) กลไกนิเทศ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม ได้แก่ 3.1) การจัดนิทรรศการเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับเครือข่ายสถานศึกษาและระดับจังหวัด 3.2) การนำเสนอผลงานของครูแกนนำที่มีผลการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ในระดับเครือข่ายสถานศึกษาและระดับจังหวัด และ 3.3) การสะท้อนผลและถอดบทเรียนการดำเนินงานขับเคลื่อนการศึกษาในระดับเครือข่ายสถานศึกษาและระดับจังหวัด

3 เงื่อนไขความสำเร็จสำหรับการดำเนินงาน ได้แก่ 1) การสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) การขับเคลื่อนร่วมกันกับ กสศ. ภาคร่วมดำเนินงานอื่น ๆ และทีมสนับสนุนกลไกฯ (PM) ทีมหนุนเสริมทางวิชาการอื่น ๆ เช่น ทีม DE และ PLC ทีมสนับสนุนระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการข้อมูล และทีมสื่อสารจาก กสศ. เป็นต้น เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันทั้งในมิติของการส่งต่อข้อมูล หนุนเสริมเทคนิค เครื่องมือ และองค์ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ เพื่อการบริหารจัดการและการบริหารความเสี่ยงเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของการดำเนินงาน 2) ภาวะผู้นำของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความรู้ความเข้าใจนโยบาย จุดเน้นและแนวทางการการขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ของเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ และสามารถนำนโยบายมาแปลงสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริงและเห็นความสำคัญของระบบการทำงานในลักษณะเครือข่ายจังหวัดและเครือข่ายสถานศึกษา ซึ่งส่งผลให้การขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ 3) ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาของหน่วยงานที่จัดการศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ ต้องให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ โดยกำหนดนโยบาย จุดเน้นหรือเป้าหมายร่วม จัดสรรงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ นิเทศติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า

3.1 การจัดตั้งกลไกภาคีเครือข่าย โดยแต่งตั้งคำสั่งลงนามโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่าย

สถานศึกษา และ 3) กลไกนิเทศ ติดตาม การขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ โดยแต่ละกลไก ได้ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่เป็นไปตามที่รูปแบบที่กำหนดไว้

3.2 การสร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาท หน้าที่ กระบวนการทำงานขับเคลื่อนระบบส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า องค์คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกลไกภาคีเครือข่ายบริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่ ทั้ง 3 กลไก ร่วมมือร่วมกันจัดทำแผนการดำเนินงาน และดำเนินงานและกำหนดการ ประเมินผลการทดลองขับเคลื่อนระบบส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์

3.3 การขับเคลื่อนระบบส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ของทั้ง 3 กลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ พบว่า มีการดำเนินการเป็นไปตามปฏิทินการดำเนินงาน ที่กำหนด ซึ่งพิจารณาในแต่ละกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ดังนี้

1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละขั้นตอน พบว่า ทุกขั้นตอนของระบบส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความเหมาะสมที่นำไปใช้ขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด ขั้นตอนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การส่งเสริมพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และศึกษานิเทศก์เป็นต้นแบบผู้นำการเปลี่ยนแปลง รองลงมา คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ PLC การนิเทศ กำกับ ติดตามด้วยกระบวนการ PLC และกระบวนการ DE และขั้นตอนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การส่งเสริมพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และศึกษานิเทศก์ เป็นต้นแบบผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2) กลไกนิเทศ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาแต่ละขั้นตอน พบว่า ทุกขั้นตอนของระบบส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์มีความเหมาะสม โดยขั้นตอนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การนิเทศ ติดตาม วิธีการทำงานในขั้นตอนการส่งเสริมพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และศึกษานิเทศก์ เป็นต้นแบบผู้นำการเปลี่ยนแปลงของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด และกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา รองลงมา คือ การนิเทศ ติดตาม วิธีการทำงานในขั้นตอนการสรุปและรายงานผลการดำเนินงาน และการสะท้อนผลการดำเนินงาน AAR และขั้นตอนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การนิเทศ ติดตาม วิธีการทำงานในขั้นตอนการจัดทำแผนการขับเคลื่อนขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด

3) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายขั้นตอน พบว่า ทุกกลไกนิเทศ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือแต่ละขั้นตอน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

3.4 ผลการประเมินการส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเอง ตามมาตรการการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ (Whole School Approach) ที่ครอบคลุมทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ ด้านการตั้งเป้าหมายของโรงเรียน (Goal) ด้านการมีระบบสารสนเทศคุณภาพ (Info) ด้านชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ด้านนวัตกรรมจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้านเครือข่ายร่วมดำเนินงาน (Network) ด้านระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านเครื่องมือประเมินผลเชิงพัฒนา (DE) และการประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนด้วย Formative Assessment ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

4. ผลการประเมินรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า

4.1 ประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของการขับเคลื่อนรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมืออยู่ในระดับมาก และรองลงมา คือ การขับเคลื่อนรูปแบบภาคีเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์และการใช้ทรัพยากรและงบประมาณ อยู่ในระดับมาก

4.2 ผลการสะท้อนและบทเรียนที่ได้รับจากการขับเคลื่อนรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า จากการดำเนินงานโครงการโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่งผลให้คณะกรรมการเชิงพื้นที่ (Core Team) ได้รับการพัฒนาให้เป็นกระบวนการและผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เข้มแข็งด้วยกระบวนการประเมินเชิงพัฒนา (DE) โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพปัญหา จัดลำดับความสำคัญหรือความเร่งด่วนของปัญหาที่ต้องการแก้ไขปรับปรุงหรือยกระดับคุณภาพการศึกษาของจังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านการอบรม กระบวนการ/การใช้เครื่องมือการประเมินเชิงพัฒนา ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ของแผนพัฒนาขบวนการขับเคลื่อนโรงเรียนพัฒนาตนเองเชิงพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์และระดับโรงเรียน ตลอดจนส่งผลให้เกิดการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ผู้บริหารโรงเรียน/ศึกษานิเทศก์ ได้รับการพัฒนาสมรรถนะเป็นต้นแบบของผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning เพื่อให้เกิดห้องเรียนประสิทธิภาพสูง (High Functioning Classroom) การวัดประเมินผลแบบ 360 องศา สำหรับจังหวัดเพชรบูรณ์ได้รับการส่งเสริมพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และศึกษานิเทศก์ เป็นต้นแบบผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการจัดการเรียนรู้รูปแบบ Active Learning เพื่อให้เกิดห้องเรียนประสิทธิภาพสูง โดยใช้นวัตกรรม

CIP: Community Innovation Project, DE, PBL, BBL และ PLC โดยมีสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น/ภูมิภาค เข้าร่วมเป็นหน่วยสนับสนุนด้านเทคนิควิชาการร่วมกับเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานในกำกับดูแลของโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายเพื่อเติมเต็มศักยภาพทางวิชาการ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความต้องการ ความพร้อมต้นทุนเชิงพื้นที่และแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า กลไกการขับเคลื่อนขบวนการโรงเรียนพัฒนาตนเองเชิงพื้นที่ (TSQA) ที่มีประสิทธิภาพควรมีแผนการดำเนินงานระยะ 3 ปี ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ต้องการการสนับสนุนด้านวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเติมเต็มศักยภาพทางวิชาการให้กับผู้บริหารเขตพื้นที่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์ การออกแบบและวางแผนทางการพัฒนาระบบและกลไกการดูแลช่วยเหลือและพัฒนานักเรียนที่เหมาะสม เพื่อลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษา นวัตกรรมและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาห้องเรียนประสิทธิภาพสูง และการวิเคราะห์ความเสี่ยงการทำงานในแต่ละระยะ พร้อมทั้งแนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสม สำหรับแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) กลไกเครือข่ายความร่วมมือ 2) บทบาทหน้าที่ 3) วิธีการทำงาน และ 4) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ และ 2 เงื่อนไขความสำเร็จ คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเพชรบูรณ์ และภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาของหน่วยงานที่จัดการศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์ผดุง พิรัชญ์วุฒิกร และคณะ (2566) พบว่า การขับเคลื่อนสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาระดับประถมศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ควรมีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการสนับสนุนจากสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้บริหาร ครู และศึกษานิเทศก์

2. ผลการสร้างและตรวจสอบรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ 1 กลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ กลไกภาคีเครือข่ายจังหวัด กลไกภาคีเครือข่ายสถานศึกษา และกลไกเน็ตเวิร์ก ติดตาม การขับเคลื่อนภาคีเครือข่าย องค์ประกอบที่ 2 บทบาทหน้าที่ของกลไกภาคี

เครือข่าย ได้แก่ บทบาทหน้าที่ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด บทบาทหน้าที่ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษาและบทบาทหน้าที่ของกลไกพิเศษ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ องค์ประกอบที่ 3 วิธีการทำงานของกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด มีวิธีการทำงาน 6 ขั้นตอน 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา มีวิธีการทำงาน 5 ขั้นตอน และ 3) กลไกพิเศษ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ มีวิธีการทำงาน 3 ขั้นตอน องค์ประกอบที่ 4 กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ของกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษามีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม และ 3) กลไกพิเศษ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม และ 3 เงื่อนไขความสำเร็จสำหรับการดำเนินงาน ได้แก่ 1) การสนับสนุนทุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) การขับเคลื่อนร่วมกันกับ กสศ. ภาคีร่วมดำเนินงานอื่น ๆ และทีมสนับสนุนกลไกฯ (PM) ทีมหนุนเสริมทางวิชาการอื่น ๆ 2) ภาวะผู้นำของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเพชรบูรณ์ 3) ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษานับแต่บุคลากรทางการศึกษาของหน่วยงานที่จัดการศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะองค์ประกอบดังกล่าวมีความสำคัญและเชื่อมโยงสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง เป็นไปตามแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือที่ตรงกับหลักการมีส่วนร่วม ดังนั้นการสร้างรูปแบบภาคีเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่ จึงเป็นการนำแนวทางเครือข่ายความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่งมี “Control Area” เป็นขอบเขตระดับสถานศึกษา ขยายไปสู่ “Control Area” ในระดับขอบเขตพื้นที่จังหวัด สอดคล้องกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2556) ที่ได้กล่าวว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (ABC) เป็นการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน (AB) โดยการทำงานร่วมกัน (C) ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตัวจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการวิจัย (R) ที่จะใช้จัดการกับเรื่องสำคัญของจังหวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนา (D) งานวิจัยประเภทนี้จึงมีชื่อเต็มว่า Area-Based Collaborative Research for Development เป็นการทำงานเพื่อไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัด (ที่มีหลายระดับของผู้ที่เกี่ยวข้อง) ที่หวังผลทั้งในระยะสั้น (เพื่อตัวเอง) และระยะยาว (เพื่อลูกหลาน) บนปรัชญา/ความเชื่อ ว่าความเข้มแข็งที่แท้จริงต้องเกิดจากภายในผู้ที่เกี่ยวข้องต้องเป็นผู้ทำและสมัครใจที่จะทำงานร่วมกัน ภายใต้ความตระหนักว่าภาครัฐ คือ ผู้กุมทรัพยากรในการพัฒนา (เงินและกฎกติกา) จึงต้องทำงานกับภาครัฐ และยังสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับสีลาภรณ์ บัวสาย (2554) ที่ได้กล่าวถึง ลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (ABC) เป็นลักษณะของการวิจัยมี “control area” คือ ขอบเขตพื้นที่จังหวัด โจทย์การทำงานมาจากปัญหาสำคัญของพื้นที่หรือเป็นโจทย์ในการ

ขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัด เลือกรายงานและกิจกรรมที่มีผลการปฏิบัติที่ดีในพื้นที่คู่ถึงความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ เพื่อขยายผลให้เข้ากับบริบทของจังหวัดในพื้นที่นั้น โดยการทำงานร่วมกับ “กลไกพัฒนาพื้นที่” เพื่อหาคำตอบในการแก้ปัญหาสำคัญของพื้นที่ โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างภาคีวิชาการกับภาคส่วนที่มีทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และเอกชน และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของกลไกขับเคลื่อนในการพัฒนาด้วยการเปิดเวทีเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ได้มีการกำหนดแต่งตั้งภาคีเครือข่าย โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในการขับเคลื่อนกลไกภาคีเครือข่าย ทั้ง 3 กลไก ได้ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่เป็นไปตามที่รูปแบบที่กำหนดไว้ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ของหน่วยงานภาคีเครือข่ายความร่วมมือสามารถประสานงานกันได้ง่ายขึ้น และมีการเรียนรู้ ยอมรับ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน สามารถทำงานในลักษณะแนวราบได้เป็นอย่างดี และรวมถึงภาวะผู้นำของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่งผลให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการกำหนดกลไกการขับเคลื่อนจังหวัด โดยผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนกลไกระดับจังหวัด และแสดงภาวะผู้นำทางวิชาการให้เครือข่ายได้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่อยากจะขับเคลื่อนการศึกษาของจังหวัดเพชรบูรณ์ไปในทิศทางเดียวกันกับทุกภาคส่วน ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของจำลอง คำบุญชู (2558) เรื่องการพัฒนาการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำคุณภาพสถานศึกษาขนาดกลาง พบว่า กลไกการจัดการเชิงพื้นที่และสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือเพื่อลดความเหลื่อมล้ำคุณภาพสถานศึกษา มีผู้นำที่เป็นกลไกหลัก คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด และตัวแทนนักวิชาการและอาจารย์ในมหาวิทยาลัย

4. ผลการประเมินรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านประสิทธิภาพและความคุ้มค่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดสอดคล้องกับผลการวิจัยของชนอนงค์ ชูรา (2566) พบว่า ผลการประเมินความรูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตของนักเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องจากการดำเนินการขับเคลื่อนรูปแบบ เกิดการบูรณาการความร่วมมือและความเป็นเจ้าของร่วมกันของทุกภาคส่วน โดยจังหวัด/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือหน่วยงานระดับพื้นที่อื่น ๆ เป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของจังหวัด และมีกลไกการจัดการพัฒนาโรงเรียนและพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของตนเอง ตามหลักของการกระจายอำนาจและมีอิสระในการบริหารจัดการ ทั้งระดมทรัพยากรของภาคีเครือข่ายในจังหวัด และจัดสรรงบประมาณเพื่อการดำเนินงาน

ให้เกิดการขับเคลื่อนโรงเรียนพัฒนาตนเองได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพโรงเรียนมีระบบการจัดการเรียนรู้และระบบบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งหมุนวงจรการเรียนรู้ของตนเองที่เกิดจากการปฏิบัติของโรงเรียนและได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับ และองค์การภายนอกอย่างต่อเนื่อง เด็กและเยาวชนทุกช่วงวัยในจังหวัด มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เติบโตตามศักยภาพ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ (Core Learning Outcomes) เด็กเพชรบูรณ์มีคุณลักษณะลูกพ่อขุนผาเมือง คือ เสียสละ กล้าหาญ ขาดฉลาด และจะพัฒนาดีขึ้นตามวัย ทั้ง V-A-S-K: ทั้ง 4 ด้าน ด้านมิติคุณค่า (Values) เห็นคุณค่าในตนเอง ผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคม ด้านทัศนคติและอุปนิสัย (Attitudes) เสียสละและกล้าหาญ ด้านทักษะ (Skills) มีพื้นฐานการเป็นนวัตกรรม ใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ด้านความรู้ (Knowledge) ขาดฉลาด อ่านหนังสือแตก รักการอ่าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสีลาภรณ์ บัวสาย (2554) ที่ได้กล่าวไว้ว่างานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development) เป็นงานวิจัยที่ออกแบบให้มีการศึกษาและทำงานร่วมกันของคนในพื้นที่ ซึ่งเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของปัญหาต้องเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักในการสร้างการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานความร่วมมือของคนในพื้นที่สามารถใช้พลังความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนในฐานะผู้มีประสบการณ์จริงในพื้นที่ คิดค้นหาวิธีการไปสู่เป้าหมายที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพที่สุด และกลไกนี้ทำหน้าที่ติดตาม สนับสนุน พร้อมกับประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไปด้วยและส่งสัญญาณกลับไปยังหน่วยงานที่เป็นเจ้าของนโยบายเพื่อการปรับแต่งนโยบาย แต่อย่างน้อยการทำงานในเรื่องกลไกข้อต่อ (Missing Link) นี้ จะช่วยให้เพิ่มประสิทธิภาพการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติและทำให้การปฏิรูประบบราชการสำเร็จผลได้เร็วขึ้น จะต้องอาศัยหลักความร่วมมือเป็นแกนหลักในการประสานพลังของแต่ละคนให้มารวมกันและเกิดการเสริมแรง (Synergy) และยังคงพบอีกว่าการที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริงและยั่งยืนได้จะต้องเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่ ซึ่งในที่สุดจะพัฒนาไปสู่การเป็นกลไกสร้างการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ และสอดคล้องกับศรีณย์ เปรมสุข และคณะ (2567) ได้กล่าวว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษาต้องเกิดจากการสร้างร่วมมือในลักษณะที่ถักทอเข้าด้วยกัน พึ่งพาต่อกันและกัน ร่วมกันเป็นเจ้าของ ซึ่งความร่วมมือไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่เท่านั้น ยังมีผู้เกี่ยวข้องจากหลากหลายบทบาททำหน้าที่ผู้ “ร่วมสร้าง” ด้วย เพื่อให้เกิดการ “ร่วมสร้าง” อย่างมีพลัง ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริวรรณ ขวัญมุข และอนุชา กอนพวง (2562) ที่ได้พัฒนารูปแบบภาคีเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการอ่านของนักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดสุโขทัย พบว่า ผลการประเมินการทดลองขับเคลื่อนรูปแบบภาคีเครือข่ายความร่วมมือเพื่อ

เสริมสร้างสมรรถนะการอ่านของนักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ด้านผลลัพธ์นักเรียนระดับประถมศึกษาทุกสังกัดในจังหวัดสุโขทัยมีสมรรถนะการอ่านสูงขึ้น

ทั้งนี้ ความสำเร็จในการขับเคลื่อนรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงเกิดจากการบูรณาการความร่วมมือและความเป็นเจ้าของร่วมกันของทุกภาค โรงเรียนมีระบบการจัดการเรียนรู้และระบบบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งหมุนวงจรการเรียนรู้ของตนเองที่เกิดจากการปฏิบัติของโรงเรียนและได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกกระดับ และองค์การภายนอกอย่างต่อเนื่อง เด็กและเยาวชนทุกช่วงวัยในจังหวัด มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เต็มตามศักยภาพ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ และคุณลักษณะลูกพ่อขุนผาเมือง เกิดระบบนิเวศทางการศึกษาที่เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายเข้าถึงการศึกษาที่หลากหลายได้อย่างเท่าเทียมมีคุณภาพ โดยส่งผลให้อัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษาของนักเรียนลดลง และมีกลไกการป้องกันการเสี่ยงหลุด และกลไกส่งต่อนักเรียนได้ตามศักยภาพและตรงกับความต้องการของนักเรียนเป็นรายบุคคล เกิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันในระดับหน่วยงานต้นสังกัด และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในระดับต่าง ๆ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นองค์ความรู้จากการศึกษารูปแบบภาคีเครือข่ายผู้บริหารสถานศึกษาและครูเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ได้ข้อสรุปเป็นข้อค้นพบในเชิงพื้นที่ เพื่อจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเอง ต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์

จากภาพที่ 1 รูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์จะมีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 กลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ กลไกภาคีเครือข่ายจังหวัด กลไกภาคีเครือข่ายสถานศึกษา และกลไกเน็ต ติดตาม การขับเคลื่อนภาคีเครือข่าย

องค์ประกอบที่ 2 บทบาทหน้าที่ของกลไกภาคีเครือข่าย ได้แก่ บทบาทหน้าที่ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด บทบาทหน้าที่ของกลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา และบทบาทหน้าที่ของกลไกเน็ต ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ

องค์ประกอบที่ 3 วิธีการทำงานของกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด มีวิธีการทำงาน 6 ขั้นตอน 2) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายสถานศึกษา มีวิธีการทำงาน 5 ขั้นตอน และ 3) กลไกเน็ต ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ มีวิธีการทำงาน 3 ขั้นตอน

องค์ประกอบที่ 4 กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ของกลไกภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ 1) กลไกขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายจังหวัด มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม 2) กลไกขับเคลื่อนภาคี

เครือข่ายสถานศึกษา มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม และ 3) กลไกพิเศษ ติดตามการขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายความร่วมมือ มีกิจกรรมสำคัญ 3 กิจกรรม

3 เงื่อนไขความสำเร็จสำหรับการดำเนินงาน ได้แก่ 1) การสนับสนุนทุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) การขับเคลื่อนร่วมกันกับ กสศ. ภาคีร่วมดำเนินงานอื่น ๆ และทีมสนับสนุนกลไกฯ (PM) ทีมหนุนเสริมทางวิชาการอื่น ๆ 2) ภาวะผู้นำของผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเพชรบูรณ์ 3) ภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาของหน่วยงานที่จัดการศึกษาในจังหวัดเพชรบูรณ์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดฐานการพัฒนาในระดับพื้นที่จังหวัดเป็นตัวตั้ง เนื่องจากจังหวัดถือเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงระหว่างระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ ไปสู่การปฏิรูปการศึกษาได้อย่างแท้จริง และควรมีการผลักดันให้เป็นยุทธศาสตร์ระดับชาติที่สามารถบูรณาการไปกับการปฏิรูประบบการศึกษาอื่น ๆ ของแต่ละพื้นที่ต่อไป

2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรกำหนดระบบโครงสร้างรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ และระบบการนิเทศ ติดตาม ให้มีความชัดเจน เป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรนำรูปแบบภาคีเครือข่ายการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เปิดโอกาสให้ภาคีเครือข่ายจากหลายภาคส่วนในจังหวัด เข้ามาหนุนเสริมและเชื่อมต่อการจัดการศึกษาของพื้นที่จังหวัดให้เกิดความยั่งยืน เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันอาชีวศึกษา วิทยาลัยการอาชีพ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล การศึกษานอกระบบ และองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัด ฯลฯ ไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของจังหวัด

2. หน่วยงานการศึกษาในระดับจังหวัด ควรนำข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยนี้ ไปขับเคลื่อนการศึกษาในระดับจังหวัด หรือขับเคลื่อนให้จังหวัดเป็นพื้นที่นวัตกรรม เนื่องจากรูปแบบหรือนวัตกรรมที่ได้จากข้อค้นพบในงานนี้ มีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา รวมถึงผ่านการประเมินความเหมาะสมจาก

ผู้ทรงคุณวุฒิ และได้นำไปทดลองใช้จริงในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะใช้เป็นต้นแบบในการส่งเสริมโรงเรียนพัฒนาตนเองของจังหวัดอื่น ๆ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563). 5 นวัตกรรม ที่จะมาทำให้ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาหายไป ภายใต้แนวคิด All for Education. เข้าถึงได้จาก <https://www.eef.or.th/knowledge-19-10-20/>
- จำลอง คำบุญชู. (2558). การพัฒนาการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำคุณภาพสถานศึกษาขนาดกลางในจังหวัดลำปาง. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- พิมพ์ผดุง พิธีวิชญ์ภูมิกร, สุภาภรณ์ ศรีสุข และรัตนวดี พวงแก้ว. (2566). การขับเคลื่อนสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาระดับประถมศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 24(1), 15–28.
- ศรัณย์ เปรมสุข, อนุชา กอนพ่วง, รัตนะ บัวสนธ์, และปกรณ์ ประจันบาน. (2567). การพัฒนารูปแบบบริหารเชิงกลยุทธ์ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อเสริมสร้างคุณภาพของนักเรียนมัธยมศึกษา. *Journal of Education and Innovation*, 26(1), 303–320.
- ศิริวรรณ ขวัญมุข และอนุชา กอนพ่วง. (2562). รูปแบบภาคีเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการอ่านของนักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดสุโขทัย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 21(1), 248–260.
- ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์ และโชติตา สลักคำ. (2561). การขยายผลโรงเรียนคุณภาพดีในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ชนอนงค์ ชูรา. (2566). รูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตของนักเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2556). รายงานประจำปี 2556 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566–2570. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

สีลาภรณ์ บัวสาย. (2554). ABC: การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การประเมินหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการ จำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ กรณีศึกษาหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism

Curriculum Evaluation as a Guideline for Developing Needs-based Training
Curricula under the New Generation Graduate Program: A case study
of the Clean Food Good Health and Wellness Tourism program

จุฑาพร บุญคีรีรัฐ¹ สรรเพชญ์ มีกุล² ภาวัต พรหมพนิต³ และอภิไทย แก้วจรัส⁴

Juthaporn Boonkheereerut, Sanpet Mikusol, Pawat Prompanit and Apithai Kaewjarus

Received: June 08, 2024

Revised: May 02, 2025

Accepted: May 27, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตรฯ และ 2) ศึกษาผลการประเมินหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ โดยการวิจัยแบบผสมผสานได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตรฯ 3 ด้าน เลือกตัวอย่างแบบเจาะจงผู้เรียนในหลักสูตรนี้จำนวน 40 คน ใช้แบบสอบถามที่ตรวจสอบคุณภาพ α เท่ากับ 0.95 เป็นเครื่องมือ และใช้สถิติค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานวิเคราะห์ข้อมูล 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาผลการประเมินหลักสูตรนี้ด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต โดยทั้ง 4 ด้านประยุกต์ใช้แนวคิด CIPP Model ของ Stufflebeam มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร การประเมินคุณภาพการศึกษา การท่องเที่ยว และต้นแบบบัณฑิตพันธุ์ใหม่ จำนวน 12 คน ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาด้วยการอธิบายความ ผลการวิจัย

¹⁻³ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์, Panyapiwat Institute of Management

⁴ มหาวิทยาลัยนครพนม, Nakhon Phanom University

Corresponding author: email: juthapornboo@pim.ac.th, Tel. 085-0406909

พบว่า 1) การดำเนินงานหลักสูตรด้านประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนโดยรวมมีค่ามากที่สุด ($\bar{X} = 4.84$, $SD = .283$) ประเด็นโครงสร้างหลักสูตรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ด้านผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอนในทุกประเด็นโดยรวมมีค่ามากที่สุด ($\bar{X} = 4.72$, $SD = .444$) ซึ่งความรู้และเข้าใจในกลุ่มวิชาอาหารเชิงสร้างสรรค์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านความพึงพอใจต่อหลักสูตรโดยรวมมากที่สุด ($\bar{X} = 4.84$, $SD = .388$) ทุกประเด็น ส่วนความเหมาะสมของการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2) ผลการประเมินหลักสูตรทั้ง 4 ด้าน ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญประเมินว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องมากถึงมากที่สุดในทุกประเด็น โดยผลการประเมินด้านบริบทหลักสูตรมีข้อเสนอแนะเพิ่มเนื้อหาการเขียนแผนธุรกิจ Business Model Canvas เป็นรายบุคคล ด้านปัจจัยนำเข้ามีข้อเสนอแนะประเด็นกลุ่มเป้าหมายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ด้านกระบวนการมีข้อเสนอแนะเพิ่มเครื่องมือวัดประเมินผลให้ชัดเจนขึ้น และด้านผลผลิตของหลักสูตรมีข้อเสนอแนะให้คิดสร้างสรรค์จากวัตถุดิบที่กำหนด โดยสรุปว่าสามารถดำเนินการได้ต่อเนื่องตามหลักการและองค์ประกอบสำคัญจนสามารถต่อยอดอาชีพได้

คำสำคัญ: การประเมินหลักสูตร, การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม, โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the results of the course implementation; and 2) to study the curriculum evaluation results as a guideline for developing training curricula based on the needs of the New Generation Graduate Program. A mixed-methods research approach was used, including: 1) quantitative research to study the performance of the curriculum in three areas, using a purposive sample of 40 students in the program. A questionnaire with a quality assurance $\alpha = 0.95$ was used as the research instrument. Statistics used to analyze data were frequency, percentage, mean, and standard deviation; 2) qualitative research to study the evaluation of the curriculum in terms of context, inputs, processes, and outputs. All four areas were evaluated using Stufflebeam's CIPP Model. The target group consisted of 12 experts and specialists in curriculum development, educational quality evaluation, tourism, and the New Generation Graduate Program model. Interviews were used as the research instrument, and

descriptive data analysis was performed. The research findings revealed that 1) the overall effectiveness of the curriculum in terms of teaching and learning management had the highest score ($\bar{X} = 4.84$, $SD = .283$). The curriculum structure aspect had the highest average score. The overall learning achievement in all aspects had the highest score ($\bar{X} = 4.72$, $SD = .444$), with knowledge and understanding in the creative food studies subject area having the highest average score. Overall satisfaction with the curriculum was also the highest ($\bar{X} = 4.84$, $SD = .388$) in all aspects. The appropriateness of teaching and learning and activities also had the highest average score; 2) the evaluation of the curriculum in all four aspects, assessed by experts and specialists, was deemed highly appropriate and consistent in all aspects. Suggestions included adding individual Business Model Canvas content for curriculum context; for input factors, focusing on the tourism industry as the target group; for process factors, adding clearer evaluation tools; and for curriculum output factors, encouraging creativity using specified raw materials. In conclusion, the curriculum can be continuously implemented according to its principles and key components, leading to career advancement.

Keywords: curriculum evaluation, training curriculum development,
new generation graduate program

บทนำ

อุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายธุรกิจหลักที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเพื่อการแข่งขัน และความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ซึ่งมีบทบาทต่อรายได้ และเสถียรภาพด้านการเงินระหว่างประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา โดยกระแสการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่การพัฒนาของสังคมโลกที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา ซึ่งมีทิศทางการพัฒนาคนเน้นจุดเริ่มต้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม เพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งการเตรียมความพร้อมคน สังคม และเศรษฐกิจ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินงานด้านการศึกษาให้สอดคล้องกัน

โครงการผลิตบัณฑิตพันธุ์ใหม่ จัดทำขึ้นเพื่อสร้างกำลังคนที่มีสมรรถนะสูงสำหรับอุตสาหกรรม New Growth Engine ตามนโยบาย Thailand 4.0 และการปฏิรูปการอุดมศึกษาไทย เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานสัดส่วนของวิชาการและวิชาชีพ เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้การปฏิบัติงานจริง และเพิ่มอาชีพให้คนวัยทำงาน (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) มุ่งเน้นการพัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล (Workforce) สร้างคน สร้างงาน สร้างความเข้มแข็งจากภายในของบุคลากรในวิชาชีพ ด้วยรูปแบบการจัดการศึกษาตามบริบทที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถส่งเสริม สนับสนุน และกำหนดร่วมกันอย่างบูรณาการศาสตร์ที่หลากหลาย ซึ่งหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีทักษะการสร้างมูลค่าอาหารและเครื่องดื่มที่สามารถต่อยอดไปสู่การประกอบอาชีพเพื่อการท่องเที่ยว ภายใต้แนวคิดอาหารสะอาดสู่สุขภาพที่ดีในการท่องเที่ยวตามพฤติกรรมการท่องเที่ยวของผู้คนในปัจจุบันที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศในการค้นหาข้อมูล ช่วยวางแผนการเดินทางได้ง่ายขึ้น สะดวกและรวดเร็วสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล (จุฬาพร บุญศิริรัฐ และณัฐภาณี จริตไทย, 2563) ทั้งนี้เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานของหลักสูตรและนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยจึงทำการศึกษาการประเมินหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ กรณีศึกษาหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism โดยประเมินผลการดำเนินงานหลักสูตร เกี่ยวกับประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอน และความพึงพอใจต่อหลักสูตร รวมทั้งศึกษาผลการประเมินหลักสูตรตามแนวคิด CIPP Model ของ Stufflebeam ที่มีความเป็นระบบ และครอบคลุมรายละเอียดการประเมินหลักสูตรที่ครบถ้วนตั้งแต่ต้นทางไปยังระหว่างดำเนินการส่งผลไปยังปลายทาง รวมทั้งเป็นการยืนยันผลที่เกิดขึ้นจริงซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องต่อเป้าหมายการพัฒนากำลังคนของประเทศได้อย่างยั่งยืนต่อไป

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ได้มีการทบทวนทฤษฎี แนวคิด หลักการสำคัญที่นำไปสู่การประมวลความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อเชื่อมโยงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ การศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร ซึ่งเป็นการตรวจสอบประสิทธิภาพของการใช้หลักสูตร รวมทั้งประสิทธิผลของหลักสูตร โดยมีการวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล และนำไปสู่การตัดสินคุณค่า (Value Judgments) ของหลักสูตร รวมทั้งการปรับปรุงหลักสูตรบนพื้นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) ที่ได้จากการประเมินหลักสูตร และมีการรายงานผลการประเมินต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (มารุต พัฒนาผล, 2562) โดยการประเมินผลการ

ฝึกอบรม CIPP Model ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, D., 2007) เป็นกระบวนการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้สารสนเทศที่มีประโยชน์ในการนำไปใช้เป็นทางเลือกโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ประกอบด้วย การประเมินผล 4 ส่วน ได้แก่ 1) การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) หรือบริบทของหลักสูตร 2) การประเมินตัวป้อน (Inputs Evaluation) หรือปัจจัยนำเข้า 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และ 4) การประเมินผลผลิต (Products Evaluation) ซึ่งรูปแบบการประเมินผลนี้เป็นที่รู้จักในวงการศึกษามาก และถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ได้มีการทบทวนแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ (Ralph W. Tyler) มีแนวคิดหลักที่สำคัญ คือ เป้าหมายและวิธีการ เรียกว่า “Tyler’s Rationale” โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ และจำเป็น รวมทั้งต้องนำทฤษฎี การเรียนรู้ ปรัชญาสังคม และปรัชญาการศึกษา มากลั่นกรองจุดมุ่งหมายชั่วคราวนั้นให้เป็น จุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่แท้จริง (มารุตพัฒนา, 2562) และส่วนของการเรียนรู้ ไทเลอร์ระบุว่าประสบการณ์การเรียนรู้ นอกจากเนื้อหาสาระแล้ว การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมหรือกิจกรรมที่ผู้สอนจัดขึ้น อย่างสอดคล้องกับจุดประสงค์ซึ่งก่อให้เกิดความพึงพอใจ และประสบการณ์การเรียนรู้สนับสนุนการบรรลุจุดประสงค์ด้านต่างๆ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการแสวงหาความรู้ เจตคติที่ดีต่อสังคม ความสนใจ และแรงจูงใจ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานความรู้สำหรับการศึกษามีประเด็นการค้นคว้าที่สำคัญ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism
2. เพื่อศึกษาผลการประเมินหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) กำหนดแผนงานการดำเนินการวิจัย 2 ลักษณะควบคู่กันโดยการวิจัยในรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ทำการศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตรในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) การประเมินด้านประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ 2) การประเมินด้านผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรฯ และ 3) การประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรฯ ซึ่งกำหนดการ

เลือกตัวอย่างแบบเจาะจงผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้เข้าเรียน และผ่านการวัดประเมินผลในหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism ภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ และสำหรับการวิจัยในรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism ภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ 4 ด้าน ประกอบด้วย การประเมินด้านบริบทหลักสูตร ที่เกี่ยวกับความเหมาะสมสอดคล้องในประเด็นต่างๆ เช่น หลักสูตรตอบสนองต่อนโยบายฯ และจุดมุ่งหมายของโครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ฯ หลักสูตรมีความเหมาะสมสอดคล้องของภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ เป็นต้น สำหรับการประเมินด้านปัจจัยนำเข้าของหลักสูตร เกี่ยวกับความเหมาะสมสอดคล้องประเด็นต่างๆ เช่น กระบวนวิชา วัตถุประสงค์ พื้นฐานความรู้ หรือคุณสมบัติของผู้เรียน การนำไปประยุกต์ใช้ อาจารย์ วิทยากร และที่ปรึกษาโครงการ เป็นต้น โดยการประเมินด้านกระบวนการของหลักสูตร เกี่ยวกับความเหมาะสมสอดคล้องในประเด็นต่าง ๆ เช่น กระบวนการวางแผนหลักสูตร กระบวนการเตรียมเนื้อหาวิชาและกิจกรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามเนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์ วิทยากร และที่ปรึกษาโครงการ รวมทั้งกระบวนการวัดและประเมินผล เป็นต้น และสำหรับการประเมินด้านผลผลิตของหลักสูตร เกี่ยวกับความเหมาะสมสอดคล้องในประเด็นต่างๆ เช่น ด้านความรู้ (K-Knowledge) ทักษะ (S-Skills) การปฏิบัติการได้จริง และคุณลักษณะ (A-Attribute) การประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะสู่การคิดค้นได้จริง เป็นต้น โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ประเมินผลการดำเนินงานหลักสูตร ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินคุณภาพการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว และผู้ทรงคุณวุฒิต้นแบบโครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 คน ซึ่งการประเมินหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กำหนดเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เข้าเรียน และผ่านการวัดประเมินผลในหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism ภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ จำนวน 40 เทียบขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสูตรสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie, R.V. & Morgan, D.W.) ได้จำนวน 36 คน ซึ่งผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลทั้ง 40 คน เพื่อป้องกันความผิดพลาดของการตอบข้อมูล และกลุ่มที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินคุณภาพการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว และผู้ทรงคุณวุฒิต้นแบบโครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ จำนวน 12 คน

การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. การสร้างแบบสอบถาม สำหรับ กลุ่มที่ 1 โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้ง แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม บริบทของผู้เข้าเรียนและผ่านการวัดประเมินผลในหลักสูตรฯ ลักษณะคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบ ตอนที่ 2 ผลการดำเนินงานหลักสูตรฯ ในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) การประเมินด้านประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ 2) การประเมินด้านผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรฯ และ 3) การประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรฯ ลักษณะคำถามเป็นแบบการประเมินตามระดับความคิดเห็น ซึ่งกำหนดค่า 5 ระดับ และตอนที่ 3 ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ลักษณะคำถามจะเป็นแบบปลายเปิด ซึ่งก่อนนำแบบสอบถามไปใช้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้ตรวจสอบ พิจารณาเนื้อหาและโครงสร้าง แล้วทดสอบความเที่ยงตรง (Test Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC Index) และทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน ซึ่งเป็น 1 ใน 4 ส่วนของกลุ่มประชากร เพื่อทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Test Reliability) ของแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) กำหนดเกณฑ์พิจารณาค่า α คือ มีค่าใกล้เคียงกับ 1 จึงนำแบบสอบถามนั้นไปใช้จริงต่อไป

2. การสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับกลุ่มที่ 2 โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการประเมินคุณภาพการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว และผู้ทรงคุณวุฒิต้นแบบโครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ ซึ่งดำเนินการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ โดยโครงสร้างคำถามสำหรับการสัมภาษณ์นั้นประยุกต์ใช้ตามหลักการประเมินในรูปแบบชิป (CIPP Model) ซึ่งครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) รวมทั้งความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ โดยลักษณะคำถามจะเป็นแบบปลายเปิดสำหรับการให้ข้อมูล และข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทั้งนี้ประเด็นสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คนพิจารณาเนื้อหาและโครงสร้างว่ามีความเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนแรก วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยตรวจสอบความสมบูรณ์ก่อนลงรหัสข้อมูล แล้วนำข้อมูลบันทึกในระบบคอมพิวเตอร์เพื่อประมวลผลข้อมูลที่ได้ โดยใช้โปรแกรม

สำเร็จรูปทางสถิติ และ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อใช้อธิบายข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม

ส่วนที่สอง เป็นข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยจะทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ ก่อนประมวลผลข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวกับผลการดำเนินงานหลักสูตรฯ และผลการประเมินหลักสูตรฯ ว่าเป็นอย่างไรนั้นจึงสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

1. แสดงให้เห็นถึงผลการดำเนินงานหลักสูตรฯ ที่สอดคล้องต่อการศึกษาดตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม พบว่าผู้เข้าเรียนและผ่านการวัดประเมินผลในหลักสูตรนี้มีช่วงอายุระหว่าง 21-60 ปี ระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีไปจนถึงระดับสูงกว่าปริญญาโท โดยอาชีพปัจจุบันประกอบธุรกิจส่วนตัวมากที่สุด ได้แก่ ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจเชิงสุขภาพ ธุรกิจที่พักขนาดเล็ก ธุรกิจร้านสะดวกซื้อ และบางส่วนเป็นพนักงานบริษัทเอกชน พนักงานหรือลูกจ้างภาครัฐ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนของประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ โดยรวมอยู่ในระดับ “มีประสิทธิภาพมากที่สุด” ทุกประเด็น ได้แก่ ประสิทธิภาพของหลักสูตรภาพรวมที่ทันสมัยและสอดคล้องกับปัจจุบัน ประสิทธิภาพของโครงสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกันทั้งภาคทฤษฎีภาคปฏิบัติ และประสิทธิภาพของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง เป็นต้น รวมทั้งประสิทธิภาพของเครือข่ายความร่วมมือที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตร ประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละหมวดวิชาของหลักสูตร ประสิทธิภาพของการเลือกวิทยากร หรือผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละหมวดวิชาของหลักสูตร รวมถึงประสิทธิภาพของการวัดและประเมินผลในแต่ละหมวดวิชา และประสิทธิภาพของการวัดและประเมินผลผู้เรียนโดยใช้โครงงาน (Project) เป็นผลลัพธ์ภาพรวมของหลักสูตร ทั้งยังประสิทธิภาพของสื่อและแหล่งเรียนรู้ในแต่ละหมวดวิชาของหลักสูตรที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และทักษะด้านต่าง ๆ ได้

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนของผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ โดยรวมอยู่ในระดับ “มีผลสัมฤทธิ์มากที่สุด” ทุกประเด็น กล่าวคือ มีความรู้และความเข้าใจในทุกกลุ่มวิชา ได้แก่ กลุ่มวิชาหลักการดำเนินงานและการจัดการธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม

เพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มวิชาอาหารเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มวิชานวัตกรรมการอาหารเชิงสุขภาพ กลุ่มวิชาการเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มวิชาการบริการอาหารและเครื่องดื่มเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มวิชาเครื่องดื่มเชิงสร้างสรรค์ และกลุ่มวิชาการจัดการการตลาด ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่มเพื่อการท่องเที่ยวตามลำดับ ทั้งนี้ผลสัมฤทธิ์ด้านทักษะ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อปฏิบัติการด้านอาหารและเครื่องดื่มได้อย่างสร้างสรรค์ และมีทักษะในการปฏิบัติการด้านอาหารและเครื่องดื่มเชิงสุขภาพได้ตามลำดับ

นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนของความพึงพอใจต่อหลักสูตรฯ โดยรวมอยู่ในระดับ “พึงพอใจมากที่สุด” กล่าวตามลำดับคือ ความพึงพอใจต่อความเหมาะสมของสถานที่ต่าง ๆ ที่ใช้จัดการเรียนการสอน และความพึงพอใจต่อบุคลากร ได้แก่ อาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการและประสานงาน วิทยากร เจ้าหน้าที่ โดยมีความพึงพอใจต่อกระบวนการขั้นตอนการให้บริการและ/หรือการดำเนินงาน การอำนวยความสะดวก การให้บริการอาหารและเครื่องดื่มระหว่างการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับรองลงมา ทั้งนี้ยังมีความพึงพอใจต่อคุณภาพด้านการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื้อหาของหลักสูตรโดยมีความพึงพอใจต่อคุณภาพด้านการวัดและประเมินผลภาพรวมของหลักสูตร และความพึงพอใจต่อคุณภาพด้านการออกแบบหลักสูตรและการกำหนดกรอบการเรียนรู้ภาพรวมของหลักสูตรตามลำดับ

2. ผลการประเมินหลักสูตรฯ สอดคล้องต่อการศึกษิตตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการประเมินหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นการประเมินหลักสูตร คือ

2.1 ผลการประเมินหลักสูตรด้านบริบทหลักสูตรฯ ซึ่งผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรฯ มีความเหมาะสม และ/หรือสอดคล้องมากถึงมากที่สุด ทั้งประเด็นหลักสูตรตอบสนองต่อนโยบายฯ และจุดมุ่งหมายของโครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ฯ มีความสอดคล้องกันทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และสนับสนุนการบรรลุผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม มีระบบและกระบวนการหลักสูตรส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการ ความร่วมมือ และการกำกับ ดูแลที่ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และทักษะด้านต่าง ๆ ตลอดจนสามารถผลักดัน และก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์พันธุ์ใหม่ที่ประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะต่าง ๆ ได้จริง

2.2 ผลการประเมินหลักสูตรด้านปัจจัยนำเข้าของหลักสูตรฯ มีความเหมาะสม และ/หรือสอดคล้องมากถึงมากที่สุด ทั้งประเด็นกระบวนการวิชามีความเหมาะสม และ/หรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และพื้นฐานความรู้ และ/หรือ คุณสมบัติของผู้เข้ารับการอบรม รวมทั้งการนำไปใช้ประโยชน์ และ/หรือการนำไปประยุกต์ใช้ โดยเนื้อหารายวิชาของหลักสูตรมีความเหมาะสม และ/

หรือสอดคล้องกับหมวดวิชาต่าง ๆ นอกจากนี้อาจารย์ วิทยากร และที่ปรึกษาโครงการ มีความเหมาะสม มีความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งมีการติดตาม ตรวจสอบ กำกับ ดูแลให้ผู้รับการฝึกอบรมบรรลุผลลัพธ์ได้เหมาะสม และ/หรือสอดคล้องตามหมวดวิชา /กลุ่มวิชา /รายวิชา ทั้งยังมีการสนับสนุนด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเครือข่ายความร่วมมือ ด้านความพร้อมของสื่อ อุปกรณ์ หรือเทคโนโลยีในการเรียนการสอน ด้านห้องเรียน และสถานที่จัดการเรียนการสอน และด้านการให้บริการสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้อื่นๆ ในภาพรวม

2.3 ผลการประเมินหลักสูตรด้านกระบวนการของหลักสูตรฯ มีความเหมาะสม และ/หรือสอดคล้องมากถึงมากที่สุดด้านกระบวนการของหลักสูตรฯ ทั้งกระบวนการวางแผน หลักสูตรภาพรวม กระบวนการเตรียมเนื้อหาวิชา และกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกัน กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามเนื้อหาหมวดวิชา /กลุ่มวิชา /รายวิชา และกระบวนการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์ วิทยากร และที่ปรึกษาโครงการที่ส่งเสริมการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง รวมถึงกระบวนการบูรณาการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับหน่วยงาน /องค์กรต่าง ๆ สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และส่งเสริมการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังชัดเจน

2.4 ผลการประเมินหลักสูตรด้านผลผลิตของหลักสูตรฯ ซึ่งผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรฯ มีความเหมาะสม และ/หรือสอดคล้องมากถึงมากที่สุด ทั้งการส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ (K- Knowledge) ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง รวมถึงการส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทักษะ (S-Skills) การปฏิบัติการได้จริง และการส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมมีคุณลักษณะ (A- Attribute) การประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะสู่การคิดค้นได้จริง

นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็น และข้อเสนอแนะว่าหลักสูตรฯ มีความหลากหลายขององค์ความรู้ที่จะใช้เป็นฐานนำไปประกอบอาชีพได้ แต่การศึกษาดูงานควรเพิ่มเติมเกี่ยวกับสวนเกษตร หรือฟาร์มต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบสำคัญในการประกอบอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพด้วย ก็จะเพิ่มเติมความรู้และประสบการณ์ครบกระบวนการทั้งธุรกิจต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ก็จะทำให้หลักสูตรฯ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาการดำเนินงานหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ผลการดำเนินงานด้านประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ ผลการดำเนินงานด้านผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรฯ และผลการดำเนินงานด้านความพึงพอใจต่อหลักสูตรฯ รวมทั้งผลการศึกษาผลการประเมินหลักสูตรฯ ตามแบบ CIPP Model ของ Stufflebeam ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย การประเมินด้านบริบทหลักสูตร ด้านปัจจัยนำเข้าของหลักสูตร ด้านกระบวนการของหลักสูตร และด้านผลผลิตของหลักสูตร จึงอภิปรายผลการวิจัยประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. จากการศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตร ซึ่งเป็นลักษณะคล้ายหลักสูตรฝึกอบรม ดังนั้นในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ จึงถูกกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ไว้ โดยมีหลักเกณฑ์และมีแบบแผนเพื่อส่งผลให้เกิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ หรือทำให้ก้าวหน้าในงานอาชีพ หรือสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่กำหนดไว้และสามารถปฏิบัติงานสำเร็จตามเป้าหมาย สอดคล้องกับการศึกษาของอรุณรุ่ง โยธสิงห์ และสำราญ กำจัดภัย (2559) และการฝึกอบรมนั้นอาจจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้ความสามารถ หรือเจตคติในการปฏิบัติงาน เนื่องจาก การฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ และเพิ่มพูน พัฒนาสมรรถนะในด้านต่างๆ ตลอดจนการปรับปรุงพฤติกรรมนั่นเอง ซึ่งการศึกษาผลการดำเนินงานหลักสูตร พบว่า 1) ผลการดำเนินงานด้านประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรฯ โดยรวมอยู่ในระดับมีประสิทธิภาพมากที่สุดทุกประเด็น 2) ผลการดำเนินงานด้านผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรฯ โดยรวมอยู่ในระดับมีผลสัมฤทธิ์มากที่สุดทุกประเด็นเช่นกัน และ 3) ผลการดำเนินงานด้านความพึงพอใจต่อหลักสูตรฯ โดยรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด เช่นเดียวกัน

การกำหนดประเด็นผลการดำเนินงานทั้ง 3 ด้านดังกล่าว เพื่อจะรู้ว่าการจัดการเรียนรู้ ประสบผลสำเร็จหรือไม่ โดยใช้การประเมินผลการเรียนรู้เป็นเครื่องมือตัดสินผล เช่นเดียวกับการประเมินหลักสูตร เพียงแต่การประเมินผลการเรียนรู้มีเป้าหมายเพื่อทราบถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้นั้นว่าสามารถก่อให้เกิดความรู้ (Skill) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Attitude) หรือ มีคุณลักษณะ (A- Attribute) การประยุกต์ใช้ได้ตามเป้าประสงค์ หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งการประเมินผลนั้นสอดคล้องกับชูชัย สมितिไกร (2544) (อ๋างโน ขจรศักดิ์ สุขเปรม, 2562) ที่สามารถประเมินทั้งระหว่างการเรียนรู้ และเมื่อสิ้นสุดการเรียนรู้ โดยอาจมีการติดตามไปประเมินต่อว่าผู้รับการฝึกอบรมสามารถนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้ได้จริงหรือไม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อตรวจสอบว่าการฝึกอบรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือตามรูปแบบ

การดำเนินการที่กำหนดไว้หรือไม่ 2) เพื่อค้นหาข้อดี และข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการดำเนินการฝึกอบรม 3) เพื่อพิจารณาคุณค่า ความคุ้มค่า และผลกระทบต่างๆ 4) เพื่อตรวจสอบการดำเนินการฝึกอบรมว่าได้มีการพัฒนา มีข้อบกพร่องจากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และเพื่อทราบความจำเป็นสำหรับการฝึกอบรมครั้งต่อไป 5) เพื่อสะท้อนข้อมูลในการบริหารโครงการ รวมทั้งการพิจารณาแผน นโยบาย วัตถุประสงค์ การดำเนินงานของหน่วยงาน นอกจากนี้กรอบแนวคิดการประเมินผลการฝึกอบรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สอดคล้องกับขจรศักดิ์ สุขเปรม (2562) ที่กำหนดการประเมินผลภายหลังการสิ้นสุดการอบรม 4 ระดับ ได้แก่ การประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง (Reaction Evaluation) เพื่อให้รู้ความรู้สึก ความคิดเห็นต่อการฝึกอบรม เช่น หลักสูตร เนื้อหาสาระ วิทยากร สถานที่ ระยะเวลา เป็นต้น การประเมินการเรียนรู้ (Learning Evaluation) เพื่อว่าได้รับความรู้ เกิดความเข้าใจ ทักษะ และมีเจตคติอย่างไร การประเมินพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการอบรม (Behavior Evaluation) และการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดต่อองค์กร (Results Evaluation) ซึ่งการประเมินหลักสูตร และประเมินบริบทรอบข้างที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่ประสิทธิภาพต่อการฝึกอบรมในครั้งต่อไป

2. จากการศึกษาผลการประเมินหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism อ้างอิงตามหลักการประเมินโดยใช้พื้นฐานการประเมินในรูปแบบซีป (CIPP Model) ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) สอดคล้องกับการอ้างอิงของสมทรง สุภาพ (2565) ที่ให้ข้อคิดเห็นว่า ผลจากรูปแบบการประเมิน CIPP Model มีความเป็นระบบ โดยให้ข้อมูลได้หลากหลาย และเพียงพอที่จะช่วยให้ผู้ประเมินหลักสูตรมีข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการมาใช้ในการตัดสินใจ โดยการประเมินผลโครงการฝึกอบรม แบบ CIPP Model มาจากการประเมินผล 4 ส่วน ประกอบด้วย 1) บริบท เป็นการประเมินความต้องการ ปัญหา ทรัพยากรและโอกาส เพื่อช่วยในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย ความสำคัญ และผลลัพธ์ 2) ปัจจัยนำเข้า เป็นการประเมินแนวทางการปฏิบัติของโครงการฝึกอบรมและแผนต่าง ๆ เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ และพิจารณาความต้องการและจุดมุ่งหมาย ว่ามีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด 3) กระบวนการ เป็นการประเมินการบริหารโครงการ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงการฝึกอบรมนั้น เช่น ความเหมาะสมของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ การบรรลุวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เป็นต้น และ 4) ผลผลิต เป็นการประเมินผลลัพธ์ของการฝึกอบรม และสามารถนำผลการประเมินไปใช้วัดความสำเร็จของการฝึกอบรมได้ และจากการประเมินหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism ได้ผลศึกษาทั้ง 4 ด้านสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย เรื่องการประเมินหลักสูตรนักบริหารอนามัย

สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมสุขภาพ กรณีศึกษา หลักสูตรนักบริหารอนามัยสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมสุขภาพ (นบอส.) รุ่นที่ 4 ของขจรศักดิ์ สุขเปรม (2562) โดยงานวิจัยนี้เป็นการประเมินผลความสอดคล้องของรายละเอียดของหลักสูตรกับบริบทของกรมอนามัย และประเมินผลความพึงพอใจในการจัดกระบวนการฝึกอบรมของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามกรอบแนวคิด CIPP Model ของสตัฟเฟิลบีมตลอดจนการประเมินปฏิกิริยาของผู้ผ่านการอบรมด้วยเช่นกัน

3. จากผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 และข้อ 2 นำมาสู่การนำเสนอผลการประเมินหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ สอดคล้องตามทศวรรษที่มารุด พัฒนา (2562) กล่าวไว้ว่า ภาพรวมของหลักสูตรที่ดีนั้นเป็นการตรวจสอบประสิทธิภาพของการใช้หลักสูตร รวมทั้งประสิทธิผลของหลักสูตร และนำไปสู่การตัดสินใจคุณค่าของหลักสูตร รวมทั้งการปรับปรุงหลักสูตรบนพื้นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการประเมินหลักสูตร และมีการรายงานผลการประเมินต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้การประเมินผลทั้งส่วนผลการดำเนินงานหลักสูตรฯ และผลการประเมินหลักสูตรฯ ภายใต้ตัวแบบ CIPP Model มุ่งให้เกิดการปรับปรุง (Improvement Orientation) และใช้อำนาจในการตัดสินใจว่าโครงการฝึกอบรมควรยกเลิก หรือควรดำเนินการต่อไป หรือควรปรับปรุง เพิ่มเติมประเด็นใด เพื่อให้สามารถดำเนินการไปต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือเกิดประเด็นปัญหาน้อยที่สุด

จากผลที่ได้จากการศึกษาจึงสามารถตัดสินใจได้ว่า หลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism เป็นหลักสูตรที่สามารถดำเนินการต่อได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการที่จำเป็นต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของอาจารย์ประจำหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ (2561) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ซึ่งการวิจัยครั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อประเมินหลักสูตรทั้ง 4 ด้านเช่นเดียวกัน ทั้งยังกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ฯ ที่ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะสำคัญที่จำเป็นต้องมีสำหรับบัณฑิตสาขาวิชานี้คือคุณลักษณะทางวิชาชีพ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อค้นพบดังกล่าวนั่นเอง และสำหรับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการที่จำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ นั้นควรมีองค์ประกอบ 1) หลักการและเหตุผลของหลักสูตรฝึกอบรม 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม 3) โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรม

4) กิจกรรมการฝึกอบรม 5) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ประกอบการฝึกอบรม 6) ระยะเวลาฝึกอบรม 7) การวัดและประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม และ 8) แผนการจัดการฝึกอบรม โดยประเด็นการประเมินด้านกระบวนการของหลักสูตรฯ ให้เพิ่มเติมประเภทเครื่องมือวัด และประเมินผล วิธีการประเมิน และกำหนดเกณฑ์ ซึ่งจะทำให้สามารถวัดและประเมินผลการอบรมได้ชัดเจนขึ้น และหลักสูตรควรเปิดโอกาสให้บัณฑิตคิดสร้างสรรค์อาหาร และเครื่องดื่มจากวัสดุ หรือวัตถุดิบที่กำหนดให้ เพื่อตรวจสอบ KSA ด้านผลผลิตของหลักสูตรฯ นั้นเอง นอกจากนี้ รายละเอียดของหลักสูตร Clean Food - Good Health & Wellness Tourism สอดคล้องกับชญาภัทร์ สมกระโทก (2565) ซึ่งกล่าวถึงรายละเอียดของหลักสูตร คือ 1) หมวดหัวข้อวิชาต่างๆ 2) วัตถุประสงค์ของแต่ละวิชา 3) ขอบข่ายเนื้อหาหรือหัวข้อย่อยที่สำคัญเกี่ยวข้องในแต่ละวิชา 4) วิธีการฝึกอบรม เช่น การบรรยาย การสาธิต การอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น 5) ระยะเวลาการฝึกอบรม ทั้งระยะเวลาของทั้งหลักสูตร ระยะเวลาของหมวดหัวข้อวิชา และระยะเวลาแต่ละวิชา 6) กำหนดการฝึกอบรม ซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมจากข้อที่ 5 นั้นเอง

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาการประเมินหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ กรณีศึกษาหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism ผู้วิจัยได้สังเกตสภาพการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ที่สามารถนำผลการวิจัยไปสู่การพัฒนากระบวนการหลักสูตรที่เน้นการจัดการเรียนรู้ควบคู่การปฏิบัติจริงเพื่อเพิ่มโอกาสให้ผลผลิตของหลักสูตรสูงขึ้นโดยการนำไปใช้ต่อยอดเชิงธุรกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังพบความต้องการจำเป็นเพิ่มเติมเพื่อการออกแบบหลักสูตรฯ ได้แก่ การเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับสวนเกษตร หรือฟาร์มต่างๆ ที่เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบสำคัญในการประกอบอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และการพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง หรือสามารถต่อยอดอาชีพในแนวทางเดียวกันได้ เช่น 1) หลักสูตรอาหารนานาชาติ 2) หลักสูตรอาหารคลีน ขนมกินเล่น Healthy Junk-food & Fast-food การปรุงซอสคลีน 3) หลักสูตรอาหารไทย อาหารไทยประยุกต์ อาหารเชิงสร้างสรรค์ 4) หลักสูตรการทำขนม ขนมหวาน ขนมไทย และเบเกอรี่ 5) หลักสูตรการจัดการร้านอาหารในฐานะผู้ประกอบการ การเปิดร้านอาหารและข้อกฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง 6) หลักสูตรการทำอาหารเพื่อวิชาชีพ 7) หลักสูตรธุรกิจกาแฟครบวงจร และ 8) หลักสูตรภูมิปัญญาอาหารของคนพื้นเมือง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลจากการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ กรณีศึกษาหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism เป็นการศึกษาเฉพาะหลักสูตรนี้ ในการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ. 2565-พ.ศ. 2566 เท่านั้น ซึ่งหน่วยงานผู้สนับสนุนงบประมาณควรพิจารณาการตรวจสอบผลภาพรวมภายใต้โครงการทั้งหมด โดยกำหนดแนวปฏิบัติการประเมินผลหลักสูตรต่าง ๆ อย่างรอบด้าน หรือใช้งานวิจัยนี้ เป็นแนวทางการประเมิน หรือพิจารณาเพิ่มเติมประเด็นที่จำเป็นต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานที่มุ่งสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ อย่างแท้จริงต่อไป

2. การตั้งต้นของการจัดทำหลักสูตรต่างๆ ภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ แม้จะเป็นการให้อิสระทางวิชาการต่อสถาบันการศึกษา แต่ควรพิจารณาให้ผู้เสนอหลักสูตรดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรควบคู่กัน ตามขอบเขต 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพความต้องการที่จำเป็น ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานและความต้องการต่อการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยนำข้อมูลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน รวมทั้งความคิดเห็นและความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาหลักสูตรในระยะที่ 1 มาดำเนินการจัดทำหลักสูตร ระยะที่ 3 การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ และระยะที่ 4 การประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม โดยศึกษาประสิทธิผลหลังการใช้หลักสูตรในด้านต่าง ๆ ซึ่งการดำเนินงานตามระยะต่าง ๆ ส่งผลให้การดำเนินงานต่อเนื่อง ยั่งยืน และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

3. สารสนเทศจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สามารถเป็นแนวทางให้ผู้สนใจ นำไปออกแบบหลักสูตรเพื่อยื่นเสนอโครงร่างหลักสูตรสำหรับการของบประมาณดำเนินการภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ได้

4. หน่วยงานผู้สนับสนุนงบประมาณโครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ สามารถนำรูปแบบการวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามความต้องการจำเป็นภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ กรณีศึกษาหลักสูตร Clean Food Good Health and Wellness Tourism นี้ เป็นแนวทางกำหนดรูปแบบการประเมินหลักสูตรต่างๆ ภายใต้โครงการบัณฑิตพันธุ์ใหม่ได้ และเมื่อทุกหลักสูตรดำเนินการอย่างเป็นเอกภาพแล้ว หน่วยงานผู้สนับสนุนงบประมาณ สามารถนำผลการวิจัยไปพิจารณานโยบาย กลยุทธ์ต่าง ๆ หรือกำหนดแนวทางการสนับสนุนงบประมาณด้านต่าง ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี เพราะได้รับโอกาสให้ออกแบบ และดำเนินงานหลักสูตรฯ ด้วยความอิสระทางวิชาการ จากกองส่งเสริมและพัฒนากำลังคน สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม โดยเฉพาะกลุ่มส่งเสริมการผลิตและพัฒนากำลังคนอุดมศึกษา ผู้รับผิดชอบงานโครงการผลิตบัณฑิตพันธุ์ใหม่ ที่คอยให้คำปรึกษาและช่วยเหลือตลอดระยะเวลาการดำเนินงาน รวมทั้งหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่ให้การศึกษาแก่หัวหน้าโครงการวิจัยจนสามารถนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้งานวิจัยทางด้านการศึกษา เข้ากับการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). *อว. พารู้จัก “โครงการผลิตบัณฑิตพันธุ์ใหม่”*. กรุงเทพฯ : กลุ่มสื่อสารองค์กร กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.
- ขจรศักดิ์ สุขเปรม. (2562). *การประเมินหลักสูตรนักบริหารอเนกประสงค์และส่งเสริมสุขภาพกรณีศึกษา หลักสูตรนักบริหารอเนกประสงค์และส่งเสริมสุขภาพ (นบอส.) รุ่นที่ 4*. (รายงานการวิจัย). กลุ่มพัฒนาทรัพยากรบุคคล กองการเจ้าหน้าที่ : กรมอนามัย.
- จุฑาทพร บุญศิริรัฐ และณัฐภาณี จริตไทย. (2563). การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศบนโลกดิจิทัล. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*, 12(2), 285-301.
- ชญากัศร์ สมกระโทก. (2565). หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการออกแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องความปลอดภัยในชีวิตของครูสุศึกษา. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ*, 14(2), 171-188.
- มารุต พัฒนาผล. (2562). *การวิจัยและพัฒนาเพื่อการพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมทรง สุภาพ. (2565). รูปแบบเพื่อประเมินหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 ซึ่งพัฒนาจากรูปแบบการประเมิน CIPP Model. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 33(1), 1-14.
- สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อรุณรุ่ง โยธสิงห์ และสำราญ กำจัดภัย. (2559). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 8(2), 270-283.

อาจารย์ประจำหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์. (2561). *การประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และ สารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*. (รายงานการวิจัย). หลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

Stufflebeam, D. (2007). *CIPP Evaluation Model Checklist*. Retrieved from <https://www.wmich.edu/evalctr/checklists>.

การศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการเรียนภาษาจีนของนักเรียน โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹

A Study of Motivation Affecting Chinese Language Learning of Students at
the Thammasat University Demonstration School

ชุตินา เข้มเจริญ² และปริญญ์ มงคลพานิช³

Chutima Khemcharoen and Parinya Mongkolpanich

Received: February 22, 2025

Revised: May 29, 2025

Accepted: September 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการวิจัยแบบผสมมีกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาภาษาจีนภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 210 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับแรงจูงใจและการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ค่า IOC แต่ละข้ออยู่ในระดับ 0.67-1.00 ส่วนค่าความเชื่อมั่นอยู่ที่ 0.89 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยจากการจำแนกปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนเป็น 7 ด้าน พบว่า ด้านที่มีความสำคัญในระดับมาก เรียงจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านสถานศึกษา ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 4.04, ค่า S.D. = 0.97 รองลงมา คือ ด้านเหตุผลส่วนตัว ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 3.80, ค่า S.D. = 1.03 ด้านสังคม ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 3.74, ค่า S.D. = 1.11 และระดับต่ำสุด คือ ด้านความต้องการ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 3.65, ค่า S.D. = 1.17 ด้านที่มีความสำคัญในระดับปานกลาง เรียงจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความสนใจ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 3.43, ค่า S.D. = 1.20 รองลงมา คือ ด้านครอบครัว ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 3.05, ค่า S.D. = 1.31

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการเรียนภาษาจีนของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”

²⁻³ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; Thammasat University

Corresponding author, e-mail: chutima.kh@lsed.tu.ac.th, Tel. 092-2980604

และระดับต่ำสุด คือ ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 2.58, ค่า S.D. = 1.41 เมื่อพิจารณาโดยละเอียดในปัจจัยด้านสถานศึกษาซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดจะพบว่า ความเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน วิธีการสอน และบุคลิกภาพของครูผู้สอน นอกจากนี้จะมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเป็นสามอันดับแรก คือ $\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.84, $\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.89 และ $\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.86 ตามลำดับแล้ว ยังเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนโดยตรงอีกด้วย

คำสำคัญ: การเรียนภาษาจีน, โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, แรงจูงใจ

Abstract

The objective of this research article was to explore the motivations for learning Chinese among students at the Thammasat University Demonstration School. This was a mixed-methods research with a sample of 210 Mathayom Suksa 1-6 students enrolled in the Chinese language course in the second semester of the 2023 academic year. The instruments used were a motivation questionnaire and semi-structured interviews. The IOC for each item was between 0.67 and 1.00, with a reliability coefficient of 0.89. Statistical analyses included percentages, means, and standard deviations. The research results, based on the classification of factors influencing motivation to learn Chinese language into 7 areas, revealed that the areas of high importance, ranked from highest mean score, were: educational institution (mean ($\bar{X}$) = 4.04, S.D. = 0.97), followed by personal reasons (mean $\bar{X}$) = 3.80, S.D. = 1.03), social factors (mean ($\bar{X}$) = 3.74, S.D. = 1.11), and the lowest being needs (mean ($\bar{X}$) = 3.65, S.D. = 1.17). The aspects of moderate importance, ranked from the highest mean score, were: Interest (mean ($\bar{X}$) = 3.43, S.D. = 1.20), followed by family (mean ($\bar{X}$) = 3.05, S.D. = 1.31). The lowest level was the aspect involving related individuals, with an average ($\bar{X}$) = 2.58 and a standard deviation (S.D.) = 1.41. When considering the school-related factor in detail, which had the highest average score, it was found that the friendliness between teachers and students, teaching methods, and the personality of the teachers, not only had the highest average scores in the top three positions $\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.84, $\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.89, and

$\bar{X} = 4.30$, S.D. = 0.86, respectively), but were also factors directly related to the teachers.

Keywords: Chinese language learning, Thammasat University Demonstration School, motivation

บทนำ

ทุกวันนี้เราปฏิเสธไม่ได้ว่าการเติบโตของประเทศจีนที่ไม่หยุดยั้งได้ส่งผลต่อทุกมิติในเวทีโลกไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมวัฒนธรรม และอีกมากมายหลายด้าน ทำให้ภาษาจีนกลายเป็นภาษาที่มีความสำคัญมากที่สุดภาษาหนึ่งของโลกไปโดยปริยาย จากข้อมูลของ Berlitz เมื่อปี พ.ศ. 2566 พบว่าภาษาจีนเป็นภาษาที่มีคนใช้พูดมากที่สุดในโลกเป็นอันดับสองของโลก (Berlitz, 2566) ขณะที่ผลการสำรวจของ Internetworldstats.com เมื่อปี พ.ศ. 2563 ก็พบว่าภาษาจีนถูกใช้ทางอินเทอร์เน็ตมากเป็นอันดับสองของโลกเช่นกัน (Internetworldstats, 2020) นอกจากนี้ ภาษาจีนกลางยังเป็น 1 ใน 6 ภาษาที่ถูกกำหนดให้ใช้โดยองค์การสหประชาชาติ เช่นเดียวกับภาษาอังกฤษ สเปน ฝรั่งเศส รัสเซีย และอาหรับ (ถาวร สิกขโกศล, 2558) ภาษาจีนจึงได้รับความสนใจจากผู้คนทั่วโลกเกิดเป็นกระแสความนิยมอย่างกว้างขวาง พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2550) กล่าวถึงบริบทการศึกษาภาษาจีนในประเทศไทยว่าได้รับความนิยมสูงจากเด็กยุคใหม่ และได้มีการบรรจุวิชานี้ลงในหลักสูตรแทบทุกระดับชั้นตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงมหาวิทยาลัย ยุพกา พุกขิมา และคณะ (2556) กล่าวว่า กรอบความร่วมมืออาเซียน+3 ระหว่างอาเซียนกับประเทศจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีได้นำมาส่งผลให้ภาษาจีนได้รับความนิยมขึ้นด้วย เพราะประเทศในอาเซียนมีประชากรเป็นชาวจีนโพ้นทะเลอยู่จำนวนมาก ส่วนประเทศไทยเองรัฐบาลก็ให้ความสำคัญกับภาษาจีนจนมีการบรรจุวิชาภาษาจีนลงในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนทั่วไป ในขณะที่ จุรี สุขชนวนิช (2557) มองว่า การเตรียมความพร้อมในเรื่องภาษาเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะนอกจากภาษาจะทำให้สังคมมีวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้นแล้ว ยังจะต้องอาศัยความสามารถที่จะใช้ภาษาใน “การสื่อสาร” กันด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจตามทฤษฎีของ Spaulding, C. L. (1992) ได้แบ่งแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motives) และแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motives) มีตัวแปรอยู่ 3 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล (เพศ อายุ ระดับชั้นที่กำลังศึกษา การมีเชื้อสายจีน และพื้นฐานความรู้ภาษาจีน) 2) ปัจจัยภายใน (ด้านเหตุผลส่วนตัว ด้านความสนใจ และด้าน

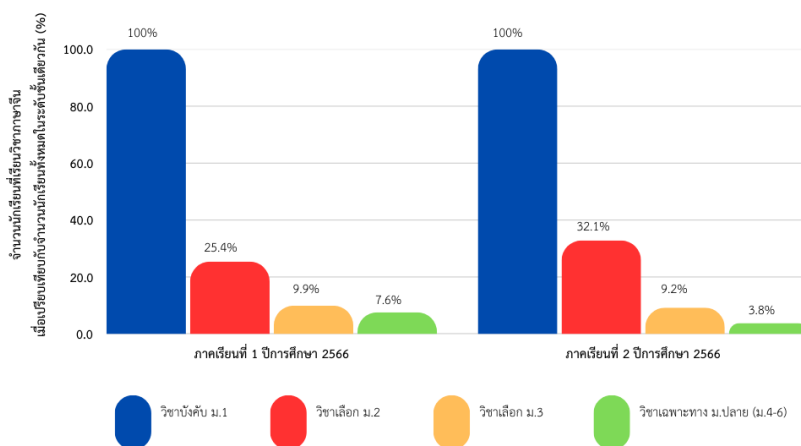
ความต้องการ) และ 3) ปัจจัยภายนอก (ด้านสถานศึกษา ด้านสังคม ด้านครอบครัว และด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง) Ryan & Deci (ทศนีย์ จันติยะ และคณะ, 2560) มีมุมมองคล้ายกับ Spaulding แต่ได้ขยายความว่าแรงจูงใจภายในเป็นสิ่งที่ผู้เรียนสามารถควบคุมได้ เช่น ทศนคติ ความสนใจ ส่วนแรงจูงใจภายนอกผู้เรียนไม่สามารถควบคุมได้ เช่น สภาพห้องเรียน ผู้สอน หลักสูตร Dörnyei, Z. (1994) เสนอว่า แรงจูงใจในการเรียนภาษามี 3 ระดับ 1) ระดับภาษา คือ ทศนคติที่ผู้เรียนมีต่อวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา 2) ระดับผู้เรียน คือ ความเชื่อมั่นในศักยภาพการใช้ภาษาของตน และ 3) ระดับสถานการณ์ในการเรียน จะเกี่ยวข้องกับเนื้อหา ครูผู้สอน และกิจกรรมการเรียน ในขณะที่ McClelland, D. C. (1985) กล่าวถึงแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) ไว้ว่าเป็นความต้องการที่มุ่งมั่นเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ มีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่ มีความรับผิดชอบสูง มีการวางแผน ชอบการแข่งขัน กล้าเผชิญกับความล้มเหลว และน้อมรับคำติชมเพื่อพัฒนาตนเอง Bandura, A. (Newman, B. M. & Newman, P. R., 2007) เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านตัวแบบว่าเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนใช้บุคคลต้นแบบเพื่อสร้างการเรียนรู้ ตั้งแต่การสังเกตตัวแบบ ลองผิดลองถูกตามการกระทำของตัวแบบ จากนั้นจะเกิดเป็นพฤติกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของผู้เรียนเองโดยไม่ต้องลองผิดลองถูกอีกต่อไป ส่วน Leon A, J. (1970 อ้างถึงใน ยุพกา พุกขิมา และคณะ, 2556) เชื่อว่าแรงจูงใจมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียน หากผู้เรียนมีแรงจูงใจก็จะกระตือรือร้นแสวงหาวิธีการในการเรียนให้ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูผู้สอนภาษาจีนในโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ถือเป็นภารกิจสำคัญที่จะสร้างแรงจูงใจให้ช่วยขับเคลื่อนพลังที่ซ่อนอยู่ภายในจิตใจของผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนมุ่งมั่นต่อความสำเร็จและการมีผลสัมฤทธิ์ที่ดีในการเรียนภาษาจีน

โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้การกำกับของคณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ (Faculty of Learning Sciences and Education) ได้รับการคัดเลือกให้ได้รับรางวัล “Outstanding Laboratory School Award” (โรงเรียนสาธิตยอดเยี่ยม) เมื่อปี พ.ศ. 2567 จากสมาคมโรงเรียนสาธิตนานาชาติ The International Association of Laboratory Schools (IALS) สหรัฐอเมริกา สะท้อนถึงความมุ่งมั่นอันนำมาซึ่งคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะแห่งอนาคตด้วย “ระบบนิเวศการเรียนรู้” ที่เน้นหลักสูตร ครู และสังคม ให้มีส่วนร่วมส่งเสริมซึ่งกันและกันในการพัฒนาเด็กคนหนึ่งให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ

ปัจจุบันหลักสูตรที่ทางโรงเรียนใช้เพื่อจัดการเรียนการสอน คือ หลักสูตรโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2566 เริ่มใช้เป็นครั้งแรกในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 สำหรับรายวิชาที่เกี่ยวกับภาษาจีนนั้นมีการกำหนดให้เป็นวิชาบังคับที่ต้องเรียนสำหรับนักเรียนชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 1 ส่วนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2-3 เป็นวิชาเลือก และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นวิชาเฉพาะทาง คือเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความสมัครใจ อย่างไรก็ตามพบว่า ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 มีนักเรียนลงทะเบียนเรียนวิชาในกลุ่มภาษาจีน จำนวนทั้งสิ้น 219 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 815 คน คิดเป็นร้อยละ 26.9 ของนักเรียนทั้งโรงเรียน ในจำนวนนี้เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จะต้องเรียนวิชาภาษาจีนเป็นวิชาบังคับ จำนวน 140 คน หากไม่นับรวมนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จะเหลือนักเรียนที่เลือกเรียนวิชาในกลุ่มภาษาจีนตามความสมัครใจอยู่เพียง 79 คน คิดเป็นร้อยละ 9.7 ของนักเรียนทั้งโรงเรียน และภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 ผลการลงทะเบียนเรียนวิชาในกลุ่มภาษาจีนของนักเรียนทุกระดับชั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 210 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งโรงเรียน 811 คน คิดเป็น ร้อยละ 25.9 หากไม่นับรวมนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 137 คน ที่วิชาภาษาจีนเป็นวิชาบังคับ จะเหลือนักเรียนที่เลือกเรียนวิชาในกลุ่มภาษาจีนตามความสมัครใจอยู่เพียง 73 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 ของนักเรียนทั้งโรงเรียน

ข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นว่า หลังจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งนักเรียนทุกคนต้องเรียนวิชาภาษาจีนเป็นวิชาบังคับแล้ว แนวโน้มในการเรียนวิชาภาษาจีนจะค่อย ๆ ลดลง ยิ่งระดับชั้นสูงขึ้นจำนวนนักเรียนที่เรียนภาษาจีนก็ยิ่งลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดดังแสดงในภาพที่ 1 ตามลำดับ

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบจำนวนนักเรียน (%) ที่เรียนภาษาจีนภาคเรียนที่ 1-2 ปีการศึกษา 2566

ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า เหตุใดนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงมีจำนวนผู้สนใจเรียนภาษาจีนลดลง ในขณะที่โรงเรียนมีการพัฒนาหลักสูตรภาษาต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง และยังสวนทางกับกระแสความสนใจต่อภาษาจีนที่เกิดขึ้นทั่วโลก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่านักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญยิ่งต่องานชิ้นนี้ ผลการวิจัยที่ได้นอกจากครูผู้สอนจะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและการ

ปรับหลักสูตรแล้ว ยังประยุกต์ใช้ในการสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนได้อีกหลายลักษณะเพื่อต่อยอดความมุ่งมั่นตั้งใจในการเรียนภาษาจีนให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) โดยส่วนแรกเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่ใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม และส่วนที่สองที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จะช่วยเติมเต็มข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยมีขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวนทั้งสิ้น 811 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เรียนวิชาภาษาจีนในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวนทั้งสิ้น 210 คน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนจำนวน 30 ข้อ เลือกคำตอบแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ที่ไล่เรียงจากระดับ 5 ไปจนถึงระดับ 1 (สำคัญมากที่สุดไปจนถึงน้อยที่สุด) เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แต่ละข้ออยู่ในระดับ 0.67-1.00 ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) จากวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach อยู่ที่ 0.89 ถือว่าเครื่องมือมีคุณภาพ และ 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนที่นอกเหนือจากส่วนที่ 2 ที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่ามีคามสำคัญมีอะไรบ้าง มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.2 การสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน มาสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่กำหนดคำถามล่วงหน้าไว้เพียงบางส่วน ซึ่ง

อาสาสมัครประกอบด้วย นักเรียนชั้น ม.1 จำนวน 1 คน นักเรียนชั้น ม.2 จำนวน 3 คน นักเรียนชั้น ม.3 จำนวน 3 คน นักเรียนชั้น ม.4 จำนวน 2 คน นักเรียนชั้น ม.5 จำนวน 1 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ (%) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีน ข้อมูลในส่วนนี้นำเสนอเป็นเชิงสถิติ

4.2 นำข้อมูลจากข้อ 4.1 มาพิจารณาพร้อมกับข้อมูลการสัมภาษณ์แล้ววิเคราะห์ด้วยการใช้ข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับแรงจูงใจ นำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ (%) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากจำนวนคน (N) = 210 คน จะได้ผลลัพธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนด้านต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ (%) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสรุปผลระดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนด้านต่าง ๆ

ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนด้านต่าง ๆ	จำนวน (คน) N = 210			สรุปผลระดับ ความสำคัญ
	ค่าเฉลี่ย (X̄)	ค่าร้อยละ (%)	ค่า S.D.	
ปัจจัยภายใน				
ด้านเหตุผลส่วนตัว				
1. สนุกและมีความสุขเวลาเรียนภาษาจีน	3.78	75.62	0.97	มาก
2. ภาษาจีนเป็นภาษาของบรรพบุรุษที่น่าภาคภูมิใจ	3.63	72.67	1.11	มาก
3. ภาษาจีนน่าสนใจและควรค่าแก่การเรียนรู้	3.99	79.71	1.02	มาก
เฉลี่ยรวมด้านเหตุผลส่วนตัว	3.80	76.00	1.03	มาก
ด้านความสนใจ				
4. เลือกเรียนภาษาจีนด้วยตนเองเพราะสนใจ	3.54	70.76	1.17	มาก
5. สนใจประวัติศาสตร์จีน	3.21	64.29	1.27	ปานกลาง
6. สนใจวัฒนธรรมจีน	3.48	69.52	1.15	ปานกลาง
7. สนใจเทศกาลและประเพณีจีน	3.65	73.05	1.12	มาก
8. สนใจสื่อบันเทิงจีนและบุคคลในแวดวงบันเทิงจีน	3.27	65.33	1.30	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมด้านความสนใจ	3.43	68.59	1.20	ปานกลาง
ด้านความต้องการ				
9. ต้องการพัฒนาตนเองโดยเรียนรู้ภาษาที่สาม	4.01	80.19	1.08	มาก
10. ต้องการหาอาชีพที่ใช้ภาษาจีนในอนาคต	4.07	81.33	1.07	มาก
11. ต้องการเดินทางไปประเทศจีนเพื่อการท่องเที่ยว ทำงาน หรือศึกษาต่อ	3.45	69.05	1.25	ปานกลาง

ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนด้านต่าง ๆ	จำนวน (คน) N = 210			สรุปผลระดับ ความสำคัญ
	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าร้อยละ (%)	ค่า S.D.	
12. ต้องการใช้งานแอปพลิเคชันต่าง ๆ ของจีน เช่น TikTok, iQiyi, Taobao	3.58	71.62	1.20	มาก
13. ต้องการมีเพื่อนชาวจีน	3.20	64.00	1.26	ปานกลาง
14. ต้องการอ่านหนังสือและสื่อที่เป็นภาษาจีนได้	3.60	72.10	1.18	มาก
เฉลี่ยรวมด้านความต้องการ	3.65	73.05	1.17	มาก
ปัจจัยภายนอก				
ด้านสถานศึกษา				
15. โรงเรียนมีวิชาภาษาจีนเป็นภาษาที่สาม	3.38	67.52	1.21	ปานกลาง
16. โรงเรียนมีความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาของจีน	3.58	71.52	1.17	มาก
17. บุคลิกภาพของครูผู้สอน	4.30	86.10	0.86	มาก
18. ความเป็นกันเองระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน	4.37	87.43	0.84	มาก
19. วิธีการสอนของครูผู้สอน	4.32	86.38	0.89	มาก
20. ครูผู้สอนนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับประเทศจีนได้อย่าง เท่าทันเหตุการณ์	4.06	81.14	0.94	มาก
21. ครูผู้สอนนำเสนอถึงประเพณีและวัฒนธรรมของชาว ไทยเชื้อสายจีนให้ผู้เรียน	4.10	82.10	0.94	มาก
22. เนื้อหาในบทเรียนมีความทันสมัยและน่าสนใจ	4.11	82.29	0.93	มาก
23. สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนน่าสนใจ	4.12	82.48	0.92	มาก
เฉลี่ยรวมด้านสถานศึกษา	4.04	80.77	0.97	มาก
ด้านสังคม				
24. จำนวนชาวจีนและนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เพิ่มมากขึ้นใน ประเทศไทย	3.67	73.43	1.15	มาก
25. ภาษาจีนเป็นกระแสนิยมในปัจจุบันและมีคนใช้สื่อสาร มากเป็นอันดับสองของโลก	3.74	74.86	1.07	มาก
26. จีนเป็นอีกหนึ่งประเทศมหาอำนาจของโลก	3.82	76.38	1.12	มาก
เฉลี่ยรวมด้านสังคม	3.74	74.89	1.11	มาก
ด้านครอบครัว				
27. การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว เช่น เพื่อใช้ใน ธุรกิจของครอบครัว เพื่อสื่อสารในครอบครัว	3.25	64.95	1.27	ปานกลาง
28. การถูกคาดหวังจากครอบครัว เช่น พ่อแม่อยากให้ เรียนภาษาจีนจึงอยากเรียนให้ดีเพื่อให้พ่อแม่ภูมิใจ	2.84	56.86	1.34	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมด้านครอบครัว	3.05	60.90	1.31	ปานกลาง
ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง				
29. การเรียนตามเพื่อนหรือรุ่นพี่ที่ประสบความสำเร็จด้าน ภาษาจีนแนะนำ	2.44	48.86	1.34	น้อย

ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนด้านต่าง ๆ	จำนวน (คน) N = 210			สรุปผลระดับ ความสำคัญ
	ค่าเฉลี่ย (X)	ค่าร้อยละ (%)	ค่า S.D.	
30. การเรียนตามบุคคลเชื้อชาติอื่นที่ไม่ใช่ชาวจีนที่มี ชื่อเสียงและสามารถสื่อสารภาษาจีนได้ เช่น เนเน่-พร นับพัน ลิซ่า-BLACKPINK	2.71	54.29	1.48	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง	2.58	51.57	1.41	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.64	72.86	1.12	มาก

ผลจากแบบสอบถามของนักเรียนโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนทั้ง 7 ด้าน พบว่า ด้านที่มีความสำคัญในระดับมากโดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านสถานศึกษา ด้านเหตุผลส่วนตัว ด้านสังคม และด้านความต้องการ ด้านที่มีความสำคัญในระดับปานกลางโดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านความสนใจ ด้านครอบครัว และด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แรงจูงใจในแต่ละด้านพบว่า 1) แรงจูงใจด้านเหตุผลส่วนตัว ผู้เรียนให้ความสำคัญกับการเรียนที่สนุกและมีความเป็นเบื่อง่าย อันเกิดได้จากปัจจัยทั้งการสอนของครู เนื้อหา กิจกรรม และการสนับสนุนจากครอบครัว 2) แรงจูงใจด้านความสนใจ ผู้เรียนมักจะเชื่อมโยงการเรียนให้เข้ากับความชอบพื้นฐานของตนเอง 3) แรงจูงใจด้านความต้องการ ผู้เรียนมุ่งหวังถึงการนำภาษาจีนไปใช้ประกอบวิชาชีพ 4) แรงจูงใจด้านสถานศึกษา มีกลุ่มผู้เรียนที่มองว่าทักษะภาษาจีนเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงควรเป็นวิชาบังคับตลอดหลักสูตร และกลุ่มที่ให้เปิดวิชาภาษาจีนเป็นวิชาเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการต่อยอดเท่านั้น 5) แรงจูงใจด้านสังคม ผู้เรียนจะมองสถานการณ์ที่ชาวจีนที่เพิ่มมากขึ้นในหลายแวดวงว่าถ้าจำนวนชาวจีนมากขึ้น ภาษาจีนก็จะมีความสำคัญมากขึ้นตามไปด้วย จุดนี้ช่วยกระตุ้นการพัฒนาทักษะภาษาจีนให้แก่พวกเขาได้ 6) แรงจูงใจด้านครอบครัว การสนับสนุนที่ดีจากครอบครัวจะช่วยให้ผู้เรียนมีกำลังใจที่ดีในการฝึกฝนภาษาจีนต่อไปได้ และ 7) แรงจูงใจด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น เพื่อน รุ่นพี่ คนในครอบครัว รวมถึงดาราหรือศิลปินที่มีความรู้เรื่องภาษาจีน บุคคลเหล่านี้มีผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นมากน้อยแตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประกอบกับข้อมูลเชิงสถิติในการวิเคราะห์จึงได้ประเด็นสำคัญที่จะกล่าวถึงในการอภิปรายแรงจูงใจแต่ละด้าน ดังนี้

1. แรงจูงใจด้านเหตุผลส่วนตัว ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนที่สนุกกับการเรียนภาษาจีนไม่จำเป็นต้องเคยเรียนภาษาจีนมาก่อน ผู้ที่สนุกและมีความสุขกับการเรียนมักจะมีผลการเรียนที่ดีตามมาด้วยอันเกิดจากการมีทัศนคติที่ดีต่อวิชา กล้าซักถามเมื่อไม่เข้าใจ จนสามารถพัฒนาเป้าหมายการเรียนให้ชัดเจนขึ้นได้ อีกทั้งความสุขในการเรียนยังส่งผลเชิงบวก ซึ่งสามารถต่อยอดการเรียนรู้ได้ (ชัยวุฒิ คูอาริยะกุล และพีรพงศ์ ทิพนาค, 2558)

การประมวลผลจากบทสัมภาษณ์สามารถจำแนกความสนุกและความสุขของผู้เรียนได้ว่าเกิดจาก 4 ปัจจัย คือ 1) การสอนของครู ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนและเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียนได้ (เผิง ลีถิง, 2557) 2) เนื้อหาที่ทันสมัยและน่าสนใจ 3) กิจกรรมประกอบการสอนช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนจำเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น และยังเอื้อต่อผู้เรียนบางกลุ่มที่ถนัดการทำกิจกรรมมากกว่าการเรียนแบบบรรยาย 4) การสนับสนุนที่ดีจากครอบครัว มีส่วนสำคัญยิ่งในการเสริมแรงทางบวกให้แก่ผู้เรียน ดังที่ ชัยวุฒิ คูอาริยะกุล และพีรพงศ์ ทิพนาค (2558) กล่าวว่า ครอบครัวเป็นหนึ่งในคุณลักษณะแวดล้อมที่สร้างแรงจูงใจให้เกิดแก่ผู้เรียน และส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์เชิงบวกทางการเรียนได้

เป้าหมายส่วนหนึ่งที่พบจากบทสัมภาษณ์ คือ ผู้เรียนบางคนอยากรู้ภาษาจีนเพื่อทำให้คนที่บ้านมีความภาคภูมิใจ บางครอบครัวคาดหวังในการเรียนภาษาจีนของลูก ในขณะที่บางครอบครัวยังมีการใช้ภาษาจีนสื่อสารกันบ้าง แรงจูงใจเหล่านี้จัดอยู่ในขอบเขตของแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ตามคำอธิบายของ McClelland, D. C. (1985) ที่กล่าวว่า เป็นความต้องการได้รับการยอมรับจากทางบ้าน หากได้รับการสนับสนุนที่ดีจะส่งผลให้เกิดคุณค่าที่หนุนเสริมซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียนและครอบครัว อีกทั้งผู้เรียนจะได้รับคุณูปการอย่างเต็มที่ทั้งทักษะภาษาจีนและการนำไปใช้งาน โดยไม่จำกัดว่าผู้เรียนคนนั้นจะมีเชื้อสายจีนหรือไม่ เมื่อพวกเขารู้ภาษาจีนย่อมจะเกิดสำนึกต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีนไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ โดยเฉพาะผู้ที่มีเชื้อสายจีนซึ่งขาดการรับช่วงต่อในการสืบทอดทักษะภาษาจีนจากคนรุ่นก่อน เมื่อรู้ภาษาจีนก็ย่อมเป็นการเชื่อมโยงตัวตนให้เข้าถึงมรดกทางภาษาของบรรพบุรุษได้ และใช้สื่อสารกับคนในครอบครัวรุ่นปัจจุบันได้ ผู้เรียนส่วนมากจึงให้คุณค่ากับภาษาจีนที่ “ตัวภาษา” เป็นสำคัญ

2. แรงจูงใจด้านความสนใจ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่เลือกเรียนภาษาจีนมักจะเลือกจากพื้นฐานความชอบของตนเองเป็นอันดับแรกซึ่งจะเชื่อมโยงกับเป้าหมายในการเรียน เช่น เรียนเพื่อจะได้ใช้สื่อสารกับคนจีน เรียนเพื่อเพิ่มโอกาสให้แก่ตนเองทั้งการศึกษาต่อและการทำงานที่ใช้ภาษาจีน เป็นต้น ผู้เรียนหลายคนยังมีเกณฑ์อื่น ๆ ที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในการเลือกเรียนด้วย เช่น ความยากง่ายของเนื้อหา วิธีการสอนของครู สอดคล้องกับที่ ขวัญดาว มาอยู่ และคณะ (2563)

พบว่าความยากของเนื้อหาส่งผลต่อเจตคติของผู้เรียน แต่ครูมีส่วนในการช่วยปรับเจตคตินี้ให้ดีขึ้นได้ ด้วยการอาศัยวิธีการสอนที่ดี สื่อการสอนที่ดี รวมทั้งการสร้างบรรยากาศในการเรียน ความยากง่ายของเนื้อหาจึงเป็นบททดสอบหนึ่งที่ผู้เรียนภาษาจีนทุกคนต้องเผชิญ ทั้งคำศัพท์ที่ยาก ไวยากรณ์ที่ไม่คุ้นเคย และสำเนียงที่ไม่คุ้นหู ผู้เรียนหลายคนได้ให้คำตอบจากบทสัมภาษณ์ที่แสดงถึงความมุ่งมั่นไว้ว่า ความสนใจในภาษาจีน นอกจากส่งผลต่อความอยากเรียนแล้วยังเป็นแรงขับเคลื่อนที่ช่วยให้ผ่านอุปสรรคในการเรียนไปได้ สะท้อนถึงการมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของ McClelland, D. C. (1985) ที่เชื่อมั่นว่าความพยายามและความมุ่งมั่นจะช่วยให้ชนะอุปสรรคเพื่อบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการได้ (โมลีสุทธิโมลีโพธิ, 2563)

นอกจากนี้ ในชั้นเรียนของผู้วิจัยยังพบผู้เรียนชื่นชอบประวัติศาสตร์จีน วัฒนธรรมจีน หลายแขนง ตลอดจนประเพณีและเทศกาลจีน รวมถึงสื่อบันเทิงและบุคคลในแวดวงบันเทิงจีนด้วยความสนใจเหล่านี้ถือเป็นแรงจูงใจเชิงบูรณาการ (Integrative Motivation) ตามที่ Gardner, R. C. & Lambert, W. E. (1972) อธิบายว่า ผู้เรียนจะเลือกเรียนสิ่งใดเพราะพวกเขาสนใจในสิ่งนั้นอย่างแท้จริง การเลือกเรียนด้านภาษาจึงเป็นเพราะผู้เรียนสนใจที่จะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมร่วมกับเจ้าของภาษาที่ตนต้องการเรียนรู้ ความชอบในประเด็นเหล่านี้ของผู้เรียนจะแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ชอบเรื่องเหล่านี้มาก่อนแล้วจึงค่อยเลือกเรียนภาษาจีน กลุ่มนี้จะได้แรงจูงใจจากเรื่องที่ชอบช่วยหนุนเสริมในการเรียนภาษาจีน ผู้เรียนในกลุ่มนี้มีวิธีการสืบค้นหาความรู้ด้วยตนเองหลายลักษณะ เช่น ฟังเรื่องเล่าประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจีนต่าง ๆ ผ่านช่องทาง Youtube เข้าร่วมในเทศกาลจีน หรือติดตามละครซีรีส์จีน โดยเฉพาะซีรีส์ย้อนยุค เป็นต้น 2) กลุ่มที่เรียนภาษาจีนด้วยวัตถุประสงค์อื่นมาก่อน แต่พอได้เรียนรู้วัฒนธรรมจีนแล้วกลับชอบในเรื่องเหล่านี้ตามมาจึงสนใจภาษาจีนมากขึ้น กลุ่มนี้ต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ เพื่อช่วยเสริมแรงจูงใจให้เกิดขึ้น เช่น กลวิธีการสอนของครูที่สอดแทรกวัฒนธรรมจีน ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ทำนายสำหรับครูผู้สอนเป็นอย่างดี เพราะการเล่าเรื่องให้น่าติดตามต้องอาศัยทั้งทักษะการเล่าเรื่อง การเรียบเรียงเนื้อหา การใช้น้ำเสียง และยังต้องมีความรู้ประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย

ประเด็นเรื่องวัฒนธรรมจึงถือเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่งที่ผู้วิจัยเชื่อว่า หากผู้สอนสามารถปลูกฝังผู้เรียนให้สนใจวัฒนธรรมจีนได้แล้วจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจให้ศึกษาภาษาจีนได้อย่างต่อเนื่อง เพราะวัฒนธรรมจัดเป็นซอฟต์แวร์ (Soft Power) ที่เข้าถึงง่ายและแพร่หลายได้เร็ว เช่นเดียวกันกับที่กระแสวัฒนธรรมเกาหลีหลังไหลเข้ามาในเมืองไทยก็ทำให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจภาษาเกาหลีได้ด้วยเช่นกัน

3. แรงจูงใจด้านความต้องการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนส่วนมากมีความต้องการพัฒนาตนเองโดยเรียนรู้ภาษาที่สามจากการมุ่งหวังว่าจะใช้ภาษาจีนประกอบอาชีพซึ่งมีเหตุผลสนับสนุนคือ จำนวนชาวจีนที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในระดับโลกและในเมืองไทย โดยเฉพาะตามแหล่งท่องเที่ยว สถานการณ์นี้จึงมีส่วนต่อการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนด้วย เป้าหมายของการนำความรู้และทักษะภาษาจีนไปใช้ในอนาคตจึงเกิดจากการที่ผู้เรียนมีแรงจูงใจเชิงเครื่องมือ (Instrumental Motivation) อย่างเต็มเปี่ยม เป็นการเล็งเห็นประโยชน์ว่าภาษาเป็นดังเครื่องมือที่ใช้ประกอบวิชาชีพได้ (Gardner, R. C. & Lambert, W. E., 1972) ซึ่งสาเหตุของการเกิดแรงจูงใจเชิงเครื่องมือมีอยู่ 2 ประการ คือ 1) ผู้เรียนยุคนี้มีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศได้ง่ายและสะดวกกว่าคนสมัยก่อน ทั้งตัวเลือกของสายการบินและราคาค่าโดยสารที่ถูกลงเป็นการเปิดโอกาสให้ได้เผชิญโลกกว้างและเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ ๆ จากสถานที่จริง เพิ่มประสบการณ์ที่นอกเหนือจากตำรา และยังส่งผลต่อการมองหาอาชีพในต่างแดนมากขึ้น 2) ผู้เรียนที่เคยผ่านการเรียนจากโรงเรียนสองภาษา และได้พบเจอครูต่างชาติมีแนวโน้มว่าจะกล้าสื่อสารภาษาต่างประเทศมากขึ้น จึงเป็นการพัฒนาทักษะทั้งฟัง พูด อ่าน เขียน ได้เป็นอย่างดี

ส่วนความต้องการที่เกี่ยวกับแรงจูงใจในการใช้แอปพลิเคชันของจีนนั้น ผู้เรียนส่วนมากนิยมใช้ TikTok เพราะใช้งานง่าย เนื้อหาหลากหลาย ในขณะที่แอปพลิเคชันจีนอื่น ๆ จำเป็นต้องอาศัยทักษะความรู้ทางภาษาจีนมากกว่าและยังไม่นิยมในวงกว้าง นอกจากนี้ยังมี “เกมออนไลน์” ที่ผู้เรียนจะเล่นได้อย่างสนุกสนานแล้ว ยังได้ฝึกภาษาอย่างอิสระด้วย เพราะปัจจุบันเกมออนไลน์หลายเกมมีบริษัทจากประเทศจีนเป็นผู้พัฒนา แม้การสื่อสารในเกมนั้นผู้เรียนจะเลือกสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษเสียส่วนใหญ่ แต่ก็มีบางคนท้าทายความสามารถของตนเองด้วยการฝึกสื่อสารภาษาจีนกับผู้เล่นชาวจีนก็มี ช่องทางนี้จึงเปิดกว้างให้ผู้เรียนได้พบเจอชาวต่างชาติรวมถึงชาวจีนได้มากขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องออกไปพบเจอกัน ณ สถานที่จริง

แม้ว่าเกมออนไลน์จะเป็นที่ชื่นชอบของผู้เรียน แต่ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังเก็บข้อมูลอยู่นี้พบว่า มีเกมคอนโซล (ออฟไลน์) จากจีนที่กำลังสร้างกระแสโด่งดังไปทั่วโลกและผู้เรียนก็ให้ความสนใจกันมาก เพราะเห็นสื่อต่าง ๆ ที่พวกเขาติดตามพูดถึงเกมนี้อย่างล้นหลาม พวกเขาจึงถามไถ่และชวนผู้วิจัยพูดคุยอย่างออกรสในคาบเรียนภาษาจีนกันอย่างสนุก นั่นคือเกม Black Myth: Wukong ที่นำเนื้อเรื่องจากนวนิยาย Journey to the West หรือ “ไซอิ๋ว” (ไทยรัฐออนไลน์, 2567) มาทำเป็นเกมต่อสู้ผจญภัยก็กระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้เป็นอย่างมาก จนผู้วิจัยอดไม่ได้ที่จะต้องนำเสนอบทเรียนคาบหนึ่งเป็นเรื่องราวของเกมนี้พร้อมสอดแทรกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากเกมและนวนิยายไซอิ๋วเข้าไปเป็นสื่อการเรียนรู้ด้วย แม้ประเด็นเรื่องเกมคอนโซลจะ

ไม่ได้อยู่ในขอบเขตงานวิจัยเล่มนี้ แต่ผู้วิจัยขอนำเสนอในมุมของการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม เท่าทัน และตรงกับความต้องการของผู้เรียน ซึ่งก็พบว่าสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เพราะผู้เรียนหลายคนรู้จักเกมนี้จากการใช้งานแอปพลิเคชันอย่าง TikTok นั่นเอง

นอกจากนี้ ยังมีผู้เรียนที่ต้องการเข้าถึงสื่อประเภทหนังสือภาษาจีนอยู่หลายลักษณะ บางคนเน้นเพียงอ่านหนังสือภาษาจีนได้และเข้าใจ บางคนต้องการข้อมูลเชิงลึกทางวิชาการหรืออยากอ่านงานภาษาจีนจากสถาบันการศึกษาของจีน ในขณะที่ผู้เรียนอีกส่วนหนึ่งนิยมการอ่านนิยายจีนก็ต้องการเรียนภาษาจีนให้แตกฉานขึ้นเพื่อจะได้เสพวรรณคดีจากต้นฉบับภาษาจีนก็มี ผู้เรียนทุกประเภทที่กล่าวถึงนี้นอกจากจะมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของ McClelland, D. C. (1985) แล้ว ยังจัดอยู่ในการสร้างแรงจูงใจระดับผู้เรียนตามทฤษฎีของ Dörnyei, Z. (1994) ด้วยเพราะนอกจากจะต้องการความสำเร็จในการเรียนภาษาแล้ว ยังต้องอาศัยความเชื่อมั่นต่อศักยภาพการใช้ภาษาของตน (ชวีกา พิศาลวัชรินทร์ และกษมา สุวรรณรักษ์, 2563) สิ่งสำคัญเหนืออื่นใดของแรงจูงใจด้านความต้องการนี้ก็เหมือนกับแรงจูงใจด้านเหตุผลส่วนตัวและด้านความสนใจคือ หากเริ่มต้นที่ทัศนคติที่ดีต่อภาษาจีนก็จะต่อยอดในการเพิ่มแรงกระตุ้นเชิงบวกในการเรียนภาษาจีนได้

4. แรงจูงใจด้านสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า มุมมองของผู้เรียนภาษาจีนมีทั้งกลุ่มที่คิดว่าวิชานี้เป็นวิชาสำคัญเพราะเป็นทักษะซึ่งควรจะต้องเรียนอย่างต่อเนื่องให้ชำนาญ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่มองว่าวิชานี้ควรเป็นวิชาเลือกที่มีแต่เฉพาะผู้ที่สนใจมาเลือกเรียนเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องบังคับ เรื่องนี้จึงเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรของโรงเรียนซึ่งส่งผลต่อผู้เรียนโดยตรง ตามทฤษฎีของ Dörnyei, Z. (1994) หลักสูตรเป็นแรงจูงใจด้านเนื้อหาวิชา การจัดหลักสูตรให้เหมาะสมและตรงตามความต้องการของผู้เรียนก็ช่วยสร้างแรงจูงใจได้

สำหรับหลักสูตรปัจจุบันของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กำหนดให้นักเรียนทุกคนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จะต้องเรียนวิชาภาษาจีนเป็นวิชาบังคับทั้งสองภาคการศึกษา หลังจากนั้นวิชาภาษาจีนจะเป็นวิชาเลือกให้นักเรียนได้ลงทะเบียนเรียนตามความสมัครใจ แม้คำตอบในแบบสำรวจจะแบ่งความคิดเห็นของนักเรียนได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับหลักสูตรปัจจุบัน โดยเห็นว่าควรบังคับเรียนภาษาจีนเป็นภาษาที่สามตั้งแต่ ม.1-3 และกลุ่มที่เห็นด้วยว่าบังคับเรียนภาษาจีนเป็นภาษาที่สามแค่ ม.1 ก็เพียงพอแล้ว แต่ข้อมูลดังกล่าวก็สะท้อนได้ถึงโครงสร้างหลักสูตรของโรงเรียนในด้านวิชาบังคับ วิชาเลือก การจัดการรายวิชา รวมถึงระบบการคัดเลือกผู้เรียนที่ยังไม่สามารถตอบโจทย์กับผู้เรียนได้ทั้งหมด หลักสูตรจึงเป็นปัจจัยภายนอกที่ผู้เรียนควบคุมไม่ได้ (ทัศนีย์ จันตียะ และคณะ, 2560) จึงนับเป็นภารกิจสำคัญที่โรงเรียนจะต้องปรับปรุงเพื่อรองรับกลุ่มผู้เรียนที่หลากหลาย งานวิจัยของเผิง ลี่ถิง (2557) ยังเน้นย้ำความสำคัญ

ของหลักสูตรไว้ว่าเป็นปัจจัยภายนอกอันดับแรกส่งผลต่อการเลือกเรียนภาษาจีนด้วย นอกจากนี้ยังมีผู้เรียนที่สนใจโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยอยากให้มีการไปศึกษาที่ประเทศจีน เป็นการเปิดโลกทัศน์แก่ผู้เรียนผ่านการเรียนรู้วัฒนธรรมของเจ้าของภาษาด้วย มีข้อมูลจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) เมื่อ พ.ศ. 2564 พบว่าปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยไทยอยู่ 47 แห่งที่เปิดสอนหลักสูตรภาษาจีน มีจำนวนหลักสูตรกว่า 130 หลักสูตร มีการจัดตั้งสถาบันขงจื่อในมหาวิทยาลัยไทยถึง 16 แห่ง และมีแนวคิดที่จะพัฒนาการเรียนการสอนภาษาจีนในมหาวิทยาลัยไทยโดยร่วมมือกับกระทรวงการศึกษาของจีน และศูนย์แลกเปลี่ยนและส่งเสริมความร่วมมือด้านภาษาจีนระหว่างประเทศ (หรือศูนย์ CLEC) เพื่อยกระดับความร่วมมือด้านหลักสูตรการสอนภาษาจีนของมหาวิทยาลัยไทย (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564) ข้อมูลดังกล่าวจึงสะท้อนการเติบโตของการเรียนการสอนภาษาจีนที่น่าสนใจ และจะกระตุ้นให้ได้กลุ่มใหม่หันมาศึกษาภาษาจีนอีกไม่น้อย

ผลการวิจัยด้านครูผู้สอนสัมพันธ์กับงานของเฟิง ลีถิง (2557) ที่กล่าวว่านอกจากหลักสูตรแล้ว สัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและวิธีการสอนยังส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนด้วย ข้อมูลสถิติของงานวิจัยนี้พบว่า ค่าเฉลี่ยที่เกี่ยวกับแรงจูงใจด้านครูผู้สอนจะสูงเป็นอันดับต้น ๆ ของค่าเฉลี่ยจากแรงจูงใจทั้งหมดทั้งด้านบุคลิกภาพ ความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน วิธีการสอน และเนื้อหาการนำเสนอของครูผู้สอน และจากประสบการณ์ในชั้นเรียนของผู้วิจัยยังสะท้อนว่าครูส่งผลต่อผู้เรียนในหลายมิติ ทั้งเจตคติต่อวิชา ความสนใจ ความสุขจากการเรียน บางครั้งผู้เรียนไม่ได้ชอบในเนื้อหาวิชาแต่ชื่นชอบในตัวครูผู้สอนเป็นเบื้องต้น แต่เมื่อครูสอนได้ดีก็จะช่วยเสริมความชอบของผู้เรียนมากขึ้นไปอีกจนเกิดเป็นความชอบในเนื้อหาวิชาก็มี จึงกล่าวได้ว่าครูผู้สอนเป็นหนึ่งในจุดเริ่มต้นที่สนับสนุนให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ และมีอิทธิพลต่อผลเชิงบวกทางการเรียนด้วย (ชัยวุฒิ คูอาริยะกุล และพีรพงศ์ ทิพนาค, 2558)

จากประสบการณ์ของผู้สอน มีตัวอย่างของกิจกรรม เนื้อหา วิธีการสอน และสื่อการสอนที่เคยใช้ในชั้นเรียนแล้วได้รับเสียงตอบรับที่ดีจากผู้เรียน เช่น การแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ให้ทราบก่อนเรียน การสร้างความสนใจโดยใช้เสียงผ่านการเล่าเรื่อง การสอบเพื่อให้คะแนนเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนกระตือรือร้น การให้รางวัลเมื่อผู้เรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม การแจ้งความก้าวหน้าของการเรียนแก่ผู้เรียน การจัดกิจกรรมตามเทศกาลจีน การนำขนมประจำเทศกาลมาให้ผู้เรียนชิมซึ่งบางชนิดเป็นขนมที่หาทานได้ยาก การใช้เกมที่หลากหลายกระตุ้นการเรียนรู้ การใช้กระดานสำหรับคัดตัวจีนนอกเหนือจากการคัดในสมุด เป็นต้น หลายกิจกรรมที่ผู้สอนใช้สอดคล้องกับทฤษฎีของ Brunner (อุดม รัตนอำพรโสภณ, 2567) ข้อสังเกตสำคัญที่ผู้สอนเห็นว่าเมื่อนำเสนอแล้วผู้เรียนจะ

ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ การเสนอข่าวสารเกี่ยวกับจีนที่เท่าทันเหตุการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในช่วงสถานการณ์ไวรัสโควิด-19 การเข้ามาของชาวจีนรุ่นใหม่ย่านห้วยขวาง การเกิดแหล่งธุรกิจชาวจีนย่านถนนบรรทัดทอง หรือการเกิดป้ายของบริษัทสัญชาติจีนตามย่านอุตสาหกรรมในเมืองไทย ก็ล้วนแล้วแต่นำมาตั้งคำถามกระตุ้นความอยากรู้เพื่อนำพาผู้เรียนเข้าสู่บทเรียนได้

ที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้มีจุดประสงค์ที่จะอวดอ้างว่าตนเองเป็นครูที่ประสบความสำเร็จในการสอนแต่อย่างใด หากแต่เป็นการเสนอมุมมองจากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยเคยใช้ในชั้นเรียนแล้วได้ผลตอบรับที่ดีเพื่อสนับสนุนกับงานวิจัยที่ได้อ้างอิงมา ในขณะที่อีกมุมมองหนึ่งก็มีหลายเนื้อหาหลายกิจกรรมเช่นกันที่ผู้วิจัยยังต้องปรับปรุงให้ตอบโจทย์ผู้เรียนและให้ตรงตามวัตถุประสงค์รายวิชา จนนำมาสู่การทำวิจัยชิ้นนี้ แม้ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนจะยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนทั้งหมดหันมาสนใจภาษาจีนได้ก็จริง แต่การได้จุดประกายให้ผู้เรียนหลายคนสนใจภาษาจีนได้ก็เป็นเรื่องน่ายินดี โดยที่ยังตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะพัฒนาประสิทธิภาพการสอนภาษาจีนของตนเองต่อไปเพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มากที่สุด

5. แรงจูงใจด้านสังคม ผลการวิจัยพบว่า มุมมองของผู้เรียนภาษาจีนส่วนมากคิดว่า สัดส่วนของจำนวนชาวจีนและนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เพิ่มมากขึ้นในประเทศไทยมีส่วนสำคัญมากต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีน โดยเฉพาะการมองว่าประเทศจีนเป็นแหล่งผลิตซอฟต์แวร์ที่สำคัญ หากว่าเรารู้ภาษาจีนก็จะทำให้เราได้เปรียบในแง่ของการมีช่องทางสำหรับติดต่อผู้คนเหล่านั้นได้โดยตรง เสมือนหนึ่งว่าเราได้เพาะเมล็ดพันธุ์ของการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับแหล่งธุรกิจอันดับต้น ๆ ของโลก เพราะประเทศจีนเองก็เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และนวัตกรรม รวมถึงวัฒนธรรม การท่องเที่ยว หรือแม้แต่แวดวงบันเทิงของจีนก็เปิดรับกระแสละครซีรีส์จากประเทศไทย รวมถึงซีรีส์วายก็มีกระแสตอบรับที่ดีของแฟนละครชาวจีนด้วย (กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, 2565) ภาษาจีนจึงมีส่วนอย่างมากที่จะเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ผลที่เกิดขึ้น คือ ภาษาจีนยังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นด้วย ประเด็นที่จีนเป็นหนึ่งในชาติมหาอำนาจของโลกจึงมีส่วนในการตัดสินใจเลือกเรียนภาษาจีนของผู้เรียนบางคน สอดคล้องกับที่ ยุพกา พุกขิมา และคณะ (2556) ที่พบว่า “ความเป็นมหาอำนาจของจีน” ถือเป็นแรงจูงใจอันดับแรก ๆ ที่ส่งผลให้ผู้เรียนเลือกเรียนภาษาจีน รวมทั้งในประชาคมอาเซียนที่ร่วมมือกับประเทศจีน (รวมถึงเกาหลีใต้และญี่ปุ่น รู้จักกันในนาม อาเซียน +3) ก็ทำให้ความนิยมในภาษาจีน (รวมถึงภาษาเกาหลีและญี่ปุ่น) ได้รับความสนใจอย่างโดดเด่นขึ้นมา

จากข้างต้นจึงกล่าวได้ว่า มุมมองของผู้เรียนที่มีต่อประเด็นเรื่องสัดส่วนชาวจีนในไทย และการเป็นมหาอำนาจของจีนนั้นจะสัมพันธ์กับที่ Hilgard (1981 อ้างถึงใน ปุณญิตา คงทน, 2561)

กล่าวว่า เป็นแรงจูงใจทางสังคมอันเกิดจากความต้องการของมนุษย์ที่ข้องเกี่ยวสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม แรงจูงใจนี้กระตุ้นให้ผู้เรียนพาตนเองไปสู่เป้าหมาย คือการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือประกอบวิชาชีพ ระหว่างทางของการเรียนรู้จะเกิดแรงขับ สิ่งล่อใจ การตื่นตัว การคาดหวัง และการตั้งเป้าหมาย ซึ่งสัมพันธ์กับทฤษฎีอื่น ๆ ที่กล่าวไว้ในด้านต่าง ๆ ข้างต้นอย่างแยกขาดจากกันไม่ออก เช่น ทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในช่วงที่เกิดแรงขับในการเรียน หรือทฤษฎีแรงจูงใจเชิงบูรณาการเมื่อเกิดการตื่นตัวในการเรียน เป็นต้น

6. แรงจูงใจด้านครอบครัว ข้อมูลจากการวิจัยพบว่า ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนมีโอกาสในการพูดคุยสื่อสารกันด้วยภาษาจีนในครอบครัวมากกว่าผู้เรียนที่ไม่มีเชื้อสายจีน เพราะยังต้องใช้ในการพูดคุยกับอากงอาม่าที่ยังใช้ภาษาจีนได้ เลยเห็นคุณประโยชน์ของภาษาจีนอยู่บ้าง ความลำบากของการสื่อสารภาษาจีนนับเป็นอุปสรรคระหว่างคนต่างรุ่นเพราะไม่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากผู้ใหญ่รุ่นก่อน ๆ จึงขาดแรงกระตุ้นในการเรียนภาษาจีน

จากบทสัมภาษณ์พบว่า ครอบครัวที่คอยสนับสนุนผู้เรียนมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) ครอบครัวที่คอยสนับสนุนแบบไม่สร้างแรงกดดัน และ 2) ครอบครัวที่สนับสนุน แต่สร้างแรงกดดัน ย่อมบ่งชี้ได้ว่าครอบครัวในแบบแรกย่อมมีโอกาสสร้างผลสัมฤทธิ์ในการเรียนให้ผู้เรียนได้ดีกว่าแบบที่สอง การสนับสนุนที่ดีจากครอบครัว นับเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ช่วยเสริมแรงทางบวกต่อการเรียนภาษาจีนของผู้เรียนให้ไปสู่เป้าหมายได้ (ชัยวุฒิ คูอาริยะกุล และพีรพงศ์ ทิพนาค (2558) ดังที่ McClelland, D. C. (1985) กล่าวว่า ครอบครัวเป็นหนึ่งในคุณลักษณะแวดล้อมที่สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนได้ เป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่ส่งผลเชิงบวกต่อการเรียนโดยตรง และยังสัมพันธ์กับการใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียนด้วย การสนับสนุนที่ดีจากครอบครัวจึงมีค่าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าครูผู้สอน เพราะสองส่วนนี้ถือเป็นปัจจัยแวดล้อมที่คอยเสริมสร้างทัศนคติและช่วยชี้แนะแนวทางการเรียนภาษาจีนให้แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง

7. แรงจูงใจด้านบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า เพื่อนหรือรุ่นพี่ที่ประสบความสำเร็จด้านภาษาจีนไม่ได้ช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนให้แก่ผู้เรียนได้มากนักหากเทียบกับการสนับสนุนจากพ่อแม่หรือคนในครอบครัว รวมทั้งบุคคลเชื้อชาติอื่นที่ไม่ใช่ชาวจีนแต่มีชื่อเสียงก็ยังไมอาจกระตุ้นให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนให้เกิดขึ้นได้ แต่ก็มีผู้เรียนที่ยังได้รับแรงกระตุ้นจากบุคคลกลุ่มนี้

บทสัมภาษณ์บางส่วนของผู้เรียนที่มองว่า “ผู้เรียนชอบศิลปินจีนที่พูดภาษาจีน” พอละสร้างข้อสันนิษฐานได้ว่า ผู้เรียนให้ความสำคัญกับการใช้ภาษาที่ยึดโยงกับ “เชื้อชาติจีน” หรือ “สัญชาติจีน” ของบุคคลต้นแบบในการเป็น “ภาษาจีนจากคนจีนแท้ ๆ” สะท้อนถึงการเรียนรู้ผ่าน

ตัวแบบที่มีชีวิต (Live Model) ที่สังเกตประสบการณ์ของผู้อื่นแล้วนำมาสร้างกำลังใจให้ตนรับรู้ว่าคุณเองก็มีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ถ้าพยายามอย่างไม่ย่อท้อ (ภาสิต ศิริเทศ และ ณพวิทย์ ธรรมสีหา, 2562) เป็นการเสริมแรงทางบวกตามทฤษฎีของ Bandura, A. (Newman, B. M. & Newman, P. R., 2007) ปัจจัยสำคัญอยู่ที่การอาศัยกระบวนการหลายขั้นตอนกว่าการเรียนรู้ตามตัวแบบจะครบถ้วนสมบูรณ์ โดยเริ่มจากที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความสนใจในภาษาจีนก่อน เป็นความสนใจส่วนตัวที่จะช่วยให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ผู้เรียนจะเรียนภาษาจีนได้ดีเพียงใดจุดเริ่มต้นจะเริ่มจากตรงนี้ เมื่อเกิดความสนใจจนกระทั่งเริ่มเรียนภาษาจีนแล้ว ผู้เรียนจะเก็บและจดจำในสิ่งที่เรียนรู้ต่าง ๆ เอาไว้ทั้งในเรื่องทักษะและเนื้อหา ซึ่งจะครอบคลุมแรงจูงใจระดับสถานการณ์ในการเรียนทั้ง 3 องค์ประกอบของ Dörnyei, Z. (1994) เพราะในขั้นนี้เองที่ผู้เรียนจะพบเจอทั้งเนื้อหาครูผู้สอน และรูปแบบการเรียน จึงนับว่าเป็นอีกขั้นที่สำคัญมากที่ผู้เรียนจำเป็นต้องอาศัยความวิริยะอุตสาหะ ต่อมาเมื่อผู้เรียนได้ไปศึกษาตัวแบบแล้วก็จะเกิดการทำตามซ้ำ ๆ ทั้งในเชิงการเรียนรู้และการฝึกฝนจนชำนาญในทุกทักษะ (สุภัสสรา จตุโชคอุดม, 2564) ในประเด็นนี้จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า หากต้นแบบที่ผู้เรียนยึดถือนั้นเป็นตัวอย่างที่ดีก็มีโอกาสทำให้ผู้เรียนประสบผลที่ดีในการเรียนด้วย แต่ถ้าหากตัวแบบที่ผู้เรียนเลือกนั้นมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ก็มีความเสี่ยงต่อตัวผู้เรียนเช่นกัน

นอกจากนี้การที่ผู้เรียนเป็นคนรุ่น Gen Z ที่ใช้สมาร์ทโฟนในชีวิตประจำวันจนเปรียบเสมือนว่าเครื่องมือดังกล่าวเป็นอวัยวะหนึ่งของคนรุ่นนี้ การเข้าถึงและเข้าใจคน Gen Z จึงต้องอาศัยการปรับตัวของคน Gen อื่นด้วยถึงจะสร้างแนวทางการเรียนรู้ที่เอื้อต่อคน Gen Z ได้ ทั้งการเข้าใจความแตกต่างของคนต่างรุ่น การชื่นชมจุดดี และการปรับวิธีการสื่อสารให้เหมาะสม (โพสตุญญ์, 2562) สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์จากทั้งข้อมูลสถิติและข้อมูลบทสัมภาษณ์ที่มาจากกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง ทำให้เราเข้าใจว่าแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยเหล่านี้จะดำเนินไปอย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ ต้องอาศัยการส่งเสริมหรือสนับสนุนกันอย่างเหมาะสมทั้งในด้านตัวผู้เรียน ครูผู้สอน โรงเรียน หลักสูตร สื่อการสอน นโยบายทางการศึกษา รวมถึงสภาพสังคมที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ต่อไป ที่สำคัญคือ เมื่อผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนขึ้นมาแล้ว ผู้คนที่ช่วยชี้แนะแนวทางหรือผู้ที่คอยสนับสนุนก็ยังต้องช่วยผลักดันให้แรงจูงใจที่ผู้เรียนมีอยู่นั้นไม่มอดดับลง และช่วยต่อยอดให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐหรือเอกชนสามารถสนับสนุนด้านสื่อหรืออุปกรณ์การเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาจีนที่ทันสมัยให้แก่โรงเรียนที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาจีน เพื่อให้ครูผู้สอนนำไปประยุกต์ใช้ในบทเรียนได้

2. โรงเรียนที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาจีนควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้ตอบโจทย์และเหมาะสมต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ และควรมีนโยบายส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาของจีน เช่น การจัดโครงการแลกเปลี่ยนภาษาและวัฒนธรรมจีน การให้ทุนการศึกษาต่อที่ประเทศจีน เพื่อช่วยสร้างแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนของผู้เรียนให้เพิ่มพูนมากขึ้น รวมถึงกำหนดคุณลักษณะของครูผู้สอนที่มีความพร้อมทั้งในด้านบุคลิกภาพและความรู้ความสามารถ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้เรียน

3. ครูผู้สอนควรพัฒนาบุคลิกภาพและศักยภาพของตน ทั้งความสามารถในด้านการสอน การออกแบบการเรียนรู้ และการจัดทำสื่อการสอนที่ทันสมัยเท่าทันเหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อสร้างความน่าสนใจและช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอนวิชาภาษาจีนสามารถใช้ข้อมูลจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นแนวทางในการออกแบบการเรียนรู้หรือพัฒนาบทเรียนวิชาภาษาจีนให้เหมาะสมกับผู้เรียนได้หลายระดับ รองรับกับความสนใจของผู้เรียนที่หลากหลาย

2. ครูผู้สอนวิชาอื่น ๆ ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นแนวทางในการศึกษาแรงจูงใจในการเรียนวิชาอื่น ๆ ได้ อาทิ วิชาที่เกี่ยวกับด้านภาษา ด้านสังคม เพราะปัจจัยในแต่ละด้านอาจส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนแต่ละวิชาที่ไม่เหมือนกัน อีกทั้งยังใช้ต่อยอดการศึกษาแรงจูงใจของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษาซึ่งมีศาสตร์หลากหลายแขนงที่แรงจูงใจของผู้เรียนในแต่ละศาสตร์อาจมีความแตกต่างกันได้

3. ครอบครัวและคนรอบข้างผู้เรียนสามารถเป็นผู้สนับสนุนที่ดีที่จะช่วยเสริมแรงทางบวกให้แก่ผู้เรียนได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยประเภททุนสนับสนุนโครงการวิจัยด้านวิทยาการการเรียนรู้และนวัตกรรมการศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 จากกองทุนวิจัยคณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามสัญญาเลขที่ วน001/2567

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). *อว. ผลักดันการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาจีนในไทยเพื่อเชื่อมมิตรภาพและความร่วมมือระหว่างไทย-จีน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.mhesi.go.th/index.php/en/news-and-announce-all/news-all/executive-ps-news/5354-2021-12-17-07-23-06.html>
- กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์. (2565). *ซีรีส์ช่วยกับช่องทางในการขับเคลื่อนความหลากหลายทางเพศ*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thaimediafund.or.th/20220609-2/>
- ขวัญดาว มาอยู่, นภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี, โชติวัน แยมขยาย และมุทิตา สัตถุศาสน์. (2563). การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรายวิชาการแปลภาษาจีนเป็นภาษาไทยของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา, *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 7(2), 200-208.
- จรี สุขชนวนิช. (2557). *Hello AEC จีน*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดีการพิมพ์.
- ชวิศา พิศาลวัชรินทร์ และเกษมา สุวรรณรักษ์. (2563). การศึกษาแรงจูงใจของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในการเรียนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนกวดวิชา. *วารสารสิทธิปริทัศน์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต*, 34(110), 92-94.
- ชัยวุฒิ คูอาริยะกุล และพีรพงศ์ ทิพนาค. (2558). คุณลักษณะที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเรียนการสอนภาษาจีนในสถานศึกษาเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 4(2), 224-235.
- ถาวร สิกขโกศล. (2558). *ภาษา อักษร และคำคม สุภาษิตจีน*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ทัศนีย์ จันติยะ, สุภิญญา ปัญญาสิทธิ์ และจิราภรณ์ กาแก้ว. (2560). การศึกษาแรงจูงใจในการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิตสาขาวิชาภาษาอังกฤษศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 14: ตามรอยพระยุคลบาท เกษตรศาสตร์กำแพงแสน* (น. 1078-1087). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ไทยรัฐออนไลน์. (2567). *Black Myth: Wukong สัมผัสตำนานไซอิ๋วผ่านเกมแอ็กชันฟอร์มยักษ์*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/2809168>

- ปุนญิตา คงทน. (2561). สภาพและปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อแรงจูงใจในการเรียนภาษาจีนของนักเรียนไทยที่ประเทศจีน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 8(1), 23-29.
- เพ็ญ ลีถิง. (2557). ปัจจัยที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนวิชาภาษาจีนของนักศึกษามหาวิทยาลัยสยาม. *วารสารกระแสนวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสยาม*, 15(28), 27-38.
- พรพรรณ จันทโรนานนท์. (2550). *มังกรก๊าก เรียนภาษาจีนจากเรื่องชวนหัว*. กรุงเทพฯ : วิทย์พัฒนา.
- โพสต์ทูเดย์. (2562). *เข้าใจความต่างคน 4 เจเนอเรชั่น*. เข้าถึงได้จาก <https://www.posttoday.com/lifestyle/587633>
- ภาสิต ศิริเทศ และณพวิทย์ ธรรมสีหา. (2562). ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเองกับพฤติกรรมดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 20(2), 58-65.
- โมลี สุทธิโมลีโพธิ. (2543). ลักษณะของบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์. *วารสารพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 5(2), 14-15.
- ยุพกา พุกขิมา, กนกพร นุ่มทอง และสร้อยสุดา ณ ระนอง. (2556). ความนิยมในการเรียนภาษาญี่ปุ่นและภาษาจีนของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: แรงจูงใจต่างกันอย่างไร. *วารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 40(1), 27-40.
- สุภัทสร จตุโชคอุดม. (2564). *ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม: การเรียนรู้ผ่านตัวแบบ (Modeling)*. เข้าถึงได้จาก <https://anyflip.com/kpjios/qavc/basic>
- อุดม รัตนอัมพรโสภณ. (2567). *การใช้การจูงใจในการออกแบบการสอน*. เข้าถึงได้จาก <https://udom2.fortune city.ws/motivation%26design.htm>
- Berlitz. (2566). *The most spoken languages in the world 2023*. Retrieved from <https://berlitzthailandonline.com/th/blogs/exclusive-articles/most-spoken-languages>
- Dörnyei, Z. (1994). Motivation and motivating in the foreign language classroom. *Modern Language Journal*, 78(3), 273-284.
- Gardner, R. C. & Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and motivation in second language learning*. Rowley, MA: Newbury House Publishers.
- Internetworldstats. (2020). *Usage and Population Statistics*. Retrieved from <https://www.internetworldstats.com/stats7.htm>
- McClelland, D.C. (1985). *Human motivation*. Chicago: Scott Foresman.

Newman, B. M., & Newman, P. R. (2007). *Theories of Human Development*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Spaulding, C. L. (1992). *Interactive effects of computer network and student characteristics on students' writing and collaborating*. Chicago: American Educational Research Association.

คุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบาง ตะลุมพอ ตำบลขนานนก อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Quality of Public Service of Ban Bang Ta Lum Por Subdistrict Health
Promoting Hospital, Khanab Nak Subdistrict, Pak Phanang District,
Nakhon Si Thammarat Province

ชนากานต์ เกิดกลิ่นหอม¹ และราเชนทร์ นพณัฐวงศ์²
Chanakan Kerdklinhom and Rachen Noppanatwongsakorn

Received: December 29, 2024

Revised: June 05, 2025

Accepted: October 21, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอ ตำบลขนานนก อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มารับบริการประเภทผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอ ตำบลขนานนก อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีต่อคุณภาพการให้บริการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ และรายได้ ประชากร ได้แก่ ผู้รับบริการทั้งเพศชายและหญิง อายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 295 คน เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ แบบสอบถามมีค่า IOC มากกว่า 0.5 (ค่าความตรงเท่ากับ 0.85 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าที และค่าความแปรปรวนทางเดียว ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอ โดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.57$) รองลงมา คือ ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ ($\mu = 4.41$) ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ ($\mu = 4.3$) ด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ

¹⁻² มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์; Southeast Asia University

Corresponding author, e-mail: chanakan.ker@mahidol.ac.th

($\mu = 4.18$) และด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ($\mu = 3.98$) อยู่ในระดับมากตามลำดับ 2) ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประชาชนที่มารับบริการประเภทผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และรายได้แตกต่างกันมีความเห็นต่อคุณภาพการให้บริการไม่แตกต่างกัน ส่วนประชาชนที่มารับบริการ ที่มีเพศ อายุ และอาชีพ แตกต่างก็มีความเห็นต่อคุณภาพการให้บริการแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การบริการ, คุณภาพ, โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the quality level of public health services of Ban Bang Ta Lum Por Subdistrict Health Promoting Hospital, Khanab Nak Subdistrict, Pak Phanang District, Nakhon Si Thammarat Province; and 2) to compare the opinions of outpatients at Ban Bang Ta Lum Por Subdistrict Health Promoting Hospital regarding the quality of services categorized by personal factors: gender, age, marital status, education, occupation, and income. The population consisted of 295 male and female patients aged 18 years and older. This was a quantitative research using a questionnaire with an IOC value greater than 0.5 (validity coefficient = 0.85 and reliability coefficient = 0.91). Data were analyzed using descriptive statistics including frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and one-way ANOVA. The research findings revealed that 1) the overall quality of public services of Ban Bang Ta Lum Por Subdistrict Health Promoting Hospital was at a high level. Considering each aspect individually, the aspect of knowing and understanding service recipients was at the highest level ($\mu = 4.57$), followed by the tangibility of services ($\mu = 4.41$), responsiveness to service recipients ($\mu = 4.3$), providing confidence to service recipients ($\mu = 4.18$), and reliability ($\mu = 3.98$), all at a high level, respectively; 2) personal factors affecting the quality of public services of

Ban Bang Ta Lum Por Subdistrict Health Promoting Hospital, Khanab Nak Subdistrict, Pak Phanang District, Nakhon Si Thammarat Province showed that outpatients with different marital statuses, education levels, and incomes did not have significantly different opinions regarding the quality of services. However, people receiving services who differ in gender, age, and occupation had statistically significant differences in their opinions regarding the quality of services at the .05 level.

Keywords: service, quality, Subdistrict Health Promoting Hospital

บทนำ

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เดิมเรียกว่า สถานีอนามัยหรือศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งเป็นสถานพยาบาลประจำตำบลให้บริการสาธารณสุขระดับปฐมภูมิ ได้รับการยกฐานะจากสถานีอนามัย หรือศูนย์สุขภาพชุมชน ตามนโยบายของรัฐบาล เมื่อปี พ.ศ. 2552 มีหน้าที่ให้บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ การรักษาพยาบาล การป้องกันควบคุมโรค การฟื้นฟูสุขภาพ การดูแลผู้พิการ การอนามัยสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนวิชาการ การบริหารและธุรการ รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินงานด้านสาธารณสุขและพัฒนาชุมชน การวางแผนแก้ไขปัญหาสาธารณสุขได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทั้งความต้องการประชาชนแต่ละท้องที่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ครอบคลุมกลุ่มประชากรในพื้นที่ 5 หมู่บ้านและพื้นที่บริเวณใกล้เคียง การบริการยังไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลการดำเนินงานที่ดีพอและเพียงพอสำหรับความต้องการของประชาชน ยังขาดความคล่องตัวในการจัดการด้านงบประมาณ และข้อจำกัดในการพัฒนาคุณภาพของหน่วยบริการปฐมภูมิ ด้านผลลัพธ์การให้บริการ พบว่าประชาชนมีแนวโน้มเชื่อมั่นและใช้บริการที่หน่วยบริการปฐมภูมิเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเข้าถึงได้ง่าย ประชาชนที่อยู่ห่างไกลโรงพยาบาลส่วนใหญ่ใช้บริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมากที่สุด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลดังกล่าวทั้ง 5 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 ความเป็นรูปธรรมของบริการ (Tangibility) มิติที่ 2 ความเชื่อถือไว้วางใจได้ (Reliability) มิติที่ 3 การตอบสนองต่อผู้รับบริการ (Responsiveness) มิติที่ 4 การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ (Assurance) มิติที่ 5 การรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาเสนอผู้บริหารที่เกี่ยวข้องพิจารณา กำหนดเป็นนโยบายเพื่อปรับปรุง พัฒนาแนวทาง

คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพองให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลในด้านการให้บริการแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล, 2566)

คุณภาพการให้บริการเป็นการบริการที่ดีมีคุณภาพและเป็นที่พึงพอใจของผู้รับบริการ อาศัยหลักการในการให้บริการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการ โดยวิธีการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีของนักจิตวิทยาและศาสตร์สาขาต่างๆ มาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อที่จะเสริมสร้างกลยุทธ์ ในการให้บริการและการพัฒนาทักษะการให้บริการให้เกิดประสิทธิภาพ สามารถบรรลุเป้าหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ผู้รับบริการ (สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์การมหาชน), 2565) การนำแนวคิดทฤษฎีคุณภาพการบริการของ Parasuraman และคณะมาพัฒนาเป็นเครื่องมือประเมินคุณภาพบริการที่เรียกว่า “SERVQUAL” ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรมของบริการ ความน่าเชื่อถือ หรือไว้วางใจได้ ความน่าเชื่อถือ หรือไว้วางใจได้ การให้ความมั่นใจ และการเข้าใจการรับรู้ความต้องการของผู้รับบริการ โดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการให้บริการ ได้แก่ ความคาดหวังของผู้รับบริการ การรับรู้กับคุณภาพการให้บริการ และประสบการณ์ในอดีตที่เกี่ยวกับการรับบริการ ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ ในแต่ละสถานการณ์และพฤติกรรมที่ผู้ให้บริการแสดงออกมา (Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry, I. L., 1985)

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง มีขนาดเล็ก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง มีกลุ่มประชากรที่รับผิดชอบจำนวน 2,064 คน (จำนวน 906 หลังคาเรือน) จำนวน 5 หมู่บ้าน 4 โรงเรียน มีนักเรียน จำนวน 225 คน มีกลุ่มประชากรอายุมากกว่า 60 ปีจำนวน 546 คน กลุ่มประชากรอายุน้อยกว่า 5 ปีจำนวน 87 คน มีอาสาสมัครประจำครอบครัว (อสค.) จำนวน 65 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ทำนาปลูกข้าว ด้านปศุสัตว์ เลี้ยงสัตว์ไว้จำหน่าย เช่น โค สุกร และเลี้ยงไว้บริโภค เช่น ไก่ เป็ด ด้านประมง มีการเลี้ยงปลา กุ้งขาว และกุ้งกุลาดำ มีหน่วยบริการ ได้แก่ คลินิกผู้ป่วยนอกทั่วไป คลินิกพิเศษ (โรคเรื้อรัง) คลินิกสุขภาพเด็กดี คลินิกวางแผนครอบครัว คลินิกอนามัยแม่และเด็ก (ฝากครรภ์) การให้บริการนอกหน่วยบริการ ได้แก่ การเยี่ยมแม่และเด็ก เยี่ยมผู้ป่วยติดบ้าน, ติดเตียง, ผู้สูงอายุ, ผู้พิการ, ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง งานควบคุมโรคระบาด งานอนามัยโรงเรียน งานคุ้มครองผู้บริโภค และงานคัดกรองสุขภาพ (หน่วยบริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก, 2567)

ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการให้บริการประชาชนทางด้านสาธารณสุขในปัจจุบัน โดยเฉพาะการบริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เนื่องจากเป็นระบบบริการสาธารณสุขระดับต้น ประชาชนเข้าถึงได้และมีการใช้บริการที่เพิ่มขึ้น จึงทำการศึกษาวิจัยเรื่องคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำข้อมูลคุณภาพการให้บริการและความพึงพอใจของประชาชนเสนอผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการบริการให้มีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับ ประชาชนมีความเชื่อมั่นและพึงพอใจ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มารับบริการประเภทผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีต่อคุณภาพการให้บริการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ และรายได้

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้ง 5 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 ความเป็นรูปธรรมของบริการ (Tangibility) มิติที่ 2 ความเชื่อถือไว้วางใจได้ (Reliability) มิติที่ 3 การตอบสนองต่อผู้รับบริการ (Responsiveness) มิติที่ 4 การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ (Assurance) มิติที่ 5 การรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มารับบริการประเภทผู้ป่วยนอกของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในช่วงเดือนกันยายน ถึงตุลาคม พ.ศ. 2567 จำนวน 295 คน โดยเก็บจากประชาชนที่มารับบริการในช่วงเวลาดังกล่าว (ไม่ใช้การสุ่มตัวอย่าง)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบแบบสอบถาม จำนวน 3 คน IOC มากกว่า 0.5 (ค่าความ

ตรง เท่ากับ 0.85 และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.91) แบบสอบถามใช้คำถาม 2 ประเภท คือ แบบสอบถามปลายปิดและแบบสอบถามปลายเปิด โครงสร้างแบบสอบถามแบ่ง ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัด นครศรีธรรมราชที่ครอบคลุมทั้ง 5 มิติ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open-Ended Question) ให้ ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นถึงคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลเพิ่มเติม เกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยประสานงานกับพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลบ้านบางตะลุมพองขอให้เป็นผู้ช่วยเก็บข้อมูลโดยชี้แจงการดำเนินการและขั้นตอนการเก็บ ข้อมูลการวิจัย ให้ยึดหลักพิทักษ์สิทธิของกลุ่มประชากรที่มารับบริการประเภทผู้ป่วยนอกของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง จำนวน 295 คน และขอความร่วมมือในการ ตอบแบบสอบถามด้วยความสมัครใจ ใช้เวลาตอบแบบสอบถามประมาณ 20-30 นาที พร้อมเปิด โอกาสให้ซักถาม เสร็จแล้วให้พยาบาลวิชาชีพตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ทันที กล่าวขอบคุณ และนำใส่ซอง รวบรวมแบบสอบถามส่งคืนให้ผู้วิจัย

การวิจัยนี้ใช้ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean: μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: σ) เพื่อ อธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและระดับคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง

สำหรับ สถิติเชิงอนุมาน ใช้เพื่อทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความแตกต่างของความ คิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการ โดยใช้

1. การทดสอบค่าที (t-test) สำหรับเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มี เพศแตกต่างกัน

2. การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) สำหรับเปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้แตกต่างกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาประมวลผลและวิเคราะห์โดยใช้สถิติ SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ทางคอมพิวเตอร์ ประกอบด้วย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ใช้สถิติพื้นฐานหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอแบบความเรียง

2. ข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

3. ข้อมูลที่ได้จากข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไข คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามความคิดเห็นและรวบรวมข้อมูลตามประเด็น นำมาเรียบเรียงในรูปแบบการบรรยาย โดยการหาความถี่ (Frequency) แล้วนำเสนอแบบบรรยาย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “คุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลของประชาชนที่มารับบริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งหมดจำนวน 295 คน ส่วนใหญ่เป็นหญิงจำนวน 174 คน คิดเป็นร้อยละ 59.0 อายุ 40-49 ปี จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 27.1 มีสถานภาพสมรส จำนวน 160 คน คิดเป็นร้อยละ 54.2 มีระดับการศึกษาประถมศึกษาจำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 33.9 มีอาชีพเกษตรกรรวม จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 45.8 และมีรายได้ 10,000-20,000 บาท จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 45.8

2. ระดับคุณภาพการให้บริการ 5 ด้านของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนา อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยภาพรวมพบว่า ด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือค่าเฉลี่ยระดับมาก ได้แก่ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ ด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ และด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบเป็นดังนี้

2.1 ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ (Tangibility) โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมาก ($\mu = 4.41$, $\sigma = 0.42$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็น 3 อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก คือ เจ้าหน้าที่แต่งกายสะอาด เรียบร้อย บุคลิกภาพดี และสุภาพ ($\mu = 4.1$, $\sigma = 0.62$) รองลงมา คือ โรงพยาบาลมีอาคาร สถานที่ให้บริการ อุปกรณ์และเครื่องมือที่ทันสมัย ($\mu = 4.03$, $\sigma = 0.55$) และโรงพยาบาลมีสภาพแวดล้อม สถานที่ สะอาด มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีป้ายแนะนำขั้นตอนและจุดบริการชัดเจน ($\mu = 4.01$, $\sigma = 0.49$) ตามลำดับ

2.2 ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ (Reliability) โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมาก ($\mu = 3.98$, $\sigma = 0.56$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็น 3 อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก คือ เจ้าหน้าที่ให้การรักษาอย่างดี มีมาตรฐาน ถูกหลักวิชาการ ($\mu = 4.03$, $\sigma = 0.61$) รองลงมา คือ โรงพยาบาลมีการบริการครบถ้วนและตรงตามปัญหาสุขภาพของผู้รับบริการ ($\mu = 3.97$, $\sigma = 0.53$) และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลมีคุณภาพ เป็นที่ยอมรับทั่วไป ($\mu = 3.96$, $\sigma = 0.57$) ตามลำดับ

2.3 ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ (Responsiveness) โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมาก ($\mu = 4.3$, $\sigma = 0.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็น 3 อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก คือ เจ้าหน้าที่ให้บริการตรงเวลา ตามนัดหมาย ($\mu = 4.47$, $\sigma = 0.68$) รองลงมา คือ เจ้าหน้าที่ตอบสนองต่อความต้องการอย่างรวดเร็ว ($\mu = 4.29$, $\sigma = 0.72$) และระยะเวลาการรอคอยรับการตรวจรักษาน้อยกว่า 1 ชั่วโมง ($\mu = 4.25$, $\sigma = 0.62$) ตามลำดับ

2.4 ด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ (Assurance) โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมาก ($\mu = 4.14$, $\sigma = 0.55$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็น 3 อันดับแรก พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก คือ เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความเสมอภาค เป็นกันเอง บริการอย่างทั่วถึง ($\mu = 4.18$, $\sigma = 0.49$) รองลงมา คือ ผู้รับบริการสามารถเข้าถึงและติดต่อโรงพยาบาลได้ง่ายและสะดวก ($\mu = 4.16$, $\sigma = 0.62$) และผู้รับบริการมีความมั่นใจในการเข้ารับบริการที่โรงพยาบาล ($\mu = 4.12$, $\sigma = 0.54$) ตามลำดับ

2.5 ด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมากที่สุด ($\mu = 4.57$, $\sigma = 0.56$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็น 3 อันดับแรก พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด คือ เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม แจ่มใสพูดจาไพเราะ ใส่ใจในการบริการ ($\mu = 4.6$, $\sigma = 0.53$) รองลงมา คือเจ้าหน้าที่ใส่ใจ ให้เกียรติและเห็นความสำคัญของผู้รับบริการ ($\mu = 4.57$, $\sigma = 0.55$) และเจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ด้วยความเต็มใจ ($\mu = 4.56$, $\sigma = 0.59$) ตามลำดับ

3. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ และรายได้ มีผลต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบ ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

3.1 เพศแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบ แตกต่างกัน

3.2 อายุที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบแตกต่างกันในด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ ด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ และด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ ส่วนด้านความเป็นรูปธรรมของบริการมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

3.3 สถานภาพสมรสที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบ ไม่แตกต่างกัน

3.4 การศึกษาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบ ไม่แตกต่างกัน

3.5 อาชีพที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบแตกต่างกันในด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ และด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ ส่วนด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “คุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอบ ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ ด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ และด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ มีความคิดเห็นระดับมาก ตามลำดับ เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า

1.1 ความเป็นรูปธรรมของบริการ ประชาชนมีความคิดเห็นระดับมาก ทั้งนี้อาจเกิดจากประชาชนให้ความสำคัญกับความเป็นรูปธรรมของบริการในการสร้างความมั่นใจและความสะดวกสบายในการใช้บริการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความชัดเจนและคุณภาพของการให้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณก อนุธรรมธนกุล (2564) ที่พบว่า การบริการที่เป็นรูปธรรม เช่น อาคารที่สะอาด การจัดการอุปกรณ์และเครื่องมือทางการแพทย์ที่ครบครัน และการให้บริการที่มีระบบระเบียบ มีผลต่อความเชื่อมั่นและความพึงพอใจของผู้รับบริการ

1.2 ความเชื่อถือไว้วางใจได้ ประชาชนมีความมั่นใจและเชื่อมั่นต่อบริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในด้านความสามารถของผู้ให้บริการ การให้บริการที่ถูกต้อง ตรงตามความคาดหวังอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกุลจิตร รุญเจริญ (2564) ที่พบว่า ความเชื่อถือไว้วางใจได้ในการบริการ เช่น การรักษาความปลอดภัยในการดูแลผู้ป่วยและการบริการอย่างตรงต่อเวลา มีผลต่อความไว้วางใจและความพึงพอใจของผู้รับบริการ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ความน่าเชื่อถือของบริการ เช่น การดูแลที่เป็นมาตรฐาน ถูกหลักวิชาการ ได้รับการรักษาถูกต้องปลอดภัย มีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นใจให้กับผู้รับบริการ ความเชื่อมั่น และเป็นที่ยอมรับ จะเห็นได้ว่าความเชื่อถือไว้วางใจได้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความพึงพอใจและความเชื่อมั่นของผู้รับบริการ

1.3 การตอบสนองต่อผู้รับบริการ ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความรวดเร็ว ความตั้งใจ และความพร้อมในการให้บริการ พร้อมตอบคำถาม ความตรงต่อเวลา ความเพียงพอของผู้ให้บริการ และการตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการจะช่วยเพิ่มความพึงพอใจและความไว้วางใจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณก อนุธรรมธนกุล (2564) ที่พบว่า การตอบสนองที่รวดเร็ว เช่น การลดเวลารอคอย และการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยโดยทันที ช่วยสร้างความพึงพอใจและความประทับใจของประชาชนที่มาใช้บริการ

1.4 การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ ทำให้ผู้รับบริการรู้สึกมั่นใจในการรับบริการ เช่น ความรู้และทักษะของบุคลากร และการบริการที่สุภาพ ความเสมอภาคและทั่วถึง แสดงให้เห็นว่าการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่น

การแสดงถึงความเชี่ยวชาญ ความสุภาพ และทักษะการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทำให้ประชาชนมีความมั่นใจมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวนีย์ แก้วบุญเรือง (2565) ที่พบว่า เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และทักษะการสื่อสารที่ดีช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับผู้รับบริการ ทำให้ผู้รับบริการรู้สึกมั่นใจในการรักษา และการให้คำแนะนำแสดงถึงความสามารถและการปฏิบัติงานอย่างมืออาชีพช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้รับบริการ

1.5 การรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ ซึ่งหมายถึงการให้บริการที่มีความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ และการให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้รับบริการ พบว่าผู้รับบริการให้ความสำคัญกับการได้รับการดูแลที่มีความเข้าใจและใส่ใจในความต้องการส่วนตัว ช่วยให้ผู้รับบริการรู้สึกถึงความเป็นกันเองและความอบอุ่น ประชาชนรู้สึกพึงพอใจเมื่อตนได้รับการดูแลที่เป็นส่วนตัว เช่น การแสดงความเข้าใจ ความเห็นใจ และการให้คำปรึกษาอย่างใส่ใจ แสดงให้เห็นว่าการรู้จักและเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความพึงพอใจ มีส่วนช่วยให้ประชาชนรู้สึกได้รับการดูแลที่อบอุ่นและมีความเป็นมิตร สอดคล้องกับงานวิจัยของวิไลวรรณ พกนันท (2558) พบว่า ผู้รับบริการให้ความสำคัญกับการดูแลที่แสดงถึงความเอาใจใส่ในรายละเอียด เช่น การมีเวลาให้ผู้ป่วย การแสดงความอบอุ่น และการดูแลช่วยเหลือผู้ป่วยในทุกด้าน มีผลให้ผู้รับบริการรู้สึกได้รับการเอาใจใส่อย่างแท้จริง

2. ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชน ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ที่มีความคิดเห็นคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งพบว่า มีความคิดเห็นที่แตกต่างและไม่แตกต่างกัน โดยสรุปในภาพรวมได้ดังนี้

ประชาชนระหว่างหญิงและชายมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการแตกต่างกันอาจเกิดจากปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคม เช่น เพศหญิงให้ความสำคัญและคาดหวังกับการดูแลที่ใส่ใจ สุภาพ และความเข้าใจในความต้องการเฉพาะบุคคล ส่วนเพศชายให้ความสำคัญกับความรวดเร็วและตรงต่อเวลามากกว่าความละเอียดในบริการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเปรมฤดี ศิริคุปต์ และคณะ (2562) พบว่า เพศหญิงมักจะประเมินคุณภาพการบริการในด้านปฏิสัมพันธ์กับบุคลากรสูงกว่าเพศชาย ด้านอายุที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการด้านความเชื่อไว้วางใจได้ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ ด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ และด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการแตกต่างกัน เนื่องจากวัยหนุ่มสาว วัยทำงาน มีความคาดหวังในด้านความรวดเร็ว การตอบสนองที่ทันสมัย และการสื่อสารที่ตรงประเด็น วัยผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับความไวใจ ความใส่ใจ การพูดจาที่สุภาพมากกว่าความรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของ Jones, J. L. & Mahmood, T (2015) พบว่า กลุ่มอายุต่างกัันมีลำดับความสำคัญในคุณภาพการให้บริการแตกต่างกัน เช่น วัยทำงานให้ความสำคัญกับความรวดเร็วและการตอบสนอง ขณะที่ผู้สูงอายุเน้นสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจ ส่วนความคิดเห็นด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่วางไว้ ด้านสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการทุกด้านไม่แตกต่างกัน เนื่องจากประชาชนทุกสถานภาพมีความต้องการและคาดหวังที่คล้ายคลึงทุกสถานภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Brown, A. F., et al (2019) พบว่า สถานภาพสมรสไม่ได้มีผลต่อความพึงพอใจต่อบริการสุขภาพขั้นพื้นฐาน ด้านระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการทุกด้านไม่แตกต่างกัน อาจมีหลายปัจจัย ได้แก่ การให้บริการที่เป็นมาตรฐานและคุณภาพเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงระดับการศึกษา และความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ในชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและเกิดความพึงพอใจ รวมถึงการเข้าถึงข้อมูล ความรู้ที่ใกล้เคียงกัน ทำให้มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการบริการที่ไม่แตกต่างกัน ด้านอาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ ด้านความเชื่อถือว่าว่างใจได้ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการ และด้านการรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการแตกต่างกัน ส่วนด้านการให้ความเชื่อมั่นต่อผู้รับบริการ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องจากความคาดหวังบางอาชีพต่างกัน เช่น อาชีพรับจ้าง/พนักงาน คาดหวังต่อบริการที่รวดเร็ว ประหยัดเวลา ไม่กระทบกับการทำงาน ขณะที่อาชีพค้าขาย เกษตรกรรม อาจมีความพึงพอใจและมีการเข้าถึงความต้องการข้อมูลสุขภาพสูงกว่า ทั้งนี้ประสบการณ์ของแต่ละอาชีพมีผลต่อการประเมินคุณภาพการบริการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต่างกัน ด้านรายได้แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพการให้บริการทุกด้านไม่แตกต่างกันอาจเกิดจากปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น การให้บริการที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน การไม่เลือกปฏิบัติ การบริการด้านสุขภาพที่ไม่มีค่าใช้จ่ายหรือค่าใช้จ่ายต่ำ การเข้าถึงบริการอย่างสะดวกและเท่าเทียม และสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้รับบริการในชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาคุณภาพการให้บริการประชาชนของโรงพยาบาลของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอง ตำบลขนานนาบ อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้องค์ความรู้ สำคัญ ดังนี้ ระดับคุณภาพการให้บริการขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของประชาชนที่มาใช้บริการ ซึ่งผลการวิจัยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการให้บริการ ได้แก่ การรู้จักและเข้าใจผู้รับบริการ ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากการแสดงออกทางพฤติกรรมของผู้ให้บริการ เช่น สี

หน้า แวดตา การพูดจา ความสุภาพ ให้เกียรติ ให้ความสำคัญ และสนใจซักถาม ความเชื่อมั่นของประชาชน เช่น ประชาชนมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็น มีช่องทางการเข้าถึงบริการได้ง่าย ได้รับการบริการทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เป็นต้น การตอบสนองความต้องการ เช่น ความรวดเร็วในการเข้ารับบริการ ความตรงต่อเวลาของผู้ให้บริการ และจำนวนผู้ให้บริการที่เพียงพอ ความเป็นรูปธรรมของบริการ เช่น สถานที่ให้บริการ สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ เครื่องมือทันสมัย ภาพลักษณ์ของบุคลากรการแต่งกาย สะอาด เป็นระเบียบ และความเชื่อถือไว้วางใจได้ เช่น การได้รับการดูแลถูกต้อง ปลอดภัย มีประสิทธิภาพ และได้มาตรฐาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลควรมีการสร้างระบบด้านการให้บริการที่มีคุณภาพมาตรฐานการรักษาที่ชัดเจน รวมถึงการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของบุคลากรในการให้บริการที่มีคุณภาพสูงและมีความเป็นมาตรฐาน
2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ควรนำเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการข้อมูล และกระบวนการทำงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เช่น การใช้ระบบออนไลน์เพื่อให้การทำงานมีความรวดเร็วและแม่นยำมากขึ้น
3. หน่วยงานระบบสุขภาพขั้นพื้นฐานระดับชุมชน ควรพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเข้าถึงการบริการเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้ง่ายขึ้น เช่น การจัดบริการเคลื่อนที่ในชุมชน การให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริการผ่านสื่อสังคมออนไลน์
4. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ควรทำการสำรวจความพึงพอใจของผู้ใช้บริการอย่างสม่ำเสมอและใช้ข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงบริการ เช่น การจัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นและเปิดให้แสดงความคิดเห็นผ่านช่องทางออนไลน์
5. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ควรสร้างระบบตรวจสอบคุณภาพบริการที่มีประสิทธิภาพ เช่น เครื่องมือประเมินความเสี่ยงและการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้เรื่องการป้องกันความเสี่ยงในด้านสุขภาพ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. นำเสนอผลการวิจัยต่อหน่วยงานสาธารณสุขจังหวัดหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อพัฒนานโยบาย จัดทำแผนยุทธศาสตร์สำหรับการพัฒนาคุณภาพการให้บริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอกและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่
2. นำผลการวิจัยมาออกแบบกิจกรรมที่สร้างความร่วมมือระหว่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบางตะลุมพอกกับชุมชน เช่น จัดหน่วยให้บริการเคลื่อนที่ จัดกิจกรรมเดินวิ่งเพื่อสุขภาพ จัดประกวดกลุ่มประชาชนสุขภาพดี เป็นต้น
3. นำเสนอผลการวิจัยแก่ผู้บริหารในองค์กรด้านสาธารณสุขเพื่อส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาคุณภาพการให้บริการ พัฒนาบุคลากรด้านเพิ่มพูนความรู้ ทักษะวิชาชีพ และพฤติกรรมบริการ พร้อมจัดระบบการติดตามและประเมินผลที่ชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- กรกนก อนรรธนะกุล. (2564). การรับรู้แนวปฏิบัติและคุณภาพบริการของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการของงานทะเบียน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
- กุลจิตร รุญเจริญ. (2564). เปรียบเทียบปัจจัยคุณภาพบริการที่มีผลต่อความไว้วางใจของผู้รับบริการที่แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลศรีสะเกษ. วารสารศาสตร์สาธารณสุขและนวัตกรรม, 1(3), 34-49.
- เปรมฤดี ศิริคุปต์ และคณะ. (2562). การศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพการบริการด้วยระบบ SERVQUAL ของหน่วยจ่ายกลางโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์, วารสารโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์, 15(2), 55-68.
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.). (2566). ข้อมูลหน่วยบริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ด้านคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพของประชาชนโดยภาพรวม. (อัดสำเนา)
- วิไลวรรณ พกนันท. (2558). การรับรู้คุณภาพการบริการและความพึงพอใจในการใช้บริการ เอไอเอส พรีเมียม แอปพลิเคชันของผู้ใช้บริการเครือข่ายเอไอเอสในกรุงเทพมหานคร. (สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์การมหาชน). (2565). มาตรฐานโรงพยาบาลและบริการสุขภาพ ฉบับที่ 5. เข้าถึงได้จาก<https://backend.ha.or.th/fileupload/DOCUMENT/00148/77c77e3f-ed2f-41a9-90d4-22164a69a871.pdf>
- เสาวนีย์ แก้วบุญเรือง. (2565). การรับรู้ภาวะสุขภาพและคุณภาพการบริการของผู้รับบริการการตรวจสุขภาพประจำปี โรงพยาบาลหนองบัวลำภู. *วารสารการแพทย์โรงพยาบาลอุดรธานี*, 30(1), 68-79.
- หน่วยบริการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางตะลุมพอง ตำบลขนานนก. (2567). *ระบบสารสนเทศ ทรัพยากร สุขภาพ*. เข้าถึงได้จาก<http://gishealth.moph.go.th/pcu/admin/pcu.php?code=08912>
- Brown, A. F., et al. (2019). Structural Interventions to Reduce and Eliminate Health Disparities. *American Journal of Public Health*, 109(S1) , S72– S78. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304844>.
- Jones, J. L. & Mahmood, T. (2015). Service Quality Expectations: Exploring the Importance of SERVQUAL Dimensions from different nonprofit constituent groups. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 27(1) , 48- 69. <https://doi.org/10.1080/10495142.2014.925762>
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry, I. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41-50.

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลอง
เชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

Developing Model-Based Learning Activities Combined with PhET
Interactive Simulations to Promote Modeling Skills
on Ray Optics for Mathayom Suksa 5 Students

ปิยะพงษ์ ดีนุช¹ และน้ำทิพย์ องอาจวานิชย์²

Piyapong Deenuch and Namthip Ongardwanich

Received: April 13, 2025

Revised: May 25, 2025

Accepted: June 21, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 75/75 2) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET โดยดำเนินการศึกษาตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 40 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าประสิทธิภาพ E_1/E_2 และการทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระต่อกัน ผลการวิจัย พบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดและมีประสิทธิภาพเท่ากับ 76.56/77.60 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้ 2)

¹⁻² มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

Corresponding author, e-mail: piyapongd66@nu.ac.th, Tel. 088-4215797

นักเรียนมีทักษะการสร้างแบบจำลองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนและสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน, สถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET, ทักษะการสร้างแบบจำลอง

Abstract

The purposes of this research article were 1) to create and evaluate the effectiveness of learning activities based on the 75/75 effectiveness criterion; 2) to study the impact of the learning activities; and 3) to study student satisfaction with the learning activities using model-based learning combined with interactive PhET simulations. The study was conducted using a research and development process. The sample consisted of 40 Mathayom Suksa 5/2 students, second semester, academic year 2024, at Stri Nakhon Sawan School, Nakhon Sawan Province, selected using simple random sampling with the classroom as the sampling unit. The instruments used included lesson plans, an evaluation form for the suitability of the learning activities and lesson plans, a modeling skills test on Ray Optics, and a questionnaire on student satisfaction with the learning activities. The statistics used for data analysis included mean, standard deviation, efficiency values E1/E2, and independent t-tests. The research findings revealed that 1) the overall learning activities were highly appropriate and had an efficiency of 76.56/77.60, meeting the established efficiency criteria; 2) students' post-test modeling skills were significantly higher than their pre-test skills and exceeded the 75% criterion at the .01 statistical significance level; 3) students showed the highest level of satisfaction with the learning activities using model-based learning combined with PhET interactive simulations.

Keywords: Model-based learning activities, PhET interactive simulations, Modeling skills

บทนำ

สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญพื้นฐานของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนั้นการนำความรู้และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์และจิตวิทยาศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โดยทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ที่สำคัญประกอบด้วย 14 ทักษะ เช่น ทักษะการสังเกต ทักษะการวัด ทักษะการลงความเห็นจากข้อมูล ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการพยากรณ์ ทักษะการตั้งสมมติฐาน ทักษะการกำหนดและควบคุมตัวแปร ทักษะการทดลอง และทักษะการสร้างแบบจำลอง เป็นต้น ซึ่งฟิสิกส์ถือเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันและเป็นพื้นฐานของเทคโนโลยี การเรียนฟิสิกส์จึงควรพัฒนากระบวนการคิด มีจิตวิทยาศาสตร์ มีจริยธรรมและสามารถแก้ปัญหาได้

อย่างไรก็ตามผลคะแนน O-NET วิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ระหว่างปี 2563-2566 มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 ซึ่งต่ำกว่าเป้าหมายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติที่กำหนดไว้ (สถาบันการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2563-2566) ประกอบกับการจัดการเรียนการสอนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 ที่ผ่านมานั้น พบว่าผลคะแนนการทดสอบท้ายบทเรียน ผลคะแนนการทดสอบกลางภาคในรายวิชาฟิสิกส์เพิ่มเติม 3 สามารถจัดกลุ่มนักเรียนตามผลคะแนนได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคะแนนสูง กลุ่มคะแนนปานกลาง และกลุ่มคะแนนต่ำ โดยนักเรียนส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มคะแนนต่ำ ซึ่งจากประสบการณ์ในการสอนฟิสิกส์ของผู้วิจัย โดยการสังเกตพฤติกรรมในการเรียนของนักเรียนในแต่ละคาบ การตรวจแบบฝึกหัด/การบ้าน การตรวจแบบทดสอบท้ายบทเรียน และการพูดคุยกับนักเรียนถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาในการแก้โจทย์ฟิสิกส์ โดยเฉพาะโจทย์ที่เป็นข้อความ ซึ่งต้องแปลงข้อมูลจากโจทย์ให้อยู่ในรูปของภาพหรือเหตุการณ์ทางธรรมชาติ นักเรียนมักไม่สามารถเริ่มต้นหรือดำเนินการแก้ปัญหาได้ เพราะขาดความเข้าใจในพื้นฐานทางฟิสิกส์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและไม่อยากเรียนฟิสิกส์

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับทักษะการสร้างแบบจำลอง (Formulating Models) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนสามารถแปลงข้อมูลหรือแนวคิดนามธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้นในรูปของภาพ วัตถุ หรือสัญลักษณ์ โดยอ้างอิงจาก J.K. Gilbert (2004) ที่เสนอว่าแบบจำลองเป็นเครื่องมือสำคัญของนักวิทยาศาสตร์ทั้งในการอธิบายและสื่อสารปรากฏการณ์ในธรรมชาติ หนึ่งในแนวทางที่น่าสนใจคือการจัดการเรียนรู้แบบ Model-Based Learning (MBL) หรือการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน ซึ่งมุ่งเน้นให้นักเรียนคิดและปฏิบัติอย่างนักวิทยาศาสตร์ผ่านการสำรวจ การสร้างความเข้าใจ และการสื่อสารความคิดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ กราฟ หรือข้อความเพื่ออธิบายแนวคิดของตนเอง กระบวนการนี้ช่วยให้นักเรียนพัฒนาความเข้าใจที่ลึกซึ้งและต่อเนื่องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และอีกหนึ่งเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างแบบจำลอง คือ PhET Interactive Simulations ซึ่งเป็นโครงการจากมหาวิทยาลัยโคโลราโด สหรัฐอเมริกา ที่พัฒนาโปรแกรมจำลองสถานการณ์ทางวิทยาศาสตร์แบบอินเทอร์แอคทีฟ ซึ่งสามารถใช้งานฟรี ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ PhET มีสถานการณ์จำลองมากกว่า 160 เรื่อง แปลเป็นกว่า 95 ภาษา และมีบทเรียนการใช้งานกว่า 2992 บทเรียน ในวิชาฟิสิกส์ PhET แบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 หมวด เช่น 1) การเคลื่อนที่ 2) งานพลังงานและกำลัง 3) เสียงและคลื่น 4) อุณหพลศาสตร์และความร้อน 5) ไฟฟ้าและแม่เหล็ก 6) แสงและการแผ่รังสี และ 7) ปรากฏการณ์ควอนตัม โดยวัตถุประสงค์ของสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อ เชื่อมโยงแนวคิดทางฟิสิกส์กับปรากฏการณ์ในชีวิตจริง ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่เป็นนามธรรมผ่านการจำลองสถานการณ์เหมือนเกม กระตุ้นความสนใจและทำให้การเรียนรู้สนุกสนานยิ่งขึ้น

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญและต้องการที่จะพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET จะช่วยให้นักเรียนสามารถเกิดกระบวนการในความเข้าใจและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องแสงเชิงรังสีได้ โดยผ่านการฝึกพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผลและเชื่อมโยงไปสู่การอธิบาย ทดสอบ ประเมิน ปรับปรุง และขยายความคิดอย่างต่อเนื่อง และเมื่อนักเรียนสามารถสร้างแบบจำลองเรื่องแสงเชิงรังสีได้ ก็จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์เรื่องแสงเชิงรังสีได้ ก็จะช่วยให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ผู้สอนก็

สามารถนำผลที่ได้มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ในเรื่องอื่นๆ ให้น่าสนใจและมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 75/75
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET แบ่งเป็น
 - 2.1 เพื่อเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET
 - 2.2 เพื่อเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET กับเกณฑ์ร้อยละ 75
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามกระบวนการของการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 75/75

แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย

1. ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือที่ใช้
2. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/4 โรงเรียนสตรีศรีนครสวรรค์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการหาประสิทธิภาพแบบ 1:1 และ 1:4 จำนวน 3 คนและ 12 คน ตามลำดับ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เรื่อง แสงเชิงรังสี จำนวน 4 แผน แผนละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง

2. แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เรื่อง แสงเชิงรังสี

3. แบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี จำนวน 4 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

1.1 ติดต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

1.2 ดำเนินการขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจแก้ไขเครื่องมือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร

1.3 นำกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET พร้อมกับแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน โดยเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

1.4 นำแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำไปใช้ในการประเมินประสิทธิภาพต่อไป

2. การประเมินประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เรื่อง แสงเชิงรังสี

2.1 นำกิจกรรมการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/4 โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการหาประสิทธิภาพแบบ (1:1) จำนวน 3 คน

2.2 นำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไขและนำไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/4 โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการหาประสิทธิภาพกลุ่มเล็ก (1:4) จำนวน 12 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ 3 คน มาคำนวณหาค่าเฉลี่ยและค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำ คือ ต้องมีค่าเฉลี่ยมากกว่าหรือเท่ากับ 3.51 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานน้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.00
2. การประเมินประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ตามเกณฑ์ประสิทธิภาพโดยวิเคราะห์ตามสูตร E_1/E_2

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 สายวิทย์-คณิต จำนวน 5 ห้อง จำนวน 191 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 40 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เรื่อง แสงเชิงรังสี จำนวน 4 แผน แผนละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง
2. แบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี จำนวน 4 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อขออนุญาตหนังสือขอความร่วมมือในการทดลองใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ชี้แจงรายละเอียดและวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้เข้าใจถึงกระบวนการและขั้นตอนการเรียนการสอนในครั้งนี้
3. ทำการทดสอบก่อนเรียนโดยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี โดยใช้เวลาการทดสอบ 60 นาที

4. ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 4 แผน รวมเวลา 12 ชั่วโมง

5. ทำการทดสอบหลังเรียนโดยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี โดยใช้เวลาการทดสอบ 60 นาที (แบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลองเป็นชุดเดียวกันกับที่ใช้ทดสอบก่อนเรียน)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำกระดาษคำตอบของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการทำแบบวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ในรูปแบบของข้อสอบแบบสถานการณ์จำนวน 4 ข้อ มาตรวจให้คะแนน ซึ่งมีคะแนนเต็ม 16 คะแนน เพื่อวัดทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน

2. นำผลของคะแนนที่ตรวจแล้วมาเปรียบเทียบกับทักษะการสร้างแบบจำลอง เรื่อง แสงเชิงรังสี ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการทดสอบค่า t-test dependent (ปรกรณ์ ประจันบาน, 2552)

3. นำผลคะแนนทดสอบหลังเรียนมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 75 โดยการทดสอบค่า t-test one sample (ปรกรณ์ ประจันบาน, 2552)

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

แหล่งข้อมูล คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนสตรีนครสวรรค์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 40 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET จำนวน 5 ด้าน รวม 17 ข้อ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 เป็นต้นไปทุกข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามความพึงพอใจให้นักเรียนหลังจบกิจกรรม โดยใช้เวลาประมาณ 30 นาที

2. ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET แบ่งเป็น

2.1) ผลการเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET พบว่า คะแนนที่ได้จากการวัดทักษะการสร้างแบบจำลองหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองระหว่างก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

การทดสอบ	$\bar{X}$	S. D.	$\bar{D}$	S. D. _D	t	Sig. (1-tailed)
ก่อนเรียน	6.20	1.713	6.325	1.655	24.176**	<.001
หลังเรียน	12.53	1.339				

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.2) ผลเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET กับเกณฑ์ร้อยละ 75 พบว่า คะแนนที่ได้จากการวัดทักษะการสร้างแบบจำลองหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET กับเกณฑ์ร้อยละ 75

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S. D.	% of Mean	t	Sig. (1-tailed)
หลังเรียน	40	16	12.53	1.339	78.31	2.479**	.009

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิง

ปฏิสัมพันธ์ของ PhET เรื่อง แสงเชิงรังสี โดยภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S. D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้	4.77	0.45	มากที่สุด
2. ด้านเนื้อหาสาระของการจัดการเรียนรู้	4.79	0.44	มากที่สุด
3. ด้านสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้	4.80	0.43	มากที่สุด
4. ด้านการประเมินทักษะการสร้างแบบจำลอง	4.77	0.44	มากที่สุด
5. ด้านประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้	4.82	0.43	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	4.79	0.27	มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เรื่อง แสงเชิงรังสี อภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากผลการสร้างและหาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน โดยการตรวจความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนรู้และแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะผู้วิจัยได้พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งได้ดำเนินการตามกระบวนการของการวิจัยและพัฒนาตามขั้นตอนที่มีความน่าเชื่อถือ โดยได้ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ ศึกษาแนวคิดทฤษฎี รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน ศึกษาสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET แล้วจึงนำมาออกแบบขั้นของกิจกรรมการเรียนรู้ และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET แล้วจึงนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จากนั้นนำเครื่องมือวิจัยทั้งหมดส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสม จากนั้นนำกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ จากนั้นจึงนำไปทดลองใช้ครั้งที่ 2 กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 12 คน เพื่อหาประสิทธิภาพของ

กิจกรรมการเรียนรู้ทำให้ได้กิจกรรมที่มีคุณภาพ ซึ่งมีประสิทธิภาพโดยรวม เท่ากับ 76.56/77.60 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับวรรณชนก เปรมบุญ (2566) ได้ศึกษาการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน เรื่อง ระบบภูมิคุ้มกัน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงระบบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน เรื่อง ระบบภูมิคุ้มกัน มีผลการประเมินความเหมาะสมอยู่ที่ระดับมากที่สุด และมีประสิทธิภาพ 75.23/75.31 ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 75/75

2. จากผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ได้ผลดังนี้ 2.1) ผลการเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลอง ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET พบว่า คะแนนที่ได้จากการวัดทักษะการสร้างแบบจำลองหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 2.2) ผลการเปรียบเทียบทักษะการสร้างแบบจำลองหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET กับเกณฑ์ร้อยละ 75 พบว่า มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 12.53 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 78.31 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับกานต์ชนก จันทฤทธิ์ (2565) ได้ศึกษาการพัฒนา กิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง สารอาหารและสารเคมีในสิ่งมีชีวิต ซึ่งพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้เป็นเพราะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดทักษะการสร้างแบบจำลอง โดยเฉพาะขั้นตอนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอนพร้อมทั้งสอดแทรกสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เข้าร่วมด้วย ยิ่งช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเห็นภาพปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งได้ลำดับขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นตอนสนองต่องานที่ได้รับ โดยในขั้นนี้ผู้สอนจะนำเสนอสถานการณ์ผ่านการยกตัวอย่าง การเกิดภาพจากเลนส์บางและการเกิดภาพจากกระจกเงาทรงกลมในชีวิตประจำวัน แล้วให้นักเรียนได้ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบจำลองเชิงภาพ ผ่านสื่อการเรียนการสอนที่ผู้สอนสร้างขึ้นร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET พบว่า นักเรียนสามารถจำแนกสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันได้ว่าเกิดภาพจากอุปกรณ์ใด อีกทั้งยังเห็นรังสีของแสงจากสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ที่แสดงการเกิดภาพ สอดคล้องกับกนกภรณ์ ทรวดทรง (2563) ซึ่งพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีเสมือนจริง ช่วยให้นักเรียน

สามารถสร้างแบบจำลองทางความคิดของตนเองให้เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะด้านการสร้าง การประเมิน การปรับปรุง และการนำแบบจำลองไปใช้ได้ ขั้นที่ 2 ขั้นสร้างแบบจำลองเริ่มต้น โดยในขั้นนี้ผู้สอนมอบหมายให้นักเรียนนำข้อมูลทฤษฎีหรือหลักการที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์การเกิดภาพในลักษณะต่าง ๆ มาสร้างแบบจำลองเริ่มต้นที่แสดงถึงการเกิดภาพ โดยสื่อออกมาในรูปแบบของแบบจำลองเชิงภาพ ที่มีลักษณะเป็นแบบจำลอง 2 มิติ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สามารถเขียนรังสีของแสงแสดงการเกิดภาพได้ แต่ยังขาดตกบกพร่องเล็กน้อยในส่วนของการรังสีของแสงที่ต้องผ่านจุดโฟกัส ขนานแกนมุขสำคัญ และอื่นๆ ตามหลักการการเกิดภาพ สอดคล้องกับธีรดา ชาติวรรณ (2561) ซึ่งพบว่า ก่อนการจัดการเรียนรู้ นักเรียนส่วนใหญ่มีแบบจำลองทางความคิดที่ไม่สอดคล้องกับแบบจำลองทางวิทยาศาสตร์ (43.99%) รองลงมาอยู่ในกลุ่มแบบจำลองทางความคิดที่สมบูรณ์แต่ไม่ถูกต้อง (20.79%) อย่างไรก็ตามหลังจากการจัดการเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีการพัฒนาแบบจำลองทางความคิดที่ถูกต้องสมบูรณ์ทั้ง 3 หัวข้อย่อย (54.35%) รองลงมา มีแบบจำลองทางความคิดที่ถูกต้องแต่ไม่สมบูรณ์ (29.78%) ขั้นที่ 3 ขั้นนำไปใช้และประเมิน โดยในขั้นนี้ผู้สอนจะให้มีการนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้หน้าชั้นเรียน โดยใช้แบบจำลองเชิงรูปธรรมที่มีลักษณะเป็นแบบจำลอง 3 มิติ ที่นักเรียนสร้างขึ้นจากวัสดุทั่วไป ร่วมกับแบบจำลองเชิงภาษาในการทำความเข้าใจและให้เหตุผลถึงการเกิดภาพในลักษณะต่าง ๆ ของแบบจำลองที่สร้างขึ้น พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สามารถสร้างแบบจำลอง 3 มิติ ตามแบบจำลองเริ่มต้นที่ออกแบบไว้ได้ แต่ยังขาดตกบกพร่องเล็กน้อยในส่วนของการรายละเอียดที่ค่อนข้างสำคัญ เช่น ขนาดภาพ ตำแหน่งภาพ ชนิดของภาพ และอื่น ๆ ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิเสธแบบจำลองและปรับปรุงแบบจำลอง โดยในขั้นนี้ผู้สอนเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมชั้นได้สะท้อนความคิดและคำแนะนำที่มีต่อแบบจำลองของนักเรียน โดยผู้สอนมีหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกและให้คำแนะนำกับนักเรียนด้วย พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในจุดที่เพื่อนบกพร่อง พร้อมทั้งสามารถอธิบายเสริมและเติมเต็มให้กับเพื่อนกลุ่มอื่นได้ สอดคล้องกับกนกภรณ์ ทรวดทรง (2563) พบว่า ช่วยให้นักเรียนสามารถสร้างแบบจำลองทางความคิดของตนเองให้เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะด้านการสร้าง การประเมิน การปรับปรุง และการนำแบบจำลองไปใช้ได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับกานต์ชนก จันทฤทธิ์ (2565) ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง สารอาหารและสารเคมีในสิ่งมีชีวิต ซึ่งพบว่า คะแนนเฉลี่ยของการประเมินคุณภาพของแบบจำลองของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานเท่ากับ 4.47 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดี และผลการศึกษาทักษะกระบวนการการสร้างแบบจำลอง พบว่า คะแนนเฉลี่ยของการประเมินทักษะกระบวนการสร้างแบบจำลองด้านการสร้างและการใช้ของนักเรียนที่

ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานเท่ากับ 2.84 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดีและขั้นสุดท้าย ขั้นที่ 5 ขยายแบบจำลอง โดยในขั้นนี้ผู้สอนมอบหมายให้นักเรียนนำแบบจำลองเดิมไปพัฒนาเพิ่มเติม หรือนำไปใช้อธิบายแลกเปลี่ยนร่วมกับแบบจำลองของกลุ่มอื่น ๆ เพื่อขยายองค์ความรู้ให้กว้างขึ้น ชี้นำให้นักเรียนได้นำไปคิดว่ามีสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแบบจำลองปรากฏการณ์การเกิดภาพที่ตนเองทำมาอย่างไร พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยอมรับและพร้อมปรับปรุงแบบจำลองของตน รวมถึงยังมีการไปศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ให้ตนเอง และขยายความรู้ส่งต่อให้ผู้อื่น สอดคล้องกับกนกภรณ์ ทรวดทรง (2563) ซึ่งพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีเสมือนจริง ควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) สร้างแบบจำลอง 2) แสดงแบบจำลอง 3) ทดสอบแบบจำลอง 4) ประเมินแบบจำลอง โดยนำเทคโนโลยีเสมือนจริงไปใช้ในขั้น 3 เพื่อช่วยให้นักเรียนสามารถสร้างแบบจำลองทางความคิดของตนเองให้เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะด้านการสร้าง การประเมิน การปรับปรุง และการนำแบบจำลองไปใช้ได้ ซึ่งจากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานนั้นส่งผลต่อการเรียนของนักเรียนและทักษะทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ Haryadi, R. & Pujiastuti, H. (2020) ซึ่งได้สรุปไว้ว่าการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET เป็นการเรียนรู้เชิงโต้ตอบในการเรียนรู้ฟิสิกส์และสามารถพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนได้ และยังสอดคล้องกับ Verawati, N. N. S. P., Handriani, L. S. & Prahani, B. K. (2022) ซึ่งพบว่า ผลการทดสอบทางสถิติแสดงให้เห็นว่าคะแนนเฉลี่ยของผลการเรียนรู้ของนักเรียนก่อนและหลังการทดลอง จลนศาสตร์ของการเคลื่อนที่โดยใช้การจำลองเสมือนจริงของ PhET มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ผลการศึกษาครั้งนี้ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการนำแนวคิดทางฟิสิกส์ที่มีความหมายมากขึ้นในกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้อย่างกว้างขวางในการสอนฟิสิกส์ในห้องเรียน

3. จากผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET พบว่า โดยภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นถูกพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน และผู้สอนคอยอำนวยความสะดวกสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้มีความน่าสนใจ ให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สถานการณ์ที่กำหนดให้มาสร้างแบบจำลองเริ่มต้น จากนั้นสร้างแบบจำลอง 3 มิติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรับปรุงและพัฒนา อีกทั้งยังสอดคล้องกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นนามธรรมให้เห็นชัดเจนออกมาเป็นรูปธรรมและยังช่วยเพิ่มความน่าสนใจไปในกิจกรรมการ

เรียนรู้อีกด้วย สอดคล้องกับภัทรพร บุญรักษ์ (2565) ได้ศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน เรื่อง โครงสร้างอะตอมเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานอยู่ในระดับมากที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ถือเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความเข้าใจในทฤษฎีและปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม การนำแบบจำลองมาใช้ในการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจแนวคิดที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ผ่านการจำลองที่สามารถแสดงให้เห็นถึงการทำงานของระบบต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น การจำลองการเคลื่อนที่ของอนุภาค การทดลองในด้านไฟฟ้าหรือกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้การใช้แบบจำลองร่วมกับ PhET ยังส่งเสริมการคิดเชิงระบบของผู้เรียน เนื่องจากต้องคาดการณ์ผลลัพธ์จากการเปลี่ยนแปลงตัวแปรต่าง ๆ ในแบบจำลองและพิจารณาผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งในสาเหตุและผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ศึกษาผ่านเครื่องมือเหล่านี้ PhET ไม่เพียงแต่ช่วยในการเสริมสร้างความเข้าใจทางทฤษฎี แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาทักษะการทดลองและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เนื่องจากผู้เรียนสามารถโต้ตอบกับการจำลองและปรับตัวแปรต่าง ๆ ได้โดยตรง ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้จากการทดลองทำเอง โดยไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์จริง อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการศึกษา ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในยุคดิจิทัลและโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การเรียนรู้ในลักษณะนี้ยังช่วยกระตุ้นความสนใจและเพิ่มมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื่องจากการจำลองที่มีภาพกราฟิกหรือการจำลอง 3 มิติทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความน่าสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น

สุดท้ายการเรียนรู้ผ่าน PhET ยังสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความสามารถของแต่ละคน ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ในระดับที่ตนเองสามารถทำได้ และสามารถทดลองและสำรวจสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความต้องการของตนเอง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับ PhET จึงไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์ แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะและความสามารถต่าง ๆ ของผู้เรียนให้พร้อมรับกับโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรให้ความสำคัญและส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่หลากหลายที่สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับยุคสมัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การนำขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้ ควรใช้วิธีการสร้างแบบจำลองให้เข้ากับเนื้อหาในรายวิชา โดยเนื้อหาที่เหมาะสมกับกิจกรรมลักษณะนี้ควรเป็นเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นหรือทดลองได้อย่างชัดเจน จึงจะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการสร้างแบบจำลองเพื่อการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่งผลให้นักเรียนเข้าใจในเนื้อหานั้น ๆ มากขึ้น

2. การนำสถานการณ์จำลองเชิงปฏิสัมพันธ์ของ PhET ไปใช้ ควรศึกษาข้อจำกัดการใช้งานของตัวเว็บไซต์ ควรตรวจสอบความถูกต้องตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ก่อนนำไปใช้งานจริงกับเนื้อหาที่เลือกไว้

เอกสารอ้างอิง

- กนกภรณ์ ทรวดทรง. (2563). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีเสมือนจริง ที่ส่งเสริมทักษะการสร้างแบบจำลองและมโนทัศน์ เรื่อง สารละลาย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4*. (การค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กานต์ชนก จันทฤทธิ์. (2565). *การพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง สารอาหารและสารเคมีในสิ่งมีชีวิต*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ธีรตา ชาติวรรณ. (2561). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีเสมือนจริง เพื่อพัฒนาแบบจำลองทางความคิดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง พันธะโคเวเลนส์*. (การค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ปกรณ์ ประจัญบาน. (2552). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์.
- ภัทรพร บุญรักษ์. (2565). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน เรื่อง โครงสร้างอะตอมเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 19 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์* (น. 1164-1171), นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.
- วรรณชนก เปรมบุญ (2566). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แบบจำลองเป็นฐาน เรื่อง ระบบภูมิคุ้มกัน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงระบบ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สถาบันการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, (2563-2566). *รายงานและบทความวิชาการ*. เข้าถึงได้จาก <https://www.niets.or.th/th/catalog/view/497>
- Gilbert, J. K. (2004). Models and modelling: Routes to more authentic science education. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 2(2), 115-130.
- Haryadi, R. & Pujiastuti, H. (2020). PhET simulation software-based learning to improve science process skills. *Jurnal Paedagogy*, 10(3), 646.
- Verawati, N. N. S. P., Handriani, L. S. & Prahani, B. K. (2022). The experimental experience of motion kinematics in biology class using PhET virtual simulation and its impact on learning outcomes. *International Journal of Essential Competencies in Education*, 1(1), 11-17.

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบัน ขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย

Guidelines for Developing Global Leadership Competencies of Chinese
Directors of Confucius Institutes and Confucius Classrooms in Thailand

วนิชา อาแพงพันธ์¹ และนันทรัตน์ เจริญกุล²

Wanicha Arpangpan and Nantarat Charoenkul

Received: April 14, 2025

Revised: July 07, 2025

Accepted: July 08, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย และ 2) นำเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากร คือ ผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน จำนวน 16 คน และกลุ่มตัวอย่างอาจารย์/ครูชาวจีนประจำสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ จำนวน 78 คน รวมทั้งหมด 94 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแนวทาง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในลำดับแรก คือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้ในระดับสากล และความรู้ด้านเทคโนโลยี รองลงมาคือ ด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะการคิดเชิงซ้อน และด้านที่มีค่าดัชนีลำดับความต้องการจำเป็นน้อยที่สุด คือด้านลักษณะส่วน

¹⁻² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; Chulalongkorn University

Corresponding author, e-mail: wanicha.a@chula.ac.th, Tel. 063-4465197

บุคคล ได้แก่ กรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ ตามลำดับ 2) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝายจีน ประจำประเทศไทย ประกอบด้วยแนวทางหลัก 4 แนวทาง ได้แก่ 1) ยกย่ององค์ความรู้ในระดับสากลผ่านการปฏิบัติงานจริงมี 2 แนวทางย่อย และ 16 วิธีดำเนินการ 2) ปฏิรูปสมรรถนะด้านเทคโนโลยีผ่านการปฏิบัติงานจริง มี 2 แนวทางย่อย และ 14 วิธีดำเนินการ 3) เพิ่มพูนทักษะการคิดเชิงซ้อนผ่านการลงมือปฏิบัติงานจริง มี 2 แนวทางย่อย และ 10 วิธีดำเนินการ 4) พัฒนากรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ผ่านการลงมือปฏิบัติงานจริง มี 2 แนวทางย่อย และ 13 วิธีดำเนินการ

คำสำคัญ: ผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อ, ผู้อำนวยการห้องเรียนขงจื้อ, ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์, สมรรถนะ

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the current situation, desired state, and necessary needs in developing global leadership competencies of Chinese directors of Confucius Institutes and Confucius classrooms in Thailand; and 2) to propose guidelines for developing global leadership competencies of Chinese directors of Confucius Institutes and Confucius classrooms in Thailand. This was a survey research. The population consisted of 16 Chinese directors of Confucius Institutes and Confucius Classrooms, and a sample of 78 Chinese teachers/instructors at Confucius Institutes and Confucius Classrooms, totaling 94 individuals. Data collection instruments included questionnaires and an evaluation form for the suitability and feasibility of the proposed guidelines. Statistical analyses included frequency, percentage, mean, standard deviation, Priority Needs Index, and content analysis. The research findings revealed that 1) the current and desired state in development of global leadership competence among the Chinese directors of Confucius Institutes and Confucius Classrooms in Thailand were generally at the high level. The aspect with the highest priority index was knowledge, specifically global knowledge and technological knowledge. This was followed by skills, specifically complex thinking skills. The aspect with the lowest priority index was personal

characteristics, specifically a globalized mindset; 2) guidelines for developing global leadership competence among the Chinese directors of Confucius Institutes and Confucius Classrooms in Thailand were also discussed. It comprised four main approaches: 1) enhancing international knowledge through practical work, with two sub-approaches and 16 implementation methods; 2) reforming technological competencies through practical work, with two sub-approaches and 14 implementation methods; 3) strengthening complex thinking skills through practical application, with two sub-approaches and 10 implementation methods; and 4) developing a globalized mindset through practical application, with two sub-approaches and 13 implementation methods.

Keywords: director of the Confucius Institute, director of the Confucius Classroom, globalized leadership, competencies

บทนำ

โลกยุค VUCA คือ ยุคที่โลกเผชิญความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วจากเทคโนโลยี การแข่งขัน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาเทคโนโลยี และการเคลื่อนตัวของทุน ทำให้ทุกภาคส่วนต้องเผชิญความไม่แน่นอน ซับซ้อน และคาดเดาได้ยาก โดย อุดุลย์ วังศรีคุณ (2557) ชี้ให้เห็นว่านักคิดทั้งไทยและต่างประเทศเห็นพ้องว่าโลกปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคที่เน้นเทคโนโลยี ความร่วมมือ และภูมิปัญญาสาธารณะ ซึ่งเป็นโลกที่เน้น กัลยาณมิตร เปลี่ยนรูปแบบของคนจากต่างคนต่างปิด ไปสู่ต่างคนต่างเปิด เป็นโลกที่ก้าวข้ามสังคม ที่เน้นการแข่งขันไปสู่การร่วมสร้างสรรค์ เป็นโลกที่ภูมิปัญญาได้พัฒนาก้าวข้ามทรัพยากรสิ้นทางปัญญา สู่ภูมิปัญญามหาชน เช่น ยูทูป หรือวิกิพีเดีย โลกหลังสังคมฐานความรู้ เป็นโลกที่เปลี่ยนวิถีชีวิต มนุษย์จากการพึ่งพิงไปสู่ความเป็นอิสระและการพึ่งพาอาศัยกัน

ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ (Global Leadership) ได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ทศวรรษ 1990 โดย Beechler, S. J. & Javidan, M. อธิบายว่า ผู้นำในลักษณะนี้ต้องมีอิทธิพลต่อ กลุ่มที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเมือง และสถาบัน เพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ ความสำเร็จ ในขณะที่ McCall Jr, M. W. & Hollenbeck, G. P. (2002) เห็นว่า ภาวะผู้นำแบบ โลกาภิวัตน์ คือ ความสามารถในการบริหารองค์กรในสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยต้องเผชิญกับบริบทที่หลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม สัมฤทธิ์ กาง

เพ็ง และประยุทธ์ ชูสอน (2557) เสริมว่า ภาวะผู้นำในลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจูงใจบุคคลให้มุ่งมั่นร่วมกันในการบรรลุเป้าหมายองค์กรภายใต้ความไม่แน่นอนของโลกยุคใหม่ โดยผู้นำที่ประสบความสำเร็จไม่สามารถพึ่งพาเพียงความรู้เดิม แต่ต้องเสริมสมรรถนะใหม่ แม้บางฝ่ายอาจเห็นว่าคำว่า Global Leadership ล้าสมัย แต่ในความเป็นจริงยังมีการใช้คำนี้อย่างต่อเนื่องในงานวิจัยระดับนานาชาติ เช่น รายงาน Global Leadership Forecast 2025 (Development Dimensions International, 2025) และงานศึกษาล่าสุดโดย Mendenhall, M. E., Osland, J. S., Bird, A., Oddou, G. & Maznevski, M. L. (2025) ที่กล่าวถึงการพัฒนาและทบทวนสมรรถนะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ในยุคใหม่ ซึ่งรวมถึงการเชื่อมโยงกับประเด็นด้านดิจิทัล ความยั่งยืน และการทำงานข้ามวัฒนธรรม Confucius Institute (2019) ชี้ว่า ผู้อำนวยการฝ่ายจีนควรได้รับการพัฒนาให้เป็นทั้งนักการศึกษา นักคิด นักวางแผน และนักการทูต เพื่อเสริมบทบาทผู้นำในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องเผชิญความท้าทายระดับโลก และมีส่วนสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพของสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อให้มีความเข้มแข็งในบริบทระหว่างประเทศ

สถาบันขงจื่อ (Confucius Institutes) เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร จัดตั้งโดยมูลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติ และเดิมคือ ฮั่นป๋าน (Hanban) Confucius Institute Headquarters (Hanban) (2014) เปิดเผยว่า ปัจจุบันมีสถาบันขงจื่อ มีจำนวน 541 แห่ง และห้องเรียนขงจื่อกว่าพันแห่งใน 142 ประเทศและเขตแคว้นทั่วโลก มีเป้าหมายส่งเสริมการสอนภาษาจีน วัฒนธรรมจีน การศึกษา และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระดับนานาชาติ โดยมีรายงานข่าวของ Beijing Language and Culture University เขียนโดย Kongzi Xueyuan Shiye Bu (2019) นำเสนอความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ หลี่ ตงเสียง ที่เชื่อว่าการพัฒนาสถานะระหว่างประเทศของจีน จะทำให้ภาษาและวัฒนธรรมของจีนก้าวไปทั่วโลกได้ เพื่อให้ประชาคมระหว่างประเทศสามารถได้ยินเสียงของจีน ขจัดความขัดแย้งและความเข้าใจผิด ในการแลกเปลี่ยนฉันมิตรระหว่างจีนและต่างประเทศ สถาบันขงจื่อ และห้องเรียนขงจื่อเป็นภารกิจหลักในการทำให้ชาวต่างชาติเข้าใจจีนที่แท้จริง ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีนจึงเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก โดยต้องมีทั้งคุณภาพระดับมืออาชีพ ความสามารถในการจัดการ และศักยภาพในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 มีการส่งผู้อำนวยการฝ่ายจีนไปแล้วกว่า 1,500 คน และคง หิงหัว เน้นว่าผู้อำนวยการฝ่ายจีนยุคใหม่ต้องยกระดับทั้งคุณภาพ ประสิทธิภาพ และมาตรฐาน พร้อมได้รับความไว้วางใจจากประเทศเจ้าภาพ และร่วมสร้างชุมชนโลกอย่างสันติและยั่งยืน สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ (2558) รายงานว่าผู้อำนวยการสำนักงานใหญ่ฮั่นป๋าน ได้เข้าเยี่ยมคารวะ พลเรือเอก ณรงค์ พิพัฒนาศัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อยืนยันความร่วมมืออันยาวนานระหว่างไทย-จีน โดยเฉพาะการสนับสนุนทุนการศึกษาและการส่งครูอาสาสมัคร

สอนภาษาจีนมาในประเทศไทย มาตามสวี่ หลิน กล่าวว่าประเทศไทยเป็นต้นแบบในการบูรณาการภาษาจีนเข้าสู่ระบบการศึกษา ดังนั้น จึงได้ให้การสนับสนุนประเทศไทยมากที่สุดและยินดีให้การสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาจีนอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านผู้เชี่ยวชาญ และตำราเรียน

การดำเนินงานของสถาบันและห้องเรียนขงจื่อในไทยนั้นประสบความสำเร็จด้านการสอนภาษาจีนและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทย-จีน อย่างไรก็ตามผู้อำนวยการฝ่ายจีนยังเผชิญความท้าทายในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ที่สามารถทำงานข้ามวัฒนธรรมและจัดการกับความไม่แน่นอนได้ แม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถาบันขงจื่อในต่างประเทศ เช่น งานวิจัยเรื่องภาวะผู้นำแบบกระจายและการแบ่งปันความรู้ในเครือข่ายสถาบันขงจื่อทั่วโลก โดย Li, M., Mirmirani, S. & Ilacqua, A. (2009) งานวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบสมรรถนะภาวะผู้นำเพื่อส่งเสริมการสอนคำศัพท์ภาษาจีนที่สถาบันขงจื่อในเคนยา โดย Liu, J. & Asavisanu, P. (2024) และงานวิจัยเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำในทีมข้ามวัฒนธรรม: กรณีศึกษาจากสถาบันขงจื่อในลูบลียานา โดย Peterlin, J., Dimovski, V., Uhan, M. & Penger, S. (2018) เป็นต้น แต่ในบริบทประเทศไทยยังขาดงานวิจัยที่ศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ เพื่อเสริมศักยภาพให้ผู้อำนวยการฝ่ายจีนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย เพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ โดยมุ่งสำรวจสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ความต้องการจำเป็น และแนวทางการพัฒนา เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมภาวะผู้นำที่ตอบสนองต่อบริบทโลกและความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแนวคิดการพัฒนาผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน และแนวคิดสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ หลังจากนั้นได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสังเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยกรอบแนวคิดการพัฒนาผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การพัฒนาระหว่างเวลาปฏิบัติงาน 1) การเรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ 2) การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติงานจริง 3) การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา และการพัฒนานอกเวลาการปฏิบัติงาน ได้แก่ 1) การอบรมและสัมมนา 2) การศึกษาด้วยตัวเอง 3) การเรียนรู้ผ่านการประชุม 4) การศึกษาดูงาน 5) การเรียนรู้จากงานวิจัย 6) การเรียนรู้จากผลการประเมิน นอกจากนี้ยังมีกรอบแนวคิดสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ทักษะ ความรู้ และคุณลักษณะส่วนบุคคล

1.2 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย

1.2.1 กำหนดประชากรผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

ประชากร คือ ผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อฝ่ายจีน จำนวน 14 คน ผู้อำนวยการห้องเรียนขงจื่อฝ่ายจีน จำนวน 5 คน และอาจารย์/ครูชาวจีนประจำสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ จำนวน 163 คน รวมทั้งสิ้น 182 คน

ผู้ให้ข้อมูล คือ ตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อ ฝ่ายจีน จำนวน 14 คน และตำแหน่งผู้อำนวยการห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกจากประชากรทั้งหมดเป็นผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย และสำหรับอาจารย์/ครูชาวจีน ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sample) โดยคำนวณจากสูตรขนาดกลุ่มตัวอย่างของยามานะ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (Confidence Interval) โดยผู้วิจัยยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อน (e) 5% ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล จำนวน 115 คน รวมทั้งหมด 134 คน

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเรื่อง แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ ชุดที่ 1 สำหรับผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย ชุดที่ 2 สำหรับอาจารย์หรือครูชาวจีนประจำสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ประจำประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบคำถามปลายเปิดและตรวจสอบรายการ ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของระดับสมรรถนะ วิธีการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย และข้อคิดเห็นเพิ่มเติม โดยเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบตรวจสอบรายการ และข้อคำถามปลายเปิด

1.2.3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ หลังจากนั้นดำเนินการร่างแบบสอบถาม ทั้ง 2 ชุด โดยยึดตามกรอบแนวคิดการวิจัย และนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ แล้วจึงนำร่างแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 คนตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและพิจารณาความเหมาะสมของแบบสอบถาม แล้วนำผลการพิจารณามาคำนวณหาค่าความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.50-1.00 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจความตรงเชิงเนื้อหา มาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบอีกครั้ง หลังจากนั้นดำเนินการส่งโครงร่างวิทยานิพนธ์พร้อมเอกสารต่าง ๆ ยื่นพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน เมื่อผ่านการพิจารณาแล้วจึงนำแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างตรวจสอบความเข้าใจในการใช้ภาษาจีน และประเด็นการตอบของข้อคำถาม และปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ

1.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล นำเอกสารใบรับรองโครงการวิจัย และเอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มตัวอย่าง/ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน ประสานงานขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลการวิจัยจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีการรับ-ส่งแบบลูกโซ่ผ่านทางออนไลน์ พร้อมทั้งแชร์ในกลุ่มครู/อาจารย์ชาวจีน โดยผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามชุดที่ 1 คืน จำนวน 16 ฉบับ จาก 19 ฉบับ และได้รับแบบสอบถามชุดที่ 2 คืน จำนวน 78 ฉบับ จาก 115 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 94 ฉบับ จาก 134 คิดเป็นร้อยละ 70.15 จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มา

วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้วิธีการประมาณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ซึ่งแบบสอบถามชุดที่ 1 มีค่าความเชื่อมั่นที่ 0.92 และแบบสอบถามชุดที่ 2 มีค่าความเชื่อมั่นที่ 0.96

1.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม จากนั้นวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น และนำผลในชุดที่ 1 และชุดที่ 2 มาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น จากสูตร Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$) สุวิมล ว่องวานิช (2562) และจัดลำดับความต้องการจำเป็น โดยนำเสนอผลในรูปแบบตารางพร้อมคำบรรยายประกอบ และข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ในชุดที่ 1 และชุดที่ 2 โดยเป็นแบบตรวจสอบรายการ และข้อคำถามปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

ขั้นตอนที่ 2 นำเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย

2.1 ร่างแนวทางการพัฒนา จากข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการคำนวณหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็นจากผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน และข้อมูลเชิงคุณภาพจากความคิดเห็นในของวิธีการพัฒนา และข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากข้อมูลในแบบสอบถามในชุดที่ 1 ชุดที่ 2 และข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้นจึงนำร่างแนวทางเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบคุณภาพ แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงและแก้ไข

2.2 ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง

2.3 เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย โดยร่างแบบประเมิน และนำร่างแบบประเมินเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา นำมาปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะ แล้วจึงนำแบบประเมินดังกล่าว เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยการนำเสนอและรับคืนแบบประเมินด้วยตนเอง หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การหาค่าฐานนิยม ซึ่งมีเกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าฐานนิยม 5 ระดับ และผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไข (ร่าง) ตามผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรายบุคคล

2.5 ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของ (ร่าง) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน

2.6 ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (3.84) โดยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (4.02) รองลงมาคือด้านทักษะ (3.82) และด้านความรู้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (3.67) สภาพที่พึงประสงค์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.48) โดยด้านคุณลักษณะส่วนบุคคลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (4.60) รองลงมาคือด้านทักษะ (4.45) และด้านความรู้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (4.39) ส่วนความต้องการจำเป็นด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในลำดับแรก คือด้านความรู้ (0.20) ได้แก่ ความรู้ในระดับสากล (0.23) และความรู้ด้านเทคโนโลยี (0.23) รองลงมาคือด้านทักษะ (0.17) ได้แก่ ทักษะการคิดเชิงซ้อน (0.22) และด้านที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นน้อยที่สุด คือด้านลักษณะส่วนบุคคล (0.14) ได้แก่ กรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ (0.22) ตามลำดับ

2. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย ประกอบด้วยแนวทางหลัก 4 แนวทาง ได้แก่ 1) ยกระดับองค์ความรู้ในระดับสากลผ่านการปฏิบัติงานจริง 2) ปฏิรูปสมรรถนะด้านเทคโนโลยีผ่านการปฏิบัติงานจริง 3) เพิ่มพูนทักษะการคิดเชิงซ้อนผ่านการลงมือปฏิบัติจริง 4) พัฒนากรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง แนวทางย่อย 8 แนวทาง และวิธีดำเนินการ 53 วิธี โดยเรียงลำดับขอบข่ายวิชาการที่มีความต้องการจำเป็นตามลำดับ ดังนี้ ด้านความรู้ แบ่งออกเป็น 2 แนวทางหลัก 4 แนวทางย่อย 30 วิธีดำเนินการ ด้านทักษะ แบ่งออกเป็น 1 แนวทางหลัก 2 แนวทางย่อย 10 วิธีดำเนินการ และด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล แบ่งออกเป็น 1 แนวทางหลัก 2 แนวทางย่อย 13 วิธีดำเนินการ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1.1 การพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ จากการศึกษาพบว่าโดยรวมแล้ว ผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย มีสมรรถนะภาวะ

ผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ในสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบันต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์ทุกด้าน ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการปรับตัวของผู้อำนวยการให้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุค VUCA และ BANI ที่มีความผันผวน รวดเร็ว และซับซ้อนสูง ซึ่งภาวะผู้นำจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อสถานการณ์ที่คาดเดาไม่ได้ (Bennett, N. & Lemoine, G. J., 2014; Cascio, J., (2020) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 ด้านความรู้ พบว่า ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีนมีความรู้ด้านธุรกิจการศึกษาในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Peters, M.A., et al. (2020) ที่เน้นความสำคัญของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ยังมีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาความรู้เทคโนโลยีและความรู้ระดับสากล เพราะบทบาทผู้อำนวยการต้องบริหารอย่างเป็นระบบโดยใช้เทคโนโลยี สอดคล้องกับงานวิจัยของ Apsorn, A., Sisan, B. & Tungkunanan, P. (2019); จิราณูช อุบัวบล, ศุภกร ศรีเพชร และสุมาลี ศรีพุทธรินทร์ (2567) ที่นำเสนอถึงบทบาทสำคัญของผู้นำด้านเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล

1.1.2 ด้านทักษะ พบว่า ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีนมีจุดแข็งในด้านการทำงานเป็นทีมและการประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องได้ดี สอดคล้องกับบทความวิจัยของ Eva, T. P., Afroze, R. & Sarker M. A. R. (2024) นำเสนอการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ปลอดภัย ทั้งนี้ยังมีความต้องการจำเป็นสูงในด้านทักษะการคิดเชิงซ้อน เพราะบริบทของการบริหารงานในประเทศไทยต้องจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคาดหวังจากหลายภาคส่วน และการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ซึ่งต้องใช้ทักษะในการคิดแบบระบบและการตีความปัญหาหลายมิติ สอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. (2020) ที่เห็นว่าผู้นำต้องเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงและสร้างความสอดคล้องในองค์กรที่เผชิญความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง และแนวคิดภาวะผู้นำแบบปรับตัว ของ Heifetz, R. A., Grashow, A. & Linsky, M. (2009) เพื่อรับมือความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.1.3 ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีนมีคุณลักษณะส่วนบุคคลด้านความซื่อสัตย์ในระดับสูง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ang, S. & Low, K. (2012) ที่เสนอว่าความซื่อสัตย์ คือ รากฐานของภาวะผู้นำในวัฒนธรรมขงจื้อ ทั้งนี้ยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาด้านกรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ เพราะความสามารถในการปรับตัวทางวัฒนธรรมและเปิดรับแนวคิดใหม่ยังมีข้อจำกัด ซึ่งอาจกระทบต่อบทบาทการเป็นตัวแทนของจีนในประเทศไทย สอดคล้องแนวคิดของ McCall Jr, M. W. & Hollenbeck, G. P. (2002) ที่เน้นบทบาทของกรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ต่อการสร้างความร่วมมือและความเข้าใจในสภาพแวดล้อมหลากหลายวัฒนธรรม

1.2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย จากความเห็นของผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน และความคิดเห็นจากครู/อาจารย์ชาวจีนฯ ดังนี้

1.2.1 ด้านทักษะ พบว่า ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีนให้ความสำคัญกับ “ทักษะการคิดเชิงซ้อน” ขณะที่ครู/อาจารย์ชาวจีนเห็นว่าควรพัฒนา “ทักษะการจัดการชุมชน” เพราะผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีนต้องรับมือกับการบริหารระดับนโยบายที่ซับซ้อน ส่วนครูต้องเผชิญกับปัญหาภาคสนามโดยตรง สอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. (2020) ที่ชี้ว่าผู้นำการศึกษายุคใหม่ต้องบริหารความซับซ้อนทั้งในและนอกองค์กรอย่างมีระบบ

1.2.2 ด้านความรู้ พบว่า มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุดเท่ากันจำนวน 2 สมรรถนะย่อย โดยสมรรถนะแรกทั้งที่สองกลุ่มเห็นตรงกันว่าควรพัฒนาคือ “ความรู้ด้านเทคโนโลยี” แต่สมรรถนะที่ 2 มีความเห็นต่างกัน โดยผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน เห็นว่าควรพัฒนา “ความรู้ในระดับสากล” ก่อน เพราะต้องประสานงานข้ามประเทศและตอบสนองต่อนโยบายระดับนานาชาติ ส่วนครู/อาจารย์ชาวจีนเห็นว่าควรพัฒนา “ความเชี่ยวชาญด้านธุรกิจการศึกษา” ก่อน เพราะต้องดำเนินงาน จัดกิจกรรม และจัดหลักสูตรที่ตอบโจทย์ผู้เรียนไทยหรือสถานศึกษาเจ้าภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M. (2020)

1.2.3 ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า มีความคิดเห็นตรงกันว่าควรพัฒนา “กรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์” เป็นอันดับแรก เพราะ การทำงานในประเทศไทยต้องเผชิญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ระบบราชการ และนโยบายการศึกษาที่แตกต่าง สอดคล้องกับแนวคิดของ Javidan, M. & Bowen, M. (2013); Javidan, M., Teagarden, M. & Bowen, D. (2010) เสนอว่ากรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ คือ ความสามารถของผู้นำในการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ และปรับตัวเข้ากับบริบททางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมระดับโลก

2. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย จำแนกตามแนวทาง ดังนี้

2.1 แนวทางหลักที่ 1 พบว่า เน้นการยกระดับองค์ความรู้ในสากลผ่านการสังเกตและประสบการณ์จริง สอดคล้องกับวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของโคลบ์ นำเสนอโดย McLeod, S. (2025) เพื่อใช้วิเคราะห์สถานการณ์ ต่อยอดความคิด และปรับกลยุทธ์การบริหารแบบโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเน้นขยายขอบเขตองค์ความรู้ในระดับสากลผ่านทางออนไลน์และสถานการณ์จริง ที่สอดคล้องกับทฤษฎี Connectivism ที่ถูกพัฒนาโดย Siemens,

G. (2004) และทฤษฎี Situated Learning ของ Lave, J. & Wenger, E. (1991) เพื่อเรียนรู้ในบริบทจริง และสร้างความเชื่อมโยงกับแหล่งความรู้การบริหารการศึกษาระหว่างวัฒนธรรม

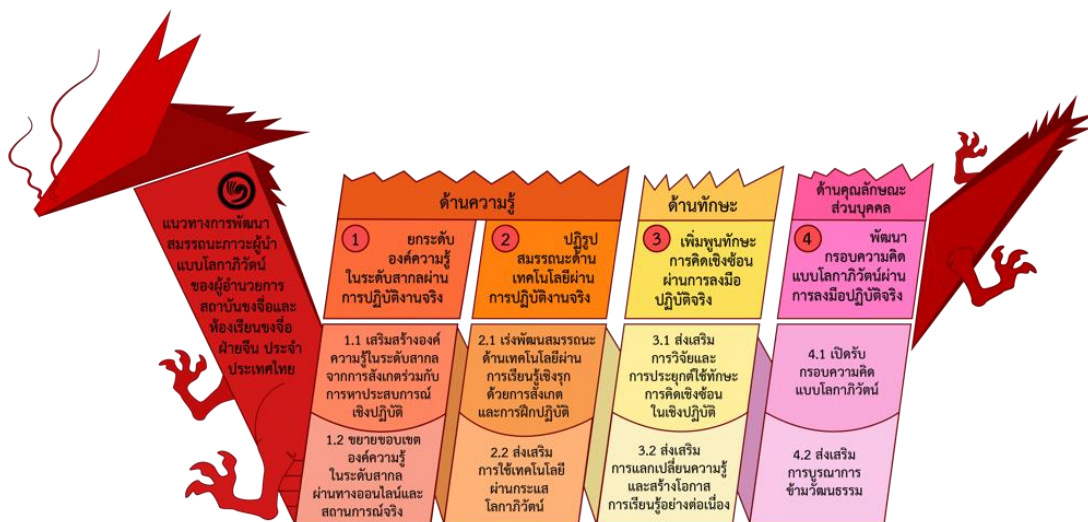
2.2 แนวทางหลักที่ 2 พบว่า เน้นการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีผ่านการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการสังเกตและการฝึกปฏิบัติ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเชิงองค์รวมสำหรับเทคโนโลยีทางการศึกษา TPACK Framework ของ Mishra, P. & Koehler, M. J. (2006) ภาวะผู้นำดิจิทัลของ Sheninger, E. (2020) และ SAMR Model ของ Puentedura, R. (2009, อ้างถึงใน Terada, Y. 2020) เพื่อให้ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน สามารถบูรณาการเทคโนโลยีกับกลยุทธ์องค์กร ใช้เครื่องมือดิจิทัลสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ และเผยแพร่วัฒนธรรมจีนในระดับสากล ทั้งนี้ Sheninger, E. (2020) นำเสนอว่าบริบทการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วหรือ Digital Disruption ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทผู้นำการศึกษาให้ต้องมีความคล่องตัวทางดิจิทัล และสามารถปรับกลยุทธ์เชิงรุกเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแบบทันทีทันใด นอกจากนี้ยังเน้นการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีผ่านกระแสโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Anderson, R. E. & Dexter, S. (2005) แนวคิดเชิงองค์รวมสำหรับเทคโนโลยีทางการศึกษา TPACK Framework ของ Mishra, P. & Koehler, M. J. (2006) และบทความเรื่อง ชุมชนแห่งการปฏิบัติ ของ Wenger-Trayner, E. & Wenger-Trayner, B. (2015) เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร และพัฒนาแพลตฟอร์มความร่วมมือด้านเทคโนโลยีระดับนานาชาติ

2.3 แนวทางหลักที่ 3 พบว่า เน้นการส่งเสริมการวิจัยและการประยุกต์ใช้ทักษะการคิดเชิงซ้อนในเชิงปฏิบัติ สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำในระบบซับซ้อน ของ Uhl-Bien, M., Marion, R. & McKelvey, B. (2007) แนวคิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนร่วมกันของ Schon, D. (1983) เพื่อจัดตั้งคณะทำงานแบบสหวิทยาการ การวิเคราะห์เชิงระบบ และออกแบบแผนพัฒนาองค์กรในบริบทโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ยังเน้นการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) โดย DuFour, R. (2004) หลักการชุมชนแห่งการปฏิบัติ (CoP) ของ Wenger-Trayner, E. & Wenger-Trayner, B. (2015) การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามหลักการ Lifelong Learning & CPD โดย Villegas-Reimers, E. (2003) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ระดับนานาชาติ การพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการเป็นโค้ชในระดับองค์กร

2.4 แนวทางหลักที่ 4 พบว่า เน้นเปิดรับกรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ สอดคล้องกับกรอบแนวคิด Global Mindset ของ Javidan, M., Teagarden, M. & Bowen, D. (2010) ความฉลาดทางวัฒนธรรม ของ Ang, S. & Van Dyne, L. (2008) และสมรรถนะระหว่างวัฒนธรรม

ของ Deardorff, D. (2006) เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึก ยอมรับความแตกต่าง และเสริมสร้างทักษะ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังเน้นส่งเสริมการบูรณาการข้าม วัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการฝึกอบรมข้ามวัฒนธรรม ของ Black, J. S. & Mendenhall, M. (1990) เพื่อสร้างผู้นำที่สามารถปรับตัวและบริหารทีมที่มีความหลากหลายได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพแสดงให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ ของผู้อำนวยการสถาบันขงจื้อและห้องเรียนขงจื้อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

ด้านความรู้: แนวทางที่ 1 ยกระดับองค์ความรู้ในระดับสากลผ่านการปฏิบัติงานจริง แนวทางย่อยที่ 1.1 เสริมสร้างองค์ความรู้ในระดับสากลจากการสังเกตร่วมกับการหาประสบการณ์เชิงปฏิบัติ ดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมในโครงการระดับนานาชาติ แลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เชี่ยวชาญ บันทึกข้อมูลเชิงลึก และจัดทำคลังความรู้เพื่อวางกลยุทธ์การบริหารที่ตอบโจทย์ระดับสากล แนวทางย่อยที่ 1.2 ขยายขอบเขตองค์ความรู้ในระดับสากลผ่านทางออนไลน์และสถานการณ์จริง ดำเนินการโดยการส่งเสริมการเข้าร่วมสัมมนาและศึกษาดูงานต่างประเทศ ใช้แพลตฟอร์มแบ่งปันความรู้ พร้อมบูรณาการความรู้สากลเข้าสู่แผนกลยุทธ์องค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางที่ 2 ปฏิรูปสมรรถนะด้านเทคโนโลยีผ่านการปฏิบัติงานจริง แนวทางย่อยที่ 2.1 เร่งพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีผ่านการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการสังเกตและการฝึกปฏิบัติ ดำเนินการโดยการเน้นเรียนรู้เทคโนโลยีผ่านการฝึกอบรม สังเกต ทดลองใช้จริง สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัล และ

ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีร่วมกับบุคลากรในองค์กร แนวทางย่อยที่ 2.2 ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีผ่านกระแสโลกาภิวัตน์ ดำเนินการโดยการส่งเสริมการบูรณาการเทคโนโลยีในการสอนและบริหาร สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามประเทศ และติดตามผลการใช้งานเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาต่อเนื่อง

ด้านทักษะ: แนวทางที่ 3 เพิ่มพูนทักษะการคิดเชิงซ้อนผ่านการลงมือปฏิบัติจริง แนวทางย่อยที่ 3.1 ส่งเสริมการวิจัยและการประยุกต์ใช้ทักษะการคิดเชิงซ้อนในเชิงปฏิบัติ ดำเนินการโดยการสนับสนุนผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน เข้าถึงหลักสูตรออนไลน์ วิเคราะห์ปัญหาเชิงซ้อน ร่วมมือกับทีมสหวิทยาการ และเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหาร แนวทางย่อยที่ 3.2 ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดำเนินการโดยการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนกลยุทธ์ระดับนานาชาติ แต่งตั้งโค้ชระดับภูมิภาค และพัฒนาโปรแกรมอบรมโปรแกรมฝึกการบริหารจัดการขั้นสูง ที่เน้นการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล

ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล: แนวทางที่ 4 พัฒนารอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง แนวทางย่อยที่ 4.1 เปิดรับรอบความคิดแบบโลกาภิวัตน์ ดำเนินการโดยการส่งเสริมให้ผู้ผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ เข้ารับการอบรมและสัมมนาทางวัฒนธรรม ตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ระยะยาว จัดโครงการอบรมภาษาและวัฒนธรรมไทยสำหรับการปฏิบัติงาน และร่วมกิจกรรมที่เปิดมุมมองข้ามวัฒนธรรม แนวทางย่อยที่ 4.2 ส่งเสริมการบูรณาการข้ามวัฒนธรรม ดำเนินการโดยการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการสะท้อนอคติทางวัฒนธรรม ฝึกการทำงานร่วมกับทีมต่างชาติ จับคู่ครูไทย-จีนแบ่งปันประสบการณ์ส่วนตัวและข้อมูลแก่กัน และติดตามผลการบูรณาการเพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มุลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติร่วมมือกับสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์อย่างต่อเนื่อง ให้แก่ผู้อำนวยการสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อ ฝ่ายจีน ประจำประเทศไทย

2. มุลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติร่วมมือกับมหาวิทยาลัยด้านภาษา เช่น Beijing Foreign Studies University คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนด

มาตรการและแนวปฏิบัติก่อนเดินทางมาปฏิบัติงานในประเทศไทย โดยการบูรณาการการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและไทยในหลักสูตรเตรียมความพร้อมภาวะผู้นำก่อนเดินทางมาปฏิบัติงาน

3. มูลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเครือข่ายในประเทศไทยและอาเซียน กำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนเกี่ยวกับจัดตั้งเครือข่ายผู้อำนวยการฯ สถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อระดับภูมิภาค โดยให้ศูนย์อาเซียน-จีน (ASEAN-China Centre: ACC) ขยายผลเชิงนโยบายระดับภูมิภาค

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. มูลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติ (CLEC) ร่วมกับสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ออกแบบคู่มือหรือแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ที่สอดคล้องกับแนวทางจากงานวิจัย

2. ฝ่ายเทคโนโลยีของมูลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติ (CLEC) ร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ประเทศไทย จัดทำระบบ Digital Learning Platform

3. มูลนิธิการศึกษาภาษาจีนนานาชาติร่วมกับสถาบันขงจื่อและห้องเรียนขงจื่อที่มีผลการบริหารโดดเด่นพัฒนาระบบพี่เลี้ยง (Mentor System) ระหว่างรุ่นพี่-รุ่นน้องผู้อำนวยการฯ ฝ่ายจีน โดยสร้างเครือข่ายผู้บริหารที่มีประสบการณ์ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงด้านการจัดการและการบริหารสถาบันในบริบทประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

จิราณูช อุบวบบล, ศุภกร ศรเพชร และสุมาลี ศรีพุทธรินทร์. (2567). ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 18(57), 237-252.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และประยุทธ์ ชูสอน. (2557). *ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ : แนวคิดและการวิจัย*. ขอนแก่น : คลังนานาชาติ.

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ. (2558). *ผู้อำนวยการใหญ่สถาบันขงจื่อ และผู้อำนวยการสำนักงานใหญ่ฮั่นปั้น เข้าหารือด้านการศึกษากับกระทรวงศึกษาธิการ*. เข้าถึงได้จาก <http://www.bic.moe.go.th/index.php/news-movement-menu/2026-confucius-24-6-2558-1>

- สุวิมล ว่องวานิช. (2562). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2557). การศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21: ผลผลิตและแนวทางการพัฒนา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 8(1), 1-17.
- Anderson, R. E. & Dexter, S. (2005). School Technology Leadership: An Empirical Investigation of Prevalence and Effect. *Educational Administration Quarterly*, 41(1), 49-82.
- Ang, S. & Van Dyne, L. (2008). *Handbook of Cultural Intelligence: Theory, Measurement and Applications*. New York : Routledge.
- Ang, S.-L. & Low, K. (2012). The value of integrity, the Confucian perspective. *i-Manager's Journal on Management*, 6(4), 1-10.
- Apsorn, A., Sisan, B. & Tungkunan, P. (2019). Information and Communication Technology Leadership of School Administrators in Thailand. *International Journal of Instruction*, 12(2), 639-650.
- Bennett, N. & Lemoine, G. J. (2014). *What VUCA really means for you*. Retrieved from <https://hbr.org/2014/01/what-vuca-really-means-for-you>
- Black, J. S. & Mendenhall, M. (1990). Cross-Cultural Training Effectiveness: A Review and a Theoretical Framework for Future Research. *The Academy of Management Review*, 15(1), 113-136.
- Cascio, J. (2020). *Human Responses to a BANI World*. Retrieved from <https://medium.com/@cascio/human-responses-to-a-bani-world-fb3a296e9cac>
- Confucius Institute Headquarters (Hanban). (2014). *Confucius Institute/Classroom*. Retrieved from http://english.hanban.org/node_7586.htm
- Deardorff, D. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241-266.
- Development Dimensions International. (2025). *Global leadership forecast 2025*. Retrieved from <https://www.ddiworld.com/research/global-leadership-forecast-2025>

- DuFour, R. (2004). What is a “professional learning community”? *Educational leadership*, 61(8), 6-11.
- Eva, T. P., Afroze, R. & Sarker, M. A. R. (2024). The Impact of Leadership, Communication, and Teamwork Practices on Employee Trust in the Workplace. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, 12, 241-261.
- Fullan, M. (2020). *Leading in a Culture of Change*. Retrieved from <https://michael.fullan.ca/books/leading-in-a-culture-of-change-second-edition/>
- Heifetz, R. A., Grashow, A. & Linsky, M. (2009). *The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World*. Boston: Harvard Business Press.
- Javidan, M. & Bowen, D. (2013). The ‘global mindset’ of managers. *Organizational dynamics*, 42(2), 145-155.
- Javidan, M., Teagarden, M. & Bowen, D. (2010). Making it overseas. *Harvard Business Review*, 88(4), 109-113.
- Kongzi Xueyuan Shiye Bu. (2019). *高端对话——加强中方院长队伍建设是孔子学院提质增效的关键* [High-level dialogue—Strengthening the team of Chinese directors is key to improving the quality and efficiency of Confucius Institutes]. Retrieved from <https://news.blcu.edu.cn/info/1011/16993.htm>
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, M., Mirmirani, S. & Ilacqua, A. (2009). Confucius Institutes: Distributed leadership and knowledge sharing in a worldwide network. *Journal of International Business and Cultural Studies*, 4(1), 1-10.
- Liu, J., & Asavisanu, P. (2024). The Development of a Leadership Competency Model to Enhance Chinese Vocabulary Teaching at Confucius Institutes in Kenya. *Journal on Global Socio-Economic Dynamics*, 1(44), 529-547.
- McCall Jr, M. W. & Hollenbeck, G. P. (2002). *Developing global executives: The lessons of international experience*. Boston: Harvard Business Press.

- McLeod, S. (2025). *Kolb's Learning Styles and Experiential Learning Cycle*. Retrieved from <https://www.simplypsychology.org/learning-kolb.html>
- Mendenhall, M. E., Osland, J. S., Bird, A., Oddou, G. & Maznevski, M. L. (2025). Putting global back into global leadership research. *Advances in Global Leadership*, 16, 11–33.
- Mishra, P. & Koehler, M. J. (2006). Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017-1054.
- Peterlin, J., Dimovski, V., Uhan, M., & Penger, S. (2018). *Leadership development in cross-cultural team: Evidence from Confucius institute Ljubljana*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/323628038_Leadership_d
- Peters, M. A., et al. (2020). Education in and for the belt and road initiative: The pedagogy of collective writing. *Educational Philosophy and Theory*, 52(10), 1040-1063.
- Schon, D. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
- Sheninger, E. (2020). *Digital Leadership – Changing Paradigms for Changing Times*. Retrieved from <https://oeb.global/oeb-insights/digital-leadership-changing-paradigms-for-changing-times/>
- Siemens, G. (2004). *Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*. Retrieved from <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm>
- Terada, Y. (2020). *A powerful model for understanding good tech integration. Technology Integration. Edutopia, George Lucas Educational Foundation*. Retrieved from <https://www.edutopia.org/article/powerful-model-understanding-good-tech-integration/>
- Uhl-Bien, M., Marion, R. & McKelvey, B. (2007). Complexity Leadership Theory: Shifting leadership from the industrial age to the knowledge era. *The Leadership Quarterly*, 18(4), 298-318.

Villegas-Reimers, E. (2003). *Teacher Professional Development: An International Review of the Literature*. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning.

Wenger-Trayner, E. & Wenger-Trayner, B. (2015). *Introduction to communities of practice: A brief overview of the concept and its uses*. Retrieved from <https://wenger-trayner.com/introduction-to-communities-of-practice/>

ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อ การดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

Organizational Commitment and Career Advancement Opportunities
affecting the Retention of Private School Teachers in Chonburi Province

นัจนันท์ สุวรรณโมลี¹ ไพรินทร์ ทองภาพ² และจินดาภา สีนีวา³

Nudjanun Suwanmolee, Phairin Thongpharp and Jindapa Leeniwa

Received: April 30, 2025

Revised: July 31, 2025

Accepted: July 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี 2) เปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี และ 4) สร้างสมการพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือครั้งนี้ คือ ครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ประเภทสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษมี รวมทั้งหมด 38 โรงเรียน จำนวนครูทั้งหมด 4,248 คน ประเมินค่าสัดส่วนของประชากรของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. เป็นจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 353 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

¹⁻³ มหาวิทยาลัยบูรพา; Burapha University

Corresponding author, e-mail: 65920390@go.buu.ac.th, Tel. 080-9397645

โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และรายได้ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 3) ความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนใน จังหวัดชลบุรี อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 และ 4) สมการพยากรณ์มีดังนี้

สมการพยากรณ์การดำรงรักษารักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี คือ

$$\hat{Y} = 0.319 + 0.359(X_3) + 0.294(X_1) + 0.238(X_2)$$

สมการพยากรณ์การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ คือ

$$\hat{Y} = 0.947 + 0.523(X_6) + 0.160(X_4) + 0.096(X_5)$$

คำสำคัญ: ความผูกพันต่อองค์กร, การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ, การดำรงรักษา, ครูโรงเรียนเอกชน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the level of organizational commitment, career advancement, and teacher retention in private schools in Chonburi province; 2) to compare organizational commitment, career advancement, and teacher retention in private schools in Chonburi province classified by personal factors; 3) to study the relationship between organizational commitment and career advancement and its impact on teacher retention in private schools in Chonburi province; and 4) to create a predictive equation for organizational commitment and career advancement and its impact on teacher retention in private schools in Chonburi province. This was the quantitative research. The population used in this study was general education private school teachers in province under the Office of the Private Education Commission. The scope of the study focused on large and extra-large educational institutions, totaling 38 schools with a total population of 4,248 teachers, using Krejcie, R. V. & Morgan, D. W.'s population estimation method. The sample size was 353 people, selected using simple random sampling. Data was collected using a 5-level Likert scale questionnaire. The statistical

methods used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, Pearson correlation coefficient, and multiple regression analysis. The research findings revealed that 1) the overall level of teacher retention in private schools in Chonburi province was high; 2) a comparison of teacher retention in private schools in Chonburi province, categorized by personal factors such as gender, age, marital status, education level, length of service, and income, did not differ significantly at the .05 level; 3) organizational commitment and career advancement had a significant positive correlation with teacher retention in private schools in Chonburi province at the 0.01 level; 4) the predictive equation was as follows:

The predictive equation for teacher retention in private schools in Chonburi Province was:

$$\hat{Y} = 0.319 + 0.359(X_3) + 0.294(X_1) + 0.238(X_2)$$

The predictive equation for career advancement was:

$$\hat{Y} = 0.947 + 0.523(X_6) + 0.160(X_4) + 0.096(X_5)$$

Keywords: organizational commitment, career advancement development, retention, private school teachers

บทนำ

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคนให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีคุณภาพ คุณธรรม และปัญญา อันนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต การศึกษายังช่วยขัดเกลาคนให้เจริญทั้งทางปัญญาและจิตใจ สำหรับระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศไทยนั้น แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ โรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์หรือที่เรียกว่าโรงเรียนเอกชน โดยโรงเรียนเอกชนบริหารจัดการโดยกลุ่มบุคคลหรือมูลนิธิต่าง ๆ ที่มีใบอนุญาตจัดตั้ง และสังกัดอยู่ในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน โรงเรียนเอกชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐานสู่ระดับที่สูงขึ้น มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้น โรงเรียนเอกชนยังมีบทบาทสำคัญในการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการจัดการศึกษาและการลงทุนทางการศึกษา (สมชาติ ธรรมโกสิน และศศิธรดา แพ่งไทย, 2562)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันโรงเรียนเอกชนยังขาดระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนในการบริหาร และวางแผนอย่างเป็นระบบ รวมถึงมีครูและบุคลากรในจำนวนจำกัด ทำให้เกิดการขาดแคลนครู และการหมุนเวียนบุคลากรภายในโรงเรียน (ธนบดี เพ็ชรน้อย และคณะ, 2566) อีกทั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เกิดการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 ส่งผลให้โรงเรียนต้องปิดกิจการชั่วคราว ครูไม่สามารถทำงานได้ และโรงเรียนต้องจ่ายเงินเดือนค่าจ้าง (ศิริรัตน์ ทองมีศรี, 2567) ส่งผลให้ภาระของครูเพิ่มขึ้น ทั้งจากปริมาณงานและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสอน เกิดความกดดันจนทำให้ครูบางส่วนต้องลาออก หากขาดครูซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการศึกษา โรงเรียนก็ไม่สามารถดำเนินการได้ อีกทั้งปัญหาความไม่มั่นคงในอาชีพเมื่อเทียบกับโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเอกชนประสบปัญหาเรื่องการลาออกไปสอบบรรจุและการเลื่อนตำแหน่ง เลื่อนขั้นที่ไม่ชัดเจนและไม่แน่นอน (เจียรขวัญญ์ ทรัพย์ธนมั่น และลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์, 2565) ด้วยเหตุนี้การลาออกของครูโรงเรียนเอกชนจึงมีจำนวนมากขึ้น เพราะจากครูที่มีประสบการณ์และความสามารถนั้น มีความต้องการความก้าวหน้าของอาชีพและความมั่นคงของชีวิต ซึ่งสวัสดิการของครูเอกชนไม่เท่าเทียมกับข้าราชการ (พัฒนฉัตร ปราบหงส์, 2562) ดังนั้นองค์กรจึงจำเป็นต้องธำรงรักษาบุคลากรให้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร เพื่อให้มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ และเกิดความรู้สึกอยากทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจให้กับองค์กรอย่างเต็มที่ (ณัฐรดา คณารักษ์ และคณะ, 2567) การธำรงรักษาบุคลากร (Retention) เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการรักษาบุคลากรให้นานที่สุด โดยอาศัยการสร้างความพึงพอใจ (Satisfaction) และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน (Environment) เพื่อนำไปสู่ความผูกพันของบุคลากร (Employee Engagement) อีกทั้ง ความก้าวหน้าในสายอาชีพยังเป็นแรงกระตุ้นให้บุคลากรมีเป้าหมายการพัฒนาตนเอง เพื่อสร้างความสุขในการทำงานและลดความเบื่อหน่าย (จิรวรรณ แก้วนิลดา, 2567) ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนจึงต้องตระหนักถึงความสำคัญในการจัดนโยบายด้านการธำรงรักษาบุคลากร เพราะการลาออกของบุคลากรส่งผลเสียทั้งต่อองค์กรและนักเรียน ในระบบการศึกษา ครูและบุคลากรถือเป็นกุญแจสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาความรู้ความสามารถของนักเรียน และนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายของสถานศึกษา

การรักษาบุคลากรให้อยู่ในโรงเรียนเอกชนให้นานที่สุดจึงมีความสำคัญ ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการสร้างความผูกพันต่อองค์กร และความสุขในการทำงาน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรบุคคลและการเรียนรู้ของนักเรียน (จินตนา พรายชมภู และธดา สิทธิธาดา, 2567) อีกทั้ง การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากร ทำให้พวกเขารู้สึกได้รับการดูแล และมีเส้นทางที่เติบโตในสายงานที่ชัดเจน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งบุคลากรและองค์กร ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนา

ความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี เพื่อพัฒนางานบุคลากร และสร้างความยั่งยืนให้แก่องค์กรต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี
4. เพื่อสร้างสมการพยากรณ์ วิเคราะห์ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ ตัวแปรตาม ได้แก่ การดำรงรักษาครูด้านความผูกพันต่อองค์กรใช้กรอบแนวคิดความผูกพันของ Mowday, R. T., Steers, R. M. & Porter, L. W. (1979) ด้านการดำรงรักษาและความผูกพันต่อองค์กรได้จากการสังเคราะห์บทความวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างชาติ

1. ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ประเภทสามัญศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ ทั้งหมด 38 โรงเรียน จำนวนครูทั้งหมด 4,248 คน ผู้วิจัยนำมาคำนวณกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูป Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 353 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดของการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

2.1 ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงรักษาบุคลากรจากหนังสือวารสาร เอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 นำแนวคิดที่รวบรวมได้มาสร้างเครื่องมือ เป็นมาตราวัดประเมินค่า 5 ระดับตามแนวคิดของ Likert scale (Likert, R., 1961) แบบสอบถามประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1

แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 การประเมินปัจจัยด้านความผูกพันต่อองค์กร จำนวน 15 ข้อ ส่วนที่ 3 การประเมินปัจจัยด้านการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ จำนวน 15 ข้อ ส่วนที่ 4 การประเมินปัจจัยด้านการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี จำนวน 20 ข้อ และส่วนที่ 5 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อคิดเห็นอื่น ๆ ของผู้ตอบแบบสอบถาม

2.3 ดำเนินการนำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยมีค่า IOC ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ มีค่าระหว่าง 0.50-1.00 และปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

2.4 นำแบบสอบถามที่แก้ไขตามคำแนะนำมาดำเนินการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการหาค่าความสอดคล้องภายในด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's alpha coefficient) กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน โดยค่าความเชื่อมั่นทั้งหมด 50 ข้อ มีค่า .966 ถือว่า ข้อคำถามมีความเชื่อมั่น Cronbach, L. J. (1990)

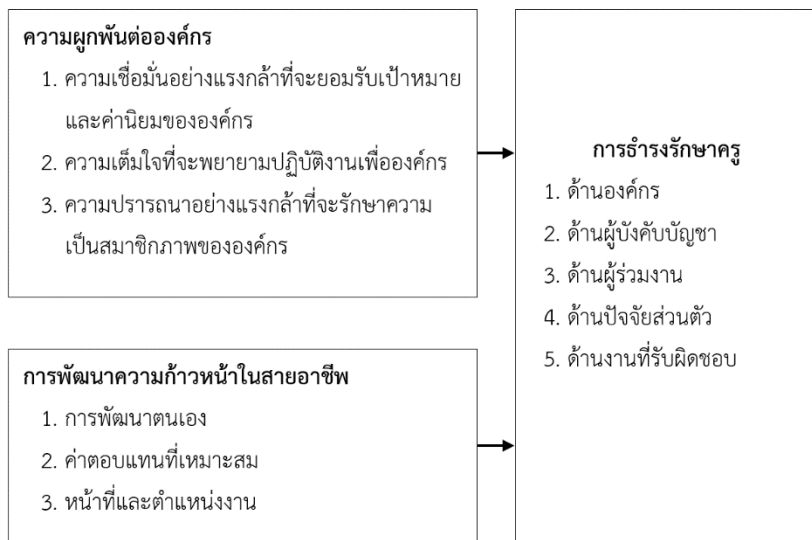
2.5 ดำเนินการเตรียมเอกสารขอพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เพื่อขอรับการพิจารณาหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์และหนังสือให้ความอนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย จากมหาวิทยาลัยบูรพาได้รับรหัสโครงการวิจัย G-HU180/2567

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ขอหนังสือให้ความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลจากมหาวิทยาลัยบูรพาเพื่อประสานงานกับผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนเอกชนจังหวัดชลบุรี

3.2 ขอความร่วมมือจากผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนต่าง ๆ ในจังหวัดชลบุรี โดยแจกเอกสารแนบลิงก์ Google Forms และ QR Code สำหรับการตอบแบบสอบถาม พร้อมกำหนดระยะเวลาตอบแบบสอบถาม 15 วันหลังได้รับอนุญาต ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล และดำเนินการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อเตรียมการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ โดยทำการวิเคราะห์ ดังนี้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาระดับความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม

ความผูกพันต่อองค์กร	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
1. ความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าที่จะยอมรับเป้าหมายและค่านิยมขององค์กร	4.45	0.56	มาก	2
2. ความเต็มใจที่จะพยายามปฏิบัติงานเพื่อองค์กร	4.49	0.59	มาก	1
3. ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรักษาความเป็นสมาชิกภาพขององค์กร	4.28	0.69	มาก	3
รวม	4.41	0.57	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.57) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทั้งหมด เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ความ

เต็มใจที่จะพยายามปฏิบัติงานเพื่อองค์กร ($\bar{X} = 4.49$, S.D. = 0.59) ความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าที่จะยอมรับเป้าหมายและค่านิยมขององค์กร ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.56) และความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรักษาความเป็นสมาชิกภาพขององค์กร ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = 0.69) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม

การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
การพัฒนาตนเอง	4.42	0.62	มาก	1
ค่าตอบแทนที่เหมาะสม	4.05	0.84	มาก	3
หน้าที่และตำแหน่งงาน	4.17	0.78	มาก	2
รวม	4.22	0.69	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก $\bar{X} = 4.22$, S.D. = 0.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทั้งหมด เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ การพัฒนาตนเอง ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = 0.62) หน้าที่และตำแหน่งงาน ($\bar{X} = 4.17$, S.D. = 0.78) และค่าตอบแทนที่เหมาะสม ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = 0.84) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม

การดำรงรักษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	ลำดับ
ด้านองค์กร	4.16	0.78	มาก	4
ด้านผู้บังคับบัญชา	4.15	0.77	มาก	5
ด้านผู้ร่วมงาน	4.26	0.69	มาก	3
ด้านปัจจัยส่วนตัว	4.27	0.63	มาก	2
ด้านงานที่รับผิดชอบ	4.30	0.60	มาก	1
รวม	4.23	0.62	มาก	

จากตารางที่ 3 พบว่าระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.62) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านงานที่รับผิดชอบ ($\bar{X} =$

4.30, S.D. = 0.60) ด้านปัจจัยส่วนตัว ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = 0.63) ด้านผู้ร่วมงาน ($\bar{X}$ = 4.26, S.D. = 0.69) ด้านองค์กร ($\bar{X}$ = 4.16, S.D. = 0.78) และด้านผู้บังคับบัญชา ($\bar{X}$ = 4.15, S.D. = 0.77) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการธำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ที่มีลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการธำรงรักษาไม่แตกต่างกัน ยกเว้นปัจจัยด้านเพศที่แตกต่างกันมีผลต่อการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพของครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการธำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อการธำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

ตัวแปร	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	Y
ความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าที่จะยอมรับเป้าหมายและค่านิยมขององค์กร (X_1)	1	.812**	.786**	.662**	.647**	.705**	.760**
ความเต็มใจที่จะพยายามปฏิบัติงานเพื่อองค์กร (X_2)		1	.832**	.688**	.629**	.700**	.771**
ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรักษาความเป็นสมาชิกภาพขององค์กร (X_3)			1	.677**	.679**	.730**	.792**
การพัฒนาตนเอง (X_4)				1	.698**	.733**	.727**
ค่าตอบแทนที่เหมาะสม (X_5)					1	.891**	.820**
หน้าที่และตำแหน่งงาน (X_6)						1	.883**
การธำรงรักษา (Y)							1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการธำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ตัวแปรส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อความผูกพันต่อองค์กรที่ระดับ 0.01 มีความสัมพันธ์ทางบวก มีค่าตั้งแต่ 0.883-0.727

4. ผลการวิเคราะห์สมการพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์สมการพยากรณ์การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter

ตัวแปรพยากรณ์	<i>b</i>	<i>SE_B</i>	β	<i>t</i>	<i>P</i>
ค่าคงที่ (Constant)	0.319	0.154		2.068	0.039*
ความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าที่จะยอมรับเป้าหมายและค่านิยมขององค์กร (X_1)	0.294	0.06	0.265	4.878	.000**
ความเต็มใจที่จะพยายามปฏิบัติงานเพื่อองค์กร (X_2)	0.238	0.064	0.226	3.738	.000**
ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะรักษาความเป็นสมาชิกภาพขององค์กร (X_3)	0.359	0.052	0.396	6.923	.000**
$R = .830, R^2 = .690, R^2_{adj} = .687, SE_{est} = .34888$					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ความแปรปรวนในการพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter

แหล่งความแปรปรวน	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
สมการถดถอย	94.425	3	31.475	258.598	.000**
ความคลาดเคลื่อน	42.478	349	0.122		
	136.903	352			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 6 ความแปรปรวนในการพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter พบว่า ตัวแปรสามารถพยากรณ์การดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยภาพรวมเมื่อนำเขียนเป็นสมการพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

$$\text{สมการถดถอยในรูปคะแนนดิบ} = 0.319 + 0.359(X_3) + 0.294(X_1) + 0.238(X_2)$$

$$\text{สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน} = 0.396(X_3) + 0.265(X_1) + 0.226(X_2)$$

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์สมการพยากรณ์การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter

ตัวแปรพยากรณ์	<i>b</i>	<i>SE_B</i>	β	<i>t</i>	<i>P</i>
ค่าคงที่ (Constant)	0.947	0.109		8.703	0.039*
การพัฒนาตนเอง (X_4)	0.160	0.036	0.159	4.439	.000**
ค่าตอบแทนที่เหมาะสม (X_5)	0.096	0.04	0.129	2.395	0.017*
หน้าที่และตำแหน่งงาน (X_6)	0.523	0.045	0.651	11.508	.000**

$R = .892, R^2 = .796, R^2_{adj} = .795, SE_{est} = .28264$

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์ความแปรปรวนในการพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter

แหล่งความแปรปรวน	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
สมการถดถอย	109.023	3	36.341	454.907	.000**
ความคลาดเคลื่อน	27.88	349	0.08		
	136.903	352			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 8 ความแปรปรวนในการพยากรณ์การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enter พบว่า ตัวแปรสามารถพยากรณ์การดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยภาพรวมเมื่อนำเขียนเป็นสมการพยากรณ์การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

$$\text{สมการถดถอยในรูปคะแนนดิบ} = 0.947 + 0.523(X_6) + 0.160(X_4) + 0.096(X_5)$$

$$\text{สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน} = 0.651(X_6) + 0.159(X_4) + 0.129(X_5)$$

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความผูกพันต่อองค์กร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทั้งหมด ทั้งนี้ เนื่องจากครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีเกิดความผูกพันต่อองค์กร และมีความเชื่อมั่นในเป้าหมายและยอมรับปฏิบัติตามค่านิยมขององค์กร เต็มใจทุ่มเทความรู้ความสามารถอุทิศตนให้กับองค์กร พร้อมทั้งจะสนับสนุนการปฏิบัติงานทุกอย่างเพื่อประโยชน์และเป้าหมายขององค์กร สอดคล้องกับการศึกษาของมลฤดี ปุริเส และคณะ (2565) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการทำงานกับความผูกพันองค์กรของครูโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ความผูกพันต่อองค์กร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากครูในโรงเรียนเอกชนมีความผูกพัน ความจงรักภักดี ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการทำงานเพื่อองค์กร และมีความมุ่งมั่นที่จะดำรงความเป็นสมาชิกขององค์กรที่ตนเองอยู่อย่าง

2. การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเพราะองค์กรมีระบบวางแผนการพัฒนาศักยภาพและการเลื่อนตำแหน่งงานอย่างเหมาะสม ส่งเสริมอบรมและสนับสนุนพัฒนาศักยภาพอย่างสม่ำเสมอ เปิดโอกาสให้ใช้ความรู้ความสามารถได้อย่างเต็ม สอดคล้องกับการศึกษาของระชา เมืองสุวรรณ (2566) ศึกษา ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี พบว่า การรับรู้ความสำเร็จในอาชีพของบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากบุคลากรปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างเต็มที่และองค์กรให้ผลตอบแทนสูงเพียงพอต่อการหาเลี้ยงชีพ

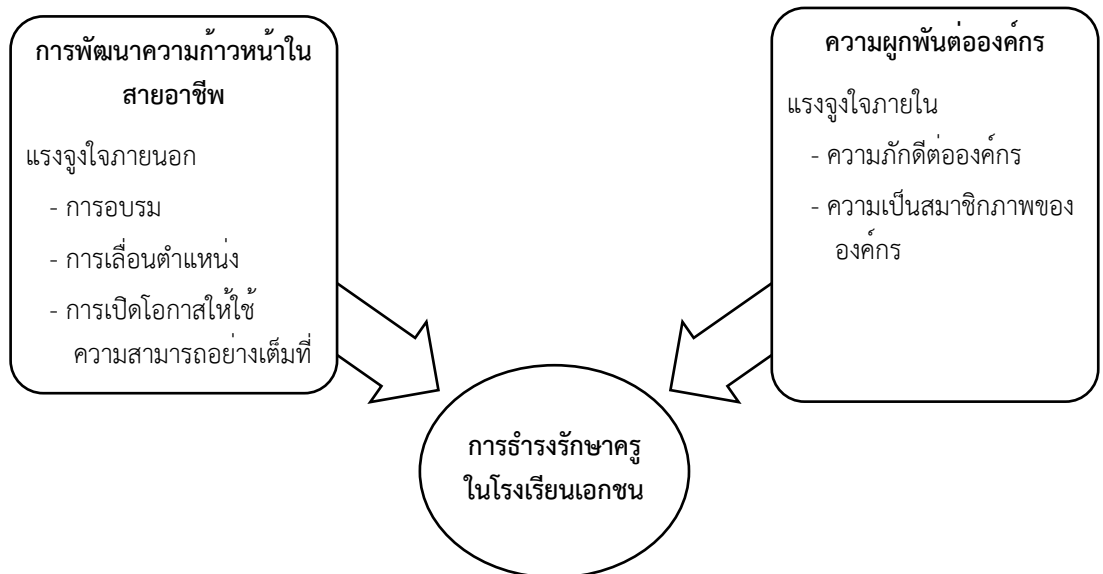
3. การดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมาก อันเนื่องมาจากโรงเรียนเอกชนมีค่าตอบแทนและสวัสดิการที่น่าพึงพอใจ อีกทั้งมีนโยบายการบริการค่าตอบแทนที่มีความยุติธรรม ผู้ร่วมงานให้ความร่วมมือในการทำงาน และบุคลากรมีการแบ่งเวลาให้กับการทำงานอย่างเหมาะสม ไม่ส่งผลกระทบต่อเวลาส่วนตัวมากเกินไป สอดคล้องกับการศึกษาของธีรณัย แซ่โง้ว (2562) ศึกษา แนวทางการดำรงรักษาครูของโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7 ภาคใต้ พบว่า การดำรงรักษาครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก อาจเป็นเพราะว่าโรงเรียนมีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงานชัดเจน ภาระงานที่ได้รับมอบหมายมีความเหมาะสม ครูสามารถควบคุมและจัดสรรเวลาระหว่างงานและชีวิตส่วนตัวได้อย่างเหมาะสม ผู้บริหารโรงเรียนส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาชีพ

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีโดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และรายได้ พบว่า ครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ที่มีลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ และการดำรงรักษาไม่แตกต่างกัน ยกเว้นปัจจัยด้านเพศแตกต่างกันมีผลต่อการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพของครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน สอดคล้องกับการศึกษาของพลิชฐ์ ศรีพชรภาส (2560) ศึกษาปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อความผูกพันของพนักงาน : กรณีศึกษา บริษัทฯ ผลิตภัณฑ์แห่งหนึ่งในจังหวัดระยอง พบว่า การวิเคราะห์ระดับความผูกพันของพนักงานบริษัทฯ ผลิตภัณฑ์แห่งหนึ่งในจังหวัดระยอง เพศหญิงและชายมีผลต่อความผูกพันของพนักงานไม่แตกต่างกัน กลุ่มอายุที่แตกต่างกันมีผลต่อความผูกพันที่แตกต่างกัน เปรียบเทียบกับอายุ 30-39 ปี มีระดับความผูกพันต่อองค์กรไม่แตกต่างกัน ระดับการศึกษา ที่แตกต่างกันมีผลต่อความผูกพันของพนักงานไม่แตกต่างกัน สถานภาพที่แตกต่างกันมีผลต่อความผูกพันของพนักงานไม่แตกต่างกัน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่แตกต่างกันมีผลต่อความผูกพันของพนักงานไม่แตกต่างกัน

5. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพที่ส่งผลต่อการดำรงรักษาครูโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันต่อองค์กรและการพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพตัวแปรส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อความผูกพันต่อองค์กรที่ระดับ 0.01 มีความสัมพันธ์ทางบวก สอดคล้องกับการศึกษาของณัฐวัฒน์ สิริพรวุฒิ และคณะ (2568) ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า การเปรียบเทียบความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จำแนกตามปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา เงินเดือน และระยะเวลาปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน ซึ่งบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีระดับความผูกพันต่อองค์กรไม่แตกต่างกัน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอเสนอแนะองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

การธำรงรักษาคูในโรงเรียนเอกชนไม่สามารถพิจารณาเพียงปัจจัยด้านใดด้านหนึ่ง ต้องอาศัยการผสมผสานระหว่างการสร้างความผูกพันต่อองค์กรและการวางแผนความก้าวหน้าในสายอาชีพ ความผูกพันต่อองค์กรสะท้อนถึงการยอมรับในเป้าหมายและค่านิยมขององค์กร รวมทั้งความเต็มใจในการทุ่มเทความสามารถเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ความผูกพันลักษณะนี้เป็นองค์ประกอบหลักที่สร้างแรงจูงใจภายใน และทำให้ครูมีความรักดีต่อองค์กร พร้อมจะอยู่และเติบโตไปกับองค์กรในระยะยาว นอกจากนี้ การวางแผนพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพอย่างเป็นระบบ เช่น การอบรม การเลื่อนตำแหน่ง และการเปิดโอกาสให้ครูได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมแรงจูงใจในการทำงาน ครูที่มองเห็นอนาคตในวิชาชีพของตนเองจะมีความมุ่งมั่นในการพัฒนา และพร้อมอยู่ในองค์กรระยะยาว การส่งเสริมความก้าวหน้าเช่นนี้จึงเป็นอีกกลไกสำคัญในการรักษาบุคลากรให้คงอยู่ในระบบการศึกษาเอกชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. โรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ควรจัดทำแผนพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพของครูอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ การอบรมและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และให้โอกาสในการเติบโตในหน้าที่การงานอย่างชัดเจน

2. ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดชลบุรี ควรปรับปรุงระบบบริหารจัดการภายในองค์กรให้เอื้อต่อการรักษาบุคลากร เช่น การประเมินผลการทำงานอย่างเป็นธรรม การดูแลความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว และควรพัฒนาแนวทางการส่งเสริมความผูกพันของครูต่อองค์กรอย่างเป็นระบบด้วยการส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดีในองค์กร

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ครูและบุคลากรในโรงเรียนเอกชนนำผลการวิจัยไปใช้ในการประเมินตนเองในการพัฒนาอาชีพ เพื่อพิจารณาความพร้อมและศักยภาพ ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติที่เกี่ยวข้องกับงาน ทั้งนี้ช่วยให้ครูสามารถมองเห็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง และเข้าใจบทบาทของตนในความผูกพันต่อองค์กร ซึ่งรวมถึงการมีความผูกพันต่อองค์กร ความร่วมมือกับเพื่อนร่วมงาน การปฏิบัติตามค่านิยมขององค์กร และการทุ่มเทแรงกายแรงใจในการทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันและเสริมสร้างความมั่นคงในสายอาชีพ เพื่อการเติบโตในหน้าที่การงาน และการมีคุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา พรายชมพู และธดา สิทธิธาดา. (2567). ความผูกพันในองค์กรของครูในโรงเรียนประถม มนตรี 2 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. *วารสารสิรินธรปริทรรศน์*, 25(2), 740–753.
- จิรวรรณ แก้วนิลดา, ธนสาร เดชะ และวีรพันธุ์ ศิริฤทธิ์. (2567). ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานกับความผูกพันต่อองค์กรของครูโรงเรียนเอกชนเชียงรายเขต 4 สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1), 133–142.
- ณัฐรดา คณารักษ์, นเรศ ชันชะรี และชวนคิด มะเสนะ. (2567). รูปแบบการเสริมพลังการปฏิบัติงานของครูในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนเอกชน. *วารสารราชพฤกษ์*, 22(1), 50–64.

- ณัฐวัฒน์ สิริพรวุฒิ, สุรพร สิมะกุลธร, เจริญ ศรีศศลักษณ์ และชวดี โกศล. (2568). ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 12(1), 58–67.
- ธนบดี เพ็ชรน้อย, ทรงยศ แก้วมงคล และสมนึก การิเวท. (2566). การบริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานครสู่ความเป็นเลิศ. *วารสารศิลปการจัดการ*, 7(2), 845–866.
- ธีรนัย แซ่โง้ว. (2562). *แนวทางการธำรงรักษาครูของโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7 ภาคใต้*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เจียรขวัญญ์ ทรัพย์ธมน์ และลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์. (2565). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนประถมศึกษาเอกชนขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*, 8(3), 330–344.
- พลิชฐ์ ศรีพรภาส. (2560). *ปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อความผูกพันของพนักงาน: กรณีศึกษาบริษัทผลิตยางรถยนต์แห่งหนึ่งในจังหวัดระยอง*. (งานนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจสำหรับผู้บริหาร). วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พัฒนฉัตร ปราบหงส์. (2562). แนวทางการส่งเสริมการคงอยู่ของครูโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา: กรณีศึกษา โรงเรียนปรียาโชติ จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 14(2), 1–12.
- มลฤดี ปุริเส, สุมิตรา ยาประดิษฐ์, พิระฉัตร คชลี, จันจิรา เผือกแสงทิพย์ และวิจิตรา พนมทิพย์ทศพล. (2565). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจในการทำงานกับความผูกพันองค์กรของครูโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*, 8(1), 270–285.
- ระชา เมืองสุวรรณ. (2566). ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 8(2), 125–137.
- ศิริรัตน์ ทองมีศรี. (2567). ปัจจัยการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชนในกรุงเทพมหานคร ระหว่างสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 13(1), 267–298.

- สมชาติ ธรรมโกคิน และศศิรีดา แพงไทย. (2562). กลยุทธ์การสร้างแบรนด์โรงเรียนเอกชนสู่โรงเรียนยอดนิยม. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 6(8), 4119–4132.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed.). London : UCL Press.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610.
- Likert, R. (1961). *New patterns of management*. New York : McGraw-Hill.
- Mowday, R. T., Steers, R. M. & Porter, L. W. (1979). The measurement of organizational commitment. *Journal of Vocational Behavior*, 14(2), 224–247.

แนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคม สูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่

Learning Management Guidelines for Potential Development and
Empowerment of the Elderly in an Aging Society under the New Normal

ตรงกมล สนามเขต¹

Trongkamon Sanarmkate

Received: February 11, 2025

Revised: October 17, 2025

Accepted: October 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ในพื้นที่จังหวัดแพร่ 2) วิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ และ 3) สร้างกลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู่ Healthy Aging และ Active Aging โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับรองรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ในพื้นที่จังหวัดแพร่ การวิจัยนี้เป็นแบบผสมวิธี เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 29 คน และการสนทนากลุ่มผู้นำชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 11 คน โดยใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.65$) โดยเฉพาะการเข้าร่วมที่ไม่ต่อเนื่อง ในขณะที่ความต้องการเรียนรู้ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.45$) โดยต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบมากที่สุด 2) องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู่ Healthy Aging และ Active Aging มี 8 องค์ประกอบได้แก่ หลักการดูแลสุขภาพกาย การพัฒนาสุขภาพจิต การสร้างความรู้และทักษะ กิจกรรมนันทนาการ 6 มิติ การช่วยเหลือตนเองด้านสุขภาพ สุขภาพอนามัย การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และการพัฒนาอาชีพและภูมิปัญญา ที่นำมาสู่การพัฒนา 3 หมวดวิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ มีความสอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของสูงอายุ และ

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์; Uttaradit Rajabhat University

Corresponding author ตรงกมล สนามเขต, e-mail: trongjai.n@gmail.com

3) กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะประกอบด้วย 9 แนวทางสำคัญ ตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบเนื้อหาและกระบวนการ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ การสร้างเครือข่าย การวิจัยและพัฒนา จนถึงการประเมินผลและถอดบทเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “สังคมผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพ” อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, การเสริมพลังผู้สูงอายุ, แนวทางการจัดการเรียนรู้

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the problems and needs of learning management to develop the potential of the elderly in Phrae Province; 2) to analyze the components of learning management; and 3) to create a mechanism to promote and develop the competencies of the elderly towards Healthy Aging and Active Aging through the participation of local communities to support an aging society under the New Normal in Phrae Province. This was a mixed-methods research, collecting data through interviews with 29 key informants and discussions with 11 leaders of senior citizen clubs, using interviews and focus group discussions with stakeholders. The research findings revealed that 1) the learning management challenges for the elderly were at a moderate level ($\bar{X} = 2.65$), particularly inconsistent participation, while the need for learning was high ($\bar{X} = 3.45$), by requiring the most support from responsible agencies; 2) the components of learning management and competency assessment for the elderly, aimed at Healthy Aging and Active Aging, consisted of eight elements, namely principles of physical health care, mental health development, knowledge and skill development, six dimensions of recreational activities, self-care in health, hygiene, living happily, and career and wisdom development. These led to the development of three subject categories: life skills, vocational skills, and academic skills, aligning with the potential and needs of the elderly; 3) the mechanism for promoting and developing competencies comprised nine key approaches, ranging from needs assessment and

learning objective setting to content and process design, learning environment and media arrangement, networking, research and development, and evaluation and lesson learned. The goal was to create a concrete and sustainable "Thai elderly society with active aging."

Keywords: Potential development, Elderly empowerment, Learning management approaches

บทนำ

กระแสของการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรโลกมีส่วนชี้้นำให้ทุกประเทศหันมาให้ความสำคัญ กับประชากรผู้สูงอายุกันมากขึ้น ทิศทางการดำเนินแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาให้เป็นกลยุทธ์หลักของการพัฒนาประเทศ ทำให้ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือเอกชนต้องมีการทบทวนและกำหนดแนวทางและเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สำหรับ ประเทศไทยความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากรคือ ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่ม มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดโดยประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และจะเป็น สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ คือ มีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2564 และในปี พ.ศ. 2578 จะเป็นผู้สูงอายุระดับสุดยอดคือ มีประชากรสูงอายุถึง ร้อยละ 30 ของประชากรทั้ง ประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) และจากข้อมูลของ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) พบว่าในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุมากกว่า 10 ล้านคน คิดเป็นอัตราส่วนประมาณร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งประเทศโดยในอีก 3 ปีข้างหน้า ใน ปี พ.ศ.2566 คาดว่าจะเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่มีประชากรวัยสูงอายุมากกว่าวัยเด็ก ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นกับประเทศไทยเพียงประเทศเดียว หากแต่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ ระดับโลก (Global Phenomenon) ที่หลายประเทศทั่วโลกได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยน โครงสร้างประชากรนี้ และคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2583 ประเทศไทยจะมีสัดส่วนประชากรสูงอายุ มากที่สุดในภูมิภาคอาเซียนด้วย

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในประเทศไทย นำสู่ความจำเป็นในการ ปรับตัวในทุกด้าน เพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุรวมทั้งการส่งเสริมให้บริการด้านการเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีสุขภาวะ

ที่ดีตามปณิญาผู้สูงอายุไทยข้อ 3 ที่กล่าวว่า “ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้พัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต” ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 เรื่อง “กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครองและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ” ในขณะเดียวกันพบว่า จังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 2 ของภาคเหนือ และเป็น 1 ใน 5 อันดับแรกของประเทศไทยที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากที่สุด ตามรายงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จังหวัดแพร่ ปี พ.ศ. 2565 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่ (2565) พบว่า จำนวนผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) มีถึง 100,865 คน คิดเป็นร้อยละ 32.77 และมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากปี 2564 ถึง 4,575 คน นอกจากนี้จังหวัดแพร่ยังมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 117,687 ครัวเรือน โดยมีประชากรรวม 307,835 คนโดยพบว่าสถานการณ์ปัญหาผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ผู้สูงอายุในสังคมไทยถูกทอดทิ้งหรือกลายเป็นคนไร้ญาติขาดที่พึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างประชากรของประเทศไทยกำลังเปลี่ยนไป มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนทำให้ไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” อย่างเต็มตัว

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะหาช่องว่าง (Gap) ของความคาดหวังและความเป็นจริงเพื่อนำไปสู่การนำเสนอข้อเสนอแนะทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุในแต่ละรูปแบบของการรวมตัวของผู้สูงอายุ ที่หน่วยงานหรือชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ได้ตามบริบทของตนเองในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลผู้มีศักยภาพและมีสถานภาพในสังคมเพื่อออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพบนฐานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ให้สามารถเป็นส่วนหนึ่งขับเคลื่อนสังคมไทยให้เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีความยั่งยืนได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดแพร่
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อกำหนดสู่ Healthy Aging and Active Aging ในพื้นที่จังหวัดแพร่
3. เพื่อสร้างกลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อกำหนดสู่ Healthy Aging and Active Aging โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับรองรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ในพื้นที่จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารต่างๆ ร่วมกับการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการฯ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในระดับตำบล และส่วนราชการที่รับผิดชอบ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. การวิจัยเชิงปริมาณ โดยการคำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้ขนาดตัวอย่าง 29 คน จากประชากรผู้สูงอายุ 120 คน ในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 อำเภอ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งตามอำเภอ และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในแต่ละชั้นโดยการแจกแบบสอบถามต้องการในการเรียนรู้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ 2) ปัญหาและความต้องการด้านความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ 3) ปัญหาและความต้องการด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง 4) ปัญหาและความต้องการด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ และ 5) ปัญหาและความต้องการด้านการได้รับการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ และแบบการวิเคราะห์กรอบแนวคิดองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู Healthy Aging และ Active Aging

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) ได้ทำการทดสอบความเหมาะสมของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ดังนี้:

ค่าสหสัมพันธ์ (Correlation Matrix): ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.30-0.85 แสดงถึงความเหมาะสมในการวิเคราะห์

ค่า KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy): ได้ค่า 0.742 ซึ่งมากกว่า 0.60 แสดงความเหมาะสมของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

Bartlett's Test of Sphericity: ได้ค่าที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) แสดงให้เห็นว่าข้อมูลเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

Eigenvalue: ใช้เกณฑ์ค่า > 1.0 ในการเลือกจำนวนองค์ประกอบในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ ตำบลน้ำริด อำเภอหนองม่วงไข่ ตำบลบ้านเหล่า อำเภอสูงเม่น และตำบลแม่จั่ว อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ จำนวนทั้งสิ้น 29 คน ข้อคำถามเป็นการถามแบบเลือกตอบ โดยเลือกตอบข้อละ 1 ตัวเลือก จาก 4 ตัวเลือก โดยมีการกำหนดค่าคะแนนเป็นมาตราส่วน

ประมาณค่า (Rating Scale) มีระดับการประเมิน 4 ระดับ โดยมีค่าคะแนนตามระดับ สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 คน ที่ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย กลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่หรือเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เครือข่ายแกนนำผู้สูงอายุระดับจังหวัด แกนนำชมรมผู้สูงอายุแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ตอบสนองความต้องการผู้สูงอายุและแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ โดยพิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา หาความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์เพื่อให้ได้เป็นภาพรวมของการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ยังประกอบอาชีพตามสภาพความเป็นจริง ผู้วิจัยใช้การยืนยันความถูกต้องของข้อมูล (Member Checking) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่ได้จดบันทึกอย่างละเอียดและอธิบายอย่างชัดเจนกลับไปให้ผู้สัมภาษณ์ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุตั้งแต่ 61-80 ปี ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส มีระดับศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ซึ่งปัจจุบันประกอบอาชีพข้าราชการบำนาญเป็นส่วนใหญ่ และรองลงมา ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว และอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพรับจ้างทั่วไป ตามลำดับการทำงานในแต่ละวัน ส่วนใหญ่ทำงานวันละ 6-8 ชั่วโมง โดยส่วนใหญ่ทำงานทำงานเดือนละ 15-20 วัน และใน 1 ปี ส่วนใหญ่ทำงาน 1-11 เดือน มีรายได้จากการทำงานส่วนใหญ่มีรายได้เดือนละ 15,000 บาทขึ้นไป และส่วนใหญ่มีสมาชิกอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันจำนวน 1-2 คน

สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การวิเคราะห์สภาพปัญหาโดยรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.65$, $SD = 0.82$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัญหาด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 2.89$, $SD = 0.91$) โดยส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้ประโยชน์มากแต่ยังไม่ต่อเนื่อง ร้อยละ 65.51 ปัญหาด้านการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ ($\bar{X} = 2.73$, $SD = 0.85$) โดยต้องการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ แต่ไม่รู้แหล่งในการพัฒนาตนเอง ร้อยละ 51.72 ปัญหาด้านความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ($\bar{X} =$

2.62, SD = 0.78) ปัญหาด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ ($\bar{X}$ = 2.58, SD = 0.94) ปัญหาด้านการได้รับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 2.51, SD = 0.88) ความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ความต้องการโดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.45, SD = 0.67) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความต้องการด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 3.62, SD = 0.59) โดยต้องการให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ ร้อยละ 65.51 ความต้องการด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 3.51, SD = 0.72) ความต้องการด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง ($\bar{X}$ = 3.47, SD = 0.81) ความต้องการด้านการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 3.38, SD = 0.76) ความต้องการด้านความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ($\bar{X}$ = 3.29, SD = 0.85)

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงูสู่ Healthy Aging และ Active Aging

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) โดยใช้วิธี Principal Component Analysis และการหมุนแกนแบบ Varimax พบว่า มี 8 องค์ประกอบหลักที่สามารถอธิบายความแปรปรวนรวม 78.65% ดังนี้: องค์ประกอบที่ 1: การดูแลสุขภาพกาย (Factor Loading = 0.742-0.865, อธิบายความแปรปรวน 15.23%) องค์ประกอบที่ 2: การพัฒนาสุขภาพจิต (Factor Loading = 0.689-0.823, อธิบายความแปรปรวน 12.47%) องค์ประกอบที่ 3: การสร้างความรู้และทักษะ (Factor Loading = 0.701-0.789, อธิบายความแปรปรวน 11.85%) องค์ประกอบที่ 4: กิจกรรมนันทนาการ 6 มิติ (Factor Loading = 0.658-0.743, อธิบายความแปรปรวน 10.92%) องค์ประกอบที่ 5: การช่วยเหลือตนเองด้านสุขภาพ (Factor Loading = 0.672-0.798, อธิบายความแปรปรวน 9.67%) องค์ประกอบที่ 6: สุขภาพอนามัย (Factor Loading = 0.645-0.734, อธิบายความแปรปรวน 8.94%) องค์ประกอบที่ 7: การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข (Factor Loading = 0.612-0.721, อธิบายความแปรปรวน 8.31%) องค์ประกอบที่ 8: การพัฒนาอาชีพและภูมิปัญญา (Factor Loading = 0.598-0.689, อธิบายความแปรปรวน 7.26%) ประกอบไปด้วย การช่วยเหลือตนเองด้านสุขภาพ การสร้างความรู้ สร้างสุขภาพ กิจกรรม 6 มิติ สุขภาพอนามัย สุขภาพกาย สุขภาพจิต และการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข โดยมีการจัดการการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 วิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ ที่มีความสอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของผู้สูงอายุในทั้ง 3 พื้นที่ โดยการขับเคลื่อนการเรียนรู้ดังกล่าวมีการเชื่อมโยงเครือข่ายหรือหน่วยงานสนับสนุนเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ ประกอบไปด้วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล

ภาคีเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์การบริหารส่วนตำบล วัด กลุ่มแม่บ้าน พัฒนาชุมชน/พัฒนาสังคม องค์การบริหารส่วนจังหวัด และเทศบาลตำบล การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ 3 พื้นที่ ได้แก่ อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย และอำเภอหนองม่วงไข่ มีการออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทและจุดเด่นของกลุ่มผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วย การดูแลสุขภาพ (สุขภาพกาย/สุขภาพจิต) การส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมนันทนาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุ ทุกวันศุกร์ การดูแลสุขภาพ ไม่ล้ม ไม่ล้ม ไม่ซึมเศร้า กินข้าวล่า การจัดอบรมเฉพาะกิจกรรม การศึกษาดูงานตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้การเรียนรู้ทั้ง 8 เรื่อง จะสามารถนำไปจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ได้นั้น ต้องมองไปถึงการสร้างกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

3. กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู Healthy Aging and Active Aging โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับรองรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ ผลการวิจัย พบว่า มีหลากหลายหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 3 พื้นที่งานวิจัย โดยมีกิจกรรมที่จัดขึ้นผ่านหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุทั้งภายในจังหวัดและภายนอกจังหวัด ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดจากการบูรณาการร่วมกันผ่านหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านการเรียนรู้และด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ศึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่ พัฒนาสังคมจังหวัดแพร่ พัฒนาชุมชนอำเภอหนองม่วงไข่ พัฒนาชุมชนอำเภอสูงเม่น พัฒนาชุมชนอำเภอเด่นชัย สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สถาบันพลังจิตตานุภาพที่ 12 กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) ตำบลน้ำริด ตำบลบ้านเหล่า ตำบลแม่จ๊วะ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านเหล่า ตำบลแม่จ๊วะ โรงพยาบาลหนองม่วงไข่ โรงพยาบาลสูงเม่น โรงพยาบาลเด่นชัย กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา ศักยภาพผู้สูงอายุ เพื่อสร้างกลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู Healthy Aging and Active Aging โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับรองรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ ทั้ง 3 พื้นที่ในจังหวัดแพร่ ประกอบไปด้วย อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย และอำเภอหนอง ม่วงไข่ เห็นถึงศักยภาพและความต้องการของผู้สูงวัย การพัฒนาการเรียนรู้ รวมไปถึงปัจจัยสำคัญที่ นำไปสู่ความสำเร็จ ตลอดจนค้นพบแนวทางการก้าวต่อไปเพื่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุ ของจังหวัดแพร่ พบว่า มีกลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู Healthy Aging and Active Aging ประกอบไปด้วย 9 กลไกการขับเคลื่อนที่สำคัญ คือ 1) การสำรวจปัญหา

และความต้องการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านกิจกรรมการศึกษานอกระบบและกิจกรรมศึกษาตามอัธยาศัย 5) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ 6) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ 7) การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา 8) การวิจัยและพัฒนา และ 9) การถอดบทเรียน ซึ่งในกระบวนการเริ่มตั้งแต่กระบวนการศึกษาทุนของชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังโดยบูรณาการการจัดการเรียนรู้ทั้งทุนทางสังคม หลักระบวนทัศน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดชุดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ตลอดจนสร้างกลไกเครือข่ายเชิงพื้นที่ การจัดการการเรียนรู้ที่กล่าวนั้นแบ่งออกเป็น 3 วิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ ในแต่ละวิชามีความสอดคล้องกับการสะท้อนปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน และการสะท้อนความต้องการการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน เพื่อนำมาจัดการการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งค้นพบปัจจัยความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) พฤติกรรมการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุสำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่มีประเด็นการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1: สภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.65$) โดยปัญหาหลักคือการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยังไม่ต่อเนื่อง ($\bar{x} = 2.89$) ส่วนความต้องการการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.45$) โดยต้องการให้หน่วยงานที่รับผิดชอบส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้มากที่สุด ($\bar{x} = 3.62$) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทนงค์ดี ยิ่งรัตนสุข (2558) ที่พบว่าผู้สูงอายุมีความต้องการการเรียนรู้แต่ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และพบว่าการมีส่วนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาการเรียนรู้และความต้องการผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ยังต้องการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ น่าจะมาจากการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะหรือเป็นแกนนำหลักในการพาทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัย

ของ ทนงศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข (2558) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการพัฒนาชุมชน ทำให้อยากที่จะเรียนรู้ ประกอบกับผู้สูงอายุที่เป็นแกนนำส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จึงเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้

2. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2: องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจพบ 8 องค์ประกอบหลักที่อธิบายความแปรปรวนรวม 78.65% ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต การพัฒนาทักษะและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิด Active Aging ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2020) ที่เน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตวิญญาณ และพลเมืองอย่างต่อเนื่อง การแบ่งการจัดการเรียนรู้เป็น 3 วิชา ได้แก่ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ สะท้อนถึงความต้องการการเรียนรู้แบบองค์รวมของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ Jarvis (2006) ที่เน้นการเรียนรู้ในทุกมิติของชีวิต

3. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3: กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุ 9 ประการที่ค้นพบ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบเป็นระบบและมีการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของ Wallerstein et al. (2018) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุแบบบูรณาการ พบว่าส่วนมากมีความต้องการให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ อาจเนื่องจากผู้สูงอายุเห็นว่ากิจกรรมที่เข้ามาดำเนินการในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ และมีความต้องการได้รับการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้และเพิ่มพูนทักษะในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เช่น การพัฒนาอาชีพโดยการส่งเสริมให้ทำดอกไม้จันทน์และพวงหรีด/การประดิษฐ์ของใช้จากใบตองและทำโคมไฟ/การประดิษฐ์ตะกร้า/กล่องทิชชูจากวัสดุเหลือใช้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย

รูปแบบการส่งเสริมการมีงานทำแบบมีส่วนร่วมนี้ อาจเป็นกระบวนการสร้างงานให้แก่ประชากรผู้สูงอายุโดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมของชมรมผู้สูงอายุในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนผู้สูงอายุที่เน้นการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ, 2556) ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ 1) พฤติกรรมการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ของ Knowles, M. S. (1984) ที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการนำประสบการณ์มาใช้ในการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาล หน่วยงานเอกชน องค์กรท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงความต้องการและศักยภาพของผู้สูงอายุเป็นสำคัญเพื่อให้สามารถปรับตัวได้เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ "โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุแบบบูรณาการสำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่" (Integrated Learning Management Model for Elderly Empowerment in New Normal Aging Society) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ระดับ:

ระดับที่ 1: การประเมินพื้นฐาน (Assessment Level) การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการตามบริบทพื้นที่ การวิเคราะห์ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน

ระดับที่ 2: การวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning Level) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การออกแบบหลักสูตร 3 วิชา (วิชาชีวิต วิชาชีพ วิชาการ) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ระดับที่ 3: การขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติ (Implementation Level) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 8 องค์ประกอบหลัก การเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีการพัฒนา การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

ระดับที่ 4: การประเมินและพัฒนาต่อเนื่อง (Evaluation and Development Level) การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา การวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การถอดบทเรียนและขยายผล โมเดลนี้มีลักษณะเฉพาะคือ การบูรณาการระหว่างการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Community Development) และการส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวม (Holistic Well-being Promotion) เพื่อสร้างผู้สูงอายุที่มีพหุพลังและสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่

จากการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ ทั้ง 3 พื้นที่ ประกอบไปด้วย อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย และอำเภอหนองม่วงไข่ เห็นถึงศักยภาพและความต้องการของผู้สูงอายุ การพัฒนาการเรียนรู้ รวมไปถึงปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ ตลอดจนค้นพบแนวทางการก้าวต่อไปเพื่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุของจังหวัดแพร่ พบว่า กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging และ Active Aging

ประกอบไปด้วย 9 หลักการสำคัญ คือ 1) การสำรวจปัญหาและความต้องการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านกิจกรรมการศึกษานอกระบบและกิจกรรมศึกษาตามอัธยาศัย 5) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ 6) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ 7) การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา 8) การวิจัยและพัฒนา และ 9) การถอดบทเรียน ซึ่งในกระบวนการเริ่มตั้งแต่กระบวนการศึกษาทุนของชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังโดยบูรณาการการจัดการเรียนรู้ทั้งทุนทางสังคม หลักศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดชุดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ตลอดจนสร้างกลไกเครือข่ายเชิงพื้นที่ การจัดการการเรียนรู้ที่กล่าวนั้นแบ่งออกเป็น 3 วิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และ วิชาการ ในแต่ละวิชามีความสอดคล้องกับการสะท้อนปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน

และการสะท้อนความต้องการการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน เพื่อนำมาจัดการการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งค้นพบปัจจัยความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) พฤติกรรมการเรียนรู้ 2) เรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งนำไปสู่การขับเคลื่อนเพื่อยกระดับแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ พื้นที่จังหวัดแพร่

MODEL โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุแบบบูรณาการสำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุแบบบูรณาการ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ (ตรงกลม สนามเขต, 2568)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การวางแผนเชิงนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบและวางแผนโครงการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเน้นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

1.2 การส่งเสริมการจัดตั้ง "แพลตฟอร์มการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ" พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดชีวิต สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต อาชีพ และทักษะดิจิทัล รวมถึงการเข้าถึงบริการรัฐอย่างเท่าเทียม

1.3 การพัฒนาระบบประเมินผลกระทบ ควรมีการพัฒนาตัวชี้วัดและระบบการติดตามประเมินผลกระทบของโครงการพัฒนาผู้สูงอายุ โดยใช้องค์ประกอบ 8 ด้านที่ค้นพบจากการวิจัยเป็นฐานในการประเมิน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้แบบบูรณาการ ชมรมผู้สูงอายุและสถาบันการศึกษาควรร่วมกันพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ 3 วิชา (วิชาชีวิต วิชาชีพ วิชาการ) ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่

2.2 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ ควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ต่างๆ เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและนวัตกรรมการเรียนรู้

2.3 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับบุคลากรที่ทำงานกับผู้สูงอายุ โดยใช้โมเดลที่พัฒนาขึ้นเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

เอกสารอ้างอิง

- ทงศ์ศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข. (2558). *การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน*.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่. (2565). *รายงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จังหวัดแพร่ ปี พ.ศ. 2565*. จังหวัดแพร่. (อัดสำเนา)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *รายงานสถิติประชากรและบ้านเรือน พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ.
<https://www.nso.go.th>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่สอง (พ.ศ. 2545–2564) และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. 2566–2580) ฉบับปรับปรุง*.
กรุงเทพฯ. <https://www.nesdc.go.th>
- สำนักงานสภาพัฒนาเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ. (2556). *แนวทางการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- Jarvis, P. (2006). *Towards a comprehensive theory of human learning*. Abingdon :
Routledge.
- Knowles, M. S. (1984). *The adult learner: A neglected species* (3rd ed.). Houston, TX:
Gulf Publishing.
- Wallerstein et al. (2018). *Community-based participatory research for health: Advancing social and health equity*. (3rd ed.). San Francisco : Jossey-Bass.
- World Health Organization. (2020). *Decade of healthy ageing: Baseline report*. Retrieved from. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240017900>
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York : Harper & Row.

การสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี

Creating a Mechanism for Cultural Heritage Preservation of World War II
Historical Capital in the Pak Phraek Community, Kanchanaburi Province

ศิวาวุฒิ ชัยเชาวรินทร์¹ และเศกสิทธิ์ ปักซี่²

Siwawut Chaichaowarin and Sakesit Paksee²

Received: September 28, 2024

Revised: June 11, 2025

Accepted: November 02, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี และ 2) ศึกษาวิธีการและผลของการสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรก โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งด้านจำนวนและความลึกของปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ได้ใช้แบบสำรวจเบื้องต้นในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งได้ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในระบบแบบฟอร์มของ Cultural Map Thailand ส่วนในด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน จำนวน 11 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมของชุมชนปากแพรก สำหรับพื้นที่วิจัยคือชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีกรอบการวิจัยที่เน้นกระบวนการเสริมพลัง (Empowerment Process) และการเกาะเกี่ยวทางสังคม (Social Bonding) ระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างการเชื่อมโยงทาง

¹⁻² สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี; Arts and Culture Office, Kanchanaburi

Rajabhat University

Corresponding author, E-mail: siwawut@kru.ac.th, Tel. 0944832475

วัฒนธรรมและสืบสานทุนทางประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า 1) สามารถจัดเก็บข้อมูลมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้จำนวนทั้งสิ้น 50 รายการ ทั้งในรูปแบบที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ 2) เกิดกลไกการสืบสานวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมที่เน้นการสร้างความรู้และความสำนึกในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมในชุมชนปากแพรก ได้แก่ กิจกรรมเสวนาระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ การจัดนิทรรศการและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ องค์ความรู้จากการวิจัยนี้สามารถนำไปต่อยอดเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนภายใต้บริบทของทุนทางประวัติศาสตร์ รวมถึงสามารถเป็นกลไกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: กลไกการสืบสานวัฒนธรรม, ทุนประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2, ชุมชนปากแพรก, จังหวัดกาญจนบุรี

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study cultural information regarding historical capital related to World War II in Pak Phraek community, Kanchanaburi Province; and 2) to examine the methods and effects of creating mechanisms for preserving cultural heritage related to World War II in Pak Phraek community. A mixed-methods research approach was used, systematically combining quantitative and qualitative research to obtain comprehensive data on both the quantity and depth of cultural phenomena. For the quantitative research, a preliminary survey was used to collect data on cultural heritage related to World War II, which was recorded in the Cultural Map Thailand form. For the qualitative research, in-depth interviews were conducted using focus group discussions with 11 community members who were part of the cultural network of Pak Phraek community, Kanchanaburi Province. The research framework emphasized the empowerment process and social bonding between older and younger generations to create cultural connections and preserve historical capital. The research findings revealed that 1) a total of 50 items of cultural heritage related to World War II were collected, both in tangible and intangible forms; and 2) a mechanism for cultural heritage preservation was established through activities focusing on raising awareness

and fostering a sense of ownership of the culture in the Pak Phraek community. These activities included dialogues between older and younger generations, exhibitions, and creative activities in the area. The knowledge gained from this research can be further developed to improve community products within the context of historical capital, and can also serve as a mechanism for sustainable cultural heritage preservation in the community in the future.

Keywords: cultural heritage preservation mechanism, World War II historical capital, Pak Phraek community, Kanchanaburi Province

บทนำ

การสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการที่สำคัญในการรักษาและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ชุมชนปากแพรกมีประวัติศาสตร์ที่ลึกซึ้งและหลากหลาย ทั้งในด้านการทหารและวิถีชีวิตของผู้คนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การสร้างกลไกเพื่อสืบสานวัฒนธรรมเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการรักษามรดกทางประวัติศาสตร์ให้คงอยู่และส่งต่อให้กับคนรุ่นหลัง

กลไกการสืบสานวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง การพัฒนาวิธีการและกระบวนการต่าง ๆ ที่ช่วยในการรักษาและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ และความเคารพต่อประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีอยู่ในชุมชนปากแพรก การสร้างกลไกนี้ควรรวมถึงการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการศึกษา การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน สำหรับการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น สะพานข้ามแม่น้ำแคว และทางรถไฟสายมรณะ ไม่เพียงแต่เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตให้กับคนรุ่นหลัง (มณฑล คงแถวทอง, 2543) การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการศึกษา เช่น การจัดนิทรรศการ การบรรยาย และการสร้างสื่อการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้คนได้เรียนรู้และเข้าใจประวัติศาสตร์ในมิติที่หลากหลายมากขึ้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เป็นอีกหนึ่งกลไกที่สามารถใช้ในการสืบสานวัฒนธรรม การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่มีคุณภาพสูง รวมถึงการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศมาสัมผัสประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ชุมชนปากแพรงได้อย่างเต็มที่

การสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรง จังหวัดกาญจนบุรี ไม่เพียงแต่เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นการส่งเสริมความเข้าใจและความภูมิใจในประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งจะเป็รากฐานที่แข็งแรงในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคต (ศิริพงศ์ อริยสุนทร, 2558) ดังนั้น ในบทความวิจัยนี้นำเสนอกระบวนการจัดเก็บทุนทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชนปากแพรงทั้งในมิติของวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ผ่านการใช้เครื่องมือการวิจัยคือ แบบสำรวจรวมถึงแบบสัมภาษณ์เจาะลึกโดยการสนทนากลุ่มผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนปากแพรง จังหวัดกาญจนบุรี นอกจากนี้ บทความวิจัยได้นำเสนอวิธีการและผลของการสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรง จังหวัดกาญจนบุรี การสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมจะส่งผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรมเมื่อชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมเพื่อสืบสานงานทางด้านทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรง อันเป็นสถานที่ที่ปรากฏทุนวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในช่วงเวลาของการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าทุนทางประวัติศาสตร์ในชุมชนปากแพรงควรต้องรวบรวมและวิเคราะห์ความสำคัญ รวมถึงนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปเกี่ยวกับการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเป็นกลไกการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรง จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาวิธีการและผลของการสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรง จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Research Integration) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งในด้านปริมาณของแหล่งทุน

วัฒนธรรม และความลึกซึ้งด้านบริบท ความสัมพันธ์และผลกระทบทางสังคมของการสืบสาน วัฒนธรรมในชุมชน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีความรู้หรือมีบทบาทเกี่ยวข้องกับทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 11 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้คัดเลือก ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และผู้รู้ในเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มผู้ทวนสอบข้อมูลจำนวน 6 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน 1 คน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 1 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 2 คน และอาจารย์ในชุมชน 2 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนปากแพรกทั้งหมด

3. เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสำรวจทุนวัฒนธรรมโดยใช้แบบฟอร์ม Cultural Map Thailand เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทุนประวัติศาสตร์ในพื้นที่แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Unstructured Interview) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์ วิจัยได้ทำการจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล และแบบตรวจสอบข้อมูล (Validation Checklist) เพื่อทวนสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ โดยการหาคุณภาพของเครื่องมือทุกชิ้น ใช้การการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในท้องถิ่นจำนวน 3 ท่าน และได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง เพื่อให้เครื่องมือสามารถสะท้อนเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างถูกต้องและครอบคลุม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้ขั้นตอนการเก็บข้อมูลดำเนินการตามลำดับ คือ 1) ศึกษาเอกสารเบื้องต้นเกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ริมแม่น้ำแม่กลองตอนบนของจังหวัดกาญจนบุรี โดยค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล เช่น ห้องสมุดจังหวัด หอวัฒนธรรม และสำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี 2) ดำเนินการเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยใช้แบบสำรวจ Cultural Map Thailand สำหรับรวบรวมข้อมูลด้านทุนวัฒนธรรมของชุมชน 3) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 11 คน เพื่อศึกษาเรื่องราว ความสัมพันธ์ และบทบาทของคนในชุมชนต่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม 4) จัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจและการสัมภาษณ์มานำเสนอให้กับกลุ่มผู้ตรวจสอบจำนวน 6 คนในชุมชน เพื่อทวนสอบและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล และ 5) นำผลการวิจัยไปจัดกิจกรรม “การสืบสานวัฒนธรรมทุนวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัด

กาญจนบุรี” โดยเป็นความร่วมมือระหว่างสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และชุมชนปากแพรก ซึ่งจัดกิจกรรมเสวนาและจัดแสดงบูธนิตรรศการ โดยมีชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมและจัดแสดงเนื้อหาต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยได้ทำการนำข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสำรวจ Cultural Map Thailand วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) เพื่อสรุปจำนวนและประเภทของทุนวัฒนธรรมที่ค้นพบ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยสังเคราะห์ประเด็นหลักจากคำให้สัมภาษณ์และความคิดเห็นของกลุ่มผู้ตรวจสอบ และข้อมูลจากกิจกรรมสาธารณะและกลไกการสืบสานวัฒนธรรมนำมาประเมินผลกระทบทางสังคมเบื้องต้น และวิเคราะห์แนวโน้มการเกิดกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระยะยาว

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลเอกสารทางวิชาการและวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร รวมถึงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสำรวจของ Cultural Map Thailand ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน บพท. ร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้รู้และปราชญ์ท้องถิ่นจำนวน 11 คน พบว่า ชุมชนปากแพรกมีทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 จำนวนทั้งสิ้น 50 รายการ จำแนกได้เป็นวัฒนธรรมที่จับต้องได้ จำนวน 37 รายการ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จำนวน 13 รายการ และทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ที่อยู่อาศัยและมีการใช้งานจริงโดยเจ้าของบ้านหรือชุมชน และยังอยู่ในสภาพที่สามารถบำรุงรักษาได้ในระดับปานกลาง โดยผลการประเมินความเสี่ยงต่อการสูญหายของทุนวัฒนธรรมเหล่านี้ มาจากการประเมินแบบมีส่วนร่วมกับคนในพื้นที่ โดยเฉพาะการจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) กับผู้นำชุมชน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 6 คน ซึ่งร่วมกันประเมินและจัดระดับความเสี่ยงตามแบบฟอร์ม Cultural Map พบว่า ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในบ้านเรือนมีความเสี่ยงในระดับ “ปานกลาง” เนื่องจากยังคงได้รับการดูแลจากเจ้าของ แต่มีแนวโน้มสูญหายจากการเก็บรักษาที่ไม่เหมาะสม และมีวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้บางส่วนเริ่มมีการเลือนหายจากความทรงจำของคนรุ่นใหม่ การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (ภาวิตา ขวนขยัน, ศิวาจุฑมภ์ ชัยเขาวรินทร์ และภัคธร ชาญฤทธิเสน, 2560) และการสนทนากลุ่มร่วมยืนยันว่า ช่วงเวลาของสงครามโลกครั้งที่ 2 มีอิทธิพลสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีศักยภาพที่จะนำไปใช้พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้

2. นักวิจัยได้ใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (Empowerment Theory) เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม โดยใช้ผลจากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในวัตถุประสงค์ข้อ 1 มาสังเคราะห์เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมในกลุ่มคนในชุมชนและเยาวชน

การจัดกิจกรรมภายใต้โครงการ “ทุนวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัดกาญจนบุรี” ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2566 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 1,193 คน ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 543 คน คิดเป็นร้อยละ 45.51 โดยมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อกิจกรรม 4.54 (จากคะแนนเต็ม 5) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.67 ซึ่งคิดเป็นร้อยละความพึงพอใจถึง 90.80 (ข้อมูลจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี) กิจกรรมที่นักวิจัยได้จัดขึ้นนั้น เป็นกิจกรรมที่สร้างความตระหนักและสำนึกการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การแข่งขันจัดบอร์ดความรู้ทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดกาญจนบุรีแบบ 3 มิติ 2) การแข่งขันการตอบปัญหาทางวิชาการเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดกาญจนบุรี 3) การแข่งขันกล่าวสุนทรพจน์ในหัวข้อ “ทุนทางวัฒนธรรมสงครามโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดกาญจนบุรี” 4) การแสดงรำโทนที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสงครามโลกครั้งที่ 2 ในจังหวัดกาญจนบุรี 5) การจัดเสวนาเรื่อง “แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 บนถนนปากแพรก” 6) บูธกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมและเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แก่ การวาดภาพระบายสีสะพานข้ามแม่น้ำแคว การปั้นดินเผาเกี่ยวกับรูปเครื่องบินในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยนักวิจัยได้ใช้ข้อมูลวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 (ข้อมูลทุนประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรีจำนวน 50 ชื่น) เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมดังกล่าว

กิจกรรมเหล่านี้มีผลในการ สร้างความรู้ ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน และยังนำไปสู่การจัดโครงการต่อเนื่องในปีถัดไป (ครั้งที่ 2 วันพุธที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2567) ซึ่งสะท้อนถึงการสร้าง “กลไกการสืบสานวัฒนธรรม” อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในเชิงชุมชน การศึกษา และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนรวมทั้งคณาจารย์ ครู และบุคลากรทางการศึกษาได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ซึ่งสามารถนำความรู้ไปต่อยอดในการเรียนการสอน และสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีคณาจารย์ที่เป็นผู้สอนรายวิชากาญจนบุรีศึกษา (หมวดวิชาศึกษาทั่วไป) สามารถนำองค์ความรู้ไปบูรณาการกับรายวิชาดังกล่าวได้

ภาพที่ 1 นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมตอบคำถามทางวิชาการประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2
(ที่มา: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี)

อภิปรายผลการวิจัย

ทุนทางวัฒนธรรมกับบทบาทของสถาปัตยกรรมในชุมชนซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรีจำนวน 50 ชื่น โดย 34 ชื่นเป็นสถาปัตยกรรมในชุมชนปากแพรกที่สะท้อนให้เห็นว่า ทุนประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในรูปแบบของสถาปัตยกรรมเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และพัฒนาความรู้ในท้องถิ่นได้ เกิดจากการสังสมและถ่ายทอดผ่านสถาบันต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน โดยมีผลต่อการกำหนดสถานะทางสังคมและความสามารถในการมีอิทธิพลต่อสังคม ดังนั้น สถาปัตยกรรมในชุมชนปากแพรกจึงไม่ใช่เพียงแค่อาคารเก่า แต่เป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มีศักยภาพในการสร้างอัตลักษณ์และจิตสำนึกของชุมชน

บทบาทของเยาวชนกับการสืบสานวัฒนธรรมนั้น งานวิจัยชี้ว่าเยาวชนมีส่วนสำคัญในกลไกการสืบสานวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ที่เน้นว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการมีประสบการณ์ตรง การสะท้อนความรู้สึก และการนำไปประยุกต์ใช้ สำหรับเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่เพียงแต่เรียนรู้ แต่ยังเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาทุนมนุษย์ทางวัฒนธรรม (Human Cultural Capital) ที่สามารถส่งผ่านและขยายองค์ความรู้ในระดับชุมชนได้ต่อไป งานวิจัยยังเน้นถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการ

อนุรักษวัฒนธรรมเกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วม (Typology of Participation) โดยเฉพาะระดับ “Interactive Participation” ที่ชุมชนมีบทบาทอย่างแท้จริงในการออกแบบ ดำเนินการ และ ประเมินกิจกรรม การมีส่วนร่วมนี้นำไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) ซึ่งเป็น ปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของวัฒนธรรมตามแนวทางของยูเนสโก (ยูเนสโก, 2567) ที่ชี้ว่า การอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องอาศัยเวลา การถ่ายทอด และการมีส่วนร่วมของคน ในชุมชน รวมทั้งแนวคิด Social Return on Investment (SROI) ที่ใช้ในงานวิจัย ช่วยวัดคุณค่า ทางสังคมที่เกิดจากกิจกรรมอนุรักษวัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่เพียงการอนุรักษ์ในเชิงวัตถุ แต่รวมถึง การ สร้างทุนทางสังคม (Social Capital) เช่น ความสามัคคี ความไว้วางใจ และการร่วมมือกันในชุมชน ทุนทางสังคมนี้ส่งผลต่อความมั่นคงของชุมชน และนำไปสู่ความสามารถในการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง ในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างกลไกการสืบสานวัฒนธรรมเกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในชุมชนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนปากแพรกซึ่งแต่เดิมมีผู้คน สนใจเกี่ยวกับชุมชนนี้แต่ไม่มากนัก ทั้งที่ชุมชนปากแพรกมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ชาติไทย การเกิดกิจกรรมที่สร้างความตระหนักและสำนึก การเป็นเจ้าของทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ จึงเป็นสิ่งสำคัญในกลไกการสืบสานวัฒนธรรม และกระตุ้นให้ผู้คนในชุมชนปากแพรกเกิดความรักและหวงแหนในทุนทางวัฒนธรรมและ ประวัติศาสตร์ของตนเอง รวมทั้งยังเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สงครามโลกครั้งที่ 2

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและเทศบาลเมืองกาญจนบุรีควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการ กำหนดนโยบายหรือแผนยุทธศาสตร์ด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในชุมชนปากแพรก โดยเน้น การอนุรักษ์และสืบสานประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อส่งเสริม เศรษฐกิจฐานรากและเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ และสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดกาญจนบุรีควรบูรณาการผลการวิจัยเข้าในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และ

จัดทำเส้นทางท่องเที่ยว (Cultural Route) ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 2 พร้อมประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนปากแพรกสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรีควรสนับสนุนให้สถานศึกษาในพื้นที่นำกิจกรรมจากผลการวิจัยไปบูรณาการในหลักสูตรท้องถิ่นหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีความรู้ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ สถานศึกษาในพื้นที่ชุมชนปากแพรกควรร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการจัดกิจกรรม เช่น การจัดนิทรรศการท้องถิ่น การเล่านิทานจากประสบการณ์ของผู้เฒ่าผู้แก่ การเดินศึกษาเส้นทางประวัติศาสตร์ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียนอย่างมีส่วนร่วม และชุมชนปากแพรกและผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในการอนุรักษ์และถ่ายทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่ และร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างรายได้และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ภายใต้แผนวัฒนธรรมประจำปี 2566 (เลขที่สัญญาทุน A11F660029-บพท.)

เอกสารอ้างอิง

- ภาวิตา ขวนขยัน, ศิวาวุฒม์ ชัยเขาวรินทร์ และภัคธร ชาญฤทธิเสน. (2560). *การศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนบนกับความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนในท้องถิ่น*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- มณฑล คงแถวทอง. (2543). *ประวัติศาสตร์กาญจนบุรี*. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม : สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี.
- ยูเนสโก. (2567). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. เข้าถึงได้จาก <https://ich.unesco.org/doc/src/34299-TH.pdf>

ศิริพงศ์ อริยสุนทร. (2558). การอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและชาติ ตามกฎหมายว่าด้วยวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2553. (การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง สำหรับนักบริหาร). คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. (2566). การเสวนาวิชาการเรื่อง “ทุนวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ถนนปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี”. เข้าถึงได้จาก <https://culture.kru.ac.th/?p=1176>

รูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21

A Model for Developing Buddhist Leadership of Phrapariyattidhamma
School Administrators, General Education Department,
Region 4 in the 21st Century

ศศิวิมล จันน้อย¹ พระมหาอุดร อุตตโร² วรกฤต เกื่อนช้าง³

Sasiwimon Channoi, Phramaha Udom Uttaro and Worakrit Thuenchang

Received: November 08, 2024

Revised: April 23, 2025

Accepted: May 10, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 2) สร้างรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และ 3) ประเมินรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยใช้การเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 รูป/คน การวิจัยเชิงปริมาณจากการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน 155 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารประกอบด้วย 8 ด้าน ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์การใช้เทคโนโลยี การสื่อสาร การบริหารเชิงรุก การส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ การคิดเชิงสร้างสรรค์ การสร้างโรงเรียนต้นแบบของการจัดการเรียนรู้ การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการมีมนุษยสัมพันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก 2) การสร้างรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม หลักปาปณิกรรม 3 ได้แก่ 2.1) จักขุมา

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Sasichannoi@gmail.com

คือ การชำนาญในการใช้ความคิดหรือทักษะทางด้านความคิด 2.2) วิรุโธ คือ ความชำนาญการด้านเทคนิค หรือทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน 2.3) นิสสยสัมปันโน คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ และ 3) ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยภาพรวม พบว่า ร้อยละ 85.88 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.75) มีความถูกต้อง ร้อยละ 84.58 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.75) มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ ร้อยละ 85.34 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.77) มีความเหมาะสม ร้อยละ 86.45 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.27)

คำสำคัญ: รูปแบบ, การพัฒนาพุทธภาวะ, ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม, ศตวรรษที่ 21

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the state of Buddhist leadership development of Phrapariyattidhamma school administrators, General Education Department, Region 4 in the 21st Century; 2) to create a model for developing Buddhist leadership of Phrapariyattidhamma school administrators; and 3) to evaluate the model for developing Buddhist leadership of Phrapariyattidhamma school administrators. A mixed-methods research approach was used, employing qualitative methods including a review of relevant research documents followed by in-depth interviews with 20 key informants. Quantitative methods involved collecting data from a sample of 155 informants. The research instrument was a questionnaire. Statistical analysis included mean, percentage, and standard deviation. The research findings revealed that 1) the state of Buddhist leadership development of administrators comprised eight aspects: vision, technology utilization, communication, proactive management, promoting professional teacher, creative thinking, creating model schools for learning management, promoting collaborative networks, and interpersonal skills. Overall, these aspects were at a high level. When considered individually, all aspects were found to be at a high level; 2) developing a model of Buddhist leadership for administrators of Phrapariyattidhamma Schools based on Papanikadhamma, namely 2.1) Cakkhuma: proficiency in the use of thought

or intellectual skills, 2.2) Vidhuro: proficiency in technical skills or practical work skills, 2.3) Nissayasampanno: proficiency in interpersonal skills or interpersonal skills; and 3) the overall evaluation resulted of the Buddhist leadership development model of administrators of Phrapariyattidhamma Schools showed that 85.88% was at a high level ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = 0.75), 84.58% was at a high level ($\bar{X}$ = 4.23, S.D. = 0.75) for accuracy, 85.34% was at a high level ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = 0.77) for feasibility of implementation, and 86.45% was at a high level ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.27) in terms of appropriateness.

Keywords: model, Buddhist leadership development, Phrapariyattidhamma school administrators, 21st century

บทนำ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ถือว่าเป็นการศึกษาที่มีบทบาทต่อการศึกษาระดับของคณะสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์ที่จัดตั้งเพื่อจัดหลักสูตรให้มีวิชาที่เหมาะสมแก่พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและเป็นวิชาที่จำเป็นต่อพระพุทธศาสนา การศึกษาพระปริยัติธรรม จึงแบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกบาลีสนามหลวง แผนกธรรมสนามหลวง และแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งแผนกบาลีสนามหลวงและแผนกธรรมสนามหลวงควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี เชิงวิชาการ แนวทางปฏิบัติ มาตรฐานการแก้ไขปัญหาหรือการส่งเสริมพัฒนาพระราชบัญญัติการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตามโบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติและพระภิกษุและสามเณร มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา รักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงามโดยเคร่งครัดเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาระดับของคณะสงฆ์ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาสายสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาวินัย

พระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญ ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย ศาสนปฏิบัติ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา และเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณรค้นพบความสามารถความสนใจความถนัดเฉพาะตน และช่วยให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ทางโลก และทางธรรม สำหรับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีโครงสร้างการดำเนินงานเช่นเดียวกับโรงเรียนทั่วไปโดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านบริหารงานบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานทั่วไป (พระภราดร สุขากุล, 2547) ดังนั้นบทบาทของผู้บริหารจึงมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำให้สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนทิศทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ภายใต้สภาพความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวหน้าสามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของการศึกษาโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการตัดสินใจและสามารถวางแผนการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถร่วมกันสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ สามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของสถานศึกษาให้เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ สามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ตลอดชีวิต (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2551)

จากความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำในการขับเคลื่อนแรกในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ที่เข้าสู่โลกในศตวรรษที่ 21 มีความจำเป็นที่จะนำหลักปณิธาน 3 ที่ประกอบด้วย จักขุมา วิธูโร และนิสยสัมปันโน นำมาประยุกต์ใช้กับทฤษฎีหรือศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาภาวะในการบริหารจัดการศึกษานำพาสถานศึกษาให้พัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น สามารถครองคน ครองจิตใจของคนให้สามารถปฏิบัติงานด้วยความพอใจ เต็มใจ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจที่จะศึกษา “รูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21” อันจะทำให้ได้รูปแบบที่ไปสู่การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีภาวะผู้นำให้สอดคล้องกับผู้บริหารยุคใหม่ เพื่อนำไปสู่การบริหารงานและการทำงานที่มีคุณภาพก้าวสู่ความเป็นมาตรฐานสากลได้อย่างมีความสุข และยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการพัฒนาก้าวหน้าของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21
3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21” วิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ได้แก่ รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู และนักวิชาการศาสนา ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 จำนวน 25 โรงเรียน จำนวน 155 รูป/คน วิจัยเชิงคุณภาพ ได้สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 รูป/คน สนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group Discussion) จำนวน 11 รูป/คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้การวิจัยมีสาระครอบคลุม 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการพัฒนาก้าวหน้าของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ในการบริหารงาน 8 ด้าน ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์การใช้เทคโนโลยี 2) การสื่อสาร 3) การบริหารเชิงรุก 4) การส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ 5) การคิดเชิงสร้างสรรค์ 6) การสร้างโรงเรียนต้นแบบของการจัดการเรียนรู้ 7) การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 8) การมีมนุษยสัมพันธ์

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักวิชาการศาสนา จำนวน 155 รูป/คน

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 20 รูป/คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับยุทธศาสตร์ จำนวน 4 รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิระดับสำนักงานการศึกษาเขต จำนวน 16 รูป/คน

3. เครื่องที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วน ประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามแบบของไลเคิร์ท (Likert Scale) หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.976

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแจกแบบสอบถามด้วยวิธีการส่งและรับคืนทางไปรษณีย์ด้วยวิธีการส่งจดหมายลงทะเบียน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 นำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาพิจารณารูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 แล้วจัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อเก็บข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อนำร่างการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 มาพิจารณาโดยอาศัยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 11 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ได้แก่ การบันทึกเทป และแบบบันทึกการประเมินในการสนทนากลุ่ม

3. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผล
ขั้นตอนที่ 3 ประเมินรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบโดยนำร่างรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ตามข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นจากขั้นตอนที่ 2 เสนอผู้ให้ข้อมูลสำคัญทางการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการบริหารสถานศึกษาทั้งหมด 30 รูป/คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) ตามเกณฑ์แห่งการคัดเลือกเพื่อทำการประเมิน ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการบริหารสถานศึกษาทั้งหมด 30 รูป/คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบประเมินความสอดคล้อง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความถูกต้อง 2) ความเป็นไปได้ 3) ความเหมาะสม และ 4) ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ มีลักษณะเป็นแบบสำหรับตรวจสอบรายการ ในองค์ประกอบ 8 ด้าน ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์การใช้

เทคโนโลยี 2) การสื่อสาร 3) การบริหารเชิงรุก 4) การส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ 5) การคิดเชิงสร้างสรรค์ 6) การสร้างโรงเรียนต้นแบบของการจัดการเรียนรู้ 7) การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และ 8) การมีมนุษยสัมพันธ์ รวมจำนวนทั้งสิ้น 43 ข้อคำถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต

4

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาใช้ค่าร้อยละ (Percentage) percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ในการอธิบายผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบ ความเหมาะสมของรูปแบบ ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ และประโยชน์ของรูปแบบ

สรุปผลการวิจัย

1. การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 พบว่า มี 8 ด้าน 1) ด้านการใช้วิทยุทัศน์การใช้เทคโนโลยี คือ ผู้บริหารโรงเรียนมีอิทธิพลทางความคิดต่อครูและบุคลากรในสถานศึกษา ด้วยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ มีความเข้าใจถึงการนำไปใช้ เพื่อให้องค์กรที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ 2) ด้านการสื่อสาร คือ ผู้บริหารสถานมีความสามารถถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ผ่านการเลือกใช้รูปแบบของการสื่อสาร และเทคนิคการสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ 3) ด้านการบริหารเชิงรุก คือ ผู้บริหารสามารถในการตัดสินใจ และเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง เน้นการทำงานที่รวดเร็ว มีการวางแผนเตรียมการณ์ เพื่อที่จะทำให้ผู้ร่วมดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ 4) ด้านการส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ คือ ผู้บริหารมีการส่งเสริมครูได้แสดงศักยภาพส่งเสริม สนับสนุน ผลักดัน กระตุ้นการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพของครู เปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงศักยภาพตามความถนัดและความสามารถเพื่อให้มีขวัญและกำลังใจ 5) ด้านการคิดเชิงสร้างสรรค์ คือ ผู้บริหารที่สร้างสัมพันธภาพเชิงบวก มีการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และค้นหาแนวทางการพัฒนาแก่องค์กร 6) ด้านการสร้างโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ผู้บริหารมีการเรียนรู้สิ่งใหม่และแสวงหาแนวทางการพัฒนาองค์กรอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างการจัดการเรียนรู้เพื่อการสร้างโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนการสอนในการพัฒนาคุณภาพเป็นโรงเรียนต้น 7) ด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ คือ ผู้บริหารมีการสร้างเครือข่ายการศึกษาต่อหน่วยงานที่ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายจึงจะประสิทธิภาพได้

8) ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ คือ ผู้บริหารเป็นผู้นำในการประสานประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับบุคคลในองค์กรทุกคน คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล

2. การพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 ตามหลักปาปณิกธรรม 3 พบว่า 1) ด้านการใช้วิสัยทัศน์การใช้เทคโนโลยี คือ มีวิธีการถ่ายทอดแนวคิด สร้างความเข้าใจในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายขององค์กรโดยการใช้เทคโนโลยีมาต่อยอดการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) ด้านการสื่อสาร คือ ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการสื่อสารที่ชัดเจนในการสื่อสาร และมีระบบการทำงาน ความชัดเจน สามารถใช้วิธีการสื่อสารที่หลากหลายและทันสมัย 3) ด้านการบริหารเชิงรุก คือ ผู้บริหารมีการสร้างเป้าหมาย พันธกิจ วิสัยทัศน์ ออกแบบและวางโครงสร้างจัดระบบของสถานศึกษาที่ชัดเจน มีการติดตาม ประเมินผล ในองค์กรทั้งในระดับนามธรรมและในเชิงประจักษ์ 4) ด้านการส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ คือ ผู้บริหารที่มีหน้าที่พัฒนาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติที่ดี คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพที่เหมาะสม ซึ่งสร้างทัศนคติที่ดีต่อบุคลากรและส่งเสริมให้เกิดแรงผลักดันในการทำงานที่มีประสิทธิภาพ 5) ด้านการคิดเชิงสร้างสรรค์ คือ ผู้บริหารกระตุ้นครูและบุคลากรให้เกิดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน สามารถผลักดันให้ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยี โดยมุ่งเน้นการทำกิจกรรมใหม่ๆ 7) ด้านการสร้างโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ผู้บริหารมีการตั้งเป้าหมายระยะยาว และระยะสั้นเป็นตัวกำหนดทิศทางและขอบเขตในการทำงาน มีการประเมินผลสำเร็จ 7) ด้านการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ คือ ผู้บริหารนำเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเข้ามาอำนวยความสะดวกมากขึ้น 8) ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ คือ ผู้บริหารมีการพัฒนากระบวนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและปรับปรุงแบบองค์กรให้สามารถติดต่อประสานงานกันได้คล่องและทันต่อเหตุการณ์

3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 ผลการวิจัย พบว่า โดยภาพรวมร้อยละ 85.88 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.75) มีความถูกต้อง ร้อยละ 84.58 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.75) มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ ร้อยละ 85.34 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.77) มีความเหมาะสม ร้อยละ 86.45 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.27)

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 มีประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

1. การพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 พบว่า มี 8 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการใช้วิสัยทัศน์การใช้เทคโนโลยี ผู้บริหารมีการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา และจัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และยุคสมัย นำองค์ความรู้วิทยาการที่เกิดขึ้นใหม่ มาเป็นฐานในการรองรับการเปลี่ยนแปลงให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้เพราะ ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองและองค์กรให้เท่าทันต่อปัญหาและความท้าทายใหม่ ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของอัศนีย์ สุกิจ (2561) พบว่า ผู้บริหารต้องมีความรู้ความสามารถ ความชำนาญการ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีองค์ประกอบสำคัญ คือ จักขุมา วิจูโร และนิสสยสัมปันโน 2) ด้านการสื่อสาร ผู้บริหารจำเป็นต้องเรียนรู้และฝึกฝนให้สามารถใช้ทักษะการสื่อสารอย่างเชี่ยวชาญ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสพผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เพราะว่าการสื่อสาร เป็นหนึ่งในทักษะที่สำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมพร้อมให้บุคลากรมีความชำนาญในทักษะด้านการสื่อสาร สอดคล้องกับงานวิจัยของพิมลพรรณ เพชรสมบัติ (2560) พบว่า ผู้บริหารจำเป็นต้องตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารในองค์กรที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำแนวทางการพัฒนาทักษะการสื่อสาร นำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง และปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม 3) ด้านการบริหารเชิงรุก คือ ผู้บริหารใช้วิธีการทำงานใหม่ ๆ ในการกระตุ้นการทำงาน ทั้งนี้เพราะการทำงานเชิงรุกการกระตุ้นบุคลากรให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การจัดการที่ดีเพื่อนำมาวางแผนการทำงานในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญแล พุทฺธวโร (2561) พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย (1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (2) การสร้างแรงบันดาลใจ (3) การกระตุ้นทางปัญญา (4) การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล (5) การเข้าใจการเปลี่ยนแปลง 4) ด้านการส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ มีการพิจารณาจากความรู้ความสามารถที่เหมาะสม ตามความถนัดและความสามารถพิเศษของบุคลากรแต่ละคน ทั้งนี้เพราะบุคลากรแต่ละคนเหมาะกับงานไม่เหมือนกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยรัตน์ เมืองสง (2550) พบว่า เมื่อบุคลากรพัฒนาตนเองและวิชาชีพ มีการทำงานที่มีเป้าหมาย จะมีความสุขในการทำงานและสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน 5) ด้านการคิดเชิงสร้างสรรค์ ผู้บริหารมีการผลักดันการทำงานใหม่ ๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพราะการเข้าใจกลไกการทำงานและการใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ สามารถปรับเปลี่ยนองค์กรให้เท่าทันต่อยุคสมัยในอนาคตของสถานศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของอรุณ รักธรรม (2541) พบว่า การฝึกให้คิดอย่างสร้างสรรค์ต่อปัญหาใด ๆ

ทำให้บุคลากรเกิดความกระตือรือร้นและปฏิบัติหน้าที่อย่างมีชีวิตชีวา 6) ด้านการสร้างโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้ คือผู้บริหารส่งเสริมสร้างกระบวนการกระตุ้นทางความคิด การตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ทั้งนี้เพราะ การบริหารงานเชิงรุกเพื่อเรียนรู้จากการลงมือทำ เปลี่ยนวิธีทำงาน เปลี่ยนวิธีสอน เปลี่ยนวิธีเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2555) ได้แสดงไว้ว่า ทฤษฎีจากการเรียนรู้การฟังครูสอนมาเป็นเรียนรู้จากการลงมือทำการบริหารจัดการองค์กรตามกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่ของตน 7) ด้านการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ คือผู้บริหารมีการพัฒนากระบวนการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ทำให้เกิดการเรียนรู้ในมิติที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยงอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะ มีการสร้างความพร้อมเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับแนวคิดของฤทัยทรัพย์ ดอกคำ (2553) พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียนตามลำดับความสำคัญได้ดังนี้ คือ การสร้างวิสัยทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การกระตุ้นการใช้ปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับคณะครูในโรงเรียน 8) ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ คือ มีการสัมพันธ์กับชุมชน เข้าถึงชุมชน การปฏิสัมพันธ์ภายในและภายนอกองค์กร ทั้งนี้เพราะผู้บริหารต้องพัฒนาตนให้มีความรู้ความเข้าใจชุมชนและเป็นที่ยอมรับของชุมชน สร้างคุณลักษณะผู้นำที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตารีย์ ตั้งอำไพสกุล (2551) พบว่า คุณลักษณะผู้นำ ได้แก่ ด้านการสร้างบารมี ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ด้านการกระตุ้นทางปัญญา

2. รูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 ตามหลักปาณิกธรรม 3 พบว่า 1) ด้านการใช้วิสัยทัศน์การใช้เทคโนโลยี นำองค์ความรู้วิทยาการที่เกิดขึ้นใหม่ มาเป็นฐานในการรองรับการเปลี่ยนแปลงให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองและองค์กรให้เท่าทันต่อปัญหา สอดคล้องกับงานวิจัยของอัศนีย์ สุกิจ (2561) พบว่า ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้บริหารโรงเรียน ที่ทำงานด้วยความรู้ความสามารถ ความชำนาญการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 2) ด้านการสื่อสาร กำหนดเป้าหมายกระจายความรู้ทั่วทั้งองค์กรเพื่อให้เกิดการต่อยอดของความรู้ และนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบสำคัญของแรงบันดาลใจของบุคลากรมีความสัมพันธ์กับตัวองค์กร สอดคล้องกับงานวิจัยของธรรมรักษ์ ธนภณ (2557) พบว่า รูปแบบการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย การกำหนดทิศทางเชิงกลยุทธ์ การบริหารทรัพยากรในองค์กร การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กร การมุ่งเน้นการปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม 3) ด้านการบริหารเชิงรุก คือ การกระตุ้นให้เกิดสิ่งใหม่ พัฒนางค์กรไปสู่ความเป็น

องค์กรแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะ กระบวนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ให้ความรู้จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ กระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญแล พุทธวโร (2561) พบว่า ตามหลักพุทธธรรม ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงศักยภาพตามความถนัดและความสามารถพิเศษของตน 4) ด้านการส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ บุคลากรแต่ละคนเหมาะกับงานประเภทไหน จัดสรรบุคลากรให้เหมาะสมกับแผนกหรือสายงาน ทั้งนี้เพราะ การจัดระบบการทำงานให้สอดคล้องกับบุคคลเพื่อให้พามาศักยภาพการทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของวันทนา เนาว์วัน (2557) พบว่า อันดับแรกหลักธรรมด้านหลักปาปนิกรรม 3 จักขุมหา (การมีวิสัยทัศน์ที่ดี) ด้านวิรุโ (ด้านความชำนาญในงาน ความเป็นมืออาชีพ) และด้านนิสสยสัมปันโน (การสร้างความสัมพันธ์ ความเข้าใจอันดี โดยอาศัยทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์) 5) ด้านการคิดเชิงสร้างสรรค์ ส่งเสริมการจัดการแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดกระบวนการระดมปัญญากระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะการแลกเปลี่ยนทางความคิดจะนำไปสู่การร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา สอดคล้องกับแนวคิดของอรุณ รักธรรม (2541) ว่า การระดมสมอง เป็นการฝึกให้คิดอย่างสร้างสรรค์ โดยปล่อยให้คิดอย่างเสรี หลากหลาย 6) ด้านการสร้างโรงเรียนต้นแบบ เน้นออกแบบโครงการให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเพื่อเรียนรู้จากการลงมือทำ ทั้งนี้เพราะ การสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือขององค์กร เป็นกระบวนการกระตุ้นทางความคิด การตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคล สอดคล้องกับแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2555) การลงมือทำทั้งหมด ทำหน้าที่เป็นผู้นำและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับปฏิรูปการเรียนรู้เป็นการปฏิรูปที่ครูร่วมกัน 7) ด้านการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายกำหนดทิศทางเป้าหมายในพัฒนาองค์กรการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารต้องเตรียมพร้อมเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลง มีความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เข้าใจกลไกการทำงานและการใช้นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของฤทัยทรัพย์ ดอกคำ (2553) พบว่า การสร้างวิสัยทัศน์ ที่กำหนดอย่างปรุกเจ้าและมีประสิทธิภาพ เป็นผู้ที่มิทักษะการสื่อสารที่ดี ถ่ายทอดและสร้างความเข้าใจในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายองค์กรให้สอดคล้องกัน 8) ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ผู้บริหารต้องพัฒนาตนให้มีความรู้ความเข้าใจชุมชนและเป็นที่ยอมรับของชุมชน สร้างคุณลักษณะผู้นำที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจ ทั้งนี้เพราะการเป็นผู้บริหารควรมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกลักษณะให้เป็นที่น่าเชื่อถือศรัทธา และไว้วางใจแก่บุคลากร สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิตารีย์ ตั้งอำไพสกุล (2551) พบว่า คุณลักษณะผู้นำเป็นที่พึงพาได้ในการ คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ด้านการกระตุ้นทางปัญญา

3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21 พบว่า ผู้ตอบแบบประเมิน เห็นว่าเป็นประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.75, ร้อยละ 85.86) เห็นว่ามีความถูกต้อง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.75, ร้อยละ 84.95) เห็นว่ามีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.27$, S.D. = 0.77, ร้อยละ 85.35) เห็นว่ามีความเหมาะสม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = 0.72, ร้อยละ 86.48) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ประเมินเห็นว่าภาวะผู้นำการบริหารในศตวรรษที่ 21 นั้น เป็นสิ่งที่ทันต่อยุคสมัยและสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางการศึกษาในปัจจุบันของสังคมไทย จึงได้ให้ความสำคัญและเล็งเห็นประโยชน์ของรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของชีวิน ออนละออ (2553) พบว่า องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย มีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล การกระตุ้นการใช้ปัญญา และการสร้างแรงบันดาลใจและผลการศึกษาระดับความเหมาะสมขององค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และตัวบ่งชี้ที่องค์ประกอบมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21” ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิด ทฤษฎี และจากวิเคราะห์ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ จึงได้สรุปมาเป็นองค์ความรู้ในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 SASI MODEL “รูปแบบการพัฒนาพุทธภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ในศตวรรษที่ 21”

คำอธิบายการวิเคราะห์เชิงโมเดลของการวิจัย

1. การใช้วิสัยทัศน์การใช้เทคโนโลยี ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ มีการวางแผน และการสร้างความเข้าใจในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายขององค์กรให้สอดคล้องกันแก่บุคลากร 2) วิรูโห ผู้บริหารมีได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารงาน ขับเคลื่อนสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครู และบุคลากรในสถานศึกษา 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารมีวิธีการสร้างเครือข่ายและพัฒนาการทำงานเป็นทีม สามารถประสานพลังสร้างสิ่งใหม่ที่เกิดจากการยอมรับคุณค่าของตนเอง และเข้าใจความแตกต่างของมุมมองผู้อื่น เพื่อสร้างสรรค์ผลงานเป็นที่ประจักษ์

2. การสื่อสารตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ในการสื่อสารที่ชัดเจน สามารถสื่อสารให้ทุกคนเข้าใจตรงกัน เพื่อการทำงานที่มุ่งไปที่เป้าหมายเดียวกัน 2) วิรูโห มีวิธีการสื่อสารที่หลากหลายและทันสมัย เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลง 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารสามารถสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานเป็น

ที่
ม
การสร้างขวัญกำลังใจ สามารถใช้วิธีการสื่อสารที่หลากหลายและควรเลือกให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. การบริหารเชิงรุก ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารมีแผนกลยุทธ์ที่พัฒนาและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ให้ทันต่อยุคเทคโนโลยีดิจิทัลได้เป็นอย่างดี 2) วิรูโห ผู้บริหารสนับสนุนให้ครูและบุคลากรใช้ความรู้ ความสามารถ อย่างเต็มประสิทธิภาพมีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เหมาะสมกับท้องถิ่นและตนเองเน้นการตอบสนองผู้เรียนและชุมชน 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน และการถ่ายทอดความรู้และใช้นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งความรู้ที่หลากหลายเพื่อการเรียนการสอนในด้านหลักสูตร มีการพัฒนาหลักสูตรสู่แนวใหม่ที่เน้นการตอบสนองผู้เรียนและชุมชน

4. การส่งเสริมความเป็นครูมืออาชีพ ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ครูได้แสดงความคิดเห็นและศักยภาพสูงสุดของแต่ละบุคคลออกมาได้โดยการส่งเสริมให้มีการสอนโดยเน้นการใช้กิจกรรม 2) วิรูโห ผู้บริหารพัฒนาให้บุคลากรได้ทำงานในด้านที่ถนัดและส่งเสริมให้ครูใช้เทคโนโลยีใหม่ มีทักษะใหม่ๆ สามารถใช้เทคโนโลยีส่งเสริมการศึกษาได้หลากหลาย 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารมีการพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ ดูแลเอาใจใส่บุคลากร สร้างความเข้าใจและความร่วมมือการทำงาน แลกเปลี่ยนปัญหาและประสบการณ์ นำไปสู่วิเคราะห์วางแผนและออกแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

5. การคิดเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ปรับกลไกต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้เท่าทันต่อยุคสมัย 2) วิฐโร ผู้บริหารเน้นการแก้ปัญหาและดำเนินการพัฒนาที่ผสมผสานชัดเจนทั้งเชิงนโยบายและภาคปฏิบัติแบบเชิงรุก 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารมีการสนับสนุนถึงศักยภาพของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในงานและกิจกรรมของสถานศึกษาและประสานความคิดที่ดีในการทำงานได้ดี

6. การสร้างโรงเรียนต้นแบบของการจัดการเรียนรู้ ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารมีมุมมองในการบริหารการทำงานเชิงกลยุทธ์ วิเคราะห์ ประเมิน และตัดสินใจในทุกด้าน มาเป็นฐานในการรองรับการเปลี่ยนแปลงให้แก่ผู้เรียน 2) วิฐโร ผู้บริหารมีการพัฒนาองค์กรไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้การเป็นต้นแบบการจัดการศึกษา ส่งเสริมการให้ความรู้จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่มุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายขององค์กรในรูปที่แตกต่างออกไป 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารประสานสัมพันธ์กับบุคลากรทุกฝ่ายได้ดีด้วยดี ด้วยวิธีการที่สุจริต ยุติธรรม โปร่งใสให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการบริหารคุณภาพ

7. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหาร ส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยผลักดันแนวคิดหรือวิธีการทำงานใหม่ๆ 2) วิฐโร ผู้บริหาร พัฒนาระบบเครือข่าย ข้อมูลสารสนเทศ เครือข่ายทางการศึกษา ให้ข้อมูลข่าวสาร มีการติดตามรับฟังข่าวสาร เพื่อทราบถึงทิศทางในการพัฒนาทางการศึกษาเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของสถานศึกษา สร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน

8. การมีมนุษยสัมพันธ์ ตามหลักปาปนิกรรม 3 ประกอบด้วย 1) จักขุมา ผู้บริหารสร้างวิสัยทัศน์ และเป้าหมายตามทันต่อความเปลี่ยนแปลง 2) วิฐโร ผู้บริหารสามารถในการปลุกเร้าให้เกิดความร่วมมือ เปิดโอกาสให้เขาได้แสดงศักยภาพการทำงาน เป็นผู้สามารถจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรได้ 3) นิสยสัมปันโน ผู้บริหารมีการพัฒนาตนเองให้มีทักษะในการสานสัมพันธ์ในองค์กร ใส่ใจพัฒนาศักยภาพบุคลากร สร้างทีมงานให้เกิดกลุ่มการเรียนรู้และส่งเสริมให้ครูสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครองของนักเรียน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ ดังนี้

1. ผู้บริหารควรสร้างเสริมกระบวนการยกระดับคุณธรรมจริยธรรมแก่บุคลากร ในการปฏิบัติงานพัฒนางานวิชาชีพเพื่อพัฒนาองค์กรสู่ความสำเร็จ ตามระบบคุณภาพกับผลสัมฤทธิ์ตามพันธกิจ
2. ผู้บริหารควรมีการพัฒนาทักษะการเข้าสังคมและเทคนิคการปฏิสัมพันธ์ต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียของสถานศึกษา เพื่อก่อให้เกิดการสื่อสาร การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน และเข้าใจ สนับสนุนเกิดการพัฒนาระบบงาน ให้ทันสมัย รวดเร็ว เพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาประสิทธิผล การดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ในโรงเรียนได้
3. ผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดแผนยุทธศาสตร์การ สร้างเสริมศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมบนฐานคำสอนตามแนวทางหลักธรรมของ พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดโครงการและแผนงานที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งแผนระยะสั้น และแผนระยะยาว เพื่อพัฒนาแนวปฏิบัติที่ดีหรือนวัตกรรมในการปฏิบัติงานวิเคราะห์และ ประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อพัฒนางาน
4. ผู้บริหารควรจัดให้มีการพัฒนาทักษะเพื่อยกระดับคุณภาพงานของผู้ปฏิบัติงาน สอดคล้องและเหมาะสมกับงานหรือพันธกิจ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา จัดทำแผน ยุทธศาสตร์หรือแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาความรู้ของผู้บริหาร ครู บุคลากร กำกับติดตามการ ดำเนินงานให้เป็นไปตามระเบียบ ข้อบังคับ
5. ผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารโรงเรียน ในศตวรรษที่ 21 เพื่อนำเอาองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของหน่วยงานได้
6. ผู้บริหารควรบริหารองค์กรอย่างยืดหยุ่น เพื่อขยายขีดความสามารถในการ พัฒนาองค์กร ส่งเสริมให้นำเทคโนโลยีมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้มีอิสระจากการควบคุมประเมินคุณภาพ เป็นต้น
7. ผู้บริหารควรนำวิสัยทัศน์ พันธกิจและวัตถุประสงค์ขององค์การมากำหนดเป็น แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 และดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม

8. ผู้บริหารควรมีการฝึกอบรมและพัฒนา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ด้านการบริหาร การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการดำเนินการต่าง ๆ แก่ผู้บริหารเพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กัลยรัตน์ เมืองสง. (2550). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชีวิน ออนล่อ. (2553). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยเอกชนในประเทศไทย. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ฐิตารีย์ ตั้งอำไพสกุล. (2551). รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารตามทัศนะของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธรรมรักษ์ ธนภณ. (2557). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระภราดร สุขากุล. (2547). การบริงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ 12. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระมหาบุญแล พุทธวโร. (2561). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครสวรรค์. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562. (2562). (2562, 15 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 136 ตอนที่ 50 ก, หน้า 16-17.
- พิมลพรรณ เพชรสมบัติ. (2560). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. วารสาร มจร การพัฒนาลังคม, 2(1), 1-6.

- ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ. (2553). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- วันทนา เนาว์วัน. (2557). การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 3. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2551). รายงานผลการประเมินคุณภาพภายนอก รอบที่ 2 (ระหว่าง พ.ศ. 2549-2551) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.
- อรุณ รักรธรรม. (2541). การพัฒนาและการฝึกอบรมบุคคล : ศึกษาเชิงพฤติกรรม. กรุงเทพฯ : เสนาธรรม.
- อัศนีย์ สุกิจใจ. (2561). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงวิชาการตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ในจังหวัดนครสวรรค์. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต และ สังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก

Guidelines for Academic Management Using Community-Based Approaches to Enhance Students' Life and Social Skills in Small Schools

จิราพรรณ บุรณพันธ์¹ ชนัดดา ภูหงษ์ทอง² อนุชา กอนพวง³ และพิทยา แสงสว่าง⁴

Jirapan Buranapan, Chanadda Phuhongtong Anucha Kornpuang,
and Phitthaya Saengsawang

Received: April 29, 2025

Revised: June 21, 2025

Accepted: June 21, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก และ 2) นำเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษา วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยกร่างแนวทางการบริหารงาน ด้วยวิธีการระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 20 คน และสร้างคู่มือการนำแนวทางการบริหารงานวิชาการ โดยการระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัย พบว่า 1) การบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก แยกเป็นประเด็น ดังนี้ การบริหารงานวิชาการ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (3) การวัดผล ประเมินผล ทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียน แบ่งเป็น ทักษะชีวิต 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น (2) การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์ (3) การจัดการกับอารมณ์ และความเครียด (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และ

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

Corresponding author, e-mail: jirapanb65@nu.ac.th, Tel. 093-2724365

ทักษะสังคม 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น (2) การสื่อสาร (3) การเผชิญปัญหาและการแก้ปัญหา (4) การจัดการตนเองและภาวะผู้นำ และ 2) แนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วยแนวทางและคู่มือทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก ดังนี้ คือ (1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (3) การวัดผลประเมินผล โดยมีการดำเนินการพัฒนาด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การวางแผนการเตรียมการ (2) การปฏิบัติตามแผน (3) การเก็บข้อมูล และ (4) การสะท้อนผล

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, ทักษะชีวิตและสังคม, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study guidelines for academic management using community-based approaches to enhance students' life and social skills in small schools; and 2) to present guidelines for academic management using community-based approaches to enhance students' life and social skills in small schools. This was a qualitative research by studying and analyzing relevant documents and research, drafting academic administration guidelines through brainstorming with 20 stakeholders, and creating a manual for implementing the academic administration guidelines through brainstorming with 20 stakeholders. Data was analyzed through document synthesis. The research results found that 1) community-based academic administration to promote life and social skills of students in small schools was divided into the following issues: academic administration was divided into 3 areas: (1) teaching management in schools, (2) school curriculum development, and (3) assessment of life and social skills of students. Life skills were divided into 4 components: (1) self-awareness and appreciation of oneself and others, (2) creative thinking, decision making and problem solving, (3) managing emotions and stress, and (4) building good relationships with

others, and social skills were divided into 4 components, namely (1) adapting to working with others, (2) communication, (3) coping with and solving problems, (4) self-management and leadership; and 2) community-based academic administration guidelines to promote life and social skills of students in small schools, consisting of guidelines and manuals for community-based academic administration to promote life and social skills of students in small schools as follows: (1) teaching and learning management in schools, (2) development of school curricula, (3) measurement and evaluation, with development carried out through a 4-step participatory action research process consisting of: (1) planning and preparation, (2) implementation of the plan, (3) data collection, and (4) reflection.

Keywords: community-based academic administration, life and social skills, participatory action Research

บทนำ

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพประชากรเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมด้านทักษะชีวิตและทักษะสังคมให้แก่ผู้เรียน อย่างไรก็ตาม โรงเรียนขนาดเล็กซึ่งกระจายตัวอยู่ในชนบทห่างไกล ยังคงประสบปัญหาสำคัญหลายประการ เช่น จำนวนนักเรียนลดลงอย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนครูในสาขาวิชาหลัก การจัดสรรทรัพยากรไม่ทั่วถึง และข้อจำกัดในการพัฒนาหลักสูตรหรือการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) ปัญหาเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อการเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคม การบริหารงานวิชาการที่เน้นความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กอย่างยั่งยืน

แนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Education) มีรากฐานจากทฤษฎีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและความผูกพันในชุมชนของ McMillan, D. W. & Chavis, D. M. (2020) ซึ่งระบุว่า เมื่อบุคคลรู้สึกว่ามีคุณค่าและมีบทบาทในชุมชน จะมีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมและพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ แนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการจัด

การศึกษา โดยมุ่งเน้นให้โรงเรียนใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เสริมสร้างการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้จากชีวิตจริง นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2565) ยังได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาที่เน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมในผู้เรียน เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงและท้าทาย เช่น การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการสื่อสาร และทักษะการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แนวคิดเหล่านี้จึงเป็นกรอบสำคัญในการบริหารงานวิชาการที่มุ่งเน้นการใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

จากการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่าหลายโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม (ประวินา ราชแสง, 2565) เช่น การนำความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และประเพณีท้องถิ่น มาออกแบบเป็นหน่วยการเรียนรู้บูรณาการทั้งวิชาการและทักษะชีวิต นอกจากนี้ งานวิจัยของณัฐญาพร เสวตานนท์ (2565) ยังชี้ให้เห็นว่า การบริหารสถานศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกต และการสะท้อนผล ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญ การใช้ชุมชนเป็นฐานจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่การใช้ทรัพยากร แต่ยังหมายถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง และการส่งเสริมทักษะการใช้ชีวิตจริงให้แก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดและข้อมูลเชิงพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละชุมชน และตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง งานวิจัยนี้คาดหวังว่าจะสามารถเสนอแนวทางเชิงรูปธรรมที่ส่งเสริมให้โรงเรียนขนาดเล็กสามารถใช้ศักยภาพของชุมชนมาเป็นพลังในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และยกระดับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก มีขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการ การใช้ชุมชนเป็นฐาน การบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก การพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม 2) วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก แหล่งข้อมูล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการสร้างแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก มีขั้นตอน ดังนี้ 1) นำผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับหลักการแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ ผลการศึกษการบริหารงานวิชาการ การบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม นำมาสรุปเป็นข้อมูลสำหรับร่างแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก 2) ยกร่างแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็กด้วยวิธีการระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ครูผู้สอน จำนวน 3 คน คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 8 คน ผู้แทนผู้ปกครอง จำนวน 6 คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 คน 2) สร้างคู่มือการนำแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์เอกสาร

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า

1.1 องค์ประกอบสำคัญของการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย 1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 3) การวัดผลประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

1.2 หลักการสำคัญของการบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ประกอบด้วย 1) หลักการกระจายอำนาจไปยังประชาชน 2) หลักการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายในชุมชน 3) หลักการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งและใช้ทรัพยากรของชุมชนในการบริหารจัดการ 4) หลักการยึดชีวิตหรือยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง 5) หลักการจัดการศึกษาที่บูรณาการกันระหว่างในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 6) หลักการบริหารตนเอง

1.3 องค์ประกอบสำคัญของทักษะชีวิต ประกอบด้วย 1) การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น 2) การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด 4) การสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น

1.4 องค์ประกอบสำคัญของทักษะสังคม ประกอบด้วย 1) การปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น 2) การสื่อสาร 3) การเผชิญปัญหาและการแก้ปัญหา 4) การจัดการตนเองและภาวะผู้นำ

2. ผลการนำเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า

2.1 การยกร่างแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาผู้วิจัยนำผลการศึกษาทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก มาทำการวิเคราะห์ โดยกำหนดแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวคิดหลัก คือ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สรุปได้ 3 ด้าน คือ 1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 3) การวัดผลประเมินผล

แนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก มีหลักการที่ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมีหน้าที่หลักคือการบริหารจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะชีวิตและสังคม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ทั้งนี้งานวิจัยนี้ได้จากแนวคิดการบริหารงานวิชาการ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 3) การวัดผลประเมินผล โดยใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งมีแนวทางดังนี้

1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา เป็นกิจกรรมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ มี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ การจัดการเรียนการสอนถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของสถานศึกษา โดยมีแผนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1.1) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กำหนดเป้าหมายและแนวทางที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้กับการศึกษาของเด็กในชุมชน โดยชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับสถานศึกษาอย่างอิสระ

1.2) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันปรับปรุงโครงสร้างเวลาเรียน ออกแบบการจัดการเรียนรู้หน่วยบูรณาการ PBL (Problem Base Learning) ของการจัดการเรียนรู้ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1.3) โรงเรียนจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เรียนคิด ไม่ปิดกั้นความคิด ให้กำลังใจ เสริมแรงเมื่อผู้เรียนคิดได้ด้วยตนเอง

1.4) โรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการ ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุขเต็มตามศักยภาพ เช่น เรียนรู้รากเหง้าท้องถิ่นของตนเอง รู้ท้องถิ่น รู้วัฒนธรรมประเพณี ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตนเอง ตลอดจนรู้เท่าทันโลก โดยเป็นสาระการเรียนรู้มาเน้นวิถีชีวิต เป็นกระบวนการทางสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ

2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นกระบวนการการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นหรือสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ความต้องการของผู้เรียน และเท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจัดทำโดยบุคลากรของสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดศักยภาพสูงสุด และเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ โดยมีแผนการดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิภาค สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ต้นทุนของท้องถิ่นในเขตบริการของสถานศึกษา โดยการศึกษาต้นทุนของชุมชนด้วยเครื่องมือศึกษาชุมชน 3 ชนิด ได้แก่ การทำแผนที่เดินดิน การทำแผนผังเครือญาติ และการทำปฏิทินชุมชน

2.2) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาภายใต้หลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ โดยผ่านกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดทำ

หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ PBL และการศึกษาดูงานโรงเรียนต้นแบบโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ PBL

2.3) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตของผู้เรียน โดยยึดหลักการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งและใช้ทรัพยากรของชุมชนในการบริหารจัดการ เป็นการใช้กระบวนการชุมชนเป็นกลไกในการจัดการศึกษา

2.4) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันปรับโครงสร้างเวลาเรียน (การจัดทำตารางเรียน)

2.5) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันประเมินหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) การวัดผลประเมินผล เป็นกระบวนการที่ใช้พัฒนาผู้เรียน และเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการทราบถึงผลการจัดการเรียนการสอน และเป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการดำเนินการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน จะต้องมีการกำหนดระเบียบจัดทำเอกสารหลักฐาน ดำเนินการวัดผลโดยเน้นประเมินตามสภาพจริง การจัดเทียบโอนผลการเรียนตามแนวทางกระทรวงศึกษาธิการกำหนด และมีการพัฒนาเครื่องมือให้ได้มาตรฐาน โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังต่อไปนี้

3.1) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันกำหนดระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา ตามหลักสูตรสถานศึกษาโดยให้สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ

3.2) ครูผู้สอนดำเนินการประเมินผลการจัดการเรียนรู้หน่วยบูรณาการ PBL (Problem Base Learning) โดยครูผู้สอนประเมินนักเรียนจากชิ้นงานพร้อมทั้งประเมินทักษะชีวิต และสังคมของผู้เรียนโดยใช้การประเมินแบบ AAL และ AFL

3.3) โรงเรียนโดยผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นำผลการประเมินไปใช้ในการแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนแต่ละคนอย่างสม่ำเสมอซึ่งเป็นการพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนปรับปรุงตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พบว่าแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย การบริหารงานวิชาการ 3 ส่วน ได้แก่ 1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 3) การวัดผลประเมินผล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการนำหลักการบริหารงานวิชาการมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน มีความสำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่ระวีวรรณ พรหมวรรณ และชุติมา มุสิกานนท์ (2566) ได้นำเสนอในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาทุกขั้นตอน จากการเปรียบเทียบงานวิจัยเหล่านี้ พบว่าการนำหลักการบริหารงานวิชาการมาใช้ในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กที่มีการใช้ชุมชนเป็นฐาน จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน เนื่องจากการบูรณาการทรัพยากรและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน และยึดหลักการบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการกระจายอำนาจไปยังประชาชน 2) หลักการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายในชุมชน 3) หลักการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้งและใช้ทรัพยากรของชุมชนในการบริหารจัดการ 4) หลักการยึดชีวิตหรือยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง 5) หลักการจัดการศึกษาที่บูรณาการกันระหว่างในระบบ นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 6) ภาวะผู้นำ 7) หลักการบริหารตนเอง และยึดหลักการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 1) มีส่วนร่วมในการวางแผน 2) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 4) มีส่วนร่วมในการประเมินผล ติดตามผล ทั้งนี้เนื่องมาจากการบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Management) เป็นแนวทางการบริหารจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกมิติของกระบวนการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการประเมินผล ซึ่งถือเป็นการกระจายอำนาจและเพิ่มพลัง (Empowerment) ให้กับชุมชนในการมีบทบาทร่วมพัฒนาโรงเรียน อันส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืน อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของระวีวรรณ พรหมวรรณ และชุติมา มุสิกานนท์ (2566) ที่ระบุว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการ ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาผ่านความร่วมมือ ความเข้าใจ และความเชื่อมโยงทางสังคมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย

และยังแสดงให้เห็นอีกว่าองค์ประกอบทั้ง 7 ประการของการบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่ปรากฏในการวิจัยครั้งนี้ ยังมีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการจัดการศึกษาตามข้อเสนอของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2562) ที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยเน้นการบูรณาการทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย พร้อมทั้งเน้นการใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นฐานเพื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและศักยภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง

2. ผลการสร้างแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า แนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก มีหลักการที่ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ โดยได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมีหน้าที่หลักคือ การบริหารจัดการการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะชีวิตและสังคม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ทั้งนี้งานวิจัยนี้ ได้จากแนวคิดการบริหารงานวิชาการ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 3) การวัดผลประเมินผล โดยใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งส่งผลไปยังทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก จากการสร้างแนวทางดังกล่าว ส่งผลให้เกิดทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมทักษะชีวิตและทักษะสังคมของผู้เรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการศึกษาจะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรัชย์ ธชีพันธ์ (2565) ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้ในตนเองและการปรับตัวด้านจิตสังคมของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็นการเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตในบริบทของการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน อีกทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานวิชาการยังช่วยส่งเสริมทักษะชีวิตและทักษะสังคมของผู้เรียน โดยอุทัยวรรณ บุญจันทร์ (2565) ได้พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักศึกษา ซึ่งพบว่าการเรียนรู้แบบนี้ช่วยพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเฉพาะการใช้ชุมชนเป็นฐานในการส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียน พบว่า การบริหารงานวิชาการที่ประสบผลสำเร็จมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การบูรณาการทรัพยากรและทุนชุมชนเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ 2) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนในกระบวนการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลทางวิชาการ และ 3) การเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงชีวิตจริงกับการเรียนรู้ในห้องเรียนอย่างมีความหมาย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้เสนอว่า การบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก ควรดำเนินการภายใต้ “โมเดลการบริหารวิชาการบนฐานชุมชน 3C” ประกอบด้วย

C1 Community Assets Utilization การใช้ทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการสำรวจ ศึกษา และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้

C2 Collaborative Management การบริหารแบบมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน ได้แก่ ครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และหน่วยงานภายนอก โดยให้ความสำคัญกับการสื่อสาร วางแผนร่วมกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง

C3 Competency-Based Life and Social Skills Development การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะชีวิต เช่น การแก้ปัญหา การสื่อสาร การตัดสินใจ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะสังคม เช่น การทำงานเป็นทีม ความรับผิดชอบต่อสังคม และการเคารพความแตกต่างหลากหลาย

การบริหารวิชาการบนฐานชุมชน 3C นี้ ชี้ให้เห็นว่า การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อสามารถผสานทรัพยากรของชุมชนกับการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม บริหารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม และมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่เป็นพัฒนาการของผู้เรียนทั้งในด้านทักษะชีวิตและทักษะสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างยั่งยืนในอนาคต

ประเด็นสำคัญที่ได้รับ คือ คู่มือการใช้แนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโรงเรียนขนาดเล็ก ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยคู่มือประกอบด้วย 1) การเตรียมการ ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่

1) สร้างแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคม 2) กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดทำหลักสูตรหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ PBL จำนวน 1 Quarter 10 สัปดาห์ 3) กิจกรรมศึกษาดูงานโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ PBL (Problem Base Learning) 2) การวางแผน ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การลงพื้นที่ศึกษาชุมชนและวิเคราะห์ต้นทุนของชุมชน 2) การวิเคราะห์และปรับโครงสร้างรายวิชา (ตารางสอน) 3) การปรับแผนการจัดการเรียนรู้หน่วยบูรณาการ PBL (Problem Base Learning) 3) การปฏิบัติตามแผน ประกอบด้วย การขับเคลื่อนนโยบาย วิธีและแนวปฏิบัติสู่การปฏิบัติ โดยครูผู้สอนดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ PBL (Problem Base Learning) 4) การสังเกตการณ์ ผู้บริหารคณะครู ผู้ปกครองนักเรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันทบทวนวิเคราะห์ ข้อดี ข้อเสียของการผลการดำเนินการตามแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและสังคม ครูผู้สอนดำเนินการประเมินผลการใช้หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Problem base Learning : PBL) หลังจากจัดการเรียนรู้ไปแล้ว จำนวน 5 สัปดาห์ โดยใช้การประเมินแบบการประเมินการเรียนรู้ (Assessment as Learning: AAL) ซึ่งนักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง และการประเมินแบบการประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for Learning : AFL) ครูและเพื่อน ๆ ในห้องเรียนประเมินระหว่างเรียนหรือระหว่างกิจกรรม โดยใช้การสังเกต พูดคุย สอบถาม โดยครูผู้สอนประเมินนักเรียนจากชิ้นงานพร้อมทั้งประเมินทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียนโดยใช้การประเมินแบบ AAL และ AFL และ 5) การสะท้อนผล ผู้บริหารคณะครู ผู้ปกครองนักเรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันถอดบทเรียนเกี่ยวกับการใช้หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Problem base Learning : PBL) หลังจากจัดการเรียนรู้ไปแล้ว จำนวน 5 สัปดาห์ ประกอบไปด้วยประเด็น ดังต่อไปนี้ การเรียนรู้ของครู (หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Problem base Learning : PBL), การสอน, การวัดและประเมินผล) ความงอกงามของเด็ก ทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียน แนวทางการพัฒนาปรับปรุง เพื่อให้เห็นสภาพปัญหา และความก้าวหน้า สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เพื่อให้การดำเนินงานช่วงหลังมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น โดยนำผลการดำเนินงานที่ทำไปแล้วมาวิเคราะห์ความซับซ้อนและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและล้มเหลว เพื่อให้เห็นว่าตรงไหนสำเร็จ หรือตรงไหนไม่สำเร็จ เพื่อนำไปปรับเปลี่ยนแผนงานกลไกการทำงาน ในช่วง 5 สัปดาห์หลัง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โรงเรียนขนาดเล็กควรกำหนดนโยบายภายในสถานศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฐานชุมชน (Community-Based Curriculum) อย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะชีวิตและสังคมของผู้เรียน รวมทั้งกำหนดระบบการวัดและประเมินผลที่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์ด้านทักษะชีวิตตามบริบทของแต่ละชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

โรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรนำแนวทางการบริหารงานวิชาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐานไปประยุกต์ใช้จริงในกระบวนการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตร และการวัดและประเมินผลภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะสังคมของผู้เรียนอย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐญาพร เสวตานนท์. (2565). รูปแบบการบริหารสถานศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสตรีพังงา. *วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(3), 32-49.
- ประวีณา ราชแสง. (2565). การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- ระวีวรรณ พรหมวรรณ และชุติมา มุสิกานนท์. (2566). รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 8(6), 164-172.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). *มาตรฐานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *การจัดการศึกษาตลอดชีวิต: แนวทางบูรณาการ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาระบบโรงเรียน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *รายงานสถานการณ์การศึกษาไทย ปี 2565*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุรัชย์ ธิพันธ์. (2565). *การพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้ในตนเองและการปรับตัว ด้านจิตสังคมของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการการศึกษา). วิทยาลัยครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจ บัณฑิตย.
- อุทัยวรรณ บุญจันทร์. (2565). *การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะ ชีวิตและอาชีพของนักศึกษา*. (การค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา วิทยาศาสตร์ศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- McMillan, D. W. & Chavis, D. M. (2020). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 48(1), 6–23.

การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส

Educational Administration based on Good Governance
in Terms of Integrity and Transparency

อภิญญา อุปวงศ์ษา¹ รักษนกขรินทร์ พูลสุวรรณนที² และวรรณรี ปานศิริ³

Apinya Upavongsa, Rakchanokcharin Poonsuwannatee and Wannaree Pansiri

Received: March 24, 2025

Revised: June 06, 2025

Accepted: July 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส พบว่า การยึดหลักคุณธรรมช่วยเสริมสร้างจริยธรรมของบุคลากรทางการศึกษา ก่อให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง ขณะที่ความโปร่งใสช่วยสร้างระบบการบริหารที่เปิดเผยม ตรวจสอบได้ เป็นการบริหารจัดการที่ดีที่สร้างประโยชน์และความเป็นธรรมต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การบริหารการศึกษาทุกระดับจึงจำเป็นต้องตระหนักในประเด็นดังกล่าวอย่างรอบด้านและเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษาในยุคใหม่ ความสำคัญของการบริหารการศึกษา หลักธรรมาภิบาล คุณธรรมและความโปร่งใส การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส จะเป็นข้อค้นพบที่เป็นคุณค่าในการบริหารการศึกษา บุคลากรให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล เน้น “คุณธรรม” การยึดมั่นในกฎระเบียบและความถูกต้อง ผู้ปฏิบัติต้องมีคุณธรรม และ “ความโปร่งใส” มีการเปิดเผยข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงต่อสาธารณะภายนอกหน่วยงานได้ บริหารอย่างโปร่งใส เสริมสร้างคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต จึงมั่นใจได้ว่าการนำหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใสไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วย 1) ยึดหลักคุณธรรม 2) เสริมสร้างความโปร่งใส 3) ใช้การมีส่วนร่วม และ 4) ส่งการ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: apinya.upa@rmutr.ac.th Tel. 081-1849119

บริหารการศึกษาพัฒนาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 สร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติ ได้ต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, ธรรมาภิบาล, คุณธรรม, ความโปร่งใส

Abstract

This academic article aims to examine educational administration based on the Principles of Good Governance, specifically focusing on Integrity and Transparency. The study reveals that adhering to the principle of integrity strengthens the ethics of educational personnel, fostering a robust organizational culture. Concurrently, transparency facilitates an open and accountable administrative system, ensuring effective management that yields benefits and fairness for all stakeholders. Educational administration based on the principles of good governance, emphasizing Integrity and Transparency, will be valuable finding in educational management, integrating it with the principles of good governance with a primary emphasis on " Integrity." Adhering to rules and integrity, practitioners must embody morality and "transparency". Factual information is disclosed to the public outside the organization. Transparent management and the promotion of ethics and integrity ensure that the principles of good governance based on ethics and transparency are systematically applied in operations to ensure that education is managed efficiently, transparently, and fairly. These principles include 1) adherence to ethical principles, 2) enhancing transparency, 3) utilizing participation, and 4) achieving sustainable educational development, aligning with the philosophy of sufficiency economy and the changes of the 21st century, thereby building national stability.

Keywords: educational administration, good governance, Integrity, Transparency

บทนำ

จากวิกฤติเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคม สาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากการหย่อนประสิทธิภาพของกลไกการบริหารกิจการบ้านเมือง การบริหารราชการ และการทุจริตประพฤติมิชอบในวงราชการ หากการหย่อนประสิทธิภาพดังกล่าว ไม่ได้รับการจัดการแก้ไขอย่างแท้จริง อาจจะทำให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและประเทศยิ่งขึ้น

หลักธรรมาภิบาล มีที่มาจากวิกฤติทางเศรษฐกิจ ธนาคารโลก กล่าวว่า ธรรมาภิบาลเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อพัฒนาประเทศ (World bank, 1992) ในปี ค.ศ. 1996 คณะกรรมการกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) ได้นำหลักธรรมาภิบาลไปเป็นเงื่อนไขที่จะปล่อยเงินกู้แก่ประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามทั้งธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศได้เสนอแนวทางธรรมาภิบาลโลก (Global governance) ขึ้น เพื่อผลักดันให้ประเทศในแถบเอเชียและประเทศอื่น ๆ ให้เดินตามกรอบของธรรมาภิบาล เพราะเชื่อว่าจะสามารถพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนได้ ซึ่งในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยกำลังอยู่ในกระแสการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการเมืองและประกอบกับมีเหตุการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจในเอเชียหรือวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้งเพื่อแก้สถานการณ์ที่กำลังเผชิญในขณะนั้น จึงมีการนำแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลมาปรับใช้ (วิชิต คุปตะวาทีน และศุภกานต์ มังกรสุรกาล, 2561) ทั้งนี้ประเทศไทยมีการประยุกต์แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล ให้สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย อันเป็นที่มาของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 และพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ต่อมาคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร) ได้ทำการปรับปรุงหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 จึงได้กำหนดหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ประกอบไปด้วย 4 หลักการสำคัญ และ 10 หลักการย่อย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2555) ประกอบด้วย

1) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักประสิทธิภาพ หลักประสิทธิผล และหลักการตอบสนอง

2) ค่านิยมประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักการรับผิดชอบ/สามารถตรวจสอบได้ หลักความเปิดเผย/โปร่งใส หลักนิติธรรม และหลักความเสมอภาค

3) ประชากรรัฐ ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักการกระจายอำนาจ และหลักการมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทามติ

4) ความรับผิดชอบทางการบริหาร ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักคุณธรรมจริยธรรม

ทั้งนี้ การนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ มีประโยชน์ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านประโยชน์ต่อองค์กร คือ ทำให้การบริหารจัดการองค์การมีกลไกและกฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการที่ดีมีระบบ มีความโปร่งใส มีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน 2) ด้านประโยชน์ต่อประชาชน คือ ทำให้การบริหารจัดการโดยรวมของหน่วยงานภาครัฐมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เสมอภาค และความยุติธรรมอย่างแท้จริง 3) ด้านประโยชน์ต่อสังคม คือ ทำให้ระบบการบริหารของภาครัฐมีความโปร่งใส ยุติธรรม ทำให้สามารถลดปัญหาการคอร์รัปชัน ทำให้ทุกภาคส่วนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขภายใต้ความร่วมมือกัน และทำให้ภาพลักษณ์ของหน่วยงานของประเทศเป็นที่ศรัทธา เชื่อมั่น และได้รับความไว้วางใจจากประชาชนและผู้มีส่วนได้เสีย (OPDC, 2011)

การบริหารการศึกษา เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามในกระบวนการบริหารการศึกษายังพบข้อบกพร่องบางประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา ซึ่งอาจเกิดจากหลากหลายปัจจัยที่ทำให้ผู้บริหารไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มศักยภาพและไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ด้วยเหตุนี้การปรับปรุงและพัฒนาผู้บริหารการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนกระบวนการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็น “คนดี คนเก่ง มีความสุข และภาคภูมิใจในความเป็นไทย” ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติในระยะยาว

แนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญคือการส่งเสริมและพัฒนาผู้บริหารให้ยึดมั่นในหลักคุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใสในการบริหาร พร้อมทั้งมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างแท้จริง ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่กำหนดไว้ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550–2554) โดยเฉพาะใน ยุทธศาสตร์ที่ 5 ว่าด้วยการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ในการบริหารจัดการประเทศ ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืน และการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยควบคู่กับธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในสังคมไทย (พระอุทิศ สมมาภาณี (แห่งทอง), 2564)

ดังนั้น การยกระดับสมรรถนะและจิตสำนึกของผู้บริหารการศึกษาให้เป็นผู้ที่มี
 ธรรมาภิบาล จึงเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ และตอบสนองต่อ
 ความต้องการของประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน

สรุป การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใสเป็น
 แนวทางสำคัญที่ช่วยให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ การศึกษานี้มุ่งเน้น
 แนวคิดด้านการบริหารการศึกษา หลักธรรมาภิบาล คุณธรรม และความโปร่งใส ซึ่งเป็นแนวทางที่
 ได้รับการยอมรับในระดับสากล อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติอาจพบว่าการบริหารการศึกษาบางกรณี
 ขาดหลักคุณธรรม จริยธรรม และความชอบธรรม ตลอดจนขาดความโปร่งใส ส่งผลให้การ
 บริหารงานไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยหากนำหลักคุณธรรมและความโปร่งใสมาใช้ในการ
 บริหารการศึกษาอย่างเหมาะสม จะช่วยเสริมสร้างทักษะการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
 นำไปสู่การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของ
 เศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้าง
 ความมั่นคงให้กับประเทศชาติ

การสังเคราะห์แนวคิดการบริหารการศึกษา หลักธรรมาภิบาล คุณธรรม และ ความโปร่งใส

ความหมายความสำคัญและหน้าที่ของการบริหารการศึกษา

การบริหาร (Administration) หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
 ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหน้าที่หลัก ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การชี้นำ
 และการควบคุมองค์กร ซึ่งมุ่งเน้นการกำหนดนโยบายหลัก การตัดสินใจในภาพรวมขององค์กร และ
 การบริหารเชิงนโยบาย (วิโรจน์ สารรัตน์, 2566) การบริหารเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในกลุ่มที่มี
 สมาชิกตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยร่วมมือกันจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์
 ร่วมกันสอดคล้องกับ Simon, H.A. (1976) ที่ระบุว่า การบริหารคือกิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคน
 ขึ้นไปร่วมกันดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร สรุปได้ว่าการบริหาร คือ กระบวนการ
 ดำเนินงานที่มีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 โดยการจัดการทรัพยากรทั้งบุคคลและวัตถุอย่างเหมาะสม

การบริหารการศึกษา (Educational Administration) หมายถึง วิธีการบริหารจัดการ
 การศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ ทั้งด้านการจัดรูปแบบการ
 เรียนการสอน การพัฒนาครูให้พร้อมสู่โลกยุคใหม่ การบริหารหลักสูตร รวมถึงการรับฟังเสียง

สะท้อนจากครู ผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชน (พัชราภรณ์ ดวงขึ้น, 2563) สอดคล้องกับ Dhammei, T. (2022) ที่เห็นว่าการบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการช่วยให้นักเรียนได้รับการศึกษาที่เหมาะสม โดยมีครูเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ขณะที่ Zakir, I. (2012) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา คือ กระบวนการที่สถาบันออกแบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้การสอน สอดคล้องกับ Bamte. (n.d.) ที่เห็นว่าการบริหารการศึกษาช่วยพัฒนาเป้าหมายและนโยบายด้านการเรียนการสอน ซึ่งการบริหารการศึกษามีขอบเขตครอบคลุม 1) ทุกระดับการศึกษา 2) ทุกรูปแบบการศึกษา 3) ทุกประเภทและกลยุทธ์การจัดการทั้งประชาธิปไตยและเผด็จการ 4) ทุกกระบวนการบริหาร ได้แก่ การวางแผน การจัดการ การสั่งการ การประสานงานการกำกับดูแล การควบคุม และการประเมินผล และ 5) ทุกระดับการบริหาร ตั้งแต่ส่วนกลางถึงสถานศึกษา (Kashyap, D., n.d.) สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่มุ่งเน้นการจัดการและดำเนินการด้าน การศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคนในทุกมิติ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทักษะ และคุณธรรม ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่าง บุคคล ทรัพยากร และกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาและพัฒนา คุณภาพของมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการบริหารการศึกษา

เอมรินทร์ จันทร์บุญนา (2561) อธิบายว่า การบริหารการศึกษาในยุคปฏิรูปการศึกษา ทศวรรษที่ 2 ต้องมุ่งเน้นให้คนไทยสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยมี 3 ประเด็นหลัก คือ 1) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา 2) ขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง 3) ส่งเสริม การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้ระบบการศึกษาสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ในขณะที่ Mukherjee, A. (2020a) มองว่าการบริหารการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ โรงเรียนประสบความสำเร็จ การบริหารที่ดีช่วยสนับสนุนครู ให้มีความสำคัญกับการสอน ส่งเสริม ความรับผิดชอบและช่วยสื่อสารนโยบายให้ชัดเจน ทั้งนี้ Zakir, I. (2012) เน้นว่าผู้นำทางการศึกษา จำเป็นต้องเข้าใจทั้งแนวคิดทางทฤษฎีและแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ต้อง สามารถนำความรู้ด้านพฤติกรรมองค์กรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้การดำเนินงานของ สถาบันการศึกษามีประสิทธิภาพ สำหรับวัตถุประสงค์ของการบริหารการศึกษา Kashyap, D. (n.d.) กล่าวว่า การบริหารการศึกษามีเป้าหมายหลักในการพัฒนาและจัดการระบบการศึกษาให้มี ประสิทธิภาพ โดยบูรณาการทรัพยากรทางกายภาพและทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ 1) จัดการศึกษาให้เหมาะสมกับนักเรียน 2) บริหารทรัพยากรอย่าง เพียงพอและมีประสิทธิภาพ 3) เสริมสร้างจรรยาบรรณวิชาชีพและการพัฒนาครู สนับสนุนให้ครูมี

มาตรฐานวิชาชีพและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 4) ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านประชาธิปไตย 5) สร้างความร่วมมือกับชุมชน 6) พัฒนากิจกรรมร่วมหลักสูตร 7) ดำเนินงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย 8) เตรียมความพร้อมด้านอาชีพ 9) ส่งเสริมทัศนคติ และ 10) พัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นให้ระบบการศึกษา มีมาตรฐานสูงขึ้นและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สรุป การบริหารการศึกษา (Educational Administration) มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพของระบบการศึกษาโดยเน้นทั้ง การพัฒนามาตรฐานทางการศึกษา การสนับสนุนครูให้มีประสิทธิภาพ และการมีภาวะผู้นำทางการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้สถาบันการศึกษาดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาสังคมและประเทศได้อย่างยั่งยืน และการบริหารการศึกษาที่ดีจะช่วยให้เกิดระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ สามารถผลิตบุคลากรที่มีความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน

หลักธรรมาภิบาล

“ธรรมาภิบาล” (Good Governance) เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบสังคมให้ภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่งเสริมความสามัคคีและพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และทิศทางการบริหารยุคปัจจุบัน (รัฐสิทธิ์ ครุสุวรรณ, 2563) หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2555) ประกอบไปด้วย 4 หลักการสำคัญ และ 10 หลักการย่อย ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักประสิทธิภาพ หลักประสิทธิผล และหลักการตอบสนอง 2) ค่านิยมประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักการรับผิดชอบ/สามารถตรวจสอบได้ หลักความเปิดเผย/โปร่งใส หลักนิติธรรม และหลักความเสมอภาค 3) ประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักการกระจายอำนาจ และหลักการมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทามติ 4) ความรับผิดชอบทางการบริหาร ประกอบด้วยหลักการย่อย ได้แก่ หลักคุณธรรมจริยธรรม

หลักธรรมาภิบาลขององค์ระหว่างประเทศ ธนาคารโลก (World Bank) เริ่มใช้คำว่า “ธรรมาภิบาล” ในรายงานประจำปี ค.ศ. 1989 โดยเน้นว่าความล้มเหลวของภาครัฐในการบริหารจัดการเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ประเทศที่ขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมจะไม่สามารถฟื้นตัวจากวิกฤตเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน องค์ประกอบหลักที่ธนาคารโลกให้ความสำคัญ ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบ (Accountability) 2) ความโปร่งใส (Transparency) 3) หลักนิติธรรม (Rule of Law) และ 4) การมีส่วนร่วม (Participation) (World Bank, 1989) ประกอบกับองค์การสหประชาชาติ (UNDP) ได้พัฒนาแนวคิดธรรมาภิบาลให้ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ทั้งด้านการเมือง

เศรษฐกิจ และสังคม โดยกำหนด 9 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม 2) หลักนิติธรรม 3) ความโปร่งใส 4) การตอบสนอง 5) การยึดมั่นตามมติ 6) ความเท่าเทียมและครอบคลุม 7) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล 8) ความรับผิดชอบ 9) วิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ (UNDP, 1997) ซึ่งประเทศไทยได้เริ่มปรับระบบการบริหารภาครัฐโดยยึดหลักธรรมาภิบาลอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ซึ่งกำหนดหลักการบริหารภาครัฐที่เน้นผลสัมฤทธิ์ ความโปร่งใส และการตรวจสอบได้ โดยมีหลักการที่สอดคล้องกับแนวคิดของธนาคารโลกและ UNDP เช่น ความมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ การบริหารอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า ความรับผิดชอบและเปิดเผยข้อมูล การใช้หลักนิติธรรมในการกำกับการใช้อำนาจรัฐ ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2555) ยังได้เน้นถึงบทบาทของธรรมาภิบาลในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรภาครัฐให้มีความโปร่งใสและมีส่วนร่วมจาก ทุกภาคส่วน และ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 กำหนดกลยุทธ์เพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลในทุกภาคส่วนของสังคมผ่านการปฏิรูป 3 ด้าน โดยมีมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน (ราชกิจจานุเบกษา, 2542)

โดยสรุป การนำธรรมาภิบาลมาปรับใช้ในการบริหารการศึกษาทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น สร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจในระบบการศึกษา อีกทั้งยังเป็นส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

คุณธรรมและความโปร่งใส

คุณธรรม (Morality) เป็นคุณค่าพื้นฐานของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการทำความดีและสร้างประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวม ทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จ (กรมการศาสนา, 2565) ซึ่ง ประมวล บุญมา และคณะ (2561) ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพความดีที่เกิดขึ้นในจิตใจของคน และแสดงออกเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ดีจนเคยชิน ก่อให้เกิดประโยชน์สุขในสังคม” สอดคล้องกับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550 กำหนดว่าคุณธรรม คือ หลักความประพฤติที่ดีงามและเป็นแรงผลักดันให้เกิดความรับผิดชอบและจิตสำนึกที่ดี (ราชกิจจานุเบกษา, 2550) ขณะที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า คุณธรรม คือ “สภาพคุณงามความดี” เช่นกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

คุณธรรม เป็นความดีงามที่ถูกปลูกฝังในจิตใจและเป็นมโนธรรมสำคัญในการบริหารจัดการ โดยมีความสำคัญ 10 ประการ ได้แก่ 1) เป็นหลักกำกับพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่ดี 2)

เป็นตัวชี้วัดความเจริญหรือเสื่อมของชุมชน สังคม และประเทศ 3) ส่งเสริมความมั่นคง ความเข้มแข็งและสันติสุขในสังคม 4) เป็นแนวทางยุทธศาสตร์ที่นำไปสู่ประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศ 5) เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและบริหารจัดการที่ยั่งยืน รวมถึงการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและเศรษฐกิจพอเพียง 6) กระตุ้นให้ประชาชนคิดดี ทำดี และสร้างสังคมที่สงบสุข 7) ส่งเสริมความเป็นธรรม รอบคอบ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม 8) ช่วยให้ผู้บริหารและผู้มีอำนาจดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของสังคม 9) สร้างสมดุลระหว่างวัตถุและจิตใจในการบริหารจัดการ 10) ส่งเสริมการยอมรับและยกย่องบุคลากรที่มีคุณธรรม ทั้งนี้ องค์กรที่ยึดหลักคุณธรรมจะช่วยให้เกิด 1) ความโปร่งใส ปลดการทุจริต 2) การปฏิบัติตามระเบียบวินัย 3) การรักษามาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ (รณวีร์ พาผล, 2560)

สรุป คุณธรรมคือการยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม และเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเป็นตัวชี้วัดความเจริญหรือเสื่อมของชุมชน สังคม และประเทศ จำเป็นต้องส่งเสริมให้บุคลากรมีคุณธรรม ยึดหลักความถูกต้อง และมีพฤติกรรมพึงประสงค์ ได้แก่ ปลดการทุจริต ปลดจากการผิดวินัย และปฏิบัติตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ เพื่อสร้างสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมในทุกองค์กร ทั้งนี้การบริหารตามแนวทางคุณธรรมจะนำไปสู่ สังคมที่มีความสุข มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ความโปร่งใส (Transparency) หมายถึง การเปิดเผยข้อมูล นโยบาย และกระบวนการทำงานของหน่วยงานต่อสาธารณชนอย่างตรงไปตรงมา โดยต้องมีความน่าเชื่อถือ ความรับผิดชอบ และเป็นไปตามกฎระเบียบ อีกทั้งประชาชนสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการบริหารงาน และกระบวนการทำงานในทุกด้านได้ ซึ่งช่วยเสริมสร้างธรรมาภิบาลและลดโอกาสการทุจริต (ดาวรุ่ง วชิรินทร์รัตน์ และคณะ, 2566) สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (2558) ที่นิยามความโปร่งใส หมายถึง การปฏิบัติราชการตามภารกิจของหน่วยงานที่มีความโปร่งใส การมีธรรมาภิบาล (Good Governance) ด้วยความเป็นธรรมและจริยธรรมในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ ขณะที่ความโปร่งใส ตามนิยามขององค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International, 2017) หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลและกระบวนการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐต่อสาธารณะ เพื่อให้ประชาชนสามารถรับรู้และตรวจสอบสถานะและการดำเนินงานของภาครัฐได้อย่างถูกต้องและทันสมัย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความรับผิดชอบ และป้องกันการทุจริตในภาครัฐ

การบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย ได้กำหนดความโปร่งใสและความสามารถรับผิดชอบเป็นหลักสำคัญของธรรมาภิบาล ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

(พ.ศ. 2540-2544) โดยมีกฎหมายสำคัญ เช่น ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546, 2550 (วิโรจน์ สารรัตน์, 2566) หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบด้านความโปร่งใส ได้แก่ 1) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ทำหน้าที่ประเมินคุณภาพบริการของหน่วยงานรัฐ โดยพิจารณาระดับความสำเร็จในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร 2) สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) องค์การอิสระที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มีหน้าที่กำกับดูแลให้ภาครัฐโปร่งใส และพัฒนาตัวชี้วัด Thailand Integrity & Transparency Assessment (ITA) ซึ่งประเมิน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) การบริหารงาน 3) การจัดซื้อจัดจ้าง 4) การบริหารและพัฒนาทรัพยากรบุคคล 5) การส่งเสริมความโปร่งใส (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2566) นอกจากนี้ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ยังยอมรับว่าความโปร่งใสเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาและกำหนดให้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดการทุจริตในการบริหารประเทศ

สรุป ความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณชน โดยอาศัยหลักนิติธรรม และการมีส่วนร่วม มีการออกกฎหมายหลายฉบับให้เป็นแนวปฏิบัติ มีหน่วยงานรับผิดชอบควบคุมและติดตาม มีวัดการประเมินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความโปร่งใสเป็นส่วนหนึ่งที่น่าเน้นการปราบปรามการทุจริตและจัดการคอร์รัปชันในหน่วยงาน ความโปร่งใสยังเกี่ยวข้องกับการบริหารงานที่ยึดหลักธรรมาภิบาล การเคารพกฎหมาย ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และการปฏิบัติงานด้วยจริยธรรม

การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส

การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ผู้บริหารการศึกษาจำเป็นต้องยึดหลักนิติธรรม คุณธรรม ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ และความคุ้มค่า โดยมีเป้าหมายของการใช้หลักธรรมาภิบาล คือ เพื่อสร้างความเป็นธรรม ความสุจริต มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ซึ่งเกิดขึ้นได้จากความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วม ทั้งนี้คุณธรรมและความโปร่งใส เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของธรรมาภิบาล

การศึกษา เป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่ต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารการศึกษาทำหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตอบสนองความต้องการของประชาชนด้วยความเป็นธรรมตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งผู้เขียนได้นำเฉพาะด้านคุณธรรม (Morality) และความโปร่งใส (Accountability) มาเป็นแนวทางในการบริหารการศึกษา ซึ่งการนำ

คุณธรรมมาปรับใช้ภายในองค์กรนั้นต้องตั้งอยู่บนหลักของความยุติธรรม การเสริมสร้างคุณธรรมในการบริหารสามารถดำเนินการผ่าน 2 มาตรการ ได้แก่ มาตรการทางศีลธรรมและมาตรการทางบริหาร ดังนี้

1. มาตรการทางศีลธรรม สามารถดำเนินการได้ดังนี้ 1) นำหลักศีลธรรมมาปฏิบัติ โดย “ศีล” คือ ข้อบัญญัติที่กำหนดความประพฤติที่ดี ทั้งกาย วาจา และใจ ส่วน “ธรรม” คือ คุณความดี และคำสอนทางศาสนา ซึ่งช่วยพัฒนาตนและเสริมสร้างคุณธรรม 2) ใช้หลักมนุษยธรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเมตตา และความสามัคคี 3) ยึดมั่นในศาสนา โดยยึดหลักไม่ประพฤติชั่วทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ 4) นำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารตน คน และงาน ได้แก่ การครองตน ใช้สัปปุริสธรรม 7 ครองคน ใช้สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ครองงาน ใช้อิทธิบาท 4 และฆราวาสธรรม 4

2. มาตรการทางการบริหาร เป็นแนวทางการบริหารที่มุ่งควบคุม กำกับ และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม โดยหัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชาเป็นผู้รับผิดชอบ เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานด้านคุณธรรม จริยธรรม รัฐบาลได้กำหนดมาตรฐานคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐตามรัฐธรรมนูญ เช่น ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2552 และนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้การทำงานมีความสุจริต โปร่งใส และเกิดประสิทธิผลสูงสุด สำหรับการบริหารการศึกษาควรกำหนดมาตรการ ดังนี้ 1) กำหนดแนวทางปฏิบัติ เพื่อพัฒนาองค์กรให้เป็นหน่วยงานคุณธรรม โดยมีเป้าหมายและแนวทางดำเนินงานชัดเจน 2) พัฒนาบุคลากรผ่านการอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ เสริมสร้างวินัย และจิตสำนึกในหน้าที่ 3) เสริมสร้างภาวะผู้นำ โดยให้หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชาควบคุม ส่งเสริม และป้องกันการละเมิดจริยธรรมและผิดวินัย 4) กระตุ้นให้บุคลากรมีอุดมคติและจิตสำนึกแห่งเกียรติศักดิ์เพื่อเสริมสร้างศักดิ์ศรีของข้าราชการ 5) สร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจ เช่น การประกาศเกียรติคุณ ชมเชย หรือให้รางวัลแก่ผู้มีคุณธรรม 6) ส่งเสริมขวัญและกำลังใจ โดยสร้างความเป็นธรรม โอกาสก้าวหน้าและความปลอดภัยในการทำงาน

ในส่วนของความโปร่งใสในการบริหารการศึกษานั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างความชอบธรรมให้กับระบบราชการและยึดหลักการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ ทั้งเพื่อประโยชน์ของฝ่ายบริหารและเพื่อรักษาศักดิ์ศรีของข้าราชการ การบริหารที่โปร่งใสต้องยึดหลักสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเปิดเผยข้อมูล ต้องครบถ้วน ถูกต้อง เข้าใจง่ายและตรวจสอบได้ ครอบคลุมทั้งนโยบายสาธารณะและกระบวนการทำงาน เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถติดตามและพัฒนาระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพควบคู่กับจริยธรรม 2) การปฏิบัติตามกฎหมาย ผู้บริหารต้องกำหนด

นโยบายด้านความโปร่งใสที่ชัดเจน มอบหมายผู้รับผิดชอบโดยตรง และดำเนินการกับผู้กระทำผิดอย่างเคร่งครัด 3) การมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นหัวใจของธรรมาภิบาล เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบป้องกันการทุจริตและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม กล่าวโดยสรุป ความโปร่งใสเน้นการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะภายนอกหน่วยงาน เป็นเครื่องมือของผู้บริหารและการบริหาร การศึกษาหรือระบบราชการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการเกิดความโปร่งใสจำเป็นต้องดำเนินการตามหลัก 3 ประการ คือ การเปิดเผยข้อมูล การปฏิบัติตามกฎหมาย และการมีส่วนร่วม จะทำให้ภาครัฐมีความโปร่งใสและเป็นการสร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลในทุกระดับ

อย่างไรก็ตาม การนำหลักคุณธรรมและความโปร่งใสมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร การศึกษา จำเป็นต้องอาศัย “การมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและเกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ โดยมีความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างและกระบวนการ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมเป็นกลไกที่สร้างความโปร่งใส เมื่อสถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ครู และนักเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ วางแผน และตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความไว้วางใจให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) การมีส่วนร่วมสะท้อนถึงหลักคุณธรรมในด้านความรับผิดชอบและความยุติธรรม การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น ผู้บริหารยึดมั่นในความเสมอภาค นอกจากนี้การตัดสินใจร่วมกันยังเป็นการแบ่งปันความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารที่มีคุณธรรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการมีส่วนร่วมส่งเสริมจริยธรรมในการสื่อสาร การสื่อสารแบบสองทาง ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ เป็นการฝึกฝนให้เกิด ความสุภาพ ความอดทน การฟังอย่างเข้าใจ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะเชิงจริยธรรมที่สำคัญในบริบทการศึกษา และ 4) การพัฒนาศักยภาพการมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม เมื่อบุคลากรได้รับการฝึกอบรมให้เข้าใจและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ก็จะเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน และเกิดจิตสำนึกในการ ยึดหลักธรรมาภิบาล ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารการศึกษา มิใช่เพียงแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพ หากแต่เป็นเครื่องมือในการสร้าง “วัฒนธรรมองค์กร” ที่ตั้งอยู่บน หลักคุณธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อร่วมกัน เมื่อการมีส่วนร่วมถูกส่งเสริมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จะทำให้ทุกภาคส่วนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของสถานศึกษา ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่น ความร่วมมือ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บทสรุป

การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส เป็นการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษา โดยเฉพาะด้านคุณธรรมผู้บริหารสามารถดำเนินการตามมาตรการศีลธรรมและมาตรการทางการบริหาร เพื่อทำหน้าที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อบ้านเมือง เช่น การยึดมั่นในศีลธรรม เคารพกติกาของสังคม มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์สุจริต และรับผิดชอบต่อหน้าที่ ดังนั้น การ “ยึดหลักคุณธรรม” เป็นการรับรองว่าการบริหารด้วยหลักคุณธรรมที่ดี และยังมีการ “เสริมสร้างความโปร่งใส” ดำเนินงานตามกฎหมาย เปิดเผยข้อมูลและสามารถตรวจสอบได้ เพราะการบริหารอย่างโปร่งใสถือเป็นหัวใจสำคัญของการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ รวมถึง “ใช้การมีส่วนร่วม” ส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อการศึกษาสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะส่งผลให้ “การบริหารการศึกษาพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งจะช่วยสร้างเสถียรภาพและพัฒนาประเทศอย่างมั่นคงต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้ได้ข้อค้นพบการบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส ซึ่งผู้เขียนได้ทำการสังเคราะห์โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ยึดหลักคุณธรรม การบริหารภาครัฐและเอกชนต้องยึดมั่นในศีลธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะบุคลากรภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม จำเป็นต้องมีคุณธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ ทั้งนี้คุณธรรมยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความยุติธรรมและความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษา ลดการเลือกปฏิบัติและเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับทุกคน

2. เสริมสร้างความโปร่งใส หน่วยงานภาครัฐต้องดำเนินงานอย่างโปร่งใสเพื่อส่งเสริมคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และความเป็นธรรม ผ่าน 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) plugged จิตสำนึกพลเมืองดี สร้างวัฒนธรรมสุจริตและปลูกฝังค่านิยมที่ดีในเด็กและเยาวชน 2) ส่งเสริมความใสสะอาดของเจ้าหน้าที่รัฐ ป้องกันและลดพฤติกรรมที่ส่อไปในทางทุจริต 3) ปรับปรุงโครงสร้างองค์กร ลดการใช้ดุลพินิจส่วนตัวในการบริหารงานเพื่อป้องกันการทุจริต

3. ใช้การมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือสำคัญที่เสริมสร้างคุณธรรมในแง่ของความรับผิดชอบ การเคารพผู้อื่น และการมีจริยธรรมในการทำงาน และยังส่งเสริมความโปร่งใส ผ่านการ

เปิดเผยข้อมูล การตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เมื่อมีการ บูรณาการ หลักนี้เหมาะสมจะช่วยยกระดับการบริหารการศึกษาให้มีธรรมาภิบาลอย่างแท้จริง

4. การบริหารการศึกษาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารการศึกษาช่วยให้ระบบการศึกษามี มาตรฐาน คำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถปรับตัวตามเศรษฐกิจฐานความรู้ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพต่อไป

โดยองค์ความรู้ทั้ง 4 ประการนี้เป็นแนวคิดของผู้เขียนได้ทำการสังเคราะห์ขึ้นมาเพื่อใช้ ในการบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส เพื่อที่จะนำไป ประยุกต์ใช้จริงในการบริหารการศึกษา ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน ดังภาพ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การบริหารการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลด้านคุณธรรมและความโปร่งใส

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2565). แผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2566–2570). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ดาวรุ่ง วชิรจันทร์รัตน์ และคณะ. (2566). การบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความโปร่งใสในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, 5(1), 1-12.
- ประมวล บุญมา และคณะ. (2561). การส่งเสริมคุณธรรม พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา สร้างคนดีสู่สังคม. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ.

- พระอุทิศ สมมาภาณี (แห่งทอง). (2564). หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารการศึกษา. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, 9(3), 82-83.
- พัชรภรณ์ ดวงขึ้น. (2563). การบริหารจัดการศึกษาับความปกติใหม่หลังวิกฤตโควิด -19. *วารสารศิลปการจัดการ*, 4(3), 783-795.
- รณวีร์ พาผล. (2560). *การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ความมั่นคงทางอารมณ์ เพื่อการบริโภคสื่อและข่าวสารอย่างชาญฉลาดของเยาวชนในแขวงนครพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550. (2550, 25 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 124 ตอนพิเศษ 88 ง, หน้า 1.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542. (2542, 10 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 116 ตอนที่ 63 ง, หน้า 24-31.
- รัฐสิทธิ์ ศุรุสุวรรณ. (2563). *การใช้หลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติหน้าที่ของอนุญาโตตุลาการในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.
- วิชณี คุปตะวาทีน และศุภกานต์ มังกรสุรกาล. (2561). ธรรมาภิบาลของไทยเป็นจริงได้หรือ. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ*, 4(1), 394-398.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2566). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2558). *ทุจริตคิดโกงชาติจะพินาศทั้งราษฎร์รัฐ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ. (2566). *รายงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2555). *หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.).

- เอมรินทร์ จันทร์บุญนาท. (2561). การพัฒนารูปแบบการบริหารงานบุคคลสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(3), 1041–1055.
- Bamte. (n.d.). *Educational administration - Meaning, authoritarian and Democratic educational management*. Retrieved from <https://bawmte.blogspot.com/2018/05/educational-administration-meaning.html>
- Dhammei, T. (2022). *Educational administration: Concepts of educational administration and principles of educational administration*. Retrieved from <https://shorturl.at/bGVW5>
- Kashyap, D. (n.d.). *Educational administration: Meaning, nature and other details*. Retrieved for <https://www.yourarticlelibrary.com/educational-management/educational-administration/educational-administration-meaning-nature-and-other-details/63730>
- Mukherjee, A. (2020). *Why educational administration is important for teacher education?* Retrieved from <http://surl.li/pwcxr>
- OPDC. (2011). *Good Governance*. Bangkok: Cabinet Publishing and Gazzette Office.
- Simon. H.A. (1976). *Administrative Behavior*. (3rd ed.) New York: The Free Press.
- Transparency International. (2017). *Corruption Perceptions Index 2016*. Berlin: Transparency International.
- United Nations Development Programme (UNDP). (1997). *Governance for Sustainable Human Development*. New York: UNDP.
- World Bank. (1989). *Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*. Washington, D.C : World Bank.
- World Bank. (1992). *Governance and Development*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Zakir, I. (2012). *Educational administration*. Retrieved from <https://www.Slide share.net/Imran764/educational-administration>

แนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพสู่องค์กรการศึกษาสมรรถนะสูง

Guidelines for Applying Quality Indicators toward High-Performance Educational Organizations

ไพรวรรณ ตระกูลชัยชนะ¹, โกสุม สายใจ² และจิรศักดิ์ สุรังคพิพรธรณ์³

Praiwan Trakulchaichana, Kosoom Saichai and Jirasak Surungkipiprat

Received: March 8, 2025

Revised: June 01, 2025

Accepted: November 02, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพสู่องค์กรการศึกษาสมรรถนะสูง โดยการวิเคราะห์เอกสาร และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดคุณภาพ และแนวคิดองค์กรสมรรถนะสูง จากการศึกษาพบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพที่สอดคล้องกับแนวคิดองค์กรสมรรถนะสูงจะช่วยยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานขององค์กร ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) การออกแบบตัวชี้วัดให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจ 2) การคัดเลือกตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับลักษณะองค์กรสมรรถนะสูง 3) การกำหนดเป้าหมายที่ท้าทายแต่สามารถบรรลุได้ 4) การบูรณาการตัวชี้วัดกับระบบบริหารจัดการต่าง ๆ ในองค์กร 5) การใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์และตัดสินใจ และ 6) การทบทวนและปรับปรุงตัวชี้วัดคุณภาพอย่างต่อเนื่อง และสิ่งสำคัญขององค์กรควรบูรณาการตัวชี้วัดใน 4 มิติสำคัญ คือ มิติงบประมาณ มิติผู้รับบริการ มิติกระบวนการภายใน และมิติการเรียนรู้และพัฒนา การใช้ตัวชี้วัดเพื่อขับเคลื่อนองค์กรแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือ การเชื่อมโยงระบบตัวชี้วัดจากระดับองค์กรลงสู่ระดับบุคคล และการนำข้อมูลจากตัวชี้วัดมาพัฒนาองค์กรผ่านมิติการปรับปรุงและการติดตาม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: แนวทางการประยุกต์ใช้, ตัวชี้วัดคุณภาพ, องค์กรการศึกษาสมรรถนะสูง

¹⁻³ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: praiwan.tra@rmutr.ac.th, Tel.0994939164

Abstract

This academic article aims to study the guidelines for applying quality indicators to high-performance educational organizations through document analysis and descriptive content analysis of documents and research related to quality indicators and the concept of high-performance organizations. The study found that the application of quality indicators aligned with the high-performance organization concept can help raise the performance standards of the organization. It consists of six key components: 1) designing indicators that align with the vision and mission; 2) selecting indicators that are consistent with the characteristics of a high-performance organization; 3) setting challenging but achievable goals; 4) integrating indicators with various management systems within the organization; 5) using data for analysis and decision-making; and 6) continuously reviewing and improving quality indicators. Importantly, organizations should integrate indicators across four key dimensions: budget, service recipients, internal processes, and learning and development. Using indicators to drive organizational growth is divided into two main parts: linking the indicator system from the organizational level down to the individual level, and using data from indicators to develop the organization through improvement and monitoring dimensions, in order to achieve continuous and sustainable development. This will systematically contribute to raising the quality of education in the country.

Keywords: application guidelines, quality indicators, high-performance education organization

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นองค์กรหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทย มีภารกิจสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในวัยเรียน ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นหน่วยงานสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ ปัจจุบัน

มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั้งสิ้น 245 เขต แบ่งเป็นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 183 เขต และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา 62 เขต รับผิดชอบสถานศึกษากว่า 29,152 แห่ง และดูแลนักเรียนมากกว่า 6.3 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568)

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ระบบการศึกษาต้องปรับตัวทั้งในด้านระเบียบ กฎหมาย การรับมือกับโรคอุบัติใหม่ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนมีความหลากหลาย และมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา แนวคิดที่เกี่ยวกับองค์กรสมรรถนะสูง (High-Performance Organization: HPO) จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาองค์กร โดยเฉพาะในภาคการศึกษาซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ จากข้อมูลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติ (O-NET) ในปีการศึกษา 2564 พบความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาอย่างมีนัยสำคัญโดยมีช่องว่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาที่มีผลการประเมินสูงสุด และต่ำสุดมากถึง 25.32 คะแนน แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้เป็นไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกัน การสร้างข้อกำหนด หลักเกณฑ์ในการปฏิบัติงานจึงมีความสำคัญในการเพิ่มสมรรถนะองค์กร อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดตัวชี้วัดคุณภาพที่ชัดเจนในการวัดและประเมินผลที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่แท้จริงของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ส่งผลให้ไม่สามารถวิเคราะห์และปรับปรุงการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพที่สอดคล้องกับแนวคิดองค์กรสมรรถนะสูงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้อย่างเป็นระบบ นำไปสู่การพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง

บทความนี้จึงนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพสู่องค์กรการศึกษาสมรรถนะสูง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในการบริหารจัดการและยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศ โดยจะนำเสนอกรอบแนวคิด หลักการ และแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพที่สอดคล้องกับบริบทและความท้าทายในศตวรรษที่ 21 อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายขององค์กรสมรรถนะสูง

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีการแข่งขันสูงขึ้นในยุคปัจจุบัน ให้องค์กรต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่องเพื่อความอยู่รอดและต้องประสบความสำเร็จ แนวคิดองค์กรสมรรถนะสูง (High-Performance Organization: HPO) จะมุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดผ่านการบริหารที่มีคุณภาพและเป็นระบบ โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามความหมายขององค์กรสมรรถนะสูง ดังต่อไปนี้

การเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงที่ดี คือ องค์กรที่มีขีดความสามารถสูงในการบริหารและการจัดการสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2565) และมุ่งมั่นต่อความสำเร็จเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (พัศตราภรณ์ แยมกาญจนวนวัฒน์, บรรจบบุญจันทร์ และอริสา นพคุณ, 2567)

การเป็นองค์กรนวัตกรรม คือ เป็นองค์กรที่แสวงหาแนวทางให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท้นกำหนดเวลา (รินทร์ลภัส ศักดิ์ชัยวัฒนา, 2565) เป็นองค์กรที่สามารถปรับเปลี่ยนการทำงาน ไม่ยึดสายบังคับบัญชาที่เคร่งครัดจนเกินไป กระตุ้นและปลุกฝังให้บุคลากรในองค์กรสร้างวัฒนธรรมองค์กรโดยใช้การบริหารจัดการทรัพยากรภายในองค์กร (Holbeche, L., 2005)

การเป็นองค์กรที่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา เข้าใจและเข้าถึงความต้องการของผู้รับบริการก่อนคู่แข่ง รับมือกับแรงกดดันทั้งภายในและภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพสูงไว้กับองค์กรได้ (Buytendijk, F., 2006)

การเป็นองค์กรที่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ เป็นองค์กรที่สร้างผลลัพธ์โดดเด่นอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับตัวและแข่งขันในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม ส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการตัดสินใจที่รวดเร็ว ผู้นำมีวิสัยทัศน์ สร้างแรงบันดาลใจและกำหนดทิศทางองค์กร มีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง สนับสนุนการทำงานเป็นทีม การเรียนรู้และนวัตกรรม และมุ่งเน้นผลลัพธ์เพื่อสร้างความยั่งยืนและคุณค่าให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (De Waal, A.A., 2012)

การเป็นองค์กรที่บุคลากรมีคุณภาพ คือ เป็นองค์กรที่สามารถดึงศักยภาพของบุคลากรในองค์กรมาใช้ในการดำเนินงาน (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ อ้างถึงใน วิษณุ เทพสินธพ, 2560)

บุคลากรมีความผูกพันต่อองค์กร มุ่งมั่นต่อความสำเร็จ (ดุชนิย์ ยศทอง, 2561) และรักษาบุคลากรที่มีความสามารถสูงไว้กับองค์กรได้

สรุปได้ว่า องค์กรสมรรถนะสูงเป็นองค์กรที่สามารถปรับตัวและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงได้ดี การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมวัฒนธรรมการสร้างนวัตกรรม และการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและสามารถรักษาบุคลากรที่มีความสามารถสูงไว้ในองค์กรได้ รวมถึงมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมาย จากความหมายสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดตัวชี้วัดคุณภาพขององค์กรใน 5 ด้าน คือ ด้านความสามารถในการปรับตัวตัวชี้วัดด้านประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ตัวชี้วัดด้านเทคโนโลยีและทรัพยากร ด้านการส่งเสริมพัฒนานวัตกรรม สำหรับองค์กรการศึกษาให้มีสมรรถนะสูงได้ โดยวิเคราะห์บริบทขององค์กรทางการศึกษา คัดเลือกใช้ตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับภารกิจและความต้องการขององค์กร กำหนดเป้าหมายให้ท้าทายและบรรลุผลได้ ปรับรูปแบบการวัดและประเมินผลให้เหมาะสมกับบริบท และต้องมีการทบทวน ปรับปรุงตัวชี้วัดอย่างต่อเนื่องกับแผนงานที่เปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรให้มีสมรรถนะสูง และสามารถปฏิบัติได้จริงในบริบทของการจัดการศึกษา

ลักษณะความสำคัญขององค์กรสมรรถนะสูง

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถแข่งขันและบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการที่ดี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพองค์กร แนวคิดเหล่านี้นำไปสู่ลักษณะของ “องค์กรสมรรถนะสูง” ที่สามารถสร้างผลลัพธ์ที่เป็นเลิศและเติบโตอย่างยั่งยืน (Jupp, V. & Younger, M., 2004) ได้เสนอลักษณะสำคัญขององค์กรสมรรถนะสูงเป็นองค์กร ที่มุ่งเน้นการสร้างผลลัพธ์และคุณค่าอย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถหลักขององค์กร มีความยืดหยุ่นสูงในการดำเนินงานให้สำคัญ กับการเติบโตและการพัฒนาบุคลากร และมีผู้นำที่มีความมุ่งมั่น กล้าหาญในการตัดสินใจเพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมาย ลักษณะสำคัญขององค์กรสมรรถนะสูง มีพันธกิจที่ชัดเจน มุ่งเน้นผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กระจายอำนาจการตัดสินใจให้บุคลากรได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มความสามารถ มีความยืดหยุ่น และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนให้บุคลากรสร้างนวัตกรรมและจัดการความเสี่ยง กระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจด้วยผลการดำเนินงาน มีการปรับปรุงโครงสร้างและกระบวนการเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Popovich, M.G., 1998) ส่วน Gardner Group (2006 อ้าง

ถึงใน พสุ เดชะรินทร์, 2549) ระบุว่าองค์กรที่มีขีดสมรรถนะสูง ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1) การตั้งเป้าหมายที่ท้าทายและแสวงหาแนวทางในการบรรลุเป้าหมายนั้น 2) การมีค่านิยมร่วมกันของบุคลากรทั้งองค์กร 3) การมุ่งเน้นยุทธศาสตร์ และการทำให้ทั้งองค์กรดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน 4) การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่สิ่งที่สามารถเข้าใจและปฏิบัติได้ และ 5) การเป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่น

สรุปได้ว่า องค์กรสมรรถนะสูงมีลักษณะสำคัญของการบูรณาการกันเพื่อสร้างความ เป็นเลิศ และความยั่งยืน มีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. มุ่งเน้นการสร้างผลลัพธ์และคุณค่าอย่างต่อเนื่อง ดำเนินงานด้วยประสิทธิภาพ สูง และมีความสามารถในการปรับตัวอย่างรวดเร็วต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมให้ ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถหลักขององค์กร ควบคู่กับการใช้กลยุทธ์การจ้างจาก ภายนอกสำหรับกิจกรรมที่ไม่ใช่งานหลัก

2. การบริหารจัดการองค์กรสมรรถนะสูงมีพันธกิจและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน มีระบบ การบริหารยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การกำหนดทิศทางและ เป้าหมาย ไปจนถึงการนำไปปฏิบัติและติดตามประเมินผล โดยมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจ และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์กับปัจจัยภายในองค์กร

3. องค์กรสมรรถนะสูงให้ความสำคัญกับการสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้และ นวัตกรรม มีระบบการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ และกระบวนการที่กระตุ้นให้เกิดความคิด สร้างสรรค์ มีการปรับปรุงโครงสร้างและกระบวนการเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและผู้มี ส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงวิชาการสื่อสารแบบเปิดกับทุกฝ่ายที่สำคัญ

4. องค์กรสมรรถนะสูงมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน มีความมุ่งมั่นและกล้าหาญในการ ตัดสินใจ สามารถขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย และให้ความสำคัญกับการเติบโตและการ พัฒนาของบุคลากร ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุด

ตัวชี้วัดคุณภาพ

ตัวชี้วัดคุณภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินประสิทธิภาพและผลลัพธ์ขององค์กร หรือหน่วยงาน โดยช่วยกำหนดระดับของมาตรฐานการทำงานที่ควรบรรลุ และสะท้อนถึง ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ครอบคลุม และสามารถวัดผลได้ เพื่อให้มั่นใจว่าการบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ตัวชี้วัดคุณภาพยังมีบทบาทในการปรับปรุงและพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนด ตลอดจนเสริมสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการดำเนินงาน โดยมีนักวิชาการหลายท่าน

ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพ (Parmenter, D., 2019) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าตัวชี้วัดคุณภาพ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการจัดการคุณภาพในองค์กร โดยทำหน้าที่กำหนดทิศทางและประเมินผลการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้ การพัฒนาตัวชี้วัดควรมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จขององค์กร เพื่อเพิ่มมูลค่าและยกระดับความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและขับเคลื่อนองค์กรสู่ความยั่งยืน ส่วน (John stone, J.N.,1981) กล่าวว่า ตัวชี้วัดเป็นสารสนเทศที่สะท้อนปริมาณเชิงสัมพันธ์ หรือสถานะของสิ่งที่ต้องการวัดในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคตในขณะที่ยั่งยืน (Burststein, L., Oakes, J. & Guiton, G.,1992) กล่าวว่า ตัวชี้วัด คือ ค่าสถิติที่สารสนเทศเพื่อสะท้อนสถานะคุณภาพ หรือผลการปฏิบัติงานของระบบการศึกษา ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งค่าสถิติเฉพาะด้าน หรือค่าสถิติที่บูรณาการหลายด้านเข้าด้วยกัน โดยการพัฒนาตัวชี้วัดจำเป็นต้องมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานที่ชัดเจนสำหรับการตัดสินใจ และต้องให้สารสนเทศที่สอดคล้องกับคุณลักษณะ หรือประเด็นที่ต้องการวัด (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2564) ให้ความหมายของตัวชี้วัดคุณภาพ หมายถึง ตัวแปรหรือองค์ประกอบที่แสดงค่าลักษณะ หรือปริมาณของสภาพ ที่ต้องการศึกษาในช่วงเวลาหนึ่ง ค่าของตัวชี้วัดสะท้อนภาพรวมของสภาพที่ต้องการศึกษาในเชิงกว้าง ช่วยให้สามารถประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ได้อย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดคุณภาพ คือ ตัวแปรหรือองค์ประกอบที่ใช้สะท้อนสถานะคุณภาพ หรือผลการดำเนินงานของระบบ หรือองค์กร โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางและประเมินผลการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเป้าหมาย เป็นค่าสถิติ หรือตัวแปรที่สะท้อนสถานะคุณภาพ และผลการปฏิบัติงานในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งต้องมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานที่ชัดเจนสำหรับการตัดสินใจ และให้สารสนเทศที่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่ต้องการวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ประเภทและลักษณะที่ดีของตัวชี้วัดคุณภาพ

ประเภทของตัวชี้วัดคุณภาพ

ตัวชี้วัดคุณภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการวัดและประเมินการปฏิบัติงานขององค์กร ตัวชี้วัดสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทตามลักษณะการใช้งาน เพื่อให้สามารถเลือกใช้ตัวชี้วัดได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทขององค์กร ทั้งนี้ การจำแนกประเภทของตัวชี้วัดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และลักษณะของการประเมินที่ต้องการดำเนินการ โดยมีนักวิชาการได้จัดประเภทตัวชี้วัดคุณภาพตามจุดมุ่งหมายในการนำไปประยุกต์ใช้ โดย (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการ

พลเรือน, 2552) แบ่งตัวชี้วัดเป็น 3 ประเภท คือ 1) ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ คือ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อวัดสิ่งที่สามารถนับได้หรือมีลักษณะเชิงกายภาพ โดยใช้หน่วยการวัด เช่น จำนวน ร้อยละ และระยะเวลา ตัวชี้วัดประเภทนี้เหมาะสำหรับการวัดสิ่งที่เป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้ และมีความชัดเจน 2) ตัวชี้วัดเชิงปริมาณที่ใช้วัดสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ การวัดในหลายกรณีเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความพึงพอใจ หรือระดับความเข้าใจของผู้เข้ารับการอบรมซึ่งไม่สามารถนับเป็นจำนวนได้อย่างชัดเจน แต่สามารถวัดในเชิงปริมาณได้โดยการพัฒนาเครื่องมือวัด เช่น การใช้แบบสอบถามวัดความพึงพอใจเพื่อให้ผู้รับบริการประเมิน โดยคะแนนสูง หมายถึง มีความพึงพอใจมาก และคะแนนต่ำ หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย เมื่อรวมคะแนนจากผู้รับบริการแต่ละราย และคำนวณค่าเฉลี่ย จะได้ระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการโดยรวม 3) ตัวชี้วัดคุณภาพ ตัวชี้วัดประเภทนี้ใช้วัดสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดเป็นค่าปริมาณ หรือหน่วยวัดที่ชัดเจน แต่เป็นการวัดที่อิงกับค่าเป้าหมายเชิงพรรณนา หรือคำอธิบายเกณฑ์การประเมินในแต่ละระดับ ค่าเป้าหมายและตัวชี้วัดลักษณะนี้ ทำหน้าที่เป็นเกณฑ์ หรือกรอบในการกำกับ การประเมินต้องใช้วิจารณญาณของผู้ประเมิน ตัวชี้วัดประเภทนี้เหมาะสำหรับการวัดสิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ และมีความแน่นอน ในขณะที่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2565) ได้จัดประเภทตัวชี้วัดขึ้นอยู่กับหลักการที่ใช้ในการกำหนด โดยทั่วไปกำหนดตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ คือ ตัวชี้วัดที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้วัดสิ่งที่สามารถนับ หรือวัดได้ในเชิงกายภาพ โดยมีหน่วยวัดที่ชัดเจน เช่น จำนวน ร้อยละ หรือระยะเวลา ส่วนประเภทที่ 2 ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ คือ ตัวชี้วัดที่ใช้สำหรับวัดสิ่งที่ไม่สามารถระบุเป็นค่าปริมาณ หรือหน่วยวัดที่แน่นอนได้ แต่เป็นการวัดที่อิงกับค่าเป้าหมายเชิงพรรณนา หรือคำอธิบายถึงเกณฑ์การประเมินในระดับต่าง ๆ โดยตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเกณฑ์ หรือกรอบในการกำกับการใช้วิจารณญาณของผู้ประเมินด้วย ส่วนส่วน (ณัฐวัฒน์ นิปการ อ่างถึงในกองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2564) แบ่งประเภทตัวชี้วัดเป็น 4 ประเภทด้วยกัน ประเภทที่ 1 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณ เป็นการวัดที่เป็นรูปธรรม เช่น เวลา จำนวน ประเภทที่ 2 ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ เป็นการวัดที่เป็นนามธรรม เช่น ความพึงพอใจ ประเภทที่ 3 ตัวชี้วัดผลลัพธ์ คือตัวชี้วัดที่รับจากการดำเนินงาน เช่น จำนวนบัณฑิตที่จบการศึกษา และประเภทที่ 4 ตัวชี้วัดกระบวนการ คือ ตัวชี้วัดในขั้นตอนกระบวนการ เช่น อัตราส่วนของอาจารย์ต่อจำนวนนักศึกษา

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดแบ่งได้หลายประเภทตามวัตถุประสงค์การใช้งาน โดยแบ่งประเภทตามลักษณะการวัด คือ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณที่นับได้ ตัวชี้วัดเชิงปริมาณที่วัดนามธรรม และตัวชี้วัดคุณภาพเชิงพรรณนา และแบ่งตามลักษณะการใช้งาน ครอบคลุมทั้งลักษณะตัวชี้วัด ลักษณะ

กิจกรรม ลักษณะข้อมูล และกระบวนการ เพื่อให้การวัดและประเมินผลการดำเนินงานขององค์กร มีประสิทธิภาพในทุกระดับตั้งแต่ปฏิบัติการจนถึงกลยุทธ์

ตัวชี้วัดคุณภาพที่ดี

ตัวชี้วัดที่ดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กร โดยช่วยให้สามารถติดตามและประเมินความสำเร็จตามเป้าหมายที่องค์กรหรือหน่วยงานตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวชี้วัดที่ดีควรมีความชัดเจน สามารถวัดได้จริง และสะท้อนผลลัพธ์ที่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการประเมิน ควรมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจง ต้องระบุสิ่งที่ต้องการวัดอย่างชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงความกำกวมและตีความผิดพลาด
2. สามารถวัดได้ ต้องเก็บข้อมูลได้จริงและนำไปวิเคราะห์เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม
3. สามารถปฏิบัติได้ ต้องอยู่ในขอบเขตที่องค์กรสามารถควบคุมและดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้
4. มีความสมเหตุสมผล ต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทขององค์กรนั้น สามารถวัดและประเมินผลได้ คำนึงต่อการนำไปใช้
5. มีกรอบเวลา ควรกำหนดช่วงเวลาที่ใช้วัดผล และควรได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการขององค์กร (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2552)

ศิริชัย กาญจนวาสี (2564) ได้เสนอลักษณะของตัวชี้วัดที่ดี ดังนี้

1. ความตรง สะท้อนคุณลักษณะที่ต้องการวัดได้อย่างถูกต้อง เช่น GPA ใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และต้องเป็นตัวแทนที่ดี ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญทั้งหมดของสิ่งที่ต้องการประเมิน เช่น อุนหภูมิร่างกายใช้วัดอาการไข้
2. ความเที่ยง ต้องให้ผลลัพธ์ที่คงที่ และลดความคลาดเคลื่อนในการวัด
3. ความเป็นกลาง ต้องปราศจากความลำเอียง อคติ หรือโน้มเอียงไปในทิศทางใด
4. ความไว ต้องสะท้อนความแตกต่างของผลลัพธ์ได้อย่างชัดเจน
5. สะดวกในการนำไปใช้ ต้องสามารถเก็บข้อมูลได้ง่าย และแปลความหมายได้ชัดเจน

Johnstone, J.N. (1981) ได้ระบุตัวชี้วัดที่ดีควรประกอบด้วย

1. สอดคล้องกับพันธกิจขององค์กร ครอบคลุมบทบาทหลัก และองค์ประกอบคุณภาพการทำงานทั้งในด้านปัจจัยตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิต
2. ใช้ควบคุม ประเมินผล และพัฒนาองค์กรได้จริง
3. มีความตรง ความน่าเชื่อถือ และได้รับการยอมรับจากบุคลากรในองค์กร
4. ชัดเจน ไม่คลุมเครือ และมีความคงที่

สรุปได้ว่า ลักษณะตัวชี้วัดที่ดีต้องมีความชัดเจน วัดได้จริง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กร มีความตรง ความเที่ยง น่าเชื่อถือ และสามารถเก็บข้อมูลได้ด้วยต้นทุนที่เหมาะสม นอกจากนี้ต้องมีความทันสมัย สะท้อนสถานการณ์ปัจจุบัน เข้าใจง่าย และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการตัดสินใจและพัฒนาองค์กร อีกทั้งควรมีการทบทวนและปรับปรุงตัวชี้วัดอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ประโยชน์ของตัวชี้วัดคุณภาพ

การนำตัวชี้วัดที่ดีมาใช้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ช่วยให้สามารถติดตามความคืบหน้าและประสิทธิภาพขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยตัวชี้วัดที่ดีจะช่วยเสริมสร้างการตัดสินใจบนฐานข้อมูล และสามารถปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กรให้มีคุณภาพ บุคลากรทราบถึงการบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องทำให้สำเร็จ โดยตัวชี้วัดที่มีความหลากหลายและครอบคลุมจะช่วยให้ทราบถึงเป้าหมาย และมาตรฐาน ที่ต้องการบรรลุในทุก ๆ ด้าน การมีตัวชี้วัดที่ชัดเจนจะทำให้บุคลากรทราบว่าจะถูกวัดผล ประเมินผลด้วยผลงานและมาตรฐานใด นอกจากนี้ยังสามารถตรวจสอบผลงานได้ตลอดเวลา และนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขการทำงานให้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีหลักเกณฑ์ในการวัดที่ชัดเจนที่สามารถจัดระดับความสำเร็จได้ในทุกตัวชี้วัด และผลงานรวมถึงภาพรวมของการทำงาน (Abdullah, A. S. B., Zulkifli, N. B., Zamri, N. B., Harun, N. W. B., & Abidin, N. H. Z., 2022) นอกจากนี้ตัวชี้วัดยังมีบทบาทสำคัญในการวัดผลการดำเนินงานและการบรรลุเป้าหมายที่กำหนด อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดกรอบนโยบายบริหาร และพัฒนาองค์กร โดยช่วยสะท้อนสภาพการณ์ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการบริหารจัดการ รวมถึงการติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ตัวชี้วัดยังช่วยระบุความก้าวหน้า ปัญหา อุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อนของหน่วยงาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนางาน อย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและความยั่งยืน (ชุติมา สัจจามันท์ และบุญศรี พรหมมาพันธ์, 2554)

สรุปได้ว่า การใช้ตัวชี้วัดที่ดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินและพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร ช่วยให้สามารถติดตามผลการปฏิบัติงานได้อย่างเป็นระบบ และแม่นยำ ตัวชี้วัดที่มีคุณภาพจะช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสามารถปรับปรุงกระบวนการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง การใช้ตัวชี้วัดที่ดีจะส่งผลไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพที่สามารถแข่งขันและเติบโตยั่งยืน

แนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพสู่การพัฒนาองค์กรสมรรถนะสูง

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถนำตัวชี้วัดคุณภาพมาประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพเพื่อพัฒนาองค์กรให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงและพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงโดยสามารถประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดได้ตามแนวทาง ดังนี้

1. ออกแบบตัวชี้วัดคุณภาพให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจและกลยุทธ์ขององค์กร และกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนความสำเร็จตามเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ขององค์กร เพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความเป็นองค์กรสมรรถนะสูงในระยะยาว
2. คัดเลือกตัวชี้วัดคุณภาพให้สอดคล้องกับลักษณะสำคัญขององค์กร สมรรถนะที่ต้องการพัฒนา โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดนำ ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดที่ช่วยคาดการณ์ผลการดำเนินงานในอนาคต และตัวชี้วัดตาม ซึ่งจะเป็นตัวชี้วัดที่แสดงผลลัพธ์ หรือผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นแล้ว และไม่ควรเลือกตัวชี้วัดที่มากเกินไป ควรเลือกเฉพาะตัวชี้วัดคุณภาพที่สำคัญ และมีผลกระทบสูงต่อความสำเร็จขององค์กร
3. กำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย ที่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเทียบเคียงจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมา หรือเทียบเคียงองค์กรชั้นนำ
4. นำตัวชี้วัดคุณภาพไปบูรณาการกับระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ ในองค์กร เช่น ด้านการวางแผน ด้านงบประมาณ ด้านการประเมินผล และการให้รางวัล เพื่อช่วยขับเคลื่อนองค์กรให้มีประสิทธิภาพ
5. ใช้ข้อมูลจากตัวชี้วัดคุณภาพ ประกอบการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ และปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
6. ทบทวนและปรับปรุงตัวชี้วัดคุณภาพอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพเพื่อพัฒนาองค์กรการศึกษาสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูง เพื่อการขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนในระดับนโยบาย เพื่อสร้างความเชื่อมโยงและความยั่งยืนในการดำเนินงาน ดังนั้นบทความนี้จึงเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางและสนับสนุนการพัฒนาสู่องค์กรการศึกษาที่มีสมรรถนะสูง ดังนี้

1. กำหนดเป็นนโยบายระดับองค์กรในการพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพให้ครอบคลุม 4 มิติหลัก ได้แก่ มิติด้านงบประมาณ มิติด้านผู้รับบริการ มิติด้านกระบวนการภายในองค์กร และมิติการเรียนรู้และพัฒนา

2. พัฒนาชุดตัวชี้วัดต้นแบบที่สะท้อนเป้าหมาย พันธกิจ ผลการดำเนินงานขององค์กรที่สามารถบูรณาการเข้ากับการประเมินผลการปฏิบัติงาน

3. กำหนดแนวทางเชื่อมโยงตัวชี้วัดระดับองค์กรที่ใช้วัดผลการทำงานในภาพรวมเป็นตัวชี้วัดหลักเพื่อตอบสนองวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายและกลยุทธ์ขององค์กร ระดับหน่วยงานคือตัวผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ซึ่งจะแตกต่างกันตามลักษณะงานที่รับผิดชอบ และระดับบุคคล คือสิ่งที่ใช้วัดการปฏิบัติงานรายบุคคลตามขอบเขตหน้าที่รับผิดชอบ หรือตำแหน่งงาน

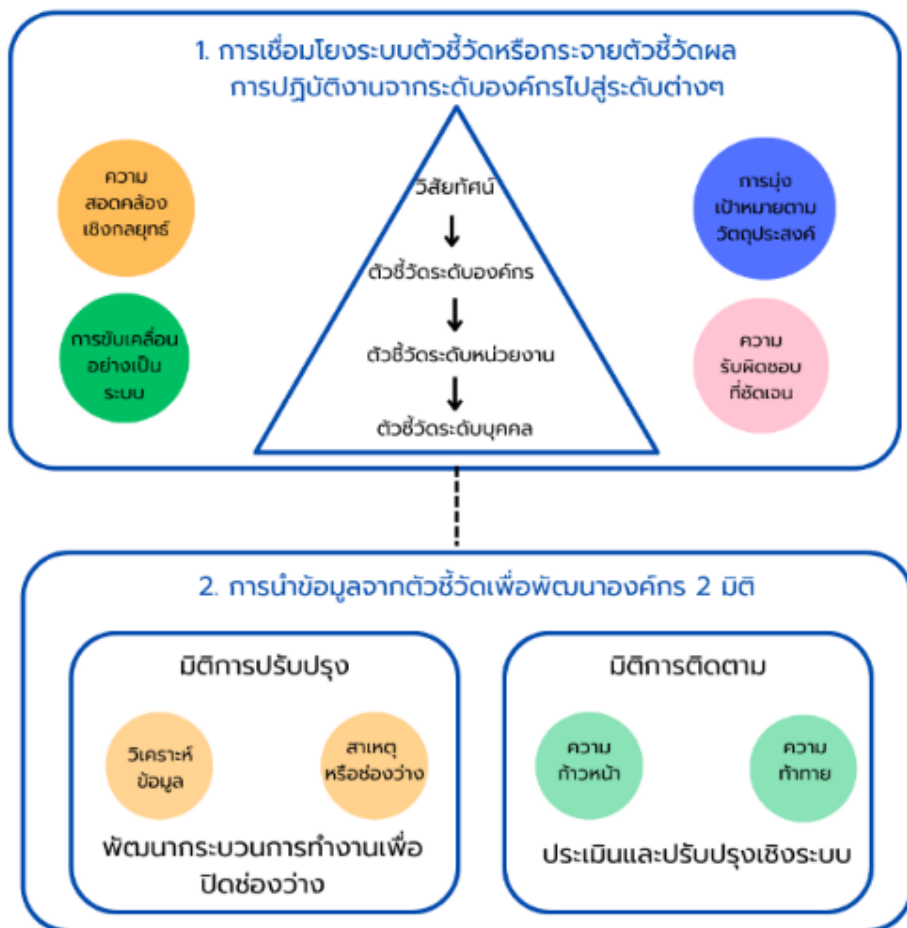
สรุปผล

การใช้ตัวชี้วัดคุณภาพเป็นกลไกสำคัญเพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูง ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) การออกแบบตัวชี้วัดคุณภาพให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ขององค์กร สามารถกำหนดตัวชี้วัดได้ 5 ด้าน คือ ตัวชี้วัดด้านความสามารถในการปรับตัว ตัวชี้วัดด้านประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ตัวชี้วัดด้านเทคโนโลยีและทรัพยากร ตัวชี้วัดด้านการส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม 2) การคัดเลือกตัวชี้วัดคุณภาพให้สอดคล้องกับลักษณะสำคัญขององค์กรสมรรถนะที่ต้องการพัฒนา 3) การกำหนดเป้าหมายที่ท้าทายที่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ 4) การบูรณาการตัวชี้วัดคุณภาพกับระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ ในองค์กร 5) การใช้ข้อมูลจากตัวชี้วัดคุณภาพประกอบการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ และ 6) การทบทวน และปรับปรุงตัวชี้วัดคุณภาพอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญขององค์กรควรบูรณาการตัวชี้วัดที่ครอบคลุมมิติสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ มิติด้านงบประมาณ มิติด้านผู้รับบริการ มิติ

ด้านกระบวนการภายใน และมีมิติด้านการเรียนรู้และพัฒนา โดยกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณ และคุณภาพ พร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย แต่สามารถบรรลุได้

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาข้อมูลทำให้เห็นความสำคัญของการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดคุณภาพโดยนำเสนอเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 การใช้ตัวชี้วัดคุณภาพขับเคลื่อนองค์กร

จากภาพที่ 1 การใช้ตัวชี้วัดคุณภาพเพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้เป็นองค์กรสมรรถนะสูง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ 1) การเชื่อมโยงระบบตัวชี้วัด หรือการกระจายตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานจากระดับองค์กรไปสู่ระดับต่างๆ กระบวนการนี้เริ่มจากวิสัยทัศน์ขององค์กรซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด ถ่ายทอดลงมาเป็นตัวชี้วัดระดับองค์กร เพื่อติดตามและวัดผลการปฏิบัติในภาพรวม

จากนั้นจึงกระจายลงสู่ตัวชี้วัดระดับหน่วยงาน เพื่อให้แต่ละแผนกสามารถดำเนินการตามเป้าหมายขององค์กร และสุดท้าย คือตัวชี้วัดระดับบุคคล ที่ใช้วัดผลการทำงานของพนักงานแต่ละคน การดำเนินการนี้มีองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนกระบวนการนี้ควรประกอบด้วย ความสอดคล้องเชิงกลยุทธ์ คือ ตัวชี้วัดต้องสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร การขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ คือ ต้องมีแผนการนำไปใช้จริง การมุ่งเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ คือ ทุกระดับต้องเข้าใจเป้าหมายเดียวกัน และความรับผิดชอบที่ชัดเจน คือ การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกฝ่าย และจะนำไปสู่ กระบวนการส่วนที่ 2) การนำข้อมูลจากตัวชี้วัดมาพัฒนาองค์กร ซึ่งแบ่งเป็น 2 มิติ ได้แก่ มิติการปรับปรุง ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูล และการหาสาเหตุหรือช่องว่าง เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการทำงานเพื่อปิดช่องว่างที่พบ และมิติการติดตามซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินความก้าวหน้า เพื่อวัดความก้าวหน้าของการดำเนินงาน และความท้าทาย เพื่อนำไปสู่การประเมินและปรับปรุงเชิงระบบ เพื่อให้กระบวนการทำงานมีประสิทธิภาพและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม. (2564). คู่มือ เทคนิค การกำหนดตัวชี้วัด. ใน *การจัดการความรู้ (KM) เทคนิคการกำหนดตัวชี้วัด รูปแบบออนไลน์ ผ่านโปรแกรม Google Meet* (น.9). กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- ชุดิมา สัจจามันท์ และบุญศรี พรหมมาพันธ์. (2554). *มาตรฐานและตัวชี้วัดการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิตรูปแบบอุทยานการเรียนรู้*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานอุทยานการเรียนรู้ (สอ.) : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดุชนีย์ ยศทอง. (2561). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการสู่องค์กรพยาบาลสมรรถนะสูง:กรณีศึกษาโรงพยาบาลศิริราช*. (ดุชนีย์พนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม.
- พสุ เดชะรินทร์. (2549). *รายงานผลการศึกษารูปแบบการพัฒนางานองค์กรให้มีขีดสมรรถนะสูง*. กรุงเทพฯ : คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัสดราภรณ์ แยมกัญจนวัฒน์,บรรจบ บุญจันทร์ และอริสา นพคุณ. (2567). กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาสมรรถนะสูงในยุคดิจิทัล. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย*, 6(3), 464-477.

- รินทร์ลภัส คักดิ์ชัยวัฒนา. (2565). การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(ปริญญานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิชณุ เทพสินธพ. (2560). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขององค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐแนวใหม่). บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2564). ทฤษฎีการประเมิน.(พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2567).ข้อมูลทางการศึกษา. เข้าถึงได้จาก http://www.bopp.go.th/?page_id=2291
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2552). คู่มือการประเมินผลการปฏิบัติราชการ: แนวทางการกำหนดตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย. นนทบุรี : บริษัท พี.เอ.ลีฟวิง จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2565). แนวทางการกำหนดค่าเป้าหมายตัวชี้วัด (Target Manual). เข้าถึงได้จาก <https://www.opdc.go.th/manual/>
- สุวิมล ติรกานันท์. (2550). การประเมินโครงการ : แนวทางสู่การปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Abdullah, A. S. B., Zulkifli, N. B., Zamri, N. B., Harun, N. W. B., & Abidin, N. H. Z. (2022). The Benefits of Having Key Performance Indicators (KPI) in Public Sector. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 12(3), 719-726.
- Burstein, L., Oakes, J. & Guiton, G. (1992). Education indicators. *Encyclopedia of educational research*, 2(2), 410-418.
- Buytendijk, F. (2006). The five keys to building a high-performance organization. *Business Performance Management Magazine*, 4(1), 24-47.
- de Waal, A. (2012). *What makes a high performance organization: Five validated factors of high performance that apply worldwide*. London: Global Professional Publishing.

- Holbeche, L. (2005). *HR and the high-performance organization*. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Johnstone, J. N. (1981). *Indicators of education systems*. International Institute for Educational Planning: France.
- Jupp, V. & Younger, M. (2004). A value model for the public sector. *Outlook*, 6(3), 42-51.
- Parmenter, D. (2019). *Key performance indicators: Developing, implementing, and using winning KPIs*. (4th ed.). Oxford, England : John Wiley & Sons, Inc.
- Popovich, M. G. (1998). *Creating high-performance government organizations: A practical guide for public managers*. San Francisco : Jossey-Bass.

การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และ กรอบแนวคิดการวิจัย จำแนกตามสถิติที่ใช้บ่อยในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

Writing Research Questions, Research Objectives, Research Hypotheses,
and Research Conceptual Frameworks, Categorized according to
Commonly Used Statistics in Public Administration Research

ไชยา เกษารัตน์¹

Chaiya Kesarat

Received: February 03, 2025

Revised: May 29, 2025

Accepted: December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอวิธีการเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย จำแนกตามสถิติที่ใช้บ่อยในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ โดยในบทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของหัวข้อที่สำคัญ ตั้งแต่ความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของสถิติ การตั้งชื่อเรื่องวิจัยที่สอดคล้องกับสถิติที่ใช้ อันจะนำไปสู่การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัยที่มีความสอดคล้อง เหมาะสม โดยสถิติที่ใช้บ่อยในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา และ 2) สถิติเชิงอนุมาน โดยสถิติเชิงพรรณนามักนิยมใช้ค่าเฉลี่ย ซึ่งจะมีบทบาทหน้าที่ในการหา ระดับของตัวแปรต่าง ๆ หากนักวิจัยใช้ค่าเฉลี่ยในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงควรมีคำว่า “ระดับ” ปรากฏ ด้วยเสมอ ส่วนสถิติเชิงอนุมานมักนิยมใช้การทดสอบค่าที และค่าเอฟ หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ซึ่งจะมีบทบาทหน้าที่ในการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม การทดสอบไคสแควร์ การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันจะมีบทบาทหน้าที่ในการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นจะมีบทบาทหน้าที่ในการพยากรณ์ความน่าจะเป็นในอนาคต หากนักวิจัยเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของสถิติดังกล่าวแล้วจะทำให้

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา; Songkhla Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: chaiya.ke@skru.ac.th, Tel. 081-6626962

การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้นมีความถูกต้อง แจ่มชัด กลมกลืน เป็นไปตามหลักการสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

คำสำคัญ: คำถามการวิจัย, วัตถุประสงค์การวิจัย, สมมติฐานการวิจัย, กรอบแนวคิดการวิจัย, รัฐประศาสนศาสตร์

Abstract

This academic article presents methods for writing research questions, research objectives, research hypotheses, and research conceptual frameworks, categorized according to the statistics commonly used in public administration research. This article highlights the connections between important topics, from understanding types of statistics to naming research titles that align with the statistics used. This leads to writing research questions, research objectives, research hypotheses, and a research conceptual framework that is consistent and appropriate. The statistics commonly used in public administration research are classified into two types: 1) descriptive statistics and 2) inferential statistics. Descriptive statistics often utilize mean, which plays a role in determining the levels of various variables. If researchers use mean in data analysis, the word "level" should always appear. Inferential statistics commonly use t-tests and F-tests, or one-way analysis of variance, which play a role in testing differences between groups. The chi-square test and Pearson correlation coefficient analysis play a role in testing the relationship between variables, and linear regression analysis plays a role in predicting future probabilities. If researchers understand the roles of these statistics, it will make public administration research accurate, clear, consistent, and in accordance with the principles of quantitative research.

Keywords: research questions, research objectives, research hypotheses, research conceptual framework, public administration

บทนำ

การออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณทางรัฐประศาสนศาสตร์ในปัจจุบันยังคงเป็นที่นิยมของนักศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรี ระดับบัณฑิตศึกษา หรือแม้แต่บัณฑิตนักวิจัย นักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์ เนื่องจากความที่มีรูปแบบตายตัว นักวิจัยไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์มากก็สามารถตีความได้ตามผลลัพธ์ที่วิเคราะห์ออกมาเป็นตัวเลข ซึ่งอาจต่างกับวิธีการเชิงคุณภาพที่เครื่องมือที่สำคัญคือ “ตัวนักวิจัย” ซึ่งการอาศัยการตีความ นักวิจัยต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์สูงพอสมควร จึงสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง (จำเนียร จวงตระกูล และคณะ, 2568; วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2565; ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2563; บุษกร เชี่ยวจินตาทานต์, 2561)

จากประสบการณ์ของผู้เขียน ซึ่งได้สืบค้นงานวิจัยในระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (Thai Journals Online : ThaiJO) และในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัยฉบับเต็ม (TDC-ThaiLIS Digital Collection) ซึ่งถือเป็นฐานข้อมูลหลักของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่ออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณทางรัฐประศาสนศาสตร์ พบว่านักวิจัยจะมีปัญหาในการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย ปัญหาในประเด็นความสอดคล้องของวัตถุประสงค์การวิจัยกับการตั้งชื่อเรื่องวิจัย ปัญหาในประเด็นความสอดคล้องของการใช้คำ หรือภาษาที่เหมาะสมกับสถิติที่ใช้ในงานวิจัย รวมถึงการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยที่งานวิจัยบางเรื่องนักวิจัยออกแบบโดยไม่สอดคล้องกับชื่อเรื่องวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย หรือสถิติที่ใช้ (ณัฐพงศ์ จันทนะศิริ, 2563; Pedada, S., 2023; Spencer, W., 2024) จากตัวอย่างที่มาจากการสืบค้นของผู้เขียน เช่น งานวิจัยหนึ่งชื่อเรื่องว่า “ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของบุคลากรใน xxx” แต่นักวิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า “1) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของบุคลากรที่มีต่อ xxx 2) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของลักษณะส่วนบุคคลกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรใน xxx 3) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของงานที่ปฏิบัติกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรใน xxx และ 4) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของประสบการณ์จากการปฏิบัติงานกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรใน xxx” โดยนักวิจัยใช้สถิติสหสัมพันธ์ของเพียร์สันในการวิเคราะห์ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าชื่อเรื่องวิจัยกับวัตถุประสงค์ไม่สอดคล้องกัน ชื่อเรื่องวิจัยกับสถิติที่ใช้ก็ไม่สอดคล้องกัน และวัตถุประสงค์แรกมีความคลุมเครือ หรืออีกงานวิจัยเรื่องหนึ่งชื่อเรื่องว่า “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันของพนักงานต่อองค์กรกรณีศึกษา พนักงานเจนเนอเรชันวาย xxx” นักวิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า “1) เพื่อเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและความผูกพันองค์กร 2) เพื่อศึกษาปัจจัยคำจูงกับความผูกพันองค์กรของพนักงานช่วงอายุเจนเนอเรชันวาย และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัย जुใจกับความผูกพันองค์กรของพนักงานช่วงอายุเจนเนอเรชันวาย” โดยนักวิจัยใช้สถิติ t-test การวิเคราะห์ความ

แปรปรวนทางเดียว และสถิติสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และจะสังเกตได้ว่าชื่อเรื่องวิจัยกับวัตถุประสงค์ไม่สอดคล้องกัน ชื่อเรื่องวิจัยกับสถิติที่ใช้ไม่สอดคล้องกัน วัตถุประสงค์แรกเขียนคลุมเครือ วัตถุประสงค์ที่ 2 และ 3 เขียนไม่ชัดเจน ในขณะที่อีกหนึ่งงานวิจัย ชื่อเรื่องวิจัย “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน xxx” นักวิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า “เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน xxx” และงานวิจัยเรื่องนี้ นักวิจัยใช้สถิติ t-test และ Chi-Square สำหรับวิเคราะห์ผลการวิจัย ซึ่งจะสังเกตได้ว่าทั้งชื่อเรื่องวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หมายความว่ามีความสอดคล้องกันอย่างมาก แต่ประเด็นปัญหาคือนักวิจัยท่านนี้ใช้สถิติที่ไม่สอดคล้องทั้งชื่อเรื่องวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัย

จากการสังเคราะห์ประเด็นเหล่านี้โดยผู้เขียน แสดงให้เห็นว่านักวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งชื่อเรื่องวิจัย การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย และเพื่อให้นักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี ระดับบัณฑิตศึกษา นักวิจัย นักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์ไม่เกิดความเข้าใจผิด และไม่เกิดความสับสนในการเขียนหัวข้อดังกล่าว ผู้เขียนจึงขอเสนอเทคนิค หรือวิธีการเขียนหัวข้อดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของหัวข้อเหล่านี้ และเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในหัวข้อเหล่านี้ดียิ่งขึ้นต่อไป

นิยามของคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้เขียนได้ทำการสรุปนิยามของคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งเน้นเนื้อหาไปที่วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยได้รวบรวมนิยามจากนักวิชาการต่าง ๆ และสรุปนิยามได้ดังนี้

1. คำถามการวิจัย (Research Question) คำถามการวิจัย คือ คำถามที่นักวิจัยตั้งขึ้นเพื่อหาคำตอบ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการทำงานวิจัย เป็นการกำหนดทิศทางและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำไปสู่การสืบค้นข้อมูลและการวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้การวิจัยมีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยลักษณะของคำถามวิจัยที่ดีต้องมีความชัดเจน คำถามต้องไม่คลุมเครือและเข้าใจง่าย มีความเฉพาะเจาะจง ซึ่งต้องกำหนดขอบเขตการศึกษาให้ชัดเจน สามารถวัดได้ สามารถเก็บข้อมูลและวัดผลได้จริง ต้องเกี่ยวข้องกับปัญหา และมีความเป็นไปได้ โดยต้องอยู่ในขอบเขตที่สามารถทำการวิจัยได้จริงภายใต้ระยะเวลาและทรัพยากรที่มีอยู่ (Deeptanshu, D. & Shubham, D., 2022; Wordvice, 2024)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives) วัตถุประสงค์การวิจัย คือ จุดนำทาง (Guideposts) หรือสิ่งที่ช่วยชี้แนะหรือกำหนดทิศทางให้นักวิจัยมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายของงานวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัยจะเป็นตัวกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ตั้งแต่การออกแบบการวิจัย การสร้างเครื่องมือวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ นำไปสู่การสรุปผล วัตถุประสงค์การวิจัยอาจมีมากกว่าหนึ่งวัตถุประสงค์ โดยทั่วไปแล้วจะปรากฏต่จากบทนำหรือประเด็นปัญหาวิจัย และคำถามวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัยที่ดีสามารถช่วยให้กระบวนการทำวิจัยมีความชัดเจน ดังนั้นคุณลักษณะที่สำคัญของการกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยคือต้องมีความเฉพาะเจาะจง สามารถวัดได้ สามารถทำได้ภายในข้อ จำกัดของการวิจัย สอดคล้องกับปัญหาวิจัย และคำถามวิจัย วัตถุประสงค์ควรถูกอธิบายในลักษณะที่ตรงไปตรงมา หลีกเลี่ยงภาษาที่ซับซ้อน (Indeed Editorial Team, 2024; Stewart, L., 2025)

3. สมมติฐานการวิจัย (Research Hypothesis) สมมติฐานการวิจัย คือ ข้อความที่มีความเฉพาะเจาะจงที่เป็นการคาดการณ์ความสัมพันธ์ที่เป็นไปได้ระหว่างตัวแปรสองตัวขึ้นไปที่เป็นผลมาจากประเด็นปัญหาการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม และตัวแปรที่นักวิจัยระบุไว้ ซึ่งต้องสามารถทดสอบได้ ดังนั้นสมมติฐานการวิจัยจะถูกพัฒนาขึ้นจากทฤษฎีที่มีอยู่ หรืองานวิจัยที่ผ่านมา โดยหลักการตั้งสมมติฐานการวิจัยนั้นต้องมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับหัวข้อหรือวัตถุประสงค์การวิจัย มีความสมเหตุสมผลตามทฤษฎีและความรู้พื้นฐาน มีข้อมูลหรือหลักฐานที่จะนำมาสนับสนุน สมมติฐานการวิจัยแต่ละข้อควรตอบคำถามเพียงประเด็นเดียว ซึ่งการตั้งสมมติฐานการวิจัยจะเป็นแบบมีทิศทางหรือไม่มีทิศทางก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา (Singh, S., 2023; Saha, S., 2024)

4. กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) กรอบแนวคิดการวิจัย คือ แบบจำลองเชิงภาพ (Visual Model) ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ซึ่งเป็นผลผลิตมาจากการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) ถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการวิจัย เป็นตัวช่วยชี้แนะและกำหนดระเบียบวิธีการวิจัย สารสำคัญของกรอบแนวคิดการวิจัยคือระบบของแนวคิด สมมติฐาน และความเชื่อที่สนับสนุนและให้ข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัยจะระบุถึงตัวแปรหรือแนวคิดเฉพาะที่นักวิจัยจะทดสอบในงานวิจัย และเสนอให้เห็นในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร บทบาทหลักของกรอบแนวคิดการวิจัยคือการแสดงความสัมพันธ์ที่คาดหวังระหว่างตัวแปร ตัวแปรหรือแนวคิดที่เกี่ยวข้องนี้ นักวิจัยได้มาจากกรอบทฤษฎีที่นักวิจัยได้ศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่มาจากคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์ และสมมติฐานการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยจะแสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้ความสัมพันธ์กันอย่างไร (Jabareen, Y., 2009; Hecker, J. & Kalpokas, N., 2025)

กล่าวโดยสรุป คำถามวิจัยเป็นสิ่งที่นักวิจัยตั้งขึ้นเพื่อหาคำตอบ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ส่วนวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นจุดนำทางที่ช่วยชี้แนะหรือกำหนดทิศทางให้นักวิจัยมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายของงานวิจัย เป็นตัวกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ตั้งแต่การออกแบบการวิจัย การสร้างเครื่องมือวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ นำไปสู่การสรุปผล ในขณะที่สมมติฐานการวิจัยจะช่วยชี้แนวทางในการวางแผนรูปแบบของการวิจัยที่เหมาะสม รวมถึงรายละเอียดที่จำเป็น เช่น กลุ่มตัวอย่าง รูปแบบการเก็บข้อมูล รวมถึงการเลือกใช้สถิติต่าง ๆ ช่วยให้มองเห็นภาพของข้อมูลต่าง ๆ และความสัมพันธ์ของข้อมูลได้ดี นอกจากนี้ยังช่วยให้นักวิจัยเกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้อย่างแจ่มชัด และกรอบแนวคิดการวิจัยจะแสดงเป็นแบบจำลองเชิงภาพที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ซึ่งเป็นผลผลิตมาจากการทบทวนวรรณกรรม เป็นตัวช่วยชี้แนะและกำหนดระเบียบวิธีการวิจัย สารสำคัญของกรอบแนวคิดการวิจัยคือ ระบบของแนวคิด สมมติฐานการวิจัย และความเชื่อที่สนับสนุนและการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยที่ชัดเจน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งคำถามวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัยจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะวิธีการวิจัยเชิงปริมาณที่ข้อมูลต้องมาจากหลักฐานเชิงทฤษฎีอย่างเข้มข้น ซึ่งจะช่วยให้หัวข้อหรือประเด็นเหล่านี้มีความสมเหตุสมผลนั่นเอง

การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย จำแนกตามสถิติที่ใช้ในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์

วิธีการเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งผู้เขียนเน้นเนื้อหาไปที่วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการนำสถิติมาเป็นเงื่อนไขในการเขียนและจะเน้นไปที่งานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ โดยสถิติสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) และ 2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) (Ahmed, 2024) สำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณทางรัฐประศาสนศาสตร์ส่วนใหญ่มักจะปรากฏการใช้สถิติทั้ง 2 ประเภทนี้ และจากการที่ผู้เขียนได้สังเคราะห์ให้เห็นแล้วว่างานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์บางส่วนที่ปรากฏอยู่ในระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (Thai Journals Online : ThaiJO) หรือแม้แต่ในฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัยฉบับเต็ม (TDC-ThaiLIS Digital Collection) ซึ่งถือเป็นฐานข้อมูลที่ได้รับการยอมรับ และมีนักศึกษา นักวิจัย นักวิชาการทั่วประเทศเข้ามาสืบค้นข้อมูลอย่างมาก มีการเขียนที่แตกต่างกันออกไป และบางส่วนก็

ไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจส่งผลต่อความเข้าใจผิด และความสับสนในการเขียนหัวข้อดังกล่าวของนักศึกษา นักวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์คนอื่น ๆ ได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอแนะนำเทคนิค หรือวิธีการเขียนหัวข้อดังกล่าว โดยจะได้จำแนกตามสถิติที่ใช้ โดยมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. สถิติเชิงพรรณนา : การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

การใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการใช้เมื่อนักวิจัยเก็บข้อมูลชนิดใดมาได้ก็ต้องอธิบายได้เฉพาะข้อมูลชนิดนั้น ไม่สามารถอนุมานถึงข้อมูลในส่วนอื่น ๆ ได้ (Ahmed, A.M., 2024; Singh, V., 2024) โดยทั่วไปในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ มักจะปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ข้อต้น ๆ ตัวอย่างวัตถุประสงค์ที่ใช้สถิติเชิงพรรณนาในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น “เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลสะท้อน จังหวัดสงขลา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562” (บุณิกา จันท์เกตุ และคณะ, 2563) หรือ “เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิบัติงานสาธารณะของเทศบาลตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง” (ปิยวิทย์ ช่วยเนียม และคณะ, 2561) หรือ “เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลคลองทราย อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา” (อังคณา สาระผอม และคณะ, 2561) เป็นต้น

โดยทั่วไปในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ สถิติเชิงพรรณนาที่นักวิจัยมักใช้เพื่อตอบประเด็นคำถามวิจัย หรือวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) หากนักวิจัยจะต้องใช้สถิติดังกล่าว นักวิจัยต้องรู้บทบาทหน้าที่ของสถิตินี้ว่าเอาไปใช้เพื่ออะไร ซึ่งจะนำมาสู่การเขียนคำถามการวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างถูกต้อง และมีความเหมาะสม โดยค่าเฉลี่ยที่นำมาใช้ในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์จะมีบทบาทหน้าที่ในการหาระดับของตัวแปรต่าง ๆ หากนักวิจัยใช้ค่าเฉลี่ยในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงควรมีคำว่า “ระดับ” ปรากฏด้วยเสมอ ดังนั้นการเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย กรณีใช้สถิติเชิงพรรณนาที่เป็นค่าเฉลี่ยมีรูปแบบการเขียนดังต่อไปนี้

การเขียนคำถามการวิจัย

- _____ ตัวแปร A _____ อยู่ในระดับใด
- _____ ตัวแปร B _____ อยู่ในระดับใด

ตัวอย่าง

- ความคิดเห็นของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลสะท้อน จังหวัดสงขลา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 อยู่ในระดับใด
- การรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิบัติงานสาธารณะของเทศบาลตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง อยู่ในระดับใด

การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย

- เพื่อศึกษาระดับ _____ ตัวแปร A _____
- เพื่อศึกษาระดับ _____ ตัวแปร B _____

ตัวอย่าง

- เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลสะท้อน จังหวัดสงขลา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562
- เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิบัติงานสาธารณะของเทศบาลตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

การเขียนสมมติฐานการวิจัย

- นักวิจัยต้องไม่เขียนสมมติฐานการวิจัย

แบบจำลองเชิงภาพกรอบแนวคิดการวิจัย

- นักวิจัยต้องไม่สร้างกรอบแนวคิดการวิจัย

2. สถิติเชิงอนุมาน : การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

การใช้สถิติเชิงอนุมานในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างเพื่ออนุมานความน่าจะเป็นของประชากรทั้งหมด โดยปกติจะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยอาจเป็นการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพหุการณ์ความน่าจะเป็นในอนาคต หรือทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (Ahmed, A.M., 2024; Singh, V., 2024) โดยทั่วไปในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ มักจะปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ข้อท้าย ๆ ตัวอย่างวัตถุประสงค์ที่ใช้สถิติเชิงอนุมานในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น “เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมทางการตลาดภาครัฐกับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสินค้าของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” (ขวัญชนก วรดิษฐ์ และคณะ, 2562) หรือ “เพื่อพยากรณ์ความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา”

(วิชญ์ พันธุ์ดื้อหล้า และคณะ, 2566) หรือ “เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา จำแนกตาม เพศ ระดับการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ ทักษะการรู้เท่าทันการบริโภคอาหาร และความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร” (สุชานุช ฝิวมณี และคณะ, 2566) เป็นต้น

โดยทั่วไปในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ สถิติเชิงอนุมานที่นักวิจัยมักใช้เพื่อตอบประเด็นคำถามวิจัย หรือวัตถุประสงค์การวิจัย คือ การทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test : One way ANOVA) การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น (Linear Regression Analysis) เป็นต้น โดยการทดสอบค่าที และค่าเอฟ หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวที่นำมาใช้ในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์จะมีบทบาทหน้าที่ในการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม การทดสอบไคสแควร์ และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันจะมีบทบาทหน้าที่ในการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ส่วนการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นจะมีบทบาทหน้าที่ในการพยากรณ์ความน่าจะเป็นในอนาคต หากนักวิจัยรู้บทบาทหน้าที่ของสถิติดังกล่าว ก็จะนำมาสู่การเขียนคำถามการวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัยได้อย่างถูกต้อง และมีความเหมาะสม ดังนั้นการเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย กรณีใช้สถิติเชิงอนุมานเหล่านี้ มีรูปแบบการเขียนดังต่อไปนี้

การเขียนคำถามการวิจัย

การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

- ตัวแปร A กับ ตัวแปร B มีความสัมพันธ์กันหรือไม่
- ตัวแปร A มีความสัมพันธ์กับ ตัวแปร B หรือไม่

ตัวอย่าง

- ปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา มีความสัมพันธ์กันหรือไม่
- ส่วนประสมทางการตลาดภาครัฐมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสินเชื่อของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลาหรือไม่

การทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test : One way ANOVA)

- ตัวแปรต้น ที่แตกต่างกัน จะทำให้ ตัวแปรตาม แตกต่างกันหรือไม่

ตัวอย่าง

- เพศ ระดับการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ ทักษะเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร และ ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่แตกต่างกัน จะทำให้พฤติกรรมการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลาแตกต่างกันหรือไม่

การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น (Linear Regression Analysis)

- ตัวแปรต้น สามารถพยากรณ์ ตัวแปรตาม ได้หรือไม่
- ตัวแปรต้น สามารถทำนาย ตัวแปรตาม ได้หรือไม่
- ตัวแปรต้น มีอิทธิพลต่อ ตัวแปรตาม หรือไม่
- ตัวแปรต้น ส่งผลต่อ ตัวแปรตาม หรือไม่

ตัวอย่าง

- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจสามารถพยากรณ์ความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลาได้หรือไม่
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจสามารถทำนายความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลาได้หรือไม่
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลาหรือไม่
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจส่งผลต่อความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลาหรือไม่

การเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย

การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

- เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปร A กับ ตัวแปร B .
- เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปร A กับ ตัวแปร B .

ตัวอย่าง

- เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ตำบลคลองทราย อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา
- เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมทางการตลาดภาครัฐกับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสินเชื่อของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

การทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test : One way ANOVA)

- เพื่อเปรียบเทียบ ตัวแปรตาม จำแนกตาม ตัวแปรต้น .

ตัวอย่าง

- เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา จำแนกตาม เพศ ระดับการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ ทักษะเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร และความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร

การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น (Linear Regression Analysis)

- เพื่อพยากรณ์ ตัวแปรตาม ด้วย ตัวแปรต้น .
- เพื่อทำนาย ตัวแปรตาม ด้วย ตัวแปรต้น .
- เพื่อศึกษาอิทธิพลของ ตัวแปรต้น ที่มีต่อ ตัวแปรตาม .
- เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อ ตัวแปรตาม .

ตัวอย่าง

- เพื่อพยากรณ์ความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา ด้วยการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจ
- เพื่อทำนายความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา ด้วยการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจ
- เพื่อศึกษาอิทธิพลของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีต่อความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา
- เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา

การเขียนสมมติฐานการวิจัย

การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

- ตัวแปร A กับ ตัวแปร B มีความสัมพันธ์กัน
- ตัวแปร A มีความสัมพันธ์กับ ตัวแปร B.

ตัวอย่าง

- ปัจจัยส่วนบุคคลกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา มีความสัมพันธ์กัน
- ส่วนประสมทางการตลาดภาครัฐมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสินเชื่อของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

การทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test : One way ANOVA)

- ตัวแปรต้น ที่แตกต่างกัน จะทำให้ ตัวแปรตาม แตกต่างกัน

ตัวอย่าง

- เพศ ระดับการศึกษา สภาพความเป็นอยู่ ทักษะคิดเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร และความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหารที่แตกต่างกัน จะทำให้พฤติกรรมการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลาแตกต่างกัน

การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น (Linear Regression Analysis)

- ตัวแปรต้น สามารถพยากรณ์ ตัวแปรตาม ได้
- ตัวแปรต้น สามารถทำนาย ตัวแปรตาม ได้
- ตัวแปรต้น มีอิทธิพลต่อ ตัวแปรตาม.
- ตัวแปรต้น ส่งผลต่อ ตัวแปรตาม.

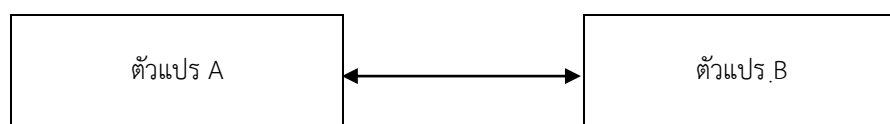
ตัวอย่าง

- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจสามารถพยากรณ์ความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลาได้
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจสามารถทำนายความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลาได้

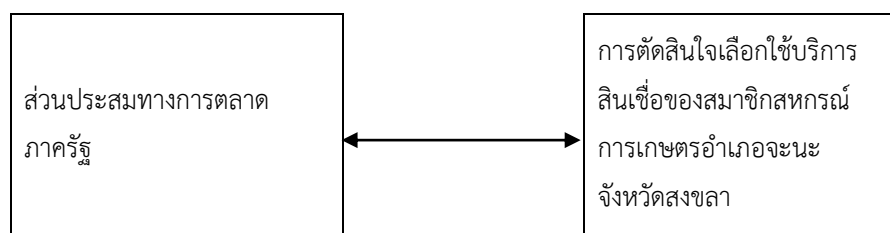
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา
- การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการใช้เงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เงิน และปัจจัยทางเศรษฐกิจส่งผลต่อความสามารถในการวางแผนการใช้เงินของประชาชนในจังหวัดสงขลา

แบบจำลองเชิงภาพกรอบแนวคิดการวิจัย

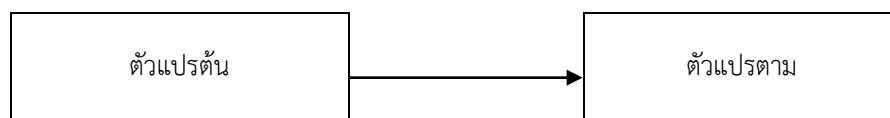
การทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

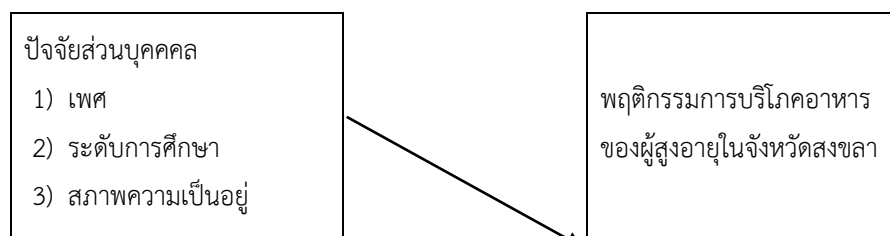
ตัวอย่าง

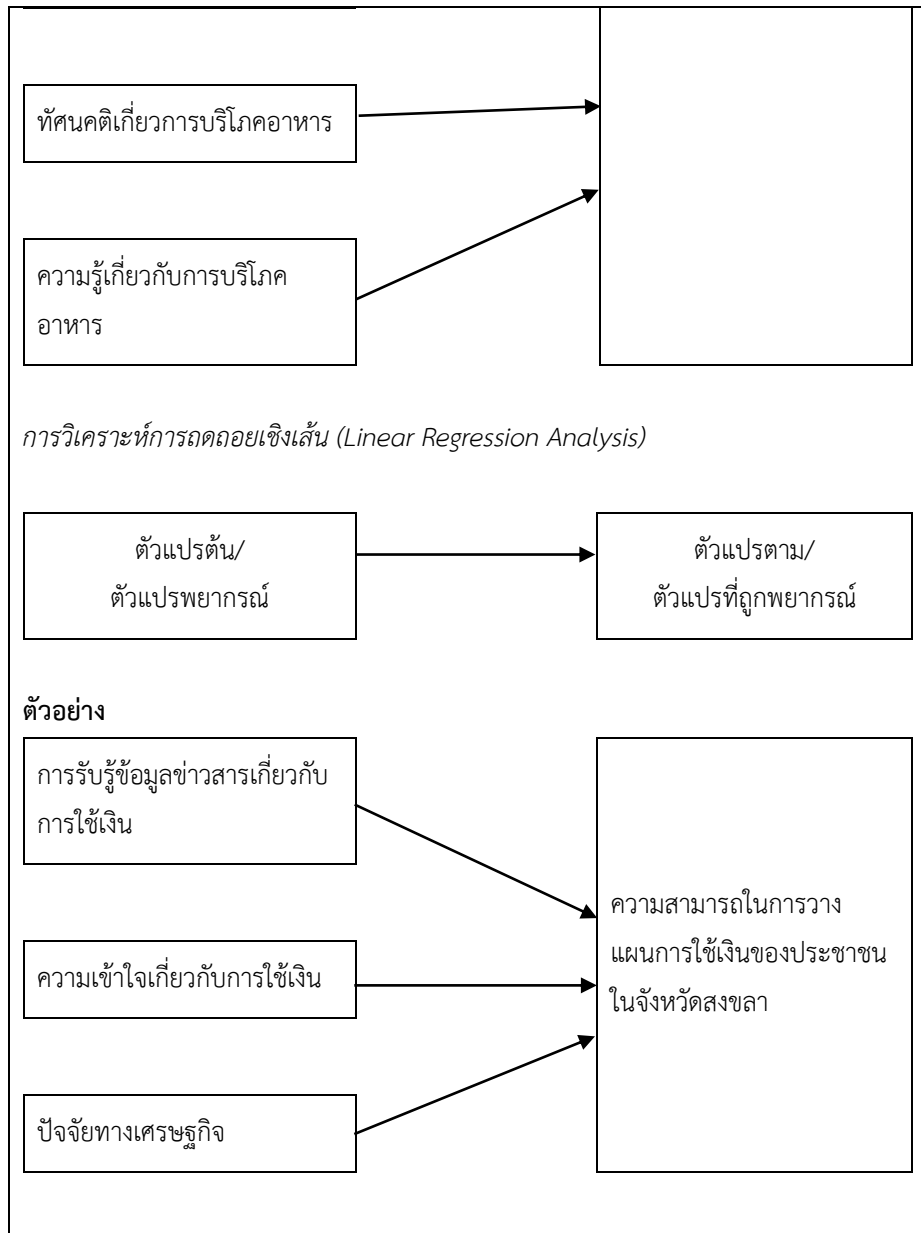

การทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test : One way ANOVA)

ตัวอย่าง

กล่าวโดยสรุป วิธีการเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย ที่ผู้เขียนเน้นเนื้อหาไปที่วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการนำสถิติมาเป็นเงื่อนไขในการเขียน ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา และ 2) สถิติเชิงอนุมาน โดยทั่วไปในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์ การใช้สถิติเชิงพรรณนามักจะปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ข้อต้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยค่าเฉลี่ยที่นำมาใช้ในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์จะมีบทบาทหน้าที่ในการหาระดับของตัวแปรต่าง ๆ หากนักวิจัย

ใช้ค่าเฉลี่ยในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงควรมีคำว่า “ระดับ” ปรากฏด้วยเสมอ ส่วนการใช้สถิติเชิงอนุมานในการวิเคราะห์ข้อมูล จะเป็นไปเพื่อทดสอบสมมติฐานการวิจัย มักจะปรากฏอยู่ในวัตถุประสงค์ข้อท้าย ๆ โดยอาจเป็นการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พยากรณ์ความน่าจะเป็นในอนาคต หรือทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม สถิติเชิงอนุมานที่นักวิจัยมักใช้เพื่อตอบประเด็นคำถามวิจัย หรือวัตถุประสงค์การวิจัย เช่น การทดสอบค่าที ค่าเอฟ หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว การทดสอบไคสแควร์ การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน การวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้น เป็นต้น

สรุปผล

จากประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการเขียนงานวิจัยทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ที่ยังคงมีความผิดพลาดและบกพร่อง ทั้งประเด็นการตั้งชื่อเรื่องวิจัยที่ไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความไม่สอดคล้องกันของวัตถุประสงค์การวิจัยกับสถิติที่นำมาใช้ ความไม่สอดคล้องกันระหว่างชื่อเรื่องการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย ที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์แทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะที่สำคัญปรากฏอยู่ในระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์กลางของประเทศไทย (Thai Journals Online : ThaiJO) และฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์และงานวิจัยฉบับเต็ม (TDC-ThaiLIS digital collection) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่ได้รับการยอมรับอย่างมากในประเทศไทย ซึ่งความผิดพลาดเหล่านี้อาจนำมาซึ่งความเข้าใจผิด และเกิดความสับสนในการเขียนหัวข้อที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นผู้เขียนจึงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของหัวข้อที่สำคัญ ตั้งแต่ความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของสถิติ การตั้งชื่อเรื่องวิจัยที่สอดคล้องกับสถิติที่ใช้ อันจะนำไปสู่การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัยที่มีความสอดคล้อง เหมาะสม ซึ่งจะทำให้การวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้นมีความถูกต้อง แจ่มชัด กลมกลืน เป็นไปตามหลักการที่ว่ามีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน มีระบบ ระเบียบ มีความเป็นเหตุเป็นผล สามารถตรวจสอบได้

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการสังเคราะห์นี้ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของหัวข้อการเขียนงานวิจัยที่สำคัญ ตั้งแต่การตั้งชื่อเรื่องวิจัย การเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัยที่มีความสอดคล้อง และเหมาะสมกับสถิติที่ใช้ ซึ่งสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ โดยนำเสนอความเชื่อมโยงดังตารางที่ 1 ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 รูปแบบการเขียนคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย สมมติฐานการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

ประเภทของสถิติ	สถิติที่ใช้	ชื่อวิจัย	คำถามการวิจัย	วัตถุประสงค์การวิจัย	สมมติฐานการวิจัย	กรอบแนวคิดการวิจัย
สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) (ไม่ได้เอาไว้ทดสอบสมมติฐาน)	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ตัวแปร A	ตัวแปร A อยู่ในระดับใด	เพื่อศึกษาระดับตัวแปร A	-ไม่มี-	-ไม่มี-
สถิติอนุมาน (Inference Statistic) (เอาไว้ทดสอบสมมติฐาน)	Chi-square/ Pearson's r (ไม่มีตัวแปรต้นและตัวแปรตาม)	- ตัวแปร B (หรือ) (การวิเคราะห์) หรือ (การศึกษา) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร A กับตัวแปร B	- ตัวแปร A มีความสัมพันธ์กับตัวแปร B หรือไม่ (หรือ) - ตัวแปร A กับตัวแปร B มีความสัมพันธ์กันหรือไม่	- เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร A กับตัวแปร B - เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร A กับตัวแปร B	- ตัวแปร A มีความสัมพันธ์กับตัวแปร B (หรือ) - ตัวแปร A กับตัวแปร B มีความสัมพันธ์กัน	ตัวแปร A ↔ ตัวแปร B
	t-test/ F-test (one-way ANOVA)	- ตัวแปรตาม (หรือ) - การเปรียบเทียบตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นที่แตกต่างกัน จะทำให้ตัวแปรตามแตกต่างกันหรือไม่	เพื่อเปรียบเทียบตัวแปรตาม จำแนกตามตัวแปรต้น	ตัวแปรต้นที่แตกต่างกัน จะทำให้ตัวแปรตามแตกต่างกัน	ตัวแปรต้น → ตัวแปรตาม
	Regression (simple/ multiple)	- ตัวแปรตาม (หรือ) - การพยากรณ์ตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นสามารถพยากรณ์ตัวแปรตามได้หรือไม่	เพื่อพยากรณ์ตัวแปรตามด้วยตัวแปรต้น	ตัวแปรต้นสามารถพยากรณ์ตัวแปรตามได้	
		- ตัวแปรตาม (หรือ) - การทำนายตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นสามารถทำนายตัวแปรตามได้หรือไม่	เพื่อทำนายตัวแปรตามด้วยตัวแปรต้น	ตัวแปรต้นสามารถทำนายตัวแปรตามได้	
		- ตัวแปรตาม (หรือ) - การศึกษาอิทธิพลของตัวแปรต้นที่มีผลต่อตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามหรือไม่	เพื่อศึกษาอิทธิพลของตัวแปรต้นที่มีผลต่อตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นมีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม	
		- ตัวแปรตาม (หรือ) - ปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นส่งผลต่อตัวแปรตามหรือไม่	เพื่อศึกษาตัวแปรต้นที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม	ตัวแปรต้นส่งผลต่อตัวแปรตาม	

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชนก วรดิษฐ์, อธิกร เจ๊ะหะ และไชยา เกษารัตน์. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประสมทางการตลาดภาครัฐกับการตัดสินใจเลือกใช้บริการสินเชื่อของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยพายัพ พ.ศ. 2562 (ครั้งที่ 9)*. (น. 14-24). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ.
- จำเนียร จวงตระกูล, อุทัย อันพิมพ์ และลัดดาวัลย์ สำราญ. (2568). การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการวิจัยและการประเมินเครื่องมือในการวิจัย เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ: แนวทางสำหรับการสร้างความเที่ยงตรงและ ความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย. *วารสารบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 14(1), 167–189.
- ณัฐพงศ์ จันทนะศิริ. (2563). ร่างวิจัยในแผ่นเดียว: การเรียนรู้ผ่านภาพของแบบวิจัยทางสังคมศาสตร์. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 35(3), 11–20.
- ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ. (2563). ประเด็นจริยธรรมในการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี*, 6(1), 1-11.
- บุณิกา จันท์เกตุ, ไชยา เกษารัตน์, อารยา สุขสม, วิรัตน์ บุญเลิศ, ชาญวิทย์ จันท์อินทร์, เพ็ญภา จันท์แดง และคณะ. (2563). ความคิดเห็นของผู้รับบริการที่มีต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลสะท่อน จังหวัดสงขลา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562. *วารสารการวิจัยกาสะลองคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 14(1), 15-29.
- บุษกร เชี่ยวจินตกานต์. (2561). เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา. *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, 13(25), 103-118.
- ปิยวิทย์ ช่วยเนียม, คชาวุธ ขุนนัย และไชยา เกษารัตน์. (2561). การรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิบัติงานสาธารณะของเทศบาลตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. ใน *การประชุมวิชาการราชภัฏรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 1 “รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ในศตวรรษที่ 21”* (น. 535-548). เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- วิชญ์ พันธุ์ต่อหล้า, อรรถนัย พันธุ์ต่อหล้า, วันวิสาข์ แสงคล้าย, ชนัญชิดา เจริญดี, ชาทยา แก้วไชยศรี และไชยา เกษารัตน์. (2566). การพยากรณ์ความสามารถในการวางแผนการใช้จ่ายของประชาชนในจังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัย*

ระดับชาติเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ (GNRU) ครั้งที่ 23 (GNRU Conference 23rd) “Innovation for Sustainable Local Development: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”. (น. 125-138). เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2565). การวิจัยเชิงคุณภาพกับการศึกษาทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. *วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี*, 18(3), 158-169.

สุชานุช ผิวมณี, นาเดีย ดือราแม, อ้วน ย่งสกุล, นิโนริฮัน นิเซ็ง, สมมิตร สุขทวีกุล, พาตีฮะห์ โต๊ะแม และคณะ. (2566). ทศนคติ ความรู้ และพฤติกรรมการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 4 “นวัตกรรมทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สู่สังคมแห่งโอกาสและความเป็นธรรม”*. (น. 422-435). เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

อังคณา สาระพอม, รุ่งทิวา เพชรคง, จิรภา ตุ่มประโคน, วรางคณา บุญสิน, พงศกร พิทักษ์ฉนวน, วัชรพงษ์ วงศ์ลีลากรณ์ และคณะ. (2561). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติทางการจัดการ ครั้งที่ 1 “การจัดการความท้าทายในยุค 4.0”*. (น. 248-254). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

Ahmed, A. M. (2024). *Chapter one Introduction to Statistics*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/384429075_Chapter_one_Introduction_to_Statistics. DOI:10.13140/RG.2.2.19043.36640

Deeptanshu, D. & Shubham, D. (2022). *How To Write a Research Question*. SciSpace. Retrieved from <https://typeset.io/resources/how-to-write-a-research-question/>

Hecker, J. & Kalpokas, N. (2025). *Conceptual vs. theoretical framework*. ATLAS.ti. Retrieved from <https://atlasti.com/guides/qualitative-research-guide-part-1/conceptual-vs-theoretical-framework>

Indeed Editorial Team. (2024). *How To Write Research Objectives (With Tips)*. Indeed. Retrieved from <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/research-objectives>

Jabareen, Y. (2009). Building a Conceptual Framework: Philosophy, Definitions, and Procedure. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(4), 49-62.

- Pedada, S. (2023). *Crafting Clear Pathways: Writing Objectives in Research Papers*. Mind The Graph. Retrieved from <https://mindthegraph.com/blog/objectives-in-research-paper/>
- Saha, S. (2024). *What is Research Hypothesis : Definition, Types, and How to Develop*. Entropik. Retrieved from <https://www.entropik.io/blogs/research-hypothesis#Live-Experience>
- Singh, S. (2023). *What is a Research Hypothesis : How to Write it, Types, and Examples*. Researcher.Life. Retrieved from <https://researcher.life/blog/article/how-to-write-a-research-hypothesis-definition-types-examples/>
- Singh, V. (2024). *Types of Statistics: Descriptive and Inferential Statistics*. Retrieved from <https://www.shiksha.com/online-courses/articles/types-of-statistics/>
- Spencer, W. (2024). *Research Objectives: Types, Examples, Best Practices*. PaperWriter.com. Retrieved from <https://paperwriter.com/blog/research-objectives>
- Stewart, L. (2025). *Research Objectives / Examples & How To Write Them*. ATLAS.ti. Retrieved from <https://atlasti.com/research-hub/research-objectives>
- Wordvice. (2024). *How to Write a Good Research Question Title (w/ Examples)*. Wordvice KH. Retrieved from <https://blog.wordvice.com/how-to-write-a-hypothesis-or-research-question/>

สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษายุคการศึกษา 5.0

Innovative Competencies of School Administrators in the Education 5.0 Era

ดวงฤทัย อังกินันท์¹, วิรัตน์ มณีพฤกษ์² และวรรณรี ปานศิริ³

Duangruetai Aungkinan, Wirat Maneepruek and Wannaree Pansiri

Received: March 14, 2025

Revised: September 16, 2025

Accepted: September 24, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษายุคการศึกษา 5.0 พบว่า สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษายุคการศึกษา 5.0 เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องปรับและพัฒนาสมรรถนะเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อนำไปสู่ผู้บริหารมืออาชีพที่ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งนวัตกรรมเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก โดยให้ความสำคัญกับการนำนวัตกรรมสู่สถานศึกษา เพราะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นภารกิจสำคัญที่สุด ทำให้เกิดแนวคิดในการผนวก “สมรรถนะ” และ “นวัตกรรม” เข้าด้วยกัน โดยมุ่งหวังให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ผลักดันการจัดการเรียนการสอนด้านนวัตกรรมในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพ และไม่เกิดปัญหาจากความรู้ความเข้าใจ และสิ่งสำคัญที่สุดผู้บริหารสถานศึกษาต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารสถานศึกษา ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาองค์ประกอบของสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษายุคการศึกษา 5.0 ที่จำเป็นควรเป็นอย่างไร เพื่อใช้เป็นความรู้และเป็นข้อมูลในการหาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา อันจะส่งผลต่อการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพการศึกษา ซึ่งสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการรับรู้ถึงโอกาสสำหรับการเปลี่ยนแปลงสามารถนำความคิดใหม่มาพัฒนานวัตกรรมในสภาพแวดล้อมการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

¹⁻³ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Correspondingauthor, e-mail: duangrue2528@gmail.com, Tel.098-2687041

ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ตลอดจนสามารถเปรียบเทียบ ปรับปรุง และประยุกต์ระหว่าง แนวความคิดเก่าและความคิดใหม่ได้อย่างลงตัว โดยการสร้างยุทธศาสตร์ การจัดการ การ ประยุกต์ใช้ และการมุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยมีองค์ประกอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร สถานศึกษาที่มีความจำเป็นในการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ของนักวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า องค์ประกอบ สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สมรรถนะการจัดการ 2) สมรรถนะการสร้างยุทธศาสตร์ 3) สมรรถนะการประยุกต์ใช้ 4) สมรรถนะการมุ่งผลสัมฤทธิ์ และ 5) ทักษะการมุ่งสร้างนวัตกรรม

คำสำคัญ : สมรรถนะเชิงนวัตกรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา, การศึกษา 5.0

Abstract

This academic article aims to study the components of innovative competencies of school administrators in the Education 5.0 era. It found that the innovative competencies of school administrators in the Education 5.0 era represent rapid change, requiring administrators to adapt and develop their competencies to keep pace with the evolving times and context. This leads to the development of professional administrators who possess knowledge, understanding, skills, and innovative competencies. Innovation is a key policy for national development at both regional and global levels, emphasizing the introduction of innovation into schools. Human resource development is considered a paramount mission, leading to the concept of integrating "competence" and "innovation." The goal is for school administrators to concretely and effectively drive innovative teaching and learning within their schools, avoiding problems arising from a lack of understanding. Most importantly, school administrators must receive continuous professional development to enhance their administrative capabilities. This led the researcher to study the essential components of innovative competence for school administrators in the Education 5.0 era. The aim is to gain knowledge and information to develop strategies for improving the competence of school administrators, ultimately leading

to more effective and higher-quality educational management. Innovative competence refers to the ability of school administrators to recognize opportunities for change and to develop innovative solutions to maximize efficiency within their work environment, given limited resources. Furthermore, they are able to compare, improve, and seamlessly apply old and new concepts through strategy development, management, application, and results-oriented approaches. This involves the innovative competencies of school administrators that are essential for effective school administration. Based on an analysis of theoretical concepts from academics and related research both domestically and internationally, the researcher found that the innovative competencies of school administrators consist of five components: 1) management competence, 2) strategy development competence, 3) application competence, 4) results-oriented competence, and 5) innovation skills.

Keywords: innovative competence, school administrators, Education 5.0

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) เพื่อพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิด “ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560–2579) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาระบบการศึกษาไปสู่ยุคการศึกษา 5.0 ที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และพัฒนาการเรียนการสอนให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ซึ่งการศึกษา 5.0 นั้นเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และการสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยต้องดำเนินการใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การสร้างความยั่งยืนทางการศึกษา 2) การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เรียน 3) การขยายขอบเขตการคิดเชิงนวัตกรรม 4) การส่งเสริมการศึกษาที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตที่ดำรง และ 5) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา

การศึกษา ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญ

สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษายุคการศึกษา 5.0 ต้องประกอบด้วย ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม และความสามารถในการบูรณาการเทคโนโลยีกับการเรียนการสอน ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาการศึกษาของฟินแลนด์ซึ่งเน้นการเรียนรู้เฉพาะบุคคล การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน และการมอบหมายความรับผิดชอบที่มีพื้นฐานของความเชื่อใจ สามารถเป็นต้นแบบที่สำคัญในการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารไทย อย่างไรก็ตาม การศึกษาของประเทศไทยยังคงเผชิญกับอุปสรรคในการบูรณาการนวัตกรรมเข้าสู่ระบบการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีความสามารถในการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์และการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติให้สามารถแข่งขันในเวทีสากลได้ (ธัญญาภรณ์ นาจำปา, 2564) การศึกษา 5.0 เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมแห่งนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่สามารถตอบสนองการใช้ชีวิตได้อย่างรอบด้าน โดยอาศัยปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นพื้นฐาน การศึกษาจึงต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา และตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

จากปัจจัยดังกล่าว ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีสมรรถนะเชิงนวัตกรรม เพื่อสามารถขับเคลื่อนสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกดิจิทัล และส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแห่งนวัตกรรมในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ การพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษายุค 5.0 ซึ่งจะนำไปสู่คุณภาพการศึกษาและการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายในการศึกษาองค์ประกอบของสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการศึกษา 5.0 เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบการศึกษาและสร้างความก้าวหน้าให้กับสถานศึกษาในอนาคต

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะ

แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะ (Competency) โดย McClelland, D. ซึ่งตั้งข้อสังเกตว่า ความสำเร็จในชีวิตของบุคคลไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลการเรียนที่ดีเสมอไป จากการศึกษาของเขาพบว่าหลายคนที่มีผลการเรียนดีอาจไม่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิต ในขณะที่บางคนที่มีผลการเรียนไม่ดีอาจกลับประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ทำให้เขาเสนอให้ใช้ การทดสอบสมรรถนะ (Competency-Based Testing) แทนการทดสอบเชาว์ปัญญาและความถนัดทางการเรียน แนวคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในแวดวงการศึกษาและการบริหารทรัพยากรมนุษย์

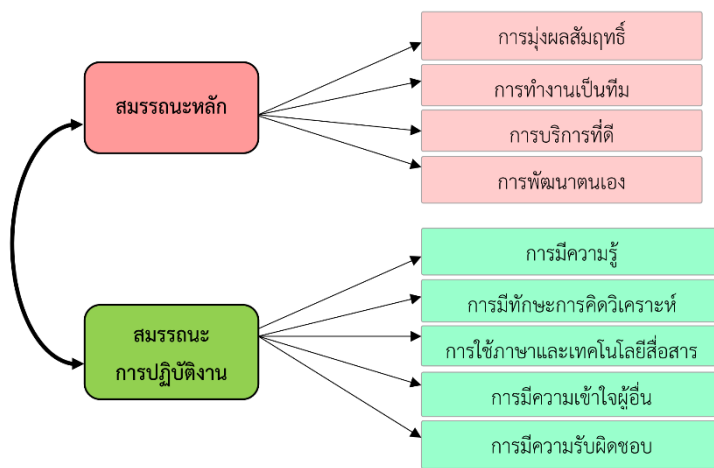
โดยถูกนำไปใช้ในการคัดเลือกบุคลากรและพัฒนาความสามารถของบุคคลในองค์กร (กฤติน กุลเพ็ง, 2563)

มีนักวิชาการได้นิยามสมรรถนะไว้หลายท่าน McClelland, D. (1961) อธิบายว่าสมรรถนะเป็นคุณลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในบุคคล และสามารถผลักดันให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานได้ดีตามเกณฑ์ที่กำหนด Boam, R. & Sparrow, P. (1992) ให้ความหมายว่าสมรรถนะ คือ กลุ่มคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ขณะที่ Spencer, L.M. & Spencer, S.M. (1993) นิยามว่า สมรรถนะเป็นคุณลักษณะพื้นฐาน (Underlying Characteristic) ที่ประกอบด้วยแรงจูงใจ (Motive) อุปนิสัย (Trait) อัตมโนทัศน์ (Self-concept) ความรู้ (Knowledge) และทักษะ (Skills) ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติงาน โดยสามารถจำแนกสมรรถนะออกเป็น 5 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะส่วนบุคคล (Personal Competencies) เป็นความสามารถเฉพาะตัวที่ยากต่อการลอกเลียนแบบ 2) สมรรถนะเฉพาะงาน (Job Competencies) เป็นสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งงานเฉพาะ 3) สมรรถนะองค์การ (Organization Competencies) เป็นสมรรถนะที่เป็นจุดแข็งเฉพาะของแต่ละองค์กร 4) สมรรถนะหลัก (Core Competencies) เป็นความสามารถที่จำเป็นสำหรับทุกตำแหน่ง เช่น การวางแผนและการทำงานเป็นทีม และ 5) สมรรถนะในงาน (Functional Competencies) เป็นสมรรถนะเฉพาะของแต่ละตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ของบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนาพร ระงับทุกข์ (2563) ซึ่งสมรรถนะยังเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2560) ระบุว่า สมรรถนะสามารถนำไปใช้ในการคัดเลือกบุคลากร การพัฒนาและฝึกอบรม รวมถึงการวางแผนสืบทอดตำแหน่ง นอกจากนี้ Spencer, L.M. & Spencer, S.M. (1993) ชี้ให้เห็นว่าสมรรถนะสามารถพัฒนาได้ผ่านการฝึกอบรมและการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในองค์กร เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการทำงานให้มีประสิทธิภาพและส่งเสริมความก้าวหน้าในสายอาชีพ สำหรับการพัฒนสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคเปลี่ยนผ่านสู่สังคม 5.0 สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะหลัก 4 ด้าน ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การทำงานเป็นทีม การบริการที่ดี และการพัฒนาตนเอง และ 2) สมรรถนะการปฏิบัติงาน 5 ด้าน ได้แก่ การมีความรู้ การคิดวิเคราะห์ การใช้ภาษาและเทคโนโลยีการสื่อสาร การเข้าใจผู้อื่น และการมีความรับผิดชอบ ซึ่งสมรรถนะเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จและพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับแนวทางของการศึกษา 5.0 ที่เน้นการสร้างสรค์นวัตกรรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

องค์ประกอบของสมรรถนะสามารถแบ่งออกเป็น 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) ซึ่งเป็นข้อมูลและประสบการณ์ที่บุคคลสามารถนำไปใช้ในการทำงาน 2) ทักษะ (Skills) หมายถึงความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 3) เจตคติ (Attitudes) ซึ่งรวมถึงแรงจูงใจ อัตมโนทัศน์ และบุคลิกลักษณะส่วนบุคคล แนวคิด Iceberg Model ของ McClelland, D. (1961) อธิบายว่าสมรรถนะมีทั้งส่วนที่สามารถสังเกตได้ เช่น ความรู้และทักษะ และส่วนที่ซ่อนอยู่ เช่น แรงจูงใจและคุณลักษณะภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของบุคคล (Clarke, A., 1999) ซึ่งสอดคล้องกับจิรัฐ ชวนชม (2561) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของสมรรถนะ (Competency) สามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความสามารถในการรวบรวม ถ่ายทอด และประยุกต์ใช้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ 2) ทักษะ (Skills) เป็นความชำนาญในการปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด โดยอาศัยประสบการณ์ การฝึกฝน และการเรียนรู้ และ 3) เจตคติ (Attitudes) ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดส่วนตน (Self-concept) แรงจูงใจ (Motive) อุปนิสัย (Traits) และภาพลักษณ์ส่วนบุคคล (Self-image) ซึ่งล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมและประสิทธิภาพในการทำงานของบุคคล ขณะที่ McClelland, D. (1961) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ องค์ประกอบของสมรรถนะที่เชื่อมโยงกับประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งรวมถึง แรงขับ (Motives) ที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมาย คุณลักษณะ (Traits) เช่น ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความมั่นใจในตนเอง ความรู้ (Knowledge) ที่เป็นสาระสำคัญและจำเป็นต่อการปฏิบัติงาน และ ทักษะ (Skills) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหา แนวคิด Iceberg Model ของ Spencer, L.M. & Spencer, S.M. (1993) ยังอธิบายว่าสมรรถนะมีทั้งส่วนที่สามารถสังเกตได้ เช่น ความรู้และทักษะ และส่วนที่ซ่อนอยู่ เช่น แรงจูงใจและบุคลิกลักษณะภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของบุคคลในองค์กร

สมรรถนะเป็นคุณลักษณะที่สามารถพัฒนาได้ผ่านกระบวนการศึกษา การฝึกอบรม และประสบการณ์การทำงาน Clarke, A. (1999) อธิบายว่าความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของบุคคล ล้วนมีความเชื่อมโยงกับผลสัมฤทธิ์ของการทำงาน โดยสามารถวัดผลได้จากมาตรฐานที่กำหนด และสามารถเสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้ผ่านการฝึกอบรมและการพัฒนา นอกจากนี้ แมคเคลแลนด์ (McClelland, D., 1961) ยังเน้นว่าการพัฒนาสมรรถนะต้องคำนึงถึง Self-concept ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจและการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ดังนั้น องค์ประกอบของสมรรถนะจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานและความสำเร็จของบุคคลและองค์กรในระยะยาว

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะและองค์ประกอบของสมรรถนะ ได้กำหนดสมรรถนะความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษายุคเปลี่ยนผ่านสู่สังคม 5.0 ประกอบด้วย 1) สมรรถนะหลัก 4 ด้าน ได้แก่ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การทำงานเป็นทีม การบริการที่ดี และการพัฒนาตนเอง และ 2) สมรรถนะการปฏิบัติงาน 5 ด้าน ได้แก่ การมีความรู้ การมีทักษะการคิดวิเคราะห์ การใช้ภาษาและเทคโนโลยีสื่อสาร การมีความเข้าใจผู้อื่น และการมีความรับผิดชอบ สามารถสรุปเป็นรูปแบบขององค์ประกอบของสมรรถนะของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของสมรรถนะของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา

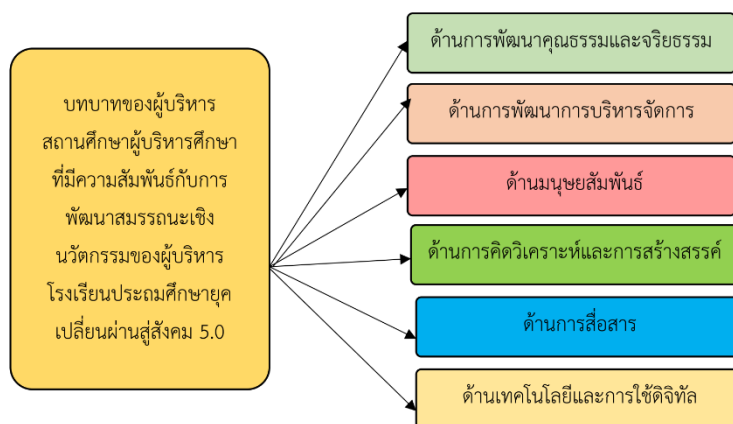
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษา โดยต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี จิตติมา วรรณศรี (2566) ระบุว่า การพัฒนาระบบการศึกษาเริ่มจากการพัฒนาผู้บริหารและครูอาจารย์ ขณะที่ สุกฤตยา ปงกันทา, สมชัย วงษ์นายะ และสุณี บุญพิทักษ์ (2561) มองว่าผู้บริหารสถานศึกษาคือบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้บริหารงาน ควบคุมดูแล และให้บริการแก่บุคลากรเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามแผนที่วางไว้ นอกจากนี้ ธงชัย สันติวงษ์ (2560) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ผู้บริหารต้องมีศักยภาพในการกำหนดทิศทางและบริหารทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด การบริหารสถานศึกษาภายใต้โลกาภิวัตน์ทำให้ผู้บริหารต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อน จินฉนวนตร ปะโคทั้ง (2561) ระบุว่าผู้บริหารสถานศึกษายุคดิจิทัลควรมี ความรู้ด้านเทคโนโลยี ส่งเสริมวัฒนธรรมดิจิทัล, สร้างเครือข่าย

ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และมีทักษะการใช้เทคโนโลยี และสุนทร โคตรบรรเทา (2560) มองว่าผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางวิชาการที่สามารถกำหนดแนวทางการศึกษาของสถานศึกษาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ส่วน ถวิล อรัญเวศ, ศิริ เจริญวัย, สงวนพงศ์ ขวนชม และกรองทิพย์ นาควิเชตร. (2560) เน้นย้ำว่าผู้บริหารต้องมีทักษะเชิงกลยุทธ์ สามารถกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และบริหารองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและดำเนินโครงการทางการศึกษา Haiman, T.S., William, G. & Connor, E. (1982) ชี้ให้เห็นว่าความสามารถของผู้บริหารมีผลต่อความไว้วางใจจากบุคลากรและความสำเร็จขององค์กร Conger, J.A. (1989) มองว่าผู้บริหารมีความรับผิดชอบในการวางแผนและบริหารจัดการครู นักเรียน และทรัพยากรทางการศึกษา ขณะที่ Bass, B.M. (1998) เน้นถึงบทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำที่ต้องรับผิดชอบต่อคุณภาพการศึกษา และความก้าวหน้าขององค์กรในการศึกษาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ทฤษฎีภาวะผู้นำเป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยอธิบายบทบาทของผู้บริหารในการบริหารบุคลากรและองค์กร McGregor, D. (1960) ได้นำเสนอ ทฤษฎี X และ Y ซึ่งอธิบายแนวทางการบริหารที่แตกต่างกัน โดยทฤษฎี X มองว่าพนักงานไม่ชอบทำงานและต้องการการควบคุมอย่างใกล้ชิด ขณะที่ทฤษฎี Y เชื่อว่าพนักงานมีแรงจูงใจภายในและสามารถควบคุมตนเองได้ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีความต้องการของ Maslow ซึ่งอธิบายลำดับขั้นของความต้องการที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการทำงาน (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2564) นอกจากทฤษฎีแรงจูงใจแล้ว Alderfer's ERG Theory ยังเสนอว่าความต้องการของบุคคลสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ความต้องการอยู่รอด (Existence Need) ความต้องการความสัมพันธ์ (Relatedness Need) และความต้องการความเจริญก้าวหน้า (Growth Need) ขณะที่ Herzberg's Two-Factor Theory ได้แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการทำงานออกเป็น ปัจจัยสุขอนามัย (Hygiene Factors) ซึ่งป้องกันความไม่พึงพอใจ และปัจจัยจูงใจ (Motivational Factors) ซึ่งกระตุ้นให้บุคลากรมีความพึงพอใจในงาน (Bovee, L.C., et al., 1993) และยังมีแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีระบบ (System Theory) เป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารสถานศึกษา โดยมองว่าระบบต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันและต้องทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมาย องค์ประกอบของระบบ ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น บุคลากรและทรัพยากรการศึกษา 2) กระบวนการแปรสภาพ (Transformation) ซึ่งรวมถึงการจัดการและเทคโนโลยี 3) ผลผลิต (Output) ได้แก่ คุณภาพของผู้เรียนและการศึกษาที่เกิดขึ้น และ 4) การป้อนกลับ (Feedback) ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะช่วยปรับปรุงและพัฒนาระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2564)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ บทบาทผู้บริหารสถานศึกษา จากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ (2560) แคทซ์ (Katz, R., 1974) และเครดและโรว์ (Drake, T. L. & Roe, W. H., 2003) ฮอยล์, อิงลิช และสเตฟี่ (Hoyle, J. R., English, F. W., & Steffy, B. E., 1998) ; เฉลิมพงศ์ มีสมนัย (2563) พบว่า ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการพัฒนาการบริหารจัดการองค์กร ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านการสื่อสาร ด้านการคิดวิเคราะห์ และการสร้างสรรค์ และด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล สามารถสรุปเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับของผู้บริหารสถานศึกษามาประยุกต์ใช้ในการศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาผู้บริหารศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษายุคเปลี่ยนผ่านสู่สังคม 5.0 ดังภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาผู้บริหารศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษายุคเปลี่ยนผ่านสู่สังคม 5.0

แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

นวัตกรรมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในระดับโลกและระดับท้องถิ่น โดยมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจและการศึกษานักวิชาการและองค์กรระหว่างประเทศต่างให้ความสำคัญกับแนวคิดสมรรถนะเชิงนวัตกรรมเนื่องจากเป็นทักษะที่ช่วยให้บุคลากรสามารถพัฒนาแนวคิดใหม่และสร้างผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรและสังคม ซึ่งยูเนสโก (UNESCO, 2016) ได้ระบุว่า สมรรถนะหลักของบุคลากรในองค์กรต้องครอบคลุมความสามารถในการคิดเชิงนวัตกรรม การแก้ปัญหา และการจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร

สถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการศึกษาสู่อนาคต Vila, L.E., Perez, P.J. & Coll-Serrano, C. (2014) อธิบายว่า สมรรถนะเชิงนวัตกรรมเป็นความสามารถของบุคคลในการระบุโอกาสเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง รวมถึงการนำแนวคิดใหม่มาพัฒนานวัตกรรมภายในองค์กร Sato, T. (2009) เน้นว่าสมรรถนะเชิงนวัตกรรมเกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารและพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและบริบทของสังคม

องค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะเชิงนวัตกรรมเกี่ยวข้องกับการคิดสร้างสรรค์และการจัดการเชิงกลยุทธ์ โดยกรกต ขาวสะอาด และนภาเดช บุญเชิดชู (2562) ได้อธิบายว่า สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการผสมผสานสมรรถนะกับนวัตกรรม ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของสมรรถนะเฉพาะด้าน ที่เกิดขึ้นเพื่อสนองต่อความจำเป็นในการนำนวัตกรรมสู่สถานศึกษา เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างนวัตกรรมที่จะกลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับ Hero, L-M., Lindfors, E. & Taatila, V. (2017) ระบุว่าผู้บริหารที่มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรมต้องมีความสามารถในการ 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาตนเองและเปิดรับโอกาสใหม่ ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง 2) การบริหารจัดการองค์ความรู้และโครงการ เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้กับองค์กร 3) การสื่อสารและการประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือ และ 4) การพัฒนาทักษะทางสังคมและภาวะผู้นำที่ช่วยให้สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง UNESCO (2016) ได้กำหนดกรอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยเน้นที่ ความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลง การคิดเชิงกลยุทธ์ ความรับผิดชอบ การทำงานเป็นทีม และการมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ Szczepanska-Woszczyzna, K. & Dacko-Pikiewicz, Z. (2014) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสมรรถนะเชิงนวัตกรรมและภาวะผู้นำ โดยสรุปว่า สมรรถนะนี้เกี่ยวข้องกับความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์ การจัดการองค์ความรู้ การพัฒนาทักษะทางสังคม และการบริหารการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำพาองค์กรให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

จากการศึกษาแนวคิดสมรรถนะเชิงนวัตกรรม และองค์ประกอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร สรุปได้ว่า องค์ประกอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารมีความจำเป็นในการบริหารสถานศึกษา สามารถสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหาร พบว่า องค์ประกอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษามี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สมรรถนะการจัดการ 2) สมรรถนะการสร้างยุทธศาสตร์ 3) สมรรถนะการประยุกต์ใช้ 4) สมรรถนะการมุ่ง

ผลสัมฤทธิ์ และ 5) ทักษะการมุ่งสร้างนวัตกรรม เป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน ซึ่งรวมถึงความสามารถในการคิดเชิงกลยุทธ์ การบริหารการเปลี่ยนแปลง และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร การพัฒนาสมรรถนะเหล่านี้จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถขับเคลื่อนการศึกษาไปสู่การเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูง และสร้างสรรค์นวัตกรรมที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับยุคการศึกษา 5.0

ยุคการศึกษา 5.0 เป็นแนวคิดที่เน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลขั้นสูงกับการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกับเทคโนโลยีได้อย่างกลมกลืน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับสังคม 5.0 ซึ่งมุ่งเน้นให้มนุษย์และเทคโนโลยีสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ (AI) อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (IoT) และเทคโนโลยีดิจิทัลอื่น ๆ เข้าสู่ระบบการศึกษา การปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล และการพัฒนาทักษะทางสังคมและอารมณ์ควบคู่ไปกับทักษะทางเทคโนโลยี

วิวัฒนาการของระบบการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมและเทคโนโลยี จากยุคการศึกษา 1.0 ที่เน้นการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียน สู่ยุค 2.0 ที่นำสื่อการเรียนการสอนมาใช้เสริมประสิทธิภาพ กระทั่งยุค 3.0 และ 4.0 ซึ่งมีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล อินเทอร์เน็ต และระบบอัจฉริยะเข้ามาสนับสนุนการเรียนรู้ ปัจจุบัน การศึกษา 5.0 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาองค์ความรู้และทักษะได้อย่างอิสระ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสร้างสรรค์นวัตกรรม (วรพล ศรีเทพ, 2567)

การจัดการศึกษาในยุค 5.0 ต้องคำนึงถึงการพัฒนาครูให้สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกับศาสตร์การสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย รวมถึงการสร้างระบบนิเวศทางการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สถานศึกษาต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อบริหารทรัพยากรและพัฒนาบุคลากร ตลอดจนสร้างระบบบริหารจัดการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถปรับตัวต่อเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค 5.0 ยังมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านสู่การศึกษาดิจิทัล โดยต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการนำเทคโนโลยีมาพัฒนาระบบการเรียนรู้ และเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลให้พร้อมรองรับนวัตกรรมทางการศึกษา ทั้งนี้

การพัฒนากระบวนการศึกษาต้องมุ่งเน้นไปที่การสร้างพลเมืองที่มีทักษะและคุณธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

สรุปยุคการศึกษา 5.0 เป็นแนวคิดที่เน้นการผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัลกับการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุล โดยมุ่งเน้นทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด วิวัฒนาการของระบบการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ สู่การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ การจัดการศึกษา 5.0 ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาครู การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาการศึกษา และสร้างโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง สุดท้ายการศึกษา 5.0 มีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่เหมาะสมสำหรับอนาคต และสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมและแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน

สรุปผล

สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการผสมผสานระหว่างสมรรถนะกับนวัตกรรม ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของสมรรถนะเฉพาะด้านที่เกิดขึ้นเพื่อสนองต่อความจำเป็นในการนำนวัตกรรมสู่สถานศึกษา เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างนวัตกรรมที่จะกลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการออกแบบนวัตกรรม ซึ่งการจัดการศึกษาในประเทศไทยต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลกในศตวรรษนี้และเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยการผลิตประชากรที่มีทักษะการแข่งขันสูงในโลกที่ประสบกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ การศึกษายุค 5.0 นวัตกรรมเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก นานาประเทศต่างคาดหวังการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพด้วยนวัตกรรมนวัตกรรมการและองค์กรต่าง ๆ จึงศึกษานวัตกรรมและนำเสนอแนวคิดใหม่ โดยผนวกเข้ากับแนวคิดสมรรถนะ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดความสามารถที่โดดเด่นด้านนวัตกรรม เพราะเชื่อว่านวัตกรรมการที่มีสมรรถนะจะเป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ และรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ต้องการขับเคลื่อนนโยบายนวัตกรรมสู่สถานศึกษา จึงทำให้ผู้อำนวยการ ครูและบุคลากรทางการศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้พร้อมต่อการจัดการศึกษาด้านนวัตกรรมให้แก่ผู้เรียน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทและมีความจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีสมรรถนะเชิงนวัตกรรม ได้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา

เพราะมีหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา รวมถึงการนิเทศ ติดตามประเมินผลการจัดการเรียนรู้ของครู ทั้งยังจำเป็นต้องเป็นผู้ที่สามารถให้คำปรึกษาแก่ครูต่งนั้นหากผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญ ด้านนวัตกรรมเป็นลำดับแรก และมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ย่อมมีโอกาสที่จะทำให้เกิดวัฒนธรรมด้านนวัตกรรมในสถานศึกษา ซึ่งจะกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการเรียนการสอนด้านนวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตยุคเปลี่ยนผ่านสู่สังคม 5.0 ซึ่งในการศึกษาพบว่า วิธีการพัฒนาระบบสมรรถนะเชิงนวัตกรรม ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การเปิดตัวโครงการ พัฒนาระบบสมรรถนะเชิงนวัตกรรม ศึกษารวบรวมข้อมูล ประชุมเชิงปฏิบัติ การให้คำปรึกษา การรวบรวมจัดทำหลักสูตรพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรม การสื่อสารและประเมินผลสมรรถนะเชิงนวัตกรรมส่งผลทำให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกจากการผสมผสานอย่างเหมาะสมขององค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความสามารถ (Ability) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Other Characteristics) องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดศักยภาพของผู้บริหารที่สามารถขับเคลื่อนการบริหารจัดการสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมสมรรถนะดังกล่าวไม่เพียงแต่สามารถวัดผลและสังเกตได้เท่านั้น หากยังสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเกณฑ์มาตรฐานหรือสูงกว่า อีกทั้งยังต้องมีลักษณะโดดเด่น แตกต่าง และสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จในบริบทที่มีความเปลี่ยนแปลงสูงในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษา 5.0 ที่มุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์เข้ากับการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยมีกระบวนการพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษานั้นประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) การจัดการ (Management) การวางระบบบริหารจัดการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเอื้อต่อการสร้างนวัตกรรมในสถานศึกษา 2) การสร้างยุทธศาสตร์ (Strategic Formulation) การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ที่ส่งเสริมการพัฒนาและขับเคลื่อนนวัตกรรมอย่างสอดคล้องกับบริบทขององค์กร 3) การประยุกต์ใช้ (Application) ความสามารถในการนำนวัตกรรมหรือแนวคิดใหม่ ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาอย่างเหมาะสม 4) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Orientation) การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน มีความมุ่งมั่นในการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย และ 5) ทักษะการมุ่งสร้าง

นวัตกรรม (Innovation Orientation Skill) ทักษะในการส่งเสริม สนับสนุน และสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรกล้าคิด กล้าทำ และกล้าเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ องค์ประกอบทั้งห้านี้ล้วนเกี่ยวข้องกันในเชิงกระบวนการ กล่าวคือ การจัดการที่มีประสิทธิภาพจะนำไปสู่การสร้างยุทธศาสตร์ที่ตอบโจทย์อนาคต จากนั้นจึงสามารถประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม และเมื่อมีการกำกับติดตามโดยยึดเป้าหมายของผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง ก็จะส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแห่งนวัตกรรมในองค์กรได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะเชิงนวัตกรรมอย่างรอบด้าน เพื่อสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ตอบสนองต่อความท้าทายในศตวรรษที่ 21 และเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรทางการศึกษาให้พร้อมต่อการก้าวสู่ยุคการศึกษา 5.0 อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ภาพที่ 3 องค์ประกอบสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรกต ขาวสะอาด และนภาเดช บุญเชิดชู. (2562). สมรรถนะเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม หัวข้อ “วิจัยสร้างนวัตกรรม เพื่อพัฒนาท้องถิ่นและสังคมไทย สู่ Disruptive Society (น. 1633-1642). นครปฐม : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

- กฤติน กุลเพ็ง. (2563). *การพัฒนาสมรรถนะสำหรับองค์กร*. นนทบุรี: โอโอดี คอนเซาท์ติ้ง แอนด์ เทรนนิง.
- จิณณวัตร ปะโคทัง. (2561). *ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ*. อุบลราชธานี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- จิตติมา วรรณศรี. (2566). *การบริหารจัดการสู่คุณภาพผู้เรียนและสถานศึกษา*. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์.
- จิรัฐ ขวนชม. (2561). *การพัฒนาสมรรถนะ*. กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการสื่อและสิ่งพิมพ์กราฟฟิคไซท์.
- เฉลิมพงศ์ มีสมนัย. (2563). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์: ทฤษฎี วิธีปฏิบัติและนวัตกรรม*. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ถวิล อรัญเวศ, ศิริ เจริญวัย, สงวนพงศ์ ขวนชม และกรองทิพย์ นาควิเชตร. (2560). การพัฒนากลยุทธ์การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการจัดการเรียนรู้ สำหรับโรงเรียนขนาดเล็กในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 13(1), 161-170.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2560). *พฤติกรรมองค์กร*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธัญญาภรณ์ นาจำปา. (2564). *การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคกลาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. (ดุชนิพนธ์การศึกษาดุชนิพนธ์ิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรพล ศรีเทพ. (2567). บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการศึกษาดิจิทัล 5.0. *วารสารการบริหารและความเป็นผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 1(2), 1-14.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2563). สมรรถนะเด็กไทยในยุคโลกพลิกผัน (VUCA World). *วารสารครูสภาวิทยาจารย์*, 1(1), 8-18.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2560). สมรรถนะสำคัญของผู้บริหารมืออาชีพ. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 6(12), 165-184.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2564). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: โรง พิมพ์ บริษัทอมรินทร์พริ้นท์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ : พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.

- สุกฤตยา ปงกันทา, สมชัย วงษ์นายะ และสุณี บุญพิทักษ์. (2561). กลยุทธ์การพัฒนาผู้บริหาร
สถานศึกษามืออาชีพ สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต
1 และเขต 2. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราช
ภัฏพิบูลสงคราม*, 12(2), 627-643.
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2560). *การบริหารการศึกษา : หลักการและทฤษฎี (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- Bass, B. M. (1998). *Transformational Leadership: Industrial, Military, and Educational
Impact*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boam, R. & Sparrow, P. (1992). *Designing and Achieving Competency*. New York:
McGraw-Hill.
- Bovee, L.C., et al. (1993). *Management*. New York: McGraw-Hill.
- Clarke, A. (1999) *Evaluation Research: An Introduction to Principles, Methods and
Practice*. London: Sage Publications.
- Conger, J.A. (1989). *The Charismatic Leader: Behind the Mystique of Exceptional
Leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Drake, T.L. & Roe, W.H. (2003). *The principalship*. (6th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.
- Haiman, T.S, William, G & Connor, E. (1982). *Management*. (4th ed). Boston: Houghton
Mifflin.
- Hero, L-M., Lindfors, E. & Taatila, V. (2017). Individual innovation competence: A
systematic review and future research agenda. *International Journal of
Higher Education*, 6(5), 103-121. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v6n5p103>
- Hoyle, J. R., English, F. W. & Steffy, B. E. (1998). *Skills for Successful 21st Century
School Leaders: Standards for Peak Performers*. Arlington: American
Association of School Administrators.
- Katz, R. L. (1974). Skills of an effective administrator. An HBR classic. *Harvard Business
Review*, 52(5), 90-102.
- McClelland, D. C. (1961). *The achieving society*. New Jersey: D.Van Nostrand Company
Inc.
- McGregor, D. (1960). *The Human Side of Enterprise*. New York: McGraw-Hill Book Co.

- Sato, T. (2009). *Qualitative Research Starting with TEM: Towards Research Addressing Time and Process*. Tokyo: Seishin-shobou.
- Spencer, L.M. & Spencer, S.M. (1993). *Competence at Work: Models for Superior Performance*. New York: John Wiley & Sons.
- Szczepanska-Woszczyna, K. & Dacko-Pikiewicz, Z. (2014). Managerial competencies and innovations in the company—the case of enterprises in Poland. *Business, Management and Economics Engineering*, 12(2), 266-282.
- UNESCO. (2016). *A Policy review: building digital citizenship in Asia-Pacific through safe, effective and responsible use of ICT*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246813>
- Vila, L.E., Perez, P.J. & Coll-Serrano, C. (2014). Innovation at the workplace: Do professional competencies matter?. *Journal of Business Research*, 67(5), 752–757.

การบริหารจัดการโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล

School Management under Local Government Organizations in the Digital Age

ปรีชา สุธะหลาน¹, ชัยวัฒน์ ประสงค์สร้าง² และเฉลิมพล มีชัย³

Preecha Suyalarn, Chaiwat Prasongsang and Chaloeiphon Meechai

Received: January 10, 2025

Revised: March 31, 2025

Accepted: August 06, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล พบว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัลมีผลกระทบสำคัญต่อการบริหารจัดการสถานศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า หลักการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการจัดการโดยใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงข้อมูลและบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ปรับเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติในการบริหารงานให้ทันสมัย สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรในการจัดการเรียนรู้ รวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาครูให้มีทักษะดิจิทัลที่จำเป็น ในขณะที่ครูจำเป็นต้องมีทักษะในการสอน การคิดวิเคราะห์ และการใช้เทคโนโลยี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การสร้างนวัตกรรม ทักษะดิจิทัล ทักษะชีวิต และการทำงานร่วมกัน การบริหารสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัลจึงต้องมุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของ

¹⁻³ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; College of Innovation and Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: preecha.suy@rmutr.ac.th, Tel. 095-9581937

โรงเรียนและชุมชน โดยมีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพในทุกด้าน ขณะเดียวกัน การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและการจัดการเรียนรู้ภายใต้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนจะช่วยสร้างผู้เรียนที่มีทักษะและนวัตกรรม สามารถดำรงชีวิตในยุคดิจิทัลได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ โรงเรียนควรเป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยมีความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณจากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บทความนี้เสนอแนะว่า ผู้บริหารควรจัดทำแผนพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลที่สอดคล้องกับบริบทโรงเรียนและชุมชน พัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของบุคลากร สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ปรับหลักสูตรให้ทันสมัย และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน เพื่อยกระดับการศึกษาในยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ยุคดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to study the management of schools under local government organizations in the digital age. It found that the rapid changes in the digital age have a significant impact on educational management, necessitating adaptation to develop quality education that aligns with the context of the school and community. This article aims to synthesize knowledge regarding the management of schools under local government organizations in the digital age through the analysis of relevant documents and research. The study found that the principles of school administration in the digital age focus on developing management systems using technology and communication to enhance student quality and facilitate efficient access to information and services for stakeholders. Therefore, school administrators must have a broad vision, adapt their management concepts and attitudes to modern practices, support the use of technology and resources in learning management, and promote the development of teachers' essential digital skills. Meanwhile, teachers need skills in teaching, analytical thinking, and technology use to develop students' self-directed learning, analytical thinking, communication, innovation, digital skills, life skills, and collaboration. School administration of local government organizations in the digital age must therefore focus on developing

education that aligns with the context of the school and community, achieving efficient management in all aspects. Meanwhile, the use of technology in management and learning management under the collaboration of all sectors will help create learners with skills and innovation, enabling them to live happily in the digital age. In addition, schools should be a base for developing the quality of life of people in the community through cooperation from all sectors, including budget support from local government administrators. This article suggests that administrators should develop a digital technology development plan that is consistent with the school and community context, develop the digital skills of personnel, create collaboration with external agencies, update the curriculum, and promote the participation of parents and the community in order to effectively enhance education in the digital age.

Keywords: management, schools under the local government organizations, digital age

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ระบบการศึกษาต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางการแพทย์และการเผชิญกับโรคระบาดใหม่ ๆ ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้การศึกษาไม่สามารถดำเนินการได้ตามปกติ ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นในสังคมก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตและการเรียนการสอน ทำให้ระบบการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนหลักสูตรและวิธีการสอนเพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) สอดคล้องกับจิตติมาวรรณศรี (2564) ที่ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อบริบทต่าง ๆ เป็นผลมาจากการปฏิวัติเทคโนโลยีดิจิทัลที่ท้าทายชีวิตของประชาชนในทุกกลุ่มวัย ทำให้ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่กลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวัน

ซึ่งส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน เนื่องจากเน้นการบริโภคมากกว่าการผลิต

นอกจากนี้ โกเมศ แดงทองดี (2560) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลที่ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น การเข้าถึงข้อมูลออนไลน์ได้ส่งผลให้คุณลักษณะของเด็กเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้ประกาศนโยบาย Thailand 4.0 เพื่อพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศที่มีรายได้สูง โดยมุ่งเน้นใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ ผ่านการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อบกพร่องในการส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากครูในการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปรับตัวของระบบการศึกษาในยุคนี้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเติบโตและพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้

สถานศึกษาในยุคดิจิทัลได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทั้งภายนอกและภายใน ส่งผลให้พฤติกรรม การเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูจึงต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารและการจัดการศึกษา เนื่องจากความรู้ในปัจจุบันสามารถแสวงหาได้ง่ายขึ้น การเรียนรู้จึงเน้นการเข้าใจและการนำไปใช้ในชีวิตจริง รวมถึงการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ปยุตติฐาน มาเชค, 2565)

การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

หลักการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีหลักการสำคัญที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยส่งเสริมให้ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร สื่อการเรียนรู้ และบริการของสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงมีการวางแผนและดำเนินการพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลให้พร้อมสำหรับการให้บริการแก่ผู้เกี่ยวข้อง (สงบ อินทรมณี, 2562) โดยมีหลักการสำคัญ ได้แก่ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนา การบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการบริหารจัดการที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ รวมถึงการมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจเพื่อสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (จิตติมา วรณศรี, 2564) นอกจากนี้ สุนทรี วรณไพเราะ และทัยศิกานต์ญา เบณดิยานนท์ (2566) ได้กล่าวถึงการนำ

เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้ในการบริหารงานต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงสารสนเทศทางการศึกษาในระบบออนไลน์ ให้ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วทุกที่ทุกเวลา โดยมีผู้บริหารที่มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนการบริหารให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล ผ่านการเชื่อมโยงการบริหารงานทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ งานวิชาการ งานบุคคล งานงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป ให้สามารถเข้าถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการการทำงานของทุกฝ่ายในสถานศึกษาผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อย่างไรก็ตาม Alma, H. & Michelle, J. (2017) ได้เสนอมุมมองเพิ่มเติมว่า การพัฒนาวิชาชีพครู โดยการเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงกับการปฏิบัติในห้องเรียน การทำงานร่วมกันระหว่างครูจะสร้างทุนวิชาชีพและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา รวมถึงผู้บริหารควรสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับเอกชัย กี่สุขพันธ์ (2559) ที่เน้นย้ำว่าผู้บริหารจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติในการบริหารงานให้ทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาในทุกด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาคุณธรรมและคุณภาพการศึกษา การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลในหลายด้าน เช่น หลักสูตร การเรียนการสอน บุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวก การเงิน และสภาพแวดล้อม (Lian, B. & Putra, M. J., 2022) เป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ นอกจากนี้ มลฤดี เพ็งสง่า และมัทนา วัฒนอมศักดิ์ (2566) ได้เน้นย้ำว่าการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลควรมุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการเพื่อให้ผู้เรียน ครู บุคลากร ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร สื่อการเรียนรู้ และบริการต่าง ๆ ของสถานศึกษาได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

กล่าวสรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยส่งเสริมให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลและการบริหารของสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการสำคัญประกอบด้วย การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้ในการบริหารงานช่วยเชื่อมโยงสารสนเทศทางการศึกษาให้เข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ผู้บริหารที่มีความรู้ และทักษะด้านการบริหารการศึกษาจะเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนการบริหารให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล การทำงานร่วมกันระหว่างครูจะสร้างทุนวิชาชีพและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา โดยผู้บริหารควรสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในหลายด้าน เช่น หลักสูตร การเรียนการสอน และการบริหารจัดการ เป็นสิ่งสำคัญ

ที่ควรให้ความสำคัญเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในทุกด้าน โดยมีองค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ดังนี้

ดิจิทัลเทคโนโลยี

ปัจจุบันการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ผู้คนทุกวัยเข้าถึงข้อมูลได้สะดวกผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น แอปพลิเคชัน e-book โดยผู้เรียนต้องมีทักษะในการคัดกรองข้อมูลอย่างเหมาะสม ระบบการเรียนรู้ออนไลน์จึงมีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่ต้องการความยืดหยุ่น นอกจากนี้ ดิจิทัลเทคโนโลยียังส่งผลกระทบต่อการบริหารงานของสถานศึกษาในหลายด้าน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology : ICT) เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหารที่มีประสิทธิภาพ (มฤดี เฟื่องสง่า และมัทนา วังนอมศักดิ์, 2566; เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2559) โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรู้จักนำเทคโนโลยีในปัจจุบันมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการสถานศึกษา ได้แก่

1. Cloud Computing เป็นบริการที่ช่วยให้สถานศึกษาไม่ต้องลงทุนในระบบ Server ของตนเอง ซึ่งช่วยประหยัดงบประมาณในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับการเก็บข้อมูล (Storage) การใช้ Software และการลงทุนด้าน Hardware รวมถึงบุคลากรดูแลระบบ โดยผู้ให้บริการ Cloud เช่น Amazon, Web Services (AWS), Microsoft Azure, IBM/SoftLayer and Google Compute Engine จะเป็นผู้รับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายขึ้นอยู่กับ Applications และขนาดความจุที่ต้องการในการเก็บข้อมูล (Storage) และการเชื่อมต่อ (Connectivity)

2. Mobility Devices ได้แก่ อุปกรณ์พกพาที่สามารถใช้งานได้ทุกสถานที่ เช่น โทรศัพท์มือถือ Tablet PC และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์อื่น ๆ มีความสามารถเข้าถึงอย่างอิสระเพื่อการใช้งานแบบเคลื่อนที่ได้ เพราะอุปกรณ์เหล่านี้มี Applications ช่วยให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาได้ทุกที่ทุกเวลา จากสถิติในปี 1990 ผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่มีเพียง 0.2% แต่ในปี 2015 เพิ่มขึ้นถึง 50% ของประชากร ในขณะที่อดีตใช้ได้เพียงการโทรศัพท์เพียงอย่างเดียว (Single purpose) แต่ปัจจุบันนี้อุปกรณ์เหล่านี้มีความสามารถในการใช้งานแบบ Multipurpose

3. Social Network ในยุคที่สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อทัศนคติ พฤติกรรม และความเชื่อของคนในสังคม เช่น LINE, Facebook, Twitter, WeChat, Instagram เป็นต้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรเลือกใช้สื่อเหล่านี้เหมาะสมกับการบริหารของสถานศึกษา เช่น การใช้กลุ่ม LINE สำหรับการสื่อสารที่รวดเร็วและไม่เป็นทางการ แต่ไม่ควรใช้ในการสั่งงานที่เป็นทางการ

เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์สามารถเป็นได้ทั้งเครื่องมือสนับสนุนหรือทำลายบรรยากาศการบริหารงาน

4. Internet of Things (IoT) จะเชื่อมต่ออุปกรณ์ในชีวิตประจำวันผ่าน Internet ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอน การจัดโครงสร้างและระบบการบริหารให้เป็น Smart Office หรือ Work at Home

การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตเข้าสู่ห้องเรียน เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนานและมีส่วนร่วม ครูควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสามารถสร้างชั้นเรียนดิจิทัลได้ แม้ว่าเทคโนโลยีจะไม่สามารถแทนที่ครูได้ แต่ครูที่ไม่ใช้เทคโนโลยีอาจถูกแทนที่โดยครูที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการบริหารงานต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารในยุคใหม่จำเป็นต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงวิธีการปฏิบัติ รวมถึงวิธีการบริหารจัดการและการจัดการศึกษาแบบใหม่ ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงรุกด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังต้องมีสมรรถนะดิจิทัลเพื่อใช้เครื่องมือเทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ การพัฒนาตนเอง การดำรงชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย (จิตติมาวรรณศรี, 2564) ดังนั้น บทบาทและคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล (มลฤดี เพ็งสง่า และมัทนา วังถนอมศักดิ์, 2566) จึงควรเป็นดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องกำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อกำหนดทิศทางที่ต้องการและการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องสนับสนุนงบประมาณในการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานด้าน Hardware, Software, Network และเครือข่ายไร้สาย เพื่อให้ครู บุคลากร และนักเรียนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ ต้องจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอเพื่อรองรับภารกิจทั้ง 4 ด้านของสถานศึกษาอย่างครบถ้วน คือ ด้านงานวิชาการ ด้านงานงบประมาณ ด้านงานบุคคล และด้านบริหารงานทั่วไป

3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องพัฒนาตนเองให้มีวิสัยทัศน์และตระหนักถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อยกระดับการบริหารจัดการและการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งเป็นผู้นำในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในมิติต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องส่งเสริมและพัฒนาครูให้มีวิสัยทัศน์ ตระหนักถึงความสำคัญ และมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความใฝ่เรียนรู้และพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง

5. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างวัฒนธรรมการทำงานและบรรยากาศที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารอย่างแพร่หลาย ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารงาน และการเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ของนักเรียนผ่านอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา

6. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและส่งเสริมการเรียนรู้ โดยทำงานร่วมกับครูและบุคลากรเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวัฒนธรรมขององค์กรให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

7. ผู้บริหารสถานศึกษาควรเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการบริหารจัดการและยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

8. ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดตั้งระบบการกำกับติดตามและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสำหรับครู บุคลากร และนักเรียน เพื่อให้การใช้งานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับนโยบายที่กำหนด

9. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการทำงานเป็นเครือข่ายและสร้างความร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างองค์กร รวมถึงทำงานร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประกอบการ ผู้ปกครอง เป็นต้น เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมายและพร้อมเข้าสู่การทำงานหรือศึกษาต่อในอนาคต

คุณลักษณะครู

ในยุคดิจิทัล ครูจำเป็นต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ รวมถึงความตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ โดยต้องสามารถตั้งคำถามและค้นหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนการจัดหาอุปกรณ์และเครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้ครูสามารถเรียนรู้สิ่งที่สนใจได้ทั่วโลก และเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการ เพื่อนำข้อมูลไปบูรณาการจนเกิดปัญญาในที่สุด (ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์, 2565) สอดคล้องกับแนวคิดของจิตติมา วรณศรี (2564) ที่เน้นย้ำว่า ครูยุคดิจิทัลที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สามารถจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแบ่งทักษะออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ทักษะด้านการสอน ได้แก่ ทักษะการโค้ช ช่วยชี้แนะและกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทักษะการจัดการเรียนรู้ เน้นการออกแบบกิจกรรมที่ผู้เรียนมีบทบาทเชิงรุก

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ทักษะดิจิทัล มีบทบาทสำคัญในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารและการเรียนรู้ รวมถึงการผลิตสื่อที่เหมาะสมและปลอดภัย และทักษะสร้างนวัตกรรม ช่วยให้ครูสามารถคิดบูรณาการและสร้างวิธีการสอนใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทักษะด้านการคิด เป็นสิ่งจำเป็นในการเตรียมความพร้อมให้กับบุคคลในการเผชิญกับความท้าทายในชีวิตและการทำงานในอนาคต ได้แก่ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ช่วยให้สามารถพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดแก้ปัญหา ที่ช่วยให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลและคิดแก้ปัญหาได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ทำให้ผู้เรียนสามารถระบุปัญหาและหาทางออกที่เหมาะสมได้อย่างมีระบบ

ทักษะด้านการคิด ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ช่วยให้สามารถพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีทักษะการคิดวิเคราะห์

3. ทักษะด้านสังคม ทักษะด้านสังคม มีความสำคัญต่อการทำงานและการใช้ชีวิตในสังคม ได้แก่ ภาวะผู้นำ สามารถนำตนเองและกระตุ้นผู้อื่นให้ร่วมมือทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีทักษะการสื่อสาร ทำให้สามารถสื่อสารได้เข้าใจง่ายและใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารอย่างเหมาะสม รวมถึงทักษะการทำงานเป็นทีม ช่วยให้สามารถปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่นจนประสบความสำเร็จ

ทักษะผู้เรียน

คุณภาพของผู้เรียนจากการเปลี่ยนแปลงและบริบทของสภาพแวดล้อมในยุคดิจิทัล ผู้เรียนควรมีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง สามารถแก้ปัญหา และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ควรมีทักษะพื้นฐานสำคัญ (จิตติมา วรรณศรี, 2566) ดังนี้

1. ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง : ผู้เรียนควรมีความสามารถตั้งคำถามและค้นหาคำตอบจากแหล่งต่างๆ รวมถึงมีทักษะในการสืบค้นและแสวงหาความรู้

2. ทักษะการสื่อสาร : ผู้เรียนควรมีความสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้หลากหลายวิธี สร้างความสัมพันธ์ที่ดี รับรู้และเข้าใจผู้อื่น รวมถึงแสดงออกอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

3. ทักษะการคิด : ผู้เรียนควรมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และพิจารณาทางเลือกอย่างรอบคอบ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และสามารถเผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสม

4. ทักษะเชิงนวัตกรรม : ผู้เรียนควรมีความคิดสร้างสรรค์และริเริ่มสิ่งใหม่ รวมถึงนำความคิดใหม่มาสร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดนวัตกรรมที่ใช้งานได้จริง

5. ทักษะดิจิทัล : ผู้เรียนควรสามารถใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือต่าง ๆ ในการเรียนรู้และดำรงชีวิตประจำวัน รวมถึงรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

6. ทักษะชีวิต : ผู้เรียนควรมีความสามารถในการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงแก้ปัญหาในชีวิตจริง และจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้ความรอบรู้และทักษะที่มี

7. ทักษะการทำงานเป็นทีม: ผู้เรียนควรสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นติดต่อประสานงาน และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม

เป้าหมายการบริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีการกำหนดเป้าหมายการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (สงบ อินทรมณี, 2562) ดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้มีวิสัยทัศน์ ตระหนัก เห็นความสำคัญ และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการยกระดับ การบริหารจัดการสถานศึกษาและการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้ง เป็นผู้นำในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ

2. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องส่งเสริมพัฒนาครู ให้มีวิสัยทัศน์ ตระหนัก เห็นความสำคัญ และมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ และส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนรู้ มีทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันการบริหารจัดการ การศึกษาและยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยเทคนิควิธีการที่ทันสมัยโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

5. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างโอกาสทางสังคม สร้างความเท่าเทียมกันทางสังคม และสร้างความเชื่อมั่น ให้กับผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ยกระดับคุณภาพการศึกษาและคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

การบริหารสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการดูแลและจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้ระบุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีภารกิจในการ

จัดการศึกษา โดยเฉพาะในมาตรา 41 และ 42 ที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาตามความพร้อมและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการบริหารสถานศึกษาของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นที่เรียกว่า School Based Management for Local Development (SBMLD) ที่มุ่งเน้นให้โรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฐานในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่นสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล สร้างผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นคนดี มีอาชีพสุจริต และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น โดยไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่หรือเมืองอุตสาหกรรม ทั้งให้เด็กและคนชราอยู่ตามลำพัง การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างอนาคตที่ยั่งยืนให้กับชุมชนและประเทศชาติ (สุวรรณ พินิตานนท์, 2560)

การบริหารจัดการโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล

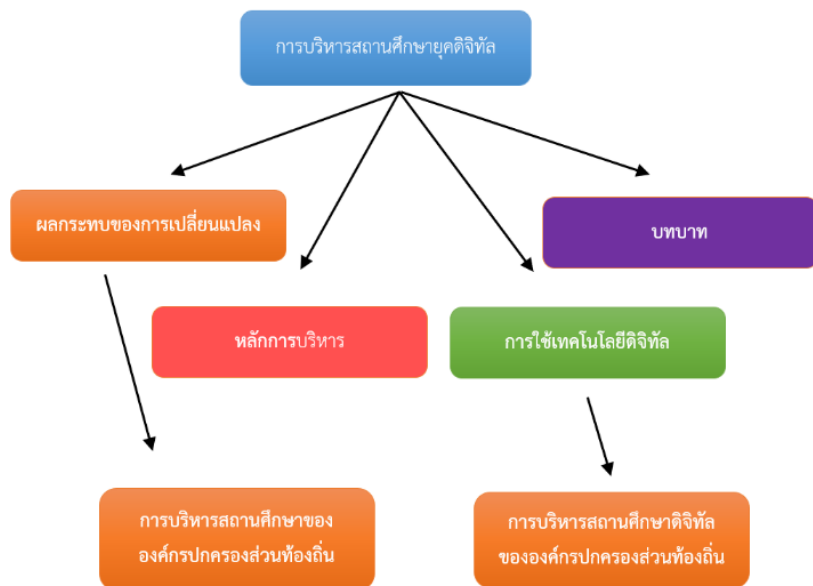
การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัลมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อสถานศึกษา ทำให้การบริหารจัดการการศึกษาต้องมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีสมรรถนะที่เหมาะสมในการเชื่อมโยงความรู้และการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่เกิดในยุคนี้ โดยมุ่งมั่นในการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ เพื่อให้คนไทยสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณลักษณะของความเป็นไทยที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การบริหารงานในสถานศึกษาต้องมีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพใน 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีในกระบวนการบริหารตามวงจรคุณภาพ PDCA จะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน โดยผู้บริหารต้องให้ความสำคัญกับการติดตามและพัฒนาความรู้ของครู รวมทั้งความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการดำเนินกิจกรรมจะช่วยให้การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารสถานศึกษาประสบความสำเร็จ (สุปรีดา โกษาแสง, ฤชดา ผ่องพิทยา และสมชาย เทพแสง, 2565) สอดคล้องกับแนวคิดของวิโรจน์ สุรสาคร (2566) ที่ระบุว่าการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลมีประเด็นสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ การนำองค์กร ปัจจัยสนับสนุน การมีส่วนร่วม

การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป โดยสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมในมาตรา 39 ซึ่งมอบอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้แก่คณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมถึงสถานศึกษา เพื่อให้การกระจายอำนาจในด้านต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น (SBMLD) การบริหารการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคไทยแลนด์ 4.0 ควรประกอบด้วย 6 ด้านหลัก ได้แก่ การกระจายอำนาจเพื่อให้โรงเรียนมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บทบาทของชุมชนในการพัฒนาการศึกษา การตรวจสอบและถ่วงดุลเพื่อความโปร่งใส การบริหารจัดการตนเองของโรงเรียน และการพัฒนาทั้งระบบเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตมุ่งสู่ความเป็นเลิศในทุกด้านตามความสามารถของผู้เรียน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น และทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะชุมชนที่ควรมีบทบาทสำคัญ ในขณะเดียวกันผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นสังกัดควรสนับสนุนงบประมาณและมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาภายใต้การสนับสนุนงบประมาณของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารงานบรรลุเป้าหมายและเกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน (ชุติมา เหมชาติลือชัย, พงศพัฒน์ พลพัฒน์กุล และปรีชา แก้วก้อ, 2564) นอกจากนี้ วีรภัทร ภัคตีพงษ์, อานนท์ เมธีวรฉัตร และวินัย ทองมัน (2565) ยังได้เน้นย้ำว่าผู้บริหารควรปรับปรุงหลักสูตรและใช้การประชุมผ่านเทคโนโลยีเพื่อวางแผนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดเวลา และงบประมาณ การเทียบโอนผลการเรียนต้องคำนึงถึงการวัดผลให้สอดคล้องกับศักยภาพของสถานศึกษาและผู้เรียน การนิเทศการศึกษาควรจัดระเบียบข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยเทคโนโลยี ผู้บริหารต้องเข้าใจความจำเป็นในการพัฒนาและเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม วิเคราะห์ความสามารถของบุคลากรและศักยภาพของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาการศึกษาอย่างมีคุณภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลจึงต้องการการปรับตัวและการร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีทักษะและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สามารถดำรงอยู่ในยุคดิจิทัลได้อย่างมีความสุข

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสรุปเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล ดังนี้

1. ความสำคัญและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลต่อการศึกษา ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้ระบบการศึกษาต้องปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้
2. หลักการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล มุ่งเน้นการพัฒนาระบบบริหารจัดการโดยใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน อำนวยความสะดวกให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าถึงข้อมูลและบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหลักการสำคัญ ได้แก่ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนา การบริหารตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การบริหารที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ และการมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจ
3. ดิจิทัลเทคโนโลยีกับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการ เช่น Cloud Computing, Mobility Devices, Social Network และ Internet of Things เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม
4. คุณลักษณะผู้บริหาร ครู และผู้เรียนในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ปรับเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติในการบริหารงานให้ทันสมัย สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรในการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริมการพัฒนาครูให้มีทักษะดิจิทัล ส่วนครูต้องมีทักษะในด้านการสอน การคิด และการใช้เทคโนโลยี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การสร้างนวัตกรรม ทักษะดิจิทัล ทักษะชีวิต และการทำงานร่วมกัน
5. หลักการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เน้นการใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (School Based Management for Local Development) ให้สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตและดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีความสุข ภายใต้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน
6. การบริหารสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน มีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพในทุกด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป โดยใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและจัดการเรียนรู้ ภายใต้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีทักษะและนวัตกรรม สามารถดำรงชีวิตในยุคดิจิทัลได้อย่างมีความสุข

ภาพที่ 1 องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

แผนภาพแสดงองค์ประกอบสำคัญของการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ได้แก่

1. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี
2. หลักการที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
3. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น Cloud Computing, Mobility Devices, Social Network, Internet of Things (IoT) สำหรับการบริหารจัดการองค์กร
4. บทบาทและคุณลักษณะของผู้บริหาร ครู และนักเรียนในยุคดิจิทัล
5. หลักการบริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยึดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐาน
6. การบริหารสถานศึกษาดิจิทัลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่คำนึงถึงบริบทการมีส่วนร่วม และ การใช้เทคโนโลยี

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการกำหนดหลักการ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และความคาดหวังต่อบทบาทในการบริหารสถานศึกษา ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการบริหารสถานศึกษาดิจิทัลใน

ระดับท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายปลายทาง คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและนวัตกรรมที่จำเป็นเพื่อ
การดำรงชีวิตในโลกดิจิทัลได้อย่างมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- โกเมศ แดงทองดี. (2560). แนวทางการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารการอาชีวศึกษาภาคกลาง*, 1(1), 1-6.
- จิตติมา วรณศรี. (2564). *การบริหารจัดการศึกษายุคดิจิทัล*. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.
- จิตติมา วรณศรี. (2566). *การบริหารจัดการศึกษาสู่คุณภาพผู้เรียนและสถานศึกษา*. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.
- ชุติมา เหมชาติลือชัย, พฤตพิพล พฤตพิกุล และปรีชา แก้วก้อ (2564). กลยุทธ์การเสริมสร้างการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามแนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาท้องถิ่นของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสุโขทัย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(7), 2803-2812.
- ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์. (2565). แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย*, 4(2), 37-45.
- บุญณัฐฐา มาเชค. (2565). *การบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล (Administration of Educational Organization in Digital Era)*. เข้าถึงได้จาก: <https://ed-adm.buu.ac.th/public/backend/upload/ed-adm.buu.ac.th/document/file/document166623381159360600.pdf>
- มฤดี เฟื่องสง่า และมัทนา วังถนอมศักดิ์. (2566). การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ*, 24 (2), 162-175.
- วิโรจน์ สุรสาคร. (2566). การบริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล. *วารสารชมรมบัณฑิตศิลป์*, 1(2), 27-37.
- วีรภัทร ภักดีพงษ์, อานนท์ เมธีวรฉัตร และวินัย ทองมัน. (2022) แนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษายุคดิจิทัลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากำแพงเพชร. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(4), 241-254.
- สงบ อินทรมณี. (2562). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*, 16(1), 353-360.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *ข้อเสนอว่าด้วยบทบาทของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สุนทรี วรรณไพเราะ และทัยศิกานต์ญา เบณดียานนท์ (2566). แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(6), 3278-3293.
- สุปรีดา โกษาแสง, กฤษดา ผ่องพิทยา และสมชาย เทพแสง. (2565). เทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับการบริหารสถานศึกษาในยุค Digital Transformation. *วารสารบริหารการศึกษา มศว*, 19(37), 242-250.
- สุวรรณ พินตานนท์. (2560). แนวทางส่งเสริมความร่วมมือในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ระหว่างสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารการอาชีวศึกษาภาคกลาง*, 1(1), 7-20.
- เอกชัย กี่สุขพันธ์. (2559). *การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล (School Management in Digital Era)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.trueplookpanya.com/education/content /52232>
- Alma, H. & Michelle, J. (2017) Leading professional learning : putting teachers at the centre. *School Leadership & Management*, 37(4), 331-333.
- Lian, B. & Putra, M. J. (2022). The Role and Effectiveness of Education Administration in Developing Institutions of Higher Education in the Digital Era. In *4th International Conference on Education and Social Science Research (ICESRE)*, KnE Social Sciences, pp. 592–602. DOI 10.18502/kss.v7i14.12013

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์

Skills of School Administrators in the Age of Artificial Intelligence

ภิญญาพัชญ์ ทำทาน¹ โกสุม สายใจ² และรัฐจักรพล สามทองคำ³

Pinyapat Thamthan, Kosoom Saichai and Ratthacahkphon Samthongkum

Received: March 08, 2025

Revised: September 15, 2025

Accepted: January 01, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอทักษะสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีในยุคปัญญาประดิษฐ์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับตัวและพัฒนาทักษะ เพื่อนำการศึกษาให้อยู่รอดและเติบโตได้ จากการทบทวนวรรณกรรมเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา พบว่า ทักษะหลักที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีในยุคปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่ 1) ทักษะด้านเทคนิค 2) ทักษะด้านการบริหารจัดการ และ 3) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ตลอดจนเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะทั้งสามมิติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษา บทความนี้อภิปรายถึงความสำคัญของแต่ละทักษะ แนวทางการพัฒนา และกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการปรับตัวสู่ยุคปัญญาประดิษฐ์ ข้อค้นพบนี้มีประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ทักษะผู้บริหาร, สถานศึกษา, ปัญญาประดิษฐ์

¹⁻³ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: pinyapat.tha@rmutr.ac.th, Tel. 088-6639998

Abstract

This academic article aims to present the essential skills that school administrators need in the age of Artificial Intelligence. Amidst rapid technological changes, school administrators must adapt and develop their skills to ensure the survival and growth of education. A review of relevant academic literature and content analysis revealed that the core skills required by school administrators in the era of Artificial Intelligence are: 1) technical skills, 2) management skills, and 3) human skills. The article also proposes guidelines for developing these three dimensions of skills to enhance the capabilities of school administrators. This article discusses the importance of each skill, development guidelines, and case studies of successful adaptation to the age of Artificial Intelligence. These findings are beneficial to school administrators who need to prepare for technological changes and effectively utilize Artificial Intelligence to improve educational administration.

Keywords: administrator skills, educational institutions (schools), Artificial Intelligence

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ประโยชน์ในหลากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการบริหารจัดการด้านการศึกษา นี่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนแม่บทปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ (พ.ศ. 2564-2570) ซึ่งมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพบุคลากรและการพัฒนาระบบการศึกษาผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล AI ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถสนับสนุนกระบวนการบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการเผชิญกับข้อจำกัดด้านบุคลากรและทรัพยากร ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการในภาคการศึกษา โดยสามารถช่วยวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมของนักเรียน และประสิทธิภาพของครู เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่แม่นยำมากขึ้น นอกจากนี้ AI ยังสามารถช่วยลดภาระงานด้านเอกสารของผู้บริหารและครู ทำให้สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการพัฒนาการเรียนการสอนมากขึ้น เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ยังสามารถสนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลนักเรียนแต่ละคน และเสนอแนวทางการสอนที่

เหมาะสมกับศักยภาพและจุดอ่อนของผู้เรียน AI ยังมีบทบาทในการสนับสนุนการบริหารจัดการโรงเรียน เช่น การจัดตารางเรียน การบริหารทรัพยากรทางการศึกษา และการติดตามผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแบบเรียลไทม์ จากแนวโน้มดังกล่าว การพัฒนาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาให้สามารถใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือในการบริหารงานจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยทักษะสำคัญที่ผู้บริหารต้องมี ได้แก่ ทักษะการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูล (Data-Driven Decision Making) ทักษะการบริหารงานบุคคลผ่านระบบดิจิทัล ทักษะการจัดการนวัตกรรมในโรงเรียน และทักษะด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโรงเรียน แต่ยังช่วยให้ผู้บริหารสามารถวางแผนกลยุทธ์และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีระบบมากขึ้น

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอและวิเคราะห์ทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารโรงเรียนในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence Era) โดยเน้นการพิจารณาทักษะในสามมิติสำคัญ ได้แก่ ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills) ทักษะด้านการบริหารจัดการ (Managerial Skills) และทักษะด้านมนุษย (Human Skills) นอกจากนี้ ยังมุ่งเสนอแนวทางในการพัฒนาทักษะเหล่านี้อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้บริหารให้สามารถปรับตัวและขับเคลื่อนโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและบริบทของยุคดิจิทัล

ความสำคัญของการบริหาร

การบริหารเป็นกระบวนการสำคัญในการกำหนดทิศทาง วางแผน และจัดการทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารที่ดีช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน สร้างความร่วมมือ และพัฒนาองค์กรให้เติบโตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายในยุคปัจจุบันโดยสุวิมล มธุรส (2564) ให้ความสำคัญกับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่โลกอนาคต โดยการบริหารสถานศึกษาในช่วงวิกฤตโควิด-19 พบว่า การบริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นและการปรับตัวของระบบการศึกษา พัฒนาระบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน สร้างความเท่าเทียมทางการศึกษาในภาวะวิกฤต (Harris, A. & Jones, M., 2022) (สุกัญญา แซ่มซอยส์, 2562) ได้รับการแต่งตั้งจากผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้วิจัยให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสำเร็จในยุคดิจิทัล โดยหลักที่สำคัญคือความร่วมมือในการเรียนรู้

(Partnering Approach) ซึ่งเน้นให้ผู้บริหารและครูผู้สอนเพื่อการพัฒนาที่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบผู้วิจัยค้นคว้าการเรียนรู้และการวิจัยค้นคว้าวิจัยชี้แนะและท้าทายผู้เรียนอย่างต่อเนื่องการสืบสวนและนวัตกรรมใหม่ที่สำคัญ ซึ่ง Caldwell, BJ. & Spinks, JM. (1988) สามารถตรวจสอบได้จากหลักสูตร “การบริหารสถานศึกษาด้วยตนเอง” (Self-Managing Schools) โดยองค์กรให้สถานศึกษาในรายละเอียดที่ปรับต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเข้าสู่ระบบได้อย่างรวดเร็วโดยคำนึงถึงการควบคุมจากภายนอกกรรมการนี้ส่งเสริมให้สถานการศึกษาต่อการพัฒนาองค์กรผ่านระบบภายในองค์กรบริษัทยังช่วยให้สถานศึกษาสามารถจัดการการเรียนรู้ให้ผู้สมัครเรียนและชุมชนได้โดยตรง

สรุปได้ว่าการบริหารสถานศึกษามีความสำคัญใน 3 มิติหลัก ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเสริมทักษะศตวรรษที่ 21 การสร้างความร่วมมือระหว่างสังคมและชุมชน และการพัฒนาประเทศเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน นอกจากนี้ ในยุคดิจิทัลการบริหารสถานศึกษายังมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยี พัฒนาทักษะดิจิทัลของครูและนักเรียน และสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การบริหารที่ดีช่วยส่งเสริมคุณภาพการศึกษา สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และเตรียมความพร้อมผู้เรียนสู่อนาคต โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตที่ต้องเน้นความยืดหยุ่นและการปรับตัวของระบบการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมทางการเรียนรู้

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

ในยุคที่องค์กรต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหาร จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางและนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารไม่เพียงแต่ต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ แต่ยังต้องเป็นผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ ให้คำแนะนำ และพัฒนาศักยภาพภายในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สุกัญญา แซ่มซ้อย (2562) ได้อธิบายความสำคัญของผู้บริหารและการบริหารสถานศึกษาว่ามีบทบาทในการปรับเปลี่ยนบริบทของการศึกษา เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาให้ก้าวหน้าสู่ดิจิทัลอย่างยั่งยืน ได้แก่ การเป็นหุ้นส่วนในการเรียนรู้ (Partnering) ผู้บริหารและครูต้องร่วมมือกันสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบหุ้นส่วน ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกระบวนกรเรียนรู้และการตัดสินใจ ทำให้การเรียนรู้มีความหมายและตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีและนวัตกรรม นำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการและสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทันสมัยและสอดคล้องกับยุคดิจิทัล

(Caldwell, B. J. & Spinks, J. M., 1988) ได้อธิบายความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาด้วยตนเองว่าทำให้สถานศึกษามีความยืดหยุ่นและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องรอคำสั่งหรือการควบคุมจากภายนอก และเป็นการส่งเสริมความรับผิดชอบและการพัฒนาตนเองโดยมีการตัดสินใจและบริหารจัดการภายในสถานศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียน และมีการสนับสนุนการเรียนรู้ที่ทันสมัย ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชน Harris, A. & Jones, M. (2023) ได้กล่าวว่าถึงบทบาทของผู้บริหารที่สำคัญในหลายด้าน ดังนี้ 1) การสร้างความยืดหยุ่นในการบริหาร บทบาทนี้เน้นที่ความสามารถของผู้บริหารในการปรับวิธีการบริหารองค์กรให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความยืดหยุ่นนี้จะช่วยให้โรงเรียนสามารถเผชิญกับความท้าทายและสถานการณ์ฉุกเฉินได้ดียิ่งขึ้น 2) การพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ในยุคที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการศึกษา ระบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน ซึ่งรวมการเรียนรู้แบบออนไลน์และการเรียนรู้ในห้องเรียนจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการสอน และยังเป็นแนวทางในการตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่หลากหลายของนักเรียน 3) การดูแลสุขภาวะของบุคลากรและนักเรียน ผู้บริหารมีหน้าที่ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และสนับสนุนสุขภาพจิต และร่างกายของทั้งบุคลากรและนักเรียน เพื่อให้ทุกคนมีสุขภาวะที่ดีส่งผลต่อการเรียนการสอน และ 4) การบริหารความเสี่ยงและภาวะวิกฤต การมีแผนการและกลยุทธ์ในการจัดการกับความเสี่ยง และสถานการณ์วิกฤตเป็นสิ่งสำคัญในบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารต้องสามารถมองเห็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและเตรียมการรับมืออย่างมีระบบ เพื่อลดผลกระทบทางลบต่อการเรียนรู้และการดำเนินงานของโรงเรียน

จากการศึกษาพบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางและนำพาสถานศึกษาให้บรรลุความสำเร็จท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ผู้บริหารไม่เพียงแต่ต้องมีความสามารถเชิงกลยุทธ์ แต่ยังต้องเป็นผู้นำเชิงนวัตกรรมที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ พัฒนาศักยภาพบุคลากร และส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI Era) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมี ทักษะที่สำคัญ ได้แก่ 1) ทักษะการคิดเชิงกลยุทธ์และยืดหยุ่น เพื่อบริหารองค์กรให้ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว 2) ทักษะการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัล โดยเฉพาะการนำ AI มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการบริหาร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความทันสมัยในการเรียนรู้ 3) ทักษะภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้ครู บุคลากร และผู้เรียนเป็นหุ้นส่วนในการเรียนรู้ (Partnering) ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง 4) ทักษะการ

ดูแลสุขภาพและการบริหารความเสี่ยง เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัยทั้งทางกายและจิตใจ ลดผลกระทบจากวิกฤต และเตรียมพร้อมต่อความไม่แน่นอนในอนาคต

ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์จึงควรมี วิสัยทัศน์ด้านนวัตกรรมบูรณาการ AI และเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการเรียนการสอนและการบริหาร สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา และเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ให้แก่ผู้เรียน เพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

ความหมายและความสำคัญของปัญญาประดิษฐ์

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วน ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการทำงานของมนุษย์ได้ มีหน่วยงานและนักวิชาการได้ให้ความหมายของปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI หมายถึง เทคโนโลยีที่สามารถเลียนแบบหรือจำลองความสามารถของมนุษย์ ในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจ โดยใช้ข้อมูลและอัลกอริธึมในการประมวลผล ซึ่งสามารถนำไปใช้ในหลายด้าน รวมถึงการศึกษาเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้และการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) สำหรับสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2562) ให้คำจำกัดความของ ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI ว่าเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาการคอมพิวเตอร์ที่มุ่งเน้นให้เครื่องจักรหรือคอมพิวเตอร์สามารถทำงานได้ใกล้เคียงกับมนุษย์มากขึ้น ส่วนสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) ให้ความหมายปัญญาประดิษฐ์ ว่าเป็นความสามารถของเครื่อง คอมพิวเตอร์หรือระบบคอมพิวเตอร์ในการทำงานและปฏิสัมพันธ์เสมือนมนุษย์ โดยสามารถทำหน้าที่คิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหา และประมวลผลข้อมูลได้อย่างอัตโนมัติด้วยการสร้างระบบคอมพิวเตอร์หรือเครื่องจักรที่มีความสามารถทางปัญญาสามารถเรียนรู้ ใช้เหตุผล แก้ปัญหา และรับรู้ได้ คล้ายคลึงกับความสามารถของมนุษย์ โดยอาศัยเทคโนโลยีต่าง ๆ (นฤตล จันทรเพ็ชร และอุบลวรรณ ส่งเสริม, 2567) สอดคล้องกับ Copeland, B. J. (2023) ได้ให้ความหมายของปัญญาประดิษฐ์ (AI) คือ ความสามารถของคอมพิวเตอร์ดิจิทัล หรือหุ่นยนต์ที่ควบคุมด้วยคอมพิวเตอร์ในการปฏิบัติงานที่มักเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญา ในขณะที่ศรีณศิริ คัมภีรานนท์ (2562) ได้ให้ความหมายปัญญาประดิษฐ์ ว่าเป็นเทคโนโลยีในรูปแบบหนึ่งที่ทำให้คอมพิวเตอร์มีลักษณะเสมือนมนุษย์หรือจักรกลอัจฉริยะ ทั้งในเรื่องของความคิด การวิเคราะห์ หรือการเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยใช้โปรแกรมหรือซอฟต์แวร์ที่มนุษย์เขียนหรือจัดทำชุดคำสั่งขึ้น แล้วนำมาประมวลผลหรือนำมาฝังไว้กับอุปกรณ์ส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดระบบจักรกลอัจฉริยะหรืออุปกรณ์นั้นสามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้โดยใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ

หรือภาษาใดก็ตาม และยังสามารถแปลความหมายของคำที่มนุษย์พูดเพื่อให้ตรงกับภาษาตามที่ต้องการ

สรุปได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI เป็นเทคโนโลยีที่จำลองความสามารถของมนุษย์ในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาโดยอัตโนมัติผ่านการใช้ข้อมูลและอัลกอริธึม พัฒนาขึ้นเพื่อให้คอมพิวเตอร์และเครื่องจักรสามารถทำงานได้ใกล้เคียงมนุษย์มากขึ้น ทั้งในด้านการเรียนรู้ การใช้เหตุผล และการโต้ตอบ AI ถูกนำมาใช้ในหลากหลายด้าน เช่น ธุรกิจ อุตสาหกรรม และการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดข้อผิดพลาด เทคโนโลยีนี้อาศัยซอฟต์แวร์และระบบอัจฉริยะที่สามารถพัฒนาและปรับตัวได้ AI จึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมและพัฒนาสังคมยุคดิจิทัล

ประเภทของปัญญาประดิษฐ์

ปัญญาประดิษฐ์สามารถแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามระดับความสามารถและการทำงานของระบบ ซึ่งแต่ละประเภทมีบทบาทและขอบเขตการใช้งานที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระบบที่ทำงานตามคำสั่งอย่างจำกัด ไปจนถึงระบบที่สามารถเรียนรู้และตัดสินใจได้เองอย่างชาญฉลาด เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ (Goodfellow, I., Bengio, Y. & Courville, A., 2020) ได้แบ่งประเภทของปัญญาประดิษฐ์ เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) Narrow AI เป็น AI ที่ถูกพัฒนาให้ทำงานเฉพาะด้าน เช่น ระบบจดจำเสียง ผู้ช่วยอัจฉริยะ และ AI ที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งสามารถทำงานได้ดีในขอบเขตที่กำหนด แต่ไม่มีความสามารถในการเรียนรู้หรือคิดวิเคราะห์นอกเหนือจากโปรแกรมที่ตั้งไว้ 2) General AI เป็น AI ที่มีความสามารถใกล้เคียงกับมนุษย์ สามารถเรียนรู้ คิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้อย่างอิสระในหลายบริบท แต่ปัจจุบันยังอยู่ในขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา ยังไม่มี AI ที่สามารถทำงานในลักษณะนี้ได้อย่างสมบูรณ์ และ 3) Super AI เป็น AI ในระดับที่เหนือกว่ามนุษย์ สามารถคิด วิเคราะห์ และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้ดีกว่าและเร็วกว่า แต่ยังคงเป็นแนวคิดทางทฤษฎีที่ยังไม่มีการพัฒนาขึ้นจริงในปัจจุบัน นฤตล จันทรเพ็ชร และอุบลวรรณ ส่งเสริม (2567) ได้แบ่งประเภทปัญญาประดิษฐ์ ออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) ปัญญาประดิษฐ์ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ซึ่งอาศัยการเรียนรู้ของเครื่องจักร (Machine Learning) และ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการทำงาน ปัญญาประดิษฐ์ที่ใช้ความรู้เป็นฐาน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการแสดงความรู้เชิงลึกที่ชัดเจน เช่น ระบบที่ใช้ตรรกะและกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจ ความสำเร็จของปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความก้าวหน้าของปัญญาประดิษฐ์ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ซึ่งสามารถเลียนแบบกระบวนการคิดและการกระทำของมนุษย์ได้มากขึ้นเรื่อย

ๆ ส่วนเนตรชนก ตรียาภิวัฒน์ (2567) ได้ระบุประเภทของปัญญาประดิษฐ์ออกเป็น 8 ประเภท คือ

- 1) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างข้อความจะโต้ตอบกับผู้ใช้ผ่านข้อความเป็นหลัก เมื่อได้รับการป้อนพรอมต์หรือคำถามจากผู้ใช้
- 2) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างรูปภาพ สามารถสร้างเนื้อหาใหม่เป็นรูปภาพและภาพวาดโดยใช้โมเดล การเรียนรู้ของเครื่องซึ่งได้รับการฝึกฝนบนชุดข้อมูลตัวอย่างขนาดใหญ่ สามารถสร้างภาพต้นฉบับตอบสนองต่อคำอธิบายที่เป็นข้อความของผู้ใช้ได้
- 3) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างเสียง จะสร้างผลลัพธ์ออกมาเป็นเสียง มีลักษณะเป็นการสังเคราะห์ข้อความเป็นเสียง (Text-to-speech synthesis) หรือการรู้จำเสียงพูด หรือการปรับแต่งเสียงพูด
- 4) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างดนตรีใช้เทคนิคการเรียนรู้ของเครื่องและการเรียนรู้เชิงลึกสร้างชุดข้อมูลผ่านแบบจำลองกำเนิดสร้างงานดนตรีในรูปแบบต่าง ๆ (Yu, H. & Guo, Y., 2023)
- 5) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างวิดีโอ ให้ผู้ใช้สร้างวิดีโอโดยการพิมพ์ พรอมต์หรือข้อความ แล้วเครื่องมือ ก็จะทำการสร้างวิดีโอตามคำสั่งข้อความของผู้ใช้ (Hsu, Y. & Ching, Y., 2023)
- 6) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างโมเดลสามมิติ มีวิธีการผลิตเนื้อหาเชิงสร้าง สรรค์ที่ง่ายและรวดเร็ว ใช้ในการสร้างโมเดลสามมิติ การปรับแต่งโมเดลสามมิติ และการทำแอนิเมชัน โมเดลสามมิติ
- 7) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทสร้างโค้ด สามารถสร้างโค้ดจากข้อความหรือคำสั่ง (Prompt) ของผู้ใช้ได้ สามารถแก้ปัญหาหลายอย่างได้ในเขียนโปรแกรมเบื้องต้น และสามารถสร้างคำอธิบายของตัวอย่างโค้ดได้
- 8) ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างประเภทอื่น ๆ มีประเภทอื่น ๆ หรือเป็นส่วนเพิ่มเติม หรือเฉพาะด้านมากขึ้น

สรุปได้ว่าปัญญาประดิษฐ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ Narrow AI ซึ่งทำงานเฉพาะด้านตามโปรแกรมที่ตั้งไว้ เช่น ระบบจดจำเสียงและการวิเคราะห์ข้อมูล General AI ที่มีศักยภาพใกล้เคียงมนุษย์ สามารถเรียนรู้และแก้ปัญหาได้หลากหลาย แต่ยังอยู่ในขั้นพัฒนา และ Super AI ซึ่งเป็นแนวคิดของ AI ที่มีความสามารถเหนือกว่ามนุษย์ แต่ยังไม่มีการพัฒนาขึ้นจริง นอกจากนี้ AI ยังแบ่งตามกลไกการทำงานเป็น AI ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล เช่น Machine Learning และ AI ที่ใช้ความรู้เป็นฐาน ซึ่งใช้ตรรกะและกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจ ปัจจุบัน AI ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลเป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามากที่สุด รวมถึงปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) ซึ่งสามารถสร้างเนื้อหาใหม่ตามคำสั่งของผู้ใช้ แบ่งออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ AI สำหรับสร้างข้อความ ซึ่งสามารถโต้ตอบและสร้างเนื้อหาข้อความได้ AI สำหรับสร้างรูปภาพ ที่สามารถผลิตภาพต้นฉบับจากคำบรรยาย AI สำหรับสร้างเสียง ที่สามารถสังเคราะห์เสียงพูดจากข้อความ AI สำหรับสร้างดนตรี ซึ่งใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงลึกในการสร้างผลงานดนตรี AI สำหรับสร้างวิดีโอ ที่สามารถ

ผลิตรายการจากข้อความหรือคำสั่งของผู้ใช้ AI สำหรับสร้างโมเดลสามมิติ ที่ใช้สร้างโมเดลและแอนิเมชัน AI สำหรับสร้างโค้ด ซึ่งสามารถเขียนโปรแกรมและแก้ปัญหาการเขียนโค้ดตามคำสั่ง และ AI ประเภทอื่น ๆ ที่มีความสามารถเฉพาะทางในด้านต่าง ๆ

ทักษะผู้บริหารในยุคปัญญาประดิษฐ์

ในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วน ทักษะของผู้บริหารจึงต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการนำ AI มาใช้ในการตัดสินใจและการบริหารองค์กร ผู้บริหารต้องมีความเข้าใจในเทคโนโลยีนี้ พร้อมทั้งสามารถใช้ AI เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันและการปรับกลยุทธ์องค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนี้

1. ทักษะการคิดเชิงกลยุทธ์ด้านเทคโนโลยี (Strategic Thinking in Technology)

ทักษะการคิดเชิงกลยุทธ์ด้านเทคโนโลยีเป็นความสามารถในการมองภาพรวมของเทคโนโลยีที่กำลังเปลี่ยนแปลงและสามารถวางแผนกลยุทธ์ทางธุรกิจที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Porter, M. E. & Heppelmann, J. E., 2014) ในยุคปัญญาประดิษฐ์ ผู้บริหารต้องเข้าใจว่าเทคโนโลยี AI สามารถสร้างมูลค่าให้กับองค์กรได้อย่างไร และควรบูรณาการเข้ากับกลยุทธ์ขององค์กรอย่างไร ดังกรณีศึกษาของ บริษัท Amazon กับการใช้ AI เชิงกลยุทธ์ Amazon เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของบริษัทที่มีการคิดเชิงกลยุทธ์ด้านเทคโนโลยี บริษัทได้นำ AI มาใช้ในทุกส่วนของธุรกิจ ตั้งแต่ระบบแนะนำสินค้า การพยากรณ์ความต้องการ การเพิ่มประสิทธิภาพของคลังสินค้า และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เช่น Alexa การที่ Jeff Bezos ผู้ก่อตั้ง Amazon มีวิสัยทัศน์และความเข้าใจในศักยภาพของ AI ทำให้บริษัทสามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและปฏิวัติอุตสาหกรรมค้าปลีกได้ (Stone, B., 2013)

2. ทักษะการบริหารข้อมูลและการวิเคราะห์ (Data Management and Analytical Skills)

ปัญญาประดิษฐ์ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ดังนั้นผู้บริหารในยุคนี้จำเป็นต้องเข้าใจหลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล (Data-driven Decision Making) (McAfee, A. & Brynjolfsson, E., 2012) ดังกรณีศึกษา บริษัท Netflix กับการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ Netflix เป็นตัวอย่างที่ดีของบริษัทที่มีการบริหารข้อมูลและการวิเคราะห์ที่แข็งแกร่ง บริษัทใช้ข้อมูลจากพฤติกรรมการรับชมของผู้ใช้เพื่อพัฒนาระบบแนะนำเนื้อหา ตัดสินใจเกี่ยวกับการผลิตเนื้อหาใหม่ และปรับปรุงประสบการณ์ของผู้ใช้ การตัดสินใจผลิตซีรีส์ “House of Cards” ของ Netflix เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล บริษัทได้วิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการรับชมของผู้ใช้และพบว่ามีความสนใจในผลงานของ David Fincher และ

Kevin Spacey รวมถึงเวอร์ชันดั้งเดิมของ “House of Cards” จาก BBC การตัดสินใจลงทุน 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐในซีรีส์นี้จึงอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลและการวิเคราะห์ ไม่ใช่เพียงสัญชาตญาณของผู้บริหาร (Keating, G., 2013)

3. ทักษะการส่งเสริมนวัตกรรม (Innovation Promotion Skills) เทคโนโลยี AI เปิดโอกาสสำหรับนวัตกรรมในทุกภาคส่วนของธุรกิจ ผู้บริหารจึงต้องมีทักษะในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการทดลองและการเรียนรู้จากความล้มเหลว (Edmondson, A., 2011) ดังกรณีศึกษาของ Google กับการส่งเสริมนวัตกรรม Google เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของบริษัทที่มีวัฒนธรรมส่งเสริมนวัตกรรม หนึ่งในนโยบายที่มีชื่อเสียงของ Google คือนโยบาย “20% time” ซึ่งอนุญาตให้พนักงานใช้เวลา 20% ของเวลาทำงานเพื่อทำงานในโครงการที่พวกเขาสนใจ ผลลัพธ์ที่ประสบความสำเร็จหลายอย่างของ Google เช่น Gmail, Google News และ Google Maps เริ่มต้นจากโครงการ 20% time นี้ นอกจากนี้ Google ยังมี X (เดิมชื่อ Google X) ซึ่งเป็นห้องปฏิบัติการนวัตกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่สร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เช่น รถยนต์ไร้คนขับและแว่นตาอัจฉริยะ Google Glass (Bock, L., 2015)

4. ทักษะการบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลง (Change Management Skills) การนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในองค์กรไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและกระบวนการทำงาน ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องมีทักษะในการบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลง เพื่อนำพาองค์กรผ่านการปรับเปลี่ยนนี้ได้อย่างราบรื่น (Kotter, J. P., 2012) ดังกรณีศึกษา: Microsoft กับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรในยุค AI ภายใต้การนำของ Satya Nadella Microsoft ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรครั้งใหญ่เพื่อปรับตัวให้เข้ากับยุค AI และ Cloud Computing Nadella ได้นำเสนอวิสัยทัศน์ใหม่สำหรับบริษัทที่เน้นการเรียนรู้และการเติบโต มากกว่าการเป็น “คนรู้ทุกอย่าง” ภายใต้การนำของ Nadella Microsoft ได้เปลี่ยนจากบริษัทที่มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์ Windows และ Office เป็นบริษัทที่มุ่งเน้นบริการ Cloud และ AI การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงข้ามคืน แต่เป็นผลมาจากการบริหารจัดการความเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ การส่งเสริมนวัตกรรม และการลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ ๆ (Nadella, S., Nichols, J. T. & Shaw, G., 2017)

5. ทักษะความเข้าใจในจริยธรรมและผลกระทบของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics and Impact Understanding) ปัญญาประดิษฐ์นำมาซึ่งประเด็นด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมที่ซับซ้อน ผู้บริหารจึงต้องพัฒนาทักษะในการเข้าใจและจัดการกับประเด็นเหล่านี้ ซึ่งรวมถึงความเป็นธรรมและความลำเอียงในระบบ AI ความโปร่งใสและความสามารถในการ

การอธิบายได้ของการตัดสินใจโดย AI ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และผลกระทบต่อการจ้างงาน (Floridi, L., Cows, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V. & Luetge, C., 2018) จากตัวอย่างกรณีศึกษาประเด็นจริยธรรมและผลกระทบของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

กรณีศึกษา 1 ระบบการคัดเลือกพนักงานด้วย AI บริษัทเทคโนโลยีแห่งหนึ่งได้นำระบบ AI มาใช้ในการคัดกรองใบสมัครและสัมภาษณ์เบื้องต้น โดยวิเคราะห์จากประวัติการศึกษา ประสบการณ์ และวิดีโอสัมภาษณ์ของผู้สมัคร หลังจากใช้งานไประยะหนึ่ง ฝ่ายทรัพยากรบุคคลพบว่าระบบนี้มีแนวโน้มที่จะให้คะแนนผู้ชายสูงกว่าผู้หญิงในตำแหน่งด้านวิศวกรรมและเทคโนโลยี แม้ว่าคุณสมบัติจะใกล้เคียงกันก็ตาม

กรณีศึกษา 2 ระบบ AI วินิจฉัยโรคทางการแพทย์ โรงพยาบาลแห่งหนึ่งเริ่มใช้ระบบ AI ในการวินิจฉัยโรคจากภาพถ่ายทางการแพทย์ ระบบนี้ได้รับการฝึกฝนจากข้อมูลผู้ป่วยในประเทศที่พัฒนาแล้ว และมีความแม่นยำสูงในกลุ่มประชากรเหล่านั้น แต่เมื่อนำมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนา พบว่าความแม่นยำลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

กรณีศึกษา 3 ระบบคะแนนสินเชื่อด้วย AI ธนาคารแห่งหนึ่งได้นำ AI มาใช้ในการประเมินคะแนนสินเชื่อโดยวิเคราะห์จากข้อมูลทางการเงิน ประวัติการชำระหนี้ และข้อมูลพฤติกรรมออนไลน์ของลูกค้า ระบบนี้ช่วยให้การอนุมัติสินเชื่อรวดเร็วขึ้น แต่มีรายงานว่าผู้อาศัยในบางพื้นที่มีโอกาสถูกปฏิเสธสินเชื่อมากกว่าพื้นที่อื่นอย่างมีนัยสำคัญ

จากกรณีศึกษาข้างต้น ผู้บริหารควรตระหนักถึงหลักการสำคัญในการจัดการกับประเด็นจริยธรรม AI บทบาทของผู้บริหารในการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม นอกจากข้อเสนอแนะของ (Floridi, L., Cows, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V. & Luetge, C., 2018) ได้วิเคราะห์หลักการด้านจริยธรรม AI ทั่วโลก พบว่ามีความสอดคล้องในหลักการสำคัญบางประการ แต่ก็มีความแตกต่างในการตีความและการนำไปปฏิบัติ (Jobin, A., Ienca, M. & Vayena, E., 2019) ผู้บริหารจึงต้องมีวิสัยทัศน์ในการปรับใช้หลักการเหล่านี้ให้เหมาะสมกับบริบทองค์กรและวัฒนธรรมท้องถิ่น (Hagendorff, T., 2020) ได้ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างหลักการจริยธรรม AI และการนำไปปฏิบัติจริง โดยเสนอว่าองค์กรจำเป็นต้องพัฒนากรอบการกำกับดูแลที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้มั่นใจว่าหลักการทางจริยธรรมจะถูกนำไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการจริยธรรม AI กับการตัดสินใจทางธุรกิจ ผู้บริหารที่มีทักษะความเข้าใจในจริยธรรม และผลกระทบของ AI สามารถประเมินความเสี่ยงและโอกาส วิเคราะห์ผลกระทบของเทคโนโลยี AI ที่มีต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด กำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในการพัฒนากรอบการทำงานที่ชัดเจนสำหรับการใช้ AI อย่างมีจริยธรรม สร้างวัฒนธรรมองค์กร ปลุกฝังค่านิยมและความตระหนัก

รู้ด้านจริยธรรมในที่ทำงาน สื่อสารกับสาธารณะ สร้างความไว้วางใจกับลูกค้าและสังคมผ่านความโปร่งใสและความรับผิดชอบ นอกจากนี้ความท้าทายและแนวโน้มในอนาคต แม้ว่าการพัฒนา AI อย่างมีจริยธรรมจะเป็นประเด็นสำคัญ แต่ Mittelstadt, B. (2019) ได้วิจารณ์ว่าหลักการจริยธรรม AI ที่มีอยู่มากขาดความเฉพาะเจาะจงและกลไกการบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น องค์กรจึงต้องไม่เพียงแต่ยึดมั่นในหลักการ แต่ยังต้องพัฒนาระบบการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและวัดผลได้

เมื่อพิจารณาทักษะของผู้บริหารในยุคปัญญาประดิษฐ์ จะเห็นได้ว่ามี 3 มิติสำคัญที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ทักษะด้านกลยุทธ์และเทคโนโลยี ที่มุ่งสร้างวิสัยทัศน์และการบูรณาการ AI เข้ากับแผนการพัฒนางานองค์กร (Porter, M.E. & Heppelmann, J.E., 2014), ทักษะด้านข้อมูลและการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นรากฐานของการตัดสินใจเชิงหลักฐาน (McAfee, A. & Brynjolfsson, E., 2012) และ ทักษะด้านนวัตกรรมและการบริหารความเปลี่ยนแปลง ที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อเทคโนโลยีใหม่และรักษาความยั่งยืน (Kotter, J. P., 2012; Edmondson, A., 2011) นอกจากนี้ การตระหนักถึง จริยธรรมและผลกระทบทางสังคมของ AI ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจต่อองค์กรการศึกษา (Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V. & Luetge, C., 2018; Jobin, A., Ienca, M. & Vayena, E., 2018)

แนวทางการพัฒนาทักษะดังกล่าวสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ควรมุ่งไปที่การสร้างความรู้และความเข้าใจใน AI และดิจิทัล ผ่านการอบรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริม การตัดสินใจบนฐานข้อมูล (Data-driven Decision Making) ในการวางแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและบุคลากร การสร้าง วัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนนวัตกรรมและการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งการบูรณาการ การกรอบจริยธรรม AI เข้าสู่การบริหารสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ยุติธรรม และรับผิดชอบต่อสังคมในทุกมิติของการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

สรุปผล

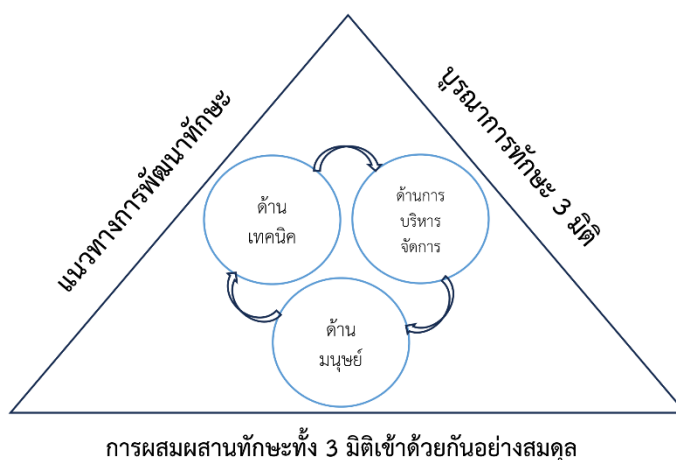
ผู้บริหารในยุคปัญญาประดิษฐ์จำเป็นต้องพัฒนาทักษะที่บูรณาการทั้งด้านเทคนิค การบริหารจัดการ และด้านมนุษย์ เพื่รองรับการเปลี่ยนแปลงที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ในมิติด้านเทคนิค ผู้บริหารไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญเชิงลึก แต่ควรมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับศักยภาพของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ การจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ การวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ และการใช้ระบบอัตโนมัติ รวมทั้งตระหนักถึงความเสี่ยงด้านจริยธรรมและความปลอดภัยของข้อมูล ส่วนทักษะด้านการบริหารจัดการนั้น ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ สามารถบูรณาการ AI เข้า

กับกลยุทธ์องค์กร กำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงและการจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมและรักษาสมดุลระหว่างการลดต้นทุนกับการสร้างคุณค่าต่อสังคม ขณะที่ทักษะด้านมนุษย์ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ผู้บริหารจำเป็นต้องมีความสามารถในการสื่อสาร การสร้างแรงบันดาลใจ และการบริหารความสัมพันธ์ เพื่อเชื่อมโยงทีมงานที่มีความหลากหลาย ตลอดจนใส่ใจในสุขภาวะ ความเป็นธรรม และผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้าง

แนวทางการพัฒนาทักษะเหล่านี้ควรเน้นการเรียนรู้ต่อเนื่องเพื่อปรับตัวให้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ควบคู่ไปกับการบูรณาการความรู้เข้ากับประสบการณ์จริงในองค์กร ผู้บริหารควรพัฒนาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม โดยเปิดพื้นที่ให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการคิดสร้างสรรค์ และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยืดหยุ่น นอกจากนี้ การเสริมสร้างทักษะด้านมนุษย์ผ่านการสื่อสาร การเจรจาต่อรอง และการทำงานร่วมกันข้ามสายงานมีความจำเป็นต่อการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในองค์กร อีกทั้งต้องกำกับดูแลการใช้ AI บนพื้นฐานของจริยธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างรอบคอบ ดังนั้น ผู้บริหารที่สามารถบูรณาการทักษะทั้งสามด้านได้อย่างสมดุล จะสามารถนำองค์กรให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง ใช้ประโยชน์จาก AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

ขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่

1. ผู้บริหารในยุค AI ต้องบูรณาการทักษะ 3 มิติ คือ 1) ด้านเทคนิค คือ การเข้าใจศักยภาพของ AI การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ และความเสี่ยงด้านจริยธรรม 2) ด้านการบริหารจัดการ คือ การมีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ การจัดการความเปลี่ยนแปลง และการส่งเสริมนวัตกรรม และ 3) ด้านมนุษย์ คือ การสื่อสาร การสร้างแรงบันดาลใจ การดูแลสุขภาวะ และการสร้างความร่วมมือ

2. องค์ความรู้ใหม่ชี้ว่า ความสำเร็จของผู้บริหารในยุค AI ไม่ได้อยู่ที่การเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่คือการผสมผสานทักษะทั้ง 3 มิติเข้าด้วยกันอย่างสมดุล เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและความยั่งยืน

3. แนวทางการพัฒนาทักษะ ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการอบรมต่อเนื่องด้าน AI และดิจิทัล 2) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนนวัตกรรมและการตัดสินใจบนฐานข้อมูล และ 3) การบูรณาการกรอบจริยธรรม AI ในการบริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

นฤตล จันทรพิพิธ และอุบลวรรณ ส่งเสริม, (2567). ปัญญาประดิษฐ์ (AI) : การประยุกต์ใช้ทางการศึกษา. *คุรุสภาวิทยารักษ์*, 6(1), 1-13.

เนตรชนก ตรียาภรณ์, วัธสาตรี ดิถียนต์ และสุกานดา จงเสริมตระกูล. (2567). การประยุกต์ใช้และผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างสำหรับการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา: การทบทวนอย่างเป็นระบบ. *วารสารศึกษาศาสตร์และนวัตกรรม*, 26(4), 489-505.

ศรัณย์ศิริ คัมภีรานนท์. (2562). *AI เทคโนโลยีอนาคตของประเทศไทย*. เข้าถึงได้จาก https://www.senate.go.th/view/1/article_detail/เอกสารวิชาการสำนักวิชาการ/6304/TH-TH

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2564). *AI กับเศรษฐกิจดิจิทัลในอนาคต*. เข้าถึงได้จาก <https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/Knowledge-Sharing/Articles/AI-in-Government-Services.aspx>

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2562). *พจนานุกรมศัพท์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. เข้าถึงได้จาก <https://www.royin.go.th>

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *รายงานยุทธศาสตร์การศึกษาแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2562). *การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล มธุรส. (2564). การจัดการศึกษาในระบบออนไลน์ในยุค NEW NORMAL COVID-19. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 15(40), 33-42.
- Bock, L. (2015). *Work rules!: Insights from inside Google that will transform how you live and lead*. Boston: Twelve.
- Caldwell, B. J., & Spinks, J.M. (1988). *The Self-Managing School*. London: Falmer Press.
<https://doi.org/10.4324/9780203977330>
- Copeland, B. J. (2023). Artificial Intelligence. *Encyclopedia Britannica*. Retrieved from <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>
- Edmondson, A. (2011). Strategies for learning from failure. *Harvard Business Review*, 89(4), 48-55. <https://hbr.org/2011/04/strategies-for-learning-from-failure>
- Floridi, L., Cows, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V. & Luetge, C. (2018). AI4 People—An Ethical Framework for a Good AI Society: Opportunities, Risks, Principles, and Recommendations. *Minds and Machines*, 28, 689-707.
- Goodfellow, I., Bengio, Y. & Courville, A. (2020). *Deep learning*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hagendorff, T. (2020). The ethics of AI ethics: An evaluation of guidelines. *Minds and Machines*, 30, 99-120.
- Harris, A. & Jones, M. (2022). Leading during a Pandemic—What the Evidence tells Us. *School Leadership & Management*, 42 (2), 105–109. <https://doi.org/10.1080/13632434.2022.2064626>.
- Harris, A. & Jones, M. (2023). *Compassionate Leadership*. *School Leadership & Management*, 43 (3), 185–188. <https://doi.org/10.1080/13632434.2023.2235540>.
- Hsu, Y. & Ching, Y. (2023). Generative Artificial Intelligence in Education, Part Two: International Perspectives. *TechTrends*, 67(6), 885-890.

- Jobin, A., Ienca, M. & Vayena, E. (2019). The Global Landscape of AI Ethics Guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1, 389-399. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>
- Keating, G. (2013). Netflix: The data-driven decision-making culture. *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://store.hbr.org/product/harvard-business-review-january-february-2013/BR1301>
- Kotter, J. P. (1995). Leading change: Why transformation efforts fail. *Harvard Business Review*, 73(2), 59–65. https://heeoee.hee.nhs.uk/sites/default/files/leading_change_why_transformation_efforts_fail.pdf
- McAfee, A. & Brynjolfsson, E. (2012) Big Data: The Management Revolution. *Harvard Business Review*. Retrieved from <https://store.hbr.org/product/harvard-business-review-january-february-2012/BR1201>
- Mittelstadt, B. (2019). Principles alone cannot guarantee ethical AI. *Nature Machine Intelligence*, 1(11), 501–507. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/337015694_Principles_alone_cannot_guarantee_ethical_AI
- Nadella, S., Shaw, G., Nichols, J. T. & Gates, B. (2017). *Hit refresh: the quest to rediscover microsoft's soul and imagine a better future for everyone*. New York: Harper Business.
- Porter, M.E. & Heppelmann, J.E. (2014) How Smart, Connected Products Are Transforming Competition. *Harvard Business Review*, 92, 64-88. Retrieved from <https://store.hbr.org/product/harvard-business-review-january-february-2014/BR1401>
- Stone, B. (2013). *The Everything Store: Jeff Bezos and the Age of Amazon*. Retrieved from <https://www.amazon.com/Everything-Store-Jeff-Bezos-Amazon/dp/0316219266?asin=B00BWQW73E&revisionId=8945c87e&format=1&depth=1>
- Yu, H. & Guo, Y. (2023). Generative Artificial Intelligence Empowers Education Reform: Current Status, Issues and Prospects. *Frontiers in Education*, 8, Article 1183162. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2023.1183162/full> <https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1183162>

บทวิจารณ์หนังสือ: พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

Book Review: Buddhism and the Environment

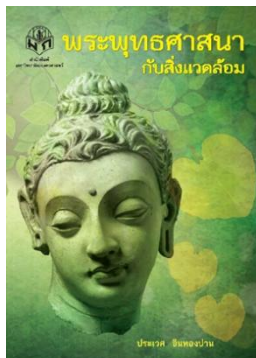
พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอธดำเนิน)¹ และพระมหาไธ้ ธมฺมเมธี (แซ่ฉั่ว)²

Phrakhrupalad Wanchart Vichato (Yoddamnern) and PhramahaHai Dhammamedhi
(Saechua)

Received: January 11, 2023

Revised: September 22, 2023

Accepted: September 23, 2023

ผู้เขียน: ประเวศ อินทองปาน

จำนวนหน้า: 287

ปีที่พิมพ์: 2562

ครั้งที่พิมพ์: 3

สถานที่พิมพ์: กรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์หนังสือพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมของประเวศ อินทองปาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แนวคิดพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมของประเวศ อินทองปานมี 10 มุมมอง (1) สิ่งแวดล้อมทางปรัชญา และศาสนามี 5 แนวคิด ยึดมนุษย์ ชีวิต นิเวศ สรรพทวนนิยม และสัจธรรม (2) พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมคือความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติแวดล้อม (3) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ที่มีความต้องการ และก็พยายามนำวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาแก้ปัญหา (4) พระพุทธศาสนากับป่าไม้เป็นสถานที่อาศัยซึ่งกันและกันในการอยู่อาศัยและปฏิบัติธรรมมีการบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับป่าไม้ และมีเสนาสนะเกี่ยวกับป่า และบ้าน (6) พระพุทธศาสนากับสัตว์เป็น

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: wichato@hotmail.com, Tel. 094-3683556

เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกันต้องเมตตากรุณา (6) พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในดำรงชีวิตมีการบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับน้ำ และหลักธรรมเกี่ยวกับน้ำ (7) ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา คือ หลักปฏิจจนสมุปบาท ไตรลักษณ์ ชันธห้า และอริยสัจเป็นกระบวนการ (8) พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือหลักจริยธรรมเรียก กัตถุญญตเวทีตาธรรม (9) พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณมาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันของสังคมไทยจึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเกิด (10) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากที่ได้กล่าวถึง 10 มุมมองของแนวคิดพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมของประเวศ อินทองปาน ซึ่งผู้เขียนได้มีแนวคิดต่างจากท่าน 2 ประเด็นคือ (1) เรื่องของสิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนา ซึ่งผู้เขียนมองว่า ธรรมนิยามคือสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนาอันประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่ชีวิตของคนเรียกว่า ระบบนิเวศน์ทางวิชาการและสิ่งแวดล้อมเรียกว่าร่างกายและจิตใจหรือภาษาธรรมเรียกว่ารูปและนาม และ (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมท่านอาจารย์ได้เสนอว่ามนุษย์มีความต้องการและพยายามนำศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มากกว่าปัญญา ซึ่งผู้เขียนมองว่าปัญญาสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากความอยากของมนุษย์อันเกิดจากภายในใจของบุคคล

คำสำคัญ: บทวิจารณ์หนังสือ, พระพุทธศาสนา, สิ่งแวดล้อม

Abstract

The book review of "Buddhism and the Environment" by Prawet Inthongpan aims to study the concepts of Buddhism and the environment. The study found that Prawet Inthongpan's concepts of Buddhism and the environment encompasses 10 distinct dimensions have 10 perspectives: (1) philosophical and religious environment consists of five core concepts: Anthropocentrism, Biocentrism, Ecocentrism, Pantheism, and the Ultimate Truth (Sacca-dhamma), (2) Buddhism and environment represents the profound and harmonious relationship between Buddhism and the natural surroundings, (3) environmental problems stem from human desires. Efforts to resolve them involve the integration of science, social sciences, and humanities, (4) Buddhism and forests share a symbiotic relationship, serving as places for living and Dhamma practice. This includes the establishment of

monastic discipline (Vinaya) regarding forests and forest dwelling (Senasana) in both forest and village, (5) Buddhism and animals are regarded as fellow beings subject to the same cycle of birth, old age, sickness, and death. Therefore, they must be treated with loving-kindness and compassion, (6) Buddhism and Water Conservation: Water is recognized as an essential factor for life. This perspective involves monastic regulations concerning water usage and Dhamma principles related to water preservation, (7) Environmental Philosophy in Buddhism is grounded in the principle of dependent origination (Paticcasamuppada), Tilakkhana (the three characteristics), Panca-khandha (the five aggregates), and Ariyasacca (the Four Noble Truths) as a process, (8) Buddhist ethics and environmental conservation and resolution or ethical principle are known as Katanyukatavedita (grateful person), (9) Thai Buddhist monks and environmental conservation: Buddhist monks are spiritual leaders of Thai society from the past to the present, monks play a vital role in environmental preservation, leading to (10) Buddhist rituals and community beliefs in environmental conservation regarding the ten perspectives on Buddhism and the environment proposed by Prawet Inthongpan, the writer hold a different view on two specific points: (1) in terms of environmental philosophy and religion, the writer proposes that Dhamma-niyama (The Order of Nature) refers to the Buddhist environment, consisting of non-human environments known as ecosystems in academic terms, and the environment of the body and mind, known in Dhamma language as Nama-Rupa (Name and Form); (2) regarding environmental issues, Prawet Inthongpan suggests that humanity seeks and strives to apply the natural sciences, social sciences, and humanities more than wisdom itself. From the writer's perspective, environmental wisdom arises from human desires stemming from within individuals.

Keywords: book review, Buddhism, environment

บทนำ

พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม เขียนโดยรองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีสาขาวิชาปรัชญาและศาสนาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาโทสาขาวิชาปรัชญาจากมหาวิทยาลัยมาดราช ประเทศอินเดีย และปริญญาเอกสาขาวิชาปรัชญาจากมหาวิทยาลัยปูเน่ ประเทศอินเดีย มีความเชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม จริยศาสตร์ วิจัยทางปรัชญาและศาสนา ศาสนาเปรียบเทียบ พุทธปรัชญา ปรัชญาสิ่งแวดล้อม ศาสนาในอาเซียน วัฒนธรรมทางศาสนาและปรัชญาตะวันตก ได้เขียนหนังสือพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมเมื่อปีพุทธศักราช 2559 ปัจจุบันพิมพ์ครั้งที่ 3 เมื่อปีพุทธศักราช 2562 มีขนาด 18.50 x 26 ซม. มีจำนวน 287 หน้า และจำหน่ายในราคา 200 บาท

พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน เขียนขึ้นมาใช้เป็นคู่มือประกอบการเรียนการสอนแล้ว โดยมองว่ามนุษย์ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินำมาซึ่งความเจริญสมัยใหม่ ตั้งแต่ยุคอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ส่งผลก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ปัจจุบัน มีเสียงเรียกร้องให้มนุษย์กลับมาเยียวยาโลกและถนอมสิ่งแวดล้อมเพื่อหาทางออก โดยเฉพาะทัศนะแนวพระพุทธศาสนาและวิถีคิดของโลกตะวันออก หนังสือเล่มนี้ยังสามารถใช้เป็นตำราเรียนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ศาสนากับสิ่งแวดล้อม ปรัชญาสิ่งแวดล้อม และวิชาอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องทั้งในระดับในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย อีกทั้งยังเหมาะสำหรับพุทธบริษัท และผู้สนใจทั่วไป เพราะว่าหนังสือเล่มนี้ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งภูมิปัญญาตะวันตกและตะวันออก โดยวิเคราะห์พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมจากหลักฐานในพระคัมภีร์และเอกสารต่างๆ อาทิ พระพุทธศาสนากับป่าไม้ สัตว์ น้ำ พุทธปรัชญา และจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม บทบาทพระสงฆ์ไทย และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

หนังสือเรื่อง “พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม” เริ่มต้นด้วยปกนอกและปกใน ต่อไปเป็นเนื้อหาซึ่งแบ่งเป็น 2 หัวข้อใหญ่ ได้แก่ 1) คำนำ สารบัญ และสารบัญภาพ 2) เนื้อหาสาระ ในหัวข้อนี้มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 11 บท คือ บทที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนา บทที่ 2 ลักษณะทั่วไปของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม บทที่ 3 ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน บทที่ 4 พระพุทธศาสนากับป่าไม้ บทที่ 5 พระพุทธศาสนากับสัตว์ บทที่ 6 พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์น้ำ บทที่ 7 ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา บทที่ 8 พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไข

ปัญหาสิ่งแวดล้อม บทที่ 9 พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บทที่ 10 พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บทที่ 11 สรุปและเสนอแนะ ส่วนในตอนท้ายเป็นบรรณานุกรม ภาคผนวก และดัชนี และสำหรับเป้าหมายของหนังสือ “พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม” ผู้เขียนหนังสือต้องการอธิบายแนวคิดสิ่งแวดล้อมทางปรัชญา ตะวันตกและตะวันออก ลักษณะทั่วไปของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ปัญหาและการแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน พระพุทธศาสนากับป่าไม้ พระพุทธศาสนากับสัตว์ พระพุทธศาสนากับน้ำ ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม (Buddhism and Environment) เนื่องจากยังขาดแคลนหนังสือด้านนี้ และเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำหลักการไปใช้ในการดำเนินชีวิตอันก่อให้เกิดชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ยั่งยืน ดังจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

เนื้อเรื่อง: พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

เนื้อหาของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน ได้จัดลำดับหัวข้อเป็นบทใหญ่ ๆ ไว้ 11 บท โดยอธิบายไล่เรียงกันไปตามลำดับ เนื้อเรื่องหลัก ๆ ที่ผู้เขียนนำมาขึ้น ได้แก่ แนวคิดสิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนา ลักษณะทั่วไปของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ปัญหาและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน พระพุทธศาสนากับป่าไม้ พระพุทธศาสนากับสัตว์ พระพุทธศาสนากับน้ำ ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สรุปและเสนอแนะ และภาพประกอบ สามารถสรุปเนื้อหาโดยย่อ ได้ดังนี้

บทที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนา ได้กล่าวถึง ท่าทีต่าง ๆ ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ คือ 1) แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) ซึ่งมีรากความคิดมาจากภูมิปัญญาตะวันตก มีปรัชญากรีก ยิว คริสต์ และปรัชญาสมัยใหม่ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ที่มองมนุษย์เป็นนายต่อธรรมชาติเป็นการเปิดทางให้วิทยาศาสตร์เจริญและได้พัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ รับใช้มนุษย์ ทำให้สภาพแวดล้อมทั่วไปเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วเพราะทำลายความสมดุลทางธรรมชาติแวดล้อม แต่เมื่อมาถึงต้นศตวรรษที่ 20 นี้ ต่างได้ตระหนักแล้วว่าการพัฒนาเช่นนั้นเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการ

เช่นนี้ยากที่จะประสบความสำเร็จ ถ้ามนุษย์ไม่เปลี่ยนท่าทีแบบใหม่ 2) แนวคิดที่ยึดสิ่งมีชีวิตเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญสิ่งมีชีวิตทั้งมวลมากที่สุด ให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางชีวภาพ 3) แนวคิดที่ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของสรรพสิ่งมากที่สุด มองสรรพสิ่งอิงอาศัยเชื่อมโยงกัน วัตถุนิยมเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง 4) แนวคิดที่ยึดสรรพทวนิยมเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติว่ามีวิญญาณ เป็นความเชื่อทางศาสนาโบราณ บุปผาลหรือพหุทวนิยม เช่น ศาสนาชินโต ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาอียิปต์ 5) แนวคิดที่ยึดสังขารเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่เน้นหลักความจริงของธรรมชาติและชีวิต ซึ่งศาสนาทวนิยม เช่น ศาสนาเซน ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ พระพุทธศาสนา เป็นต้น เสนอว่าความรู้ คือ คุณธรรม เพื่อเข้าใจตนเอง สังคม ธรรมชาติว่ามีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เช่น หลักอหิงสา ศิล 5 สันโดษ เมตตา กรุณา กตัญญู มุ่งดำเนินชีวิตทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง มนุษย์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

บทที่ 2 ลักษณะทั่วไปของพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ประวัติพระศาสดา การแสวงหาคุณค่าแห่งชีวิต และการสร้างสังคมพระสงฆ์แล้วแต่อาศัยธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ถ้ำ ภูเขา เป็นต้น ก่อให้เกิดการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกระทั่งถึงปัจจุบัน จึงกล่าวได้ว่าหากธรรมชาติถูกทำลายเป็นการยากที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

บทที่ 3 ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ได้กล่าวถึง ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เมื่อโลกเกิดอันตรายจากการเสียสมดุลทางธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์อย่างรุนแรงขึ้นทุกวัน ทำให้ปัจจุบันมนุษย์หันมาทบทวนบทบาทของตนเองต่อสิ่งแวดล้อม จากรายงานของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติและการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในทศวรรษนี้มี 9 ปัญหา คือ 1) การเพิ่มขึ้นของประชากรโลก 2) ปรากฏการณ์เรือนกระจก 3) การร่อยหรอของโอโซนในชั้นบรรยากาศ 4) การร่อยหรอของทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า 5) การขาดแคลนน้ำและมลภาวะของน้ำ 6) ปัญหาเรื่องขยะ 7) การชะล้างพังทลายของดิน 8) มลภาวะทางอากาศ 8) พลังงานและแร่ธาตุ มนุษย์ได้พยายามหาทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยการป้องกันและควบคุมคุณภาพทรัพยากรให้ได้ใช้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากที่สุดด้วยกัน 3 วิธี คือ 1) แก้ปัญหาด้วยแนวทางวิทยาศาสตร์ คือ วิจัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ 2) แก้ปัญหาโดยใช้ความรู้ทางสังคมศาสตร์ เช่น วิธีการออกกฎหมายห้ามและลงโทษ ค่านิยม วัฒนธรรม 3) แก้ปัญหาโดยใช้ความรู้ทางมนุษยศาสตร์ เช่น การสร้างจิตสำนึกปลูกฝังจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม

บทที่ 4 พระพุทธศาสนากับป่าไม้ ได้กล่าวถึง การนำวิถีทางศาสนาโดยอาศัยหลักคำสอนเรื่องความเมตตา กรุณา เอื้ออาทร ความรู้จักบุญคุณกตัญญูกตเวที และการเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น มาเป็นหลักพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำนึกในความรักในธรรมชาติ การสร้างอุทยานเป็นที่พักเพื่อแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย นอกจากนั้น อุทยานก็ดี ราชอุทยานก็ดี สวนป่าของบุคคลต่าง ๆ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าได้กลายเป็นอารามบ้าง วิหารบ้าง มหาวิหารบ้าง ก็ด้วยจิตสำนึกเรื่องบุญบาปหรือคุณธรรมของท่านผู้เป็นเจ้าของอุทยาน หรือสวนเหล่านั้นได้กระทำเป็นตัวอย่างและได้กลายเป็นธรรมเนียมการสร้างวัดป่าในพระพุทธศาสนาตามราบเท่าทุกวันนี้ แม้แต่ชื่อวัดในประเทศไทยนิยมตั้งชื่อตามป่าที่วัดนั้นได้ถูกสร้างขึ้น เช่น วัดอัมพวัน (วัดป่ามะม่วง) วัดพิบูล วัดเวฬุวัน (ป่าไผ่) วัดโคกสมอ วัดจันทนกะ พ้อ เป็นต้น ในพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นศีลห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้หรือพรากของเขี้ยวอุตคามทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้ามถ้ำยอจจระะ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้หรือในแม่น้ำลำธาร เป็นต้น ในพระสุตตันตปิฎกได้สอนเรื่องความกตัญญูกตเวที ทำให้คนไทยโบราณรู้สึกว่ธรรมชาติแวดล้อมเป็นสิ่งที่มิบุญคุณต่อมนุษย์ จึงสอนกันสืบมาว่า เราอยู่กับต้นไม้ได้ห้ามหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะมันมีบุญคุณต่อเรา โดยให้ร่มเงาแก่เรา ในวนโรปสูตรพระองค์ตรัสว่าการปลูกป่าและการรักษาดินน้ำเป็นบุญ เนื่องจากพระพุทธศาสนาสอนการอนุรักษ์ป่าไม้วด้วยวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้ตระหนักในคุณค่าความสำคัญของธรรมชาติแวดล้อม ด้วยหลักธรรมกตัญญูกตเวทีนี้เองจึงเกิดมิตติในการสร้างพระพุทธรูป “ปางถวายเนตร” เพื่อเป็นการระลึกเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธองค์ได้ประทับยืนเอาพระหัตถ์ขวาทาบบนพระพักตร์ซ้ายอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นมหาโพธิ์ริมพระเนตรเพ่งดูต้นมหาโพธิ์โดยมิได้กระพริบพระเนตรเป็นเวลา 7 วัน มีความหมายว่า พระพุทธเจ้าทรงรำลึกถึงคุณของต้นมหาโพธิ์ที่ให้ร่มแก่พระองค์จนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในด้านจริยวัตรพระพุทธเจ้า นอกจากทรงเป็นตัวอย่างเกี่ยวข้องกับป่าไม้ต้นไม้แล้วยังตรัสให้ภิกษุสงฆ์ที่ถือธุดงค์ปฏิบัติธรรมในป่าหรืออยู่ใต้โคนต้นไม้ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรมและได้ตรัสยกย่องภิกษุเป็นตัวอย่าง คือ พระมหากัสสปเถระว่าทรงคุณธรรมเครื่องดำเนินชีวิตเสมอด้วยพระพุทธเจ้า คือ การปฏิบัติธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตร ต่อมาในประเทศไทยสมัยสุโขทัยก็ได้เกิดมิตติการสร้างวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา 2 ประเภท คือ 1) อรัญวาสี คือ วัดป่า 2) คามวาสี คือ วัดบ้าน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติคือป่าไม้เป็นต้นนั้น พระภิกษุสงฆ์สองฝ่ายควรทำหน้าที่โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสั่งสอนศีลธรรมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในคุณค่า และความจำเป็นของสิ่งแวดล้อมให้เกิดความรักในธรรมชาติและเกิดความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของตน ในประเทศไทย ประเพณีการปลูกต้นไม้ได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งในศตวรรษนี้ เพื่อแก้ไขการทำลายป่า

และความไม่สมดุลของธรรมชาติที่เกิดขึ้น ดังนั้น ในพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ครต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและไม่ใช่ของรัฐบาลก็นิยมปลูกต้นไม้เป็นการสร้างกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บทที่ 5 พระพุทธศาสนากับสัตว์ ได้กล่าวถึง สภาพชีวิตของสัตว์ตกอยู่ในอบายภูมิตามชาดกพระพุทธเจ้าเคยเกิดครั้งแล้วครั้งเล่าเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น ช้าง ลิง นก กระต่าย ฯลฯ และในสังสารวัฏนั้นไม่มีใครอ้างได้ว่าเขาไม่เคยเกิดเป็นสัตว์ ฉะนั้น เป็นที่ประจักษ์ว่าในระบบนิเวศวิทยามนุษย์เป็นผู้ด้วย เพราะละเมิดต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยที่จริงแล้วสัตว์ทั้งปวงเป็นพี่น้องกัน เป็นครอบครัวเดียวกัน มนุษย์ต่างแบ่งใช้ธรรมชาติและจิตวิญญาณเดียวกันด้วย สมัยพุทธกาลสังคมอินเดียยังคงทำพิธีบูชายัญ เพื่อแสดงความภักดีต่อเทพเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงดำหนิพิธีการนี้ คำสอนของพระองค์แสดงความเป็นมิตรไมก้าวร้าว ไม่เฉพาะต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสัตว์ทั้งปวงและพืชด้วย เมื่อพระพุทธองค์มีพระชนม์ชีพอยู่ได้มีผู้ถวายพื้นที่ป่าแด่พระองค์และพระสงฆ์ ทำให้พื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าไปด้วย

บทที่ 6 พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์น้ำ ได้กล่าวถึง ชาวพุทธเชื่อว่าน้ำเป็นธาตุหนึ่งที่สำคัญในบรรดาธาตุ 4 การให้น้ำดื่มแก่ผู้กระหายเป็นบุญกุศล ตรงข้ามถ้าหากมนุษย์ทำให้น้ำเป็นพิษพวกเขาจะได้รับผลกระทบด้วยกัน สมัยพุทธกาลพระเจ้าโกศลได้ยกทัพ 3 ครั้ง เพื่อไปแก้แค้นต่อพวกศากยะซึ่งเป็นวงศ์ของพระพุทธองค์ที่ได้ส่งนางทาสีให้เป็นมารดาของพระเจ้าโกศลแต่ได้ถูกห้ามไว้ทั้ง 3 ครั้ง แต่ครั้งที่ 4 พระพุทธองค์ไม่ทรงห้าม เพราะได้หยั่งรู้ว่าพวกศากยะต้องได้รับผลกระทบที่ได้ทำน้ำในแม่น้ำให้เป็นพิษ เป็นเหตุให้ปลาสัตว์อาศัยอยู่ในน้ำและมนุษย์ผู้รู้เพียงสาต้องตายไป ในพระวินัยพระพุทธองค์ทรงห้ามพระภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงในน้ำ ห้ามพระภิกษุถ่มน้ำลายลงน้ำ อนึ่งในศาสนพิธีพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้แม่น้ำทำสังฆกรรมได้ที่เรียกว่า “โบสถ์น้ำ” (อุทกุกเขปสีมา) ซึ่งมีประโยชน์โดยอ้อม ทำให้บริเวณนั้นดูสะอาดเป็นสวนธรรมชาติทำให้ต้นไม้ได้รับการบำรุงเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ป่าและนกนานาพันธุ์ นอกจากนี้ ทำให้วัดเป็นเขตอภัยทานสำหรับปลาเต่าและสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ

บทที่ 7 ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง การมองมนุษย์กับธรรมชาติต่างอาศัยกันและกัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ พุทธปรัชญาจึงมองธรรมชาติแบบองค์รวม มีคำสอนที่สำคัญ คือ ไตรลักษณ์ ชั้นที่ 5 ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 อนัตตา ฯลฯ

บทที่ 8 พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึง หลักจริยธรรมพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่เป็นพื้นฐาน เช่น เรื่องความกตัญญู หลักการรู้จักประมาณ

ในการบริโภคนิสัย 5 หลักสันโดษ หลักอหิงสา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สมาธิ ปัญญา เรื่องนิพพาน ซึ่งเป็นหลักธรรมขั้นสูงสุด และความโลภ

บทที่ 9 พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึง บทบาทพระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในประเทศไทยในฐานะพระพุทธรูปศาสนิกายเถรวาทหรือหินยานอันเป็นนิยายดั้งเดิม ซึ่งมีแนวปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นตัวอย่างจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมแนวพุทธที่ชัดเจน ในบทนี้ ได้นำเสนอพระอนุรักษ์ จำนวน 5 รูป กล่าวคือ 1) พุทธทาส ภิกขุ (องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ พ.ศ. 2548) 2) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากองค์การยูเนสโก พ.ศ. 2537) 3) พระอาจารย์คำเขียน สุวณฺโณ (ได้รับรางวัลผู้นำหมู่บ้าน/ชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่น พ.ศ. 2545 โล่เชิดชูเกียรติในฐานะ “นักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีเด่น” พ.ศ. 2552 ได้รับรางวัลสำนักปฏิบัติธรรม “วัดป่าสุคะโต” ประจำจังหวัดดีเด่น พ.ศ. 2553) 4) พระประจักษ์ ธมมปทีโป (ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว จากองค์การยูเนสโก พ.ศ. 2551) 5) พระครูมานัสพิทักษ์ (ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว จากองค์การยูเนสโก พ.ศ. 2543) อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับชุมชนโดยมุ่งหมายการพัฒนาชีวิต คือ การสอนให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงชีวิตให้เจริญขึ้นทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ให้รู้จักพึ่งตนเอง เคารพตนเอง มั่นใจในศักยภาพตนเองว่า สามารถพัฒนาศักยภาพได้สูงสุดด้วยปัญญา แม้จะเกี่ยวข้องกับวัตถุ พระภิกษุสงฆ์ก็ควรสอนไม่ให้เป็นทาสลาภสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และวิถีชีวิตทางสังคมดั้งเดิมของตน เน้นให้รู้จักใช้ปัญญาดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนประชาชน ทรัพยากรในชุมชนด้วยหลักการสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม คือ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ แผ่นดินอย่างสมดุล ด้านสังคม สอนให้รู้จักพัฒนาความสัมพันธ์กับคนอื่นด้วยหลักของศีลธรรม เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข ด้านจิตใจ สอนให้ฝึกสติด้วยสมาธิเพื่อให้จิตมีคุณภาพ ในด้านปัญญา ก็สอนให้รู้เท่าทันสังขารหรือสัจธรรมความเป็นจริงของโลกและชีวิต

บทที่ 10 พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเชิงสังคมไทยมากกว่าเชิงคัมภีร์หรือแนวคิดทางปรัชญา เป็นหลักวิถีชาวบ้านที่มีความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย และพระสงฆ์ได้ประยุกต์พิธีกรรมและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ การดูแล ป้องกัน ทรัพยากรธรรมชาติ การบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ มีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้/พันธุ์ไม้ พิธีการทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีสะเดาะเคราะห์ด้วยการปลูกต้นไม้

การกำหนดเขตอภัยทาน การไล่ชีวิตโค-กระบือ เขตอภัยทาน เป็นต้น ซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทยที่แพร่ภาพพุทธปรัชญาอยู่ในพิธีกรรม เพื่อบุคคลชั้นไม้ สัตว์ น้ำ เป็นต้น รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวปะกาเกอญอ ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา ที่ใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติแต่ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีการอนุรักษ์ต้นไม้ สัตว์ น้ำ ดิน เป็นต้น โดยสรุป พุทธธรรมมีมากมายที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ศีล 5 หลักกตัญญูกตเวที เป็นต้น คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่จะห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการอนุรักษ์ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิถีทางใดก็ตาม ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำไปใช้เป็นหนทางที่จะยกระดับคุณธรรมของการอนุรักษ์ สัตว์ป่า ป่าไม้ น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา เป็นต้น สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันทั้งดิน น้ำ ต้นไม้ อากาศ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ข้อธรรมต่าง ๆ สอนให้ชาวพุทธเข้าใจธรรมชาติทั้งในตัวตนมนุษย์และนอกตัวตนมนุษย์เพื่อให้การดำรงชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ บทบัญญัติต่าง ๆ นั้นได้คำนึงถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ดังนั้น พุทธบริษัทจึงควรนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสำคัญ รวมเอาการรู้จักใช้บริโภคและบริโภคอย่างพอเหมาะไม่มากเกินไป (โภชนา มตตตถุตา) ปัจจุบันนี้โลกประสบอยู่กับปัญหาสิ่งแวดล้อม มนุษย์ควรคำนึงว่า “ธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีอยู่ไม่จำกัด” มนุษย์ควรใช้ชีวิตอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับธรรมชาติ กล่าวได้ว่า จริยธรรมในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยา ทุกสิ่งในระบบนี้ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์ไม่สามารถแยกตัวจากระบบนี้ได้ ท่าทีพุทธจริยธรรมเน้นความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของโลก พระพุทธศาสนาเน้นความรักและความเมตตาต่อสรรพสัตว์ มีท่าทีไม่ก้าวร้าว ไม่ดักดวงต่อธรรมชาติ แต่มีท่าทีอ่อนโยนต่อธรรมชาติ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องอนัตตา ถ้าเราปฏิบัติตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาและแนวคิดที่ยึดหลักนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มีโลกทัศน์แบบองค์รวม คือ ไม่เน้นเฉพาะสัตว์ พืช หรือธรรมชาติชนิดใดชนิดหนึ่ง มนุษย์ก็สามารถลดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมได้ตลอดกาล

บทที่ 11 สรุปและเสนอแนะ ได้กล่าวถึง การสรุปเนื้อหาทั้ง 10 บทที่กล่าวมาในข้างต้น และได้ให้ข้อเสนอแนะว่า 1) วัตถุประสงค์เน้นความสุภาพนอก การศึกษาและพระพุทธศาสนาจะช่วยดึงคนออกจากวัตถุนิยมได้ ในเรื่องการศึกษาพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า การศึกษาส่วนใหญ่มักเป็นไปในทางสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกลอยๆ ได้อย่างเอา นักศึกษาร่ำเรียนกันไปในแนวทางที่จะมองหาวัตถุบำรุงบำเรอเป็นจุดหมาย สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนดำเนินชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติโดยวิธีต่อไปนี้ (1) การกินให้น้อย ท่านสอนให้กินเฉพาะเท่าที่จำเป็น เพราะการกระทำดังกล่าวจะทำลายธรรมชาติน้อยลง ช่วยลดมลภาวะ

ด้วย (2) การอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ คนและสิ่งมีชีวิตอื่นอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ถ้าทุกชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืนเขาก็จะไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่น

(3) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ธรรมชาติในการพัฒนาจิตใจ พุทธกรรม และศีลธรรมของตนเอง คนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ดังนั้น ความเจริญทางวัตถุที่มีรากฐานทางวิทยาศาสตร์ได้นำมาซึ่งความเจริญสมัยใหม่ความสะดวกสบายและผลิตผลให้แก่มนุษย์ในปัจจุบันที่เป็นยุคบริโภคนิยม วัตถุนิยม เป็นกระแสหลัก ซึ่งแนวคิดนี้ใกล้เคียงกับลัทธิจารวากในปรัชญาอินเดีย ในขณะเดียวกัน อิมมานูเอล คานท์ (Kant) นักปราชญ์ชาวเยอรมัน กล่าวว่า อย่าหลงใหลในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพราะวิทยาศาสตร์มิได้ให้ความจริงให้เพียงสิ่งที่เป็นประโยชน์ เราต้องใช้วิทยาศาสตร์เพื่อรับใช้มนุษย์ในขอบข่ายศีลธรรมและศาสนา วิชาการต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ แต่ต้องใช้ภายใต้ขอบข่ายของศีลธรรม

2) จิตนิยมเน้นความสุขภายใน ความสุขที่แท้จริงอยู่ที่จิตใจ อันเป็นความสุขที่สูงขึ้นไปกว่าวัตถุนั้น มนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้รู้จักสร้างความสุขภายในขึ้นได้โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุภายนอก การศึกษาที่ไม่ถูกต้องทำให้เกิดความหลงผิดคิดว่าเราจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อมีวัตถุเสพ จึงทำให้เราเอาจำลึงความเพียรพยายามออกไปใช้ข้างนอก การพยายามหาความสุขจากภายนอกแบบนี้ย่อมมีความเครียดและความทุกข์แฝงมาด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถ้าเราเอาความพยายามนั้นมาใช้ข้างในให้มากขึ้นบ้างโดยการกระทำตามข้อปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การรู้จักมนสิการและการทำจิตภาวนาเราก็อาจพบความสุขแบบที่ประณีตและเป็นอิสระมากกว่า ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากจิตอันนิ่งสงบและปัญญาที่รู้ความจริง ความสุขแบบนี้ก็ช่วยให้เราหลุดพ้นไปจากการกระทำทั้งหลายที่เป็นการเบียดเบียนและเห็นแก่ตัว

3) การมองชีวิตแบบองค์รวม : ปัญญาเข้าใจสัจธรรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้แง่คิดว่า จงถามตนเองให้น้อยลงว่า ฉันจะได้อะไร และจงถามตนเองให้มากขึ้นว่า ฉันจะทำอะไรเพื่อผู้อื่นได้บ้าง ในทำนองเดียวกันพึงมองเห็นคุณประโยชน์ที่ธรรมชาติได้ให้แก่เรา แทนที่จะเรียกร้องเอาจากมันมากยิ่งขึ้นอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน พึงเรียนรู้ด้วยใจชื่นชมโดยมีจิตสำนึกมองเห็นคุณค่าที่ธรรมชาติและผู้คนที่อยู่รอบข้างเราได้ช่วยเหลือเกื้อกูลให้เรามีชีวิตเป็นอยู่ด้วยดีในบัดนี้ ด้วยการฝึกพัฒนาวิธีคิดแบบกตัญญูรู้สำนึกคุณอย่างนี้ ความเอื้ออาทรและความสุขแบบประสานก็จะก่อให้เกิดสันติสุขขึ้น ทั้งที่ใจและในสังคมความเอื้ออาทรและความสุขเช่นนั้นจะประสานสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจที่ยังลงไปถึงความสัมพันธ์ร่วมสุขร่วมทุกข์กันของสรรพสัตว์ ในขั้นสุดท้ายเราจะบรรลุสันติภาพได้ด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณา เพราะฉะนั้น ในการเกี่ยวข้องกับความจริง จึงควรต้องส่งเสริมเสรีภาพในการคิด เราควรพัฒนาให้มีวัฒนธรรม ที่รักใคร่ไมตรีและการร่วมมือกันเป็นมาตรฐานแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

4) การเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง

เริ่มที่จิตใจ ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ต้องเริ่มที่ใจ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สำเร็จก็คือจิตใจที่เข้าถึงความสงบ อิสระภาพ และความสุกภายใน หากเราจะสถาปนาสันติภาพในโลกให้สำเร็จเราจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้สามารถประสบสันติสุขภายในและความสุขที่เป็นอิสระด้วยความหลุดพ้นจากความเฝือทะยานสิ่งเสพบำเรอสุข ความเฝือแสวงอำนาจและบรรดาทฤษฎีที่ก่อให้เกิดความแก่งแย่งและแบ่งแยกทั้งหลาย ภาวะนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องมีการฝึกฝนพัฒนาบุคคลซึ่งก็คือภารกิจของการศึกษาให้คนมีปัญญามองรอบด้านแบบองค์รวมว่า ชีวิตสัมพันธ์กันทั้งจิต กาย สังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มิใช่มุ่งศึกษาแบบสุขสำเร็จที่เน้นปัจเจกบุคคลและพวกพ้อง โดยขาดการมองรอบด้าน ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 8 พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์และได้ชี้้นำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามถือได้ว่าเป็นแสงสว่างในท่ามกลางวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม เมื่อเราปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นจะสามารถลดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม นั่นคือ แต่ละคนสามารถเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบฟุ่มเฟือยมาสู่ชีวิตแบบคุณภาพ ในประเทศไทย พบว่าพระสงฆ์ได้วางนิเวศปรัชญาลงมาสู่ภาคปฏิบัติ และสร้างความรู้สึกว่าธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ก็คือชีวิตที่แล่นอยู่ในตัวมนุษย์นั่นเอง แต่การปกป้องสิ่งแวดล้อมจะกลายเป็นการเคลื่อนไหวที่ใหญ่ได้นั้นต้องเริ่มจากประชาชนระดับรากหญ้า และพุทธปรัชญาด้านสิ่งแวดล้อมได้แสดงถึงวิธีการที่เป็นอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติเป็นเพื่อนกับธรรมชาติ ไม่ก้าวร้าวและพิชิตธรรมชาติ อันเป็นทางออกของวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมในยุคนี้ได้ดียิ่ง อย่างไรก็ดีตามสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ ซึ่งเต็มไปด้วยอวิชชา วิกัลจริต ละโมบ และความเกลียดชัง ฉะนั้น เราจะต้องพยายามหาทางแก้ไขที่จิตวิญญาณและจิตวิทยา ที่เป็นต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมก่อนที่จะพยายามแก้ไขปัญหาด้านวัตถุด้วยการใช้เทคโนโลยีที่สลับซับซ้อน พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่จะใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ โดยการทำให้คนเห็นและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น รู้สึกรสผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมของตนเอง เห็นผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการกระทำของตน และทำให้คนเห็นว่าตนสามารถทำสิ่งใหม่ที่ดีและถูกต้องได้ การศึกษาจะต้องช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีและเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมของคน พระพุทธองค์ทรงห่วงใยและตระหนักดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว จึงได้วางพระวินัยและหลักธรรมเพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติสืบมา

บทวิจารณ์: พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

หนังสือพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมของประเวศ อินทองปานได้รับการนิยามเพราะพิมพ์เป็นครั้งที่ 3 แล้ว และภาษาในการใช้เขียนก็เข้าใจอย่างนั้นทางวิชาการ และทางพระพุทธศาสนาอันเนื่องมาจากผู้เขียนได้รับการศึกษาในทางพระพุทธศาสนามาด้วยจะได้จาก

การอ้างอิงข้อมูลในพระไตรปิฎก หลักธรรม จะเป็นได้จากลีลาการเขียนของท่านอาจารย์ 10 มุมมอง (1) สิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนามี 5 แนวคิด ยึดมนุษย์ ชีวิต นิเวศ สรรพพหุนิยม และสังฆธรรม เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมวิธีเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมนิยาม ประกอบด้วยอุตุนิยาม พินิยาม จิตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยามในทางพระพุทธศาสนาเน้นที่จิตนิยามและกรรมนิยาม (2) พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมคือความสัมพันธ์อันดียิ่งับธรรมชาติแวดล้อม ตรงนี้เห็นด้วยกับท่านอาจารย์ (3) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ที่มีความต้องการ และก็พยายามนำวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาแก้ปัญหา ตรงนี้มีความเห็นต่างกับท่านอาจารย์ที่ว่า ปัญหาเกิดจากภายในของมนุษย์คือความอยาก ฉะนั้นปัญหาเกิดจากความอยากมี อยากเป็น อยากได้ของมนุษย์จะต้องแก้ปัญหาที่สาเหตุ นั่นคือความอยากของมนุษย์นั่นเอง (4) พระพุทธศาสนากับป่าไม้เป็นสถานที่อาศัยซึ่งกันและกันในการอยู่อาศัยและปฏิบัติธรรมมีการบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับป่าไม้ และมีเสนาสนะเกี่ยวกับป่า และบ้าน ตรงนี้เห็นด้วยกับท่านอาจารย์และสอดคล้องกับในพระไตรปิฎกเรื่องวนโรปนสูตร (6) พระพุทธศาสนากับสัตว์เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกัน ต้องเมตตากรุณา ตรงนี้เห็นด้วยกับท่านอาจารย์ กับหลักการทางพระพุทธศาสนา (6) พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในดำรงชีวิตมีการบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับน้ำ และหลักธรรมเกี่ยวกับน้ำ ตรงนี้มีความเห็นตรงกันกับท่านอาจารย์ (7) ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาโดยพุทธปรัชญาจึงมองธรรมชาติแบบองค์รวม มีคำสอนที่สำคัญ คือหลักปฏิจาสัมบุบาท ไตรลักษณ์ ชันธห้า และอริยสัจเป็นกระบวนการเห็นด้วยกับท่านอาจารย์ (8) พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมหรือหลักจริยธรรมเรียก กตัญญูกตเวทิตาธรรม ตรงนี้มีความเห็นตรงกัน (9) พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณมาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันของสังคมไทยจึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเกิด (10) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสองประเด็นสุดท้ายมีความเห็นด้วยเพราะเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับประเพณี พิธีกรรมของอาเซียนที่มาจากผี พราหมณ์ พุทธ

จากที่ได้กล่าวถึง 10 มุมมองของแนวคิดพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมของประเวศ อินทองปาน ซึ่งผู้เขียนได้มีแนวคิดต่างจากท่าน 2 ประเด็นคือ (1) เรื่องของสิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนา ซึ่งผู้เขียนมองว่า ธรรมนิยามคือสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนาอันประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่ชีวิตของคนเรียกว่า ระบบนิเวศทางวิชาการและสิ่งแวดล้อมเรียกว่าร่างกายและจิตใจหรือภาษาธรรมเรียกว่ารูปและนาม และ (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมท่านอาจารย์ได้เสนอว่ามนุษย์มีความ

ต้องการและพยายามนำศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มากกว่าปัญญา ซึ่งผู้เขียนมองว่าปัญญาสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากความอยากของมนุษย์อันเกิดจากภายในใจของบุคคล

จากที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนมีความคาดหวังว่าอยากเห็นพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมในลักษณะนี้จะเป็รรมณีสถานในการใช้ชีวิตของคนกับสิ่งแวดล้อมและรมณีสถานนี้ นำเข้าสู่ความจริงของชีวิตซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าธรรมะอันเป็นกฎของธรรมนิยามได้อย่างไร เพื่อให้เกิดสปีปายะในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงธรรมอย่างแท้จริง เพระพระสงฆ์อาศัยสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติธรรมตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนมาถึงปัจจุบัน

สรุปผล

แนวคิดพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมของประเวศ อินทองปานได้มีลีลาการเขียนที่สอดคล้องตามหลักวิชาการทางโลกหลงทางพระพุทธศาสนาอันเกิดจากองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญที่นำเสนอ 10 มุมมอง (1) สิ่งแวดล้อมทางปรัชญาและศาสนามี 5 แนวคิด ยึดมนุษย์ ชีวิต นิเวศ สรรพเทวนิยม และสังฆธรรม (2) พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมคือความสัมพันธ์อันดียิ่งับธรรมชาติแวดล้อม (3) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ที่มีความต้องการ และก็พยายามนำวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์มาแก้ปัญหา (4) พระพุทธศาสนากับป่าไม้เป็นสถานที่อาศัยซึ่งกันและกันในการอยู่อาศัยและปฏิบัติธรรมมีการบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับป่าไม้ และมีเสนาสนะเกี่ยวกับป่า และบ้าน (6) พระพุทธศาสนากับสัตว์เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกันต้องเมตตากรุณา (6) พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในดำรงชีวิตมีการบัญญัติพระวินัยเกี่ยวกับน้ำและหลักธรรมเกี่ยวกับน้ำ (7) ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาคือหลักปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ ชันธ์ห้า และอริยสัจเป็นกระบวนการ (8) พุทธจริยธรรมกับการอนุรักษ์และแก้ไขปัญห สิ่งแวดล้อมหรือหลักจริยธรรมเรียก กตัญญูตเวทิตาธรรม(9) พระสงฆ์ไทยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณมาตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันของสังคมไทยจึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเกิด (10) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อของชุมชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

ประเวศ อินทองปาน. (2562). *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.